



ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

A COMPARATIVE STUDY OF FUNERAL CEREMONY
IN THERAVADA BUDDHISM AND BRAHMANISM-HINDUISM

พระนพดล สุทธิธรมโฆ (มุลทาทิ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐



ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พระนพดล สุทธิธรมโม (มุลทาทิ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



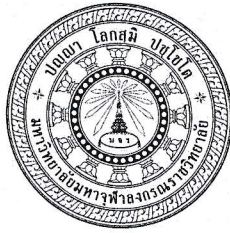
A Comparative Study of the Funeral Ceremony
in Theravada Buddhism and Brahmanism-Hinduism

Phra Noppadol Suddhidhammo (Moonthadee)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Comparative Religion)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2517

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)




บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” นี้ เป็นส่วน หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ


(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์  ประธานกรรมการ
(พระมหาสุทนต์ นรเชฏโฐ, ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน)

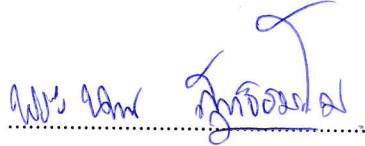
.....  กรรมการ
(พระครูวินัยธรสมุทรร ถาวรธมโม, ผศ.ดร.)

.....  กรรมการ
(ดร.แสง นิลนามะ)

.....  กรรมการ
(พระราชสิทธิมนี วิ., ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดร.แสง นิลนามะ ประธานกรรมการ
พระราชสิทธิมนี วิ., ดร. กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

..... 
(พระนพดล สุทธิธมโม)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” นี้ เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ

.....
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหาอุทธนา นรเชฏโฐ, ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน)

..... กรรมการ
(พระครูวินัยธรสมุทฺธ ถาวรธมฺโม, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(ดร.แสง นิลนามะ)

..... กรรมการ
(พระราชสิทธิมนี วิ., ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดร.แสง นิลนามะ ประธานกรรมการ
พระราชสิทธิมนี วิ., ดร. กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย
(พระนพดล สุทธิธมฺโม)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ผู้วิจัย : พระนพดล สุทธิธมโม (มุลทาคี)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร.แสวง นิลนามะ ป.ธ. ๗, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (ปรัชญา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: พระราชสิทธิธมฺมวี วิ.,ดร. ป.ธ.๙, พธ.บ. (ศาสนา-ปรัชญา), อ.ม. (ศาสนา
เปรียบเทียบ), Ph.D. (Religious Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ ๓) เพื่อเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร เปรียบเทียบข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า

พระพุทธศาสนาเถรวาท มีทัศนะว่า การจัดพิธีศพเป็นคติธรรมความเชื่อที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมในทางศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปเกิดในสุคติภูมิ เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่ดีงาม และแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตา ซึ่งเป็นคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้ดวงวิญญาณของผู้ตายนั้นไปสู่สุธรรมสวรรค์

ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะว่า การจัดพิธีศพเป็นไปเพื่อระลึกถึงความตายในรูปแบบที่เป็นธรรมสม่ำเสมอซึ่งกำหนดโดยพระเวท พิธีกรรมส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยครอบครัว พิธีกรรมบางอย่างที่ทำโดยนักบวช ชาวฮินดูเชื่อว่าเมื่อคนตายลงนั้นเป็นเพียงการสละร่างเก่าของวิญญาณเพื่อหาร่างใหม่เท่านั้น

นัยที่เหมือนกัน ทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เชื่อว่า การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ นอกจากเป็นการชำระสิ่งปฏิกูลแล้ว ยังเป็นทำบุญอุทิศเพื่อนำส่งดวงวิญญาณไปสู่สุคติ ส่วนที่ต่างกันคือการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการทำบุญแก่พระภิกษุสงฆ์แล้วอุทิศส่วนบุญกุศลและมีการเก็บอัฐิไว้บูชา ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มุ่งถึงพิธีกรรมและสถานที่นำส่งดวงวิญญาณคือแม่น้ำคงคาเป็นสำคัญ ด้วยคิดว่านั่นเป็นวิธีที่จะนำดวงวิญญาณเข้าสู่ภพแห่งพระผู้เป็นเจ้า และการได้นำพาวิญญาณเข้าสู่โมกษะ และไม่มีการเก็บอัฐิไว้บูชา

Thesis Title : A Comparative Study of the Funeral Ceremony in Theravada Buddhism and Brahmanism-Hinduism

Researcher : Phra Noppadol Suddhidhammo (Moonthadee)

Degree : Master of Arts (Comparative Religion)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Sawaeng Nilnama Pali VII, B.A. (Philosophy),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phrarajasiddhimuni, Dr. Pali IX, B.A. (Religion -Philosophy),
M.A. (Comparative Religion), Ph.D. (Religious Studies)

Date of Graduation: March 18, 2018

Abstract

This thesis has three objectives: 1) to study the funeral ceremony in Theravada Buddhism, 2) to study the funeral ceremony in Brahmanism-Hinduism, and 3) to compare the funeral ceremony in Theravada Buddhism and Brahmanism-Hinduism. This study is of documentary type of research. The data of this study has been analyzed by descriptive analysis.

The results of the study were as follows:

Theravada Buddhism is of the view that funeral ceremony is the belief in accordance with the religious doctrines in order to dedicate merit to ones who had passed way to be born in the sphere of good existence. This ceremony is of the expression of good will and gratitude that is the belief of Buddhism related to the making of merit devoting to the dead ones in order to the soul of them will go to the heaven.

Brahmanism-Hinduism is of the view that the funeral ceremony is the recollection of death righteously and regularly, which is prescribed by the Veda. The rites are mostly performed by the family, but some rites are performed by priests. The Hindus believe that the passing away is the only abandoning of the old body to search for new one of the soul.

Both Theravada Buddhism and Brahmanism-Hinduism believe that the performance of funeral ceremony, apart from cleansing of sewage, is the ceremony concerning merit-making for sending the soul to heaven, but the different point of them was that Theravada Buddhism places emphasis on the merit-making to the

Buddhist monks before dedicating that merit to the dead ones, and also on the keeping bones of the dead one for respect, but the funeral ceremony of Brahmanism-Hinduism emphasizes on the rite and place for sending the soul, that is, **Ganga River**, as the most important factor, they thought that this is the way to send the soul of the dead on going to the kingdom of god, and reaching the emancipation(**Moksa**), but, there is no keeping of bones of the dead one for respect as that of Theravada Buddhism.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยกราบขอบขอบคุณพระราชปรีดีติมนี, ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร,ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ขอขอบคุณอาจารย์พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร. รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะพุทธศาสตร์ ประธานกรรมการพิจารณาหัวข้อและโครงสร้างวิทยานิพนธ์ อาจารย์พระมหาอุทธนา นรชฎโฐ, ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน ผศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี กรรมการผู้ทรงคุณตรวจสอบโครงสร้างวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำ และชี้ประเด็นต่าง ๆ ในการทำวิทยานิพนธ์เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบนมัสการขอบคุณอาจารย์ พระราชสิทธิมนี วิ., ดร. และเจริญพรขอบคุณ ดร.แสวง นิลنامه ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ดร. ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนเสร็จสมบูรณ์ด้วยความกรุณาอย่างยิ่ง ขอขอบคุณอาจารย์พระมหาจรรยา กิตติปัญญา, ดร. ที่ช่วยตรวจสอบบทคัดย่อภาษาอังกฤษด้วยเมตตาธรรมอย่างยิ่ง

กราบขอบคุณ พระครูโฆสิตพุทธิศาสตร์,ดร. พระศรีรัตโนบล, ดร. พระครูวินัยธรรมสมุทรถาวรธมโม, ผศ.ดร. เจริญพรขอบคุณ ผศ.เฉลิม รอดเขียว ผศ.สมควร นิยมวงศ์ ผศ.กฤต ศรียะอาจ ดร.คำพอง งามภักดิ์ ดร.คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์ ขอขอบคุณพระครูธรรมบาล (พิจิตร ธมฺมวิจิโต) เจ้าหน้าที่โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบที่อำนวยความสะดวกติดต่อประสานงานในการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ตลอดทั้งคณาจารย์และเจ้าหน้าที่คณะพุทธศาสตร์ ทุกรูป/ทุกท่าน ที่กรุณาทำให้ตลอดระยะเวลาแห่งการศึกษา การขอคำปรึกษาและการติดต่อประสานงานทุกอย่าง เป็นไปด้วยความราบรื่นและเปี่ยมล้นด้วยกัลยาณธรรม

ขอบคุณเพื่อนนิสิตในสาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ รุ่นที่ ๘ ทุกรูป/ทุกท่าน ที่กรุณาแบ่งปันข้อมูลทั้งขณะศึกษาอยู่และขณะทำงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เอื้อเอื้อในการเข้าใช้ห้องสมุดด้วยมิตรไมตรีที่อบอุ่นยิ่ง

กราบขอบพระคุณพระศรีพัชโรดม, ดร. เจ้าคณะจังหวัดเพชรบูรณ์ หลวงพ่อพระครูพัชรปัญญาวุฒิ เจ้าอาวาสวัดศรีชะเกตุ เจ้าคณะตำบลบ้านโสก ที่ให้โอกาสทางการศึกษา ขออนุโมทนาขอบคุณบิดา-มารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยอย่างสูง ล้นต่อการศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ต้นกระทั่งถึงวันนี้

ขอพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และความดีงามทั้งปวง ได้ดำรงมั่น เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก และแก่ชาวโลกตลอดกาลนาน เทอญ

พระนพดล สุทธิธมโม (มุลทาดิ)

๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๒)
กิตติกรรมประกาศ	(๔)
สารบัญ	(๕)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๗)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ กรอบแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย	๑๒
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๓
บทที่ ๒ พิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท	
๒.๑ ความหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๔
๒.๑.๑ ความหมายของความตาย	๑๔
๒.๑.๒ ความหมายของศพ	๑๖
๒.๑.๓ ความหมายของพิธีศพ	๑๖
๒.๒ ประเภทของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๗
๒.๒.๑ พิธีศพในสมัยพุทธกาล	๑๗
๒.๒.๒ พิธีศพในสังคมไทยในปัจจุบัน	๒๓
๒.๓ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๘
๒.๓.๑ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของพระพุทธเจ้า	๒๘
๒.๓.๒ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของพระเจ้าสุทโธทนะ	๓๑
๒.๓.๓ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของพระพุทธสาวก	๓๒
๒.๓.๔ ลำดับขั้นตอนการจัดพิธีศพของพระสงฆ์	๓๓
๒.๓.๕ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของบุคคลทั่วไป	๓๕

๒.๓.๖ ลำดับขั้นตอนการอาบน้ำศพ	๓๘
๒.๔ เป้าหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๔๙
๒.๕ คุณค่าของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๕๑
๒.๖ สรุป	๕๒
บทที่ ๓ พิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	
๓.๑ ความหมายของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๕๔
๓.๑.๑ ความหมายของความตาย	๕๔
๓.๑.๒ ความหมายของพิธีศพ	๕๕
๓.๒ ประเภทของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๕๖
๓.๒.๑ พิธีศพในสมัยพราหมณ์-ฮินดู (พราหมณ์ดั้งเดิม)	๕๗
๓.๒.๒ พิธีศพในสมัยพราหมณ์-ฮินดู (ฮินดูใหม่)	๖๖
๓.๓ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๖๙
๓.๔ เป้าหมายของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๗๐
๓.๕ คุณค่าของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	๗๗
๓.๖ สรุป	๘๑
บทที่ ๔ เปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	
๔.๑ เปรียบเทียบความหมายของพิธีศพ	๘๔
๔.๒ เปรียบเทียบประเภทของพิธีศพ	๘๕
๔.๓ เปรียบเทียบขั้นตอนของพิธีศพ	๘๘
๔.๔ เปรียบเทียบเป้าหมายของพิธีศพ	๙๓
๔.๕ เปรียบเทียบคุณค่าของพิธีศพ	๙๕
๔.๖ สรุป	๙๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
บรรณานุกรม	๑๐๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คัมภีร์พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้ศึกษาและนำมาอ้างอิง สำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยกำหนดแหล่งที่มาด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์ที่นำมาอ้างอิงแล้วตามด้วยตัวเลขที่บอก เล่ม/ข้อ/หน้า ของคัมภีร์ดังกล่าว นั้น เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๘๔ หน้าที่ ๖๒

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสูตรตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุपरินิพนสาส์	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ซา. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ชุตทกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.อป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ชุตทกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ช.พุทธ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ชุตทกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)
ช.จริยา. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ชุตทกนิกาย	จริยาปิฎก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ก. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

การอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทยผู้วิจัย ได้อ้างอิงตามตัวเลขประจำเล่มอรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้ ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๙๔ หมายถึง อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๒๕ ฉบับแปลเป็นภาษาไทย เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๑ หน้า ๙๔ เป็นต้น

อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปณาสกัอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรตปุรณี	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	สูตรนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ชาดกอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.อป.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	วิสุทธชนวิลาสินี	อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จரிய.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	จரியปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความตายเป็นขั้นปลายสุดท้ายของชีวิตและสรรพสัตว์ สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมาล้วนต้องดับสลายไปในที่สุด ในความเชื่อของศาสนาแต่ละศาสนาต่างมองว่าควรมีภาพหลังความตาย ดังนั้น จึงมีการกำหนดประเพณี เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมหนุนนำให้ผู้ตายนั้นไปสู่สุคติ ในความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท ชีวิตหลังความตาย มี ๒ ลักษณะคือ สุคติกับทุกคติ ขึ้นอยู่กับการกระทำกรรมของ แต่ละบุคคล ดังพุทธพจน์ “เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกคติก็เป็นอันหวังได้”^๑ “เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติก็เป็นอันหวังได้”^๒ เมื่อมีความเชื่อด้านศาสนา จึงทำให้มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อหนุนนำให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติ

คำว่า คติมี ๒ สุคติและทุกคติ สุคติตามหลักทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มี ๒ อย่าง คือ (๑) ปฏิบัติสุคติหมายถึงคติ คือการปฏิบัติดีด้วยจิตบริสุทธิ์แบ่งเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ อคาริยปฏิบัติสุคติ มีจิตบริสุทธิ์ถึงดวงใจจากการฆ่าสัตว์บ้าง จากการลักทรัพย์บ้าง บำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์ อเนคาริยปฏิบัติสุคติ คือสุคติของบรรพชิตผู้มีจิตบริสุทธิ์ รักษาปาริสุทธิศีล ๔ ให้บริสุทธิ์ สมาทานธุดงค์ ๑๓ ข้อ เรียนกัมมัญฐานในอารมณ ๓๘ ประการ กระทำกสิณปริกรรม ทำฌานสมาบัติให้เกิดขึ้น เจริญโสดาปัตติมรรค ฯลฯ อนาคามีมรรค (๒) คติสุคติ หมายถึงคติหรือภูมิเป็นที่ไปอันเป็นสุข แบ่งเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ อคาริยสุคติ คือสุคติของคฤหัสถ์ผู้ตายแล้วไปเกิดเป็นมนุษย์ที่มีชาติตระกูลสูง มั่งคั่งด้วยทรัพย์ เพียบพร้อมด้วยเกียรติยศบ้าง เป็นเทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่บ้าง และอเนคาริยสุคติ คือ ๔ ชั้นบ้าง^๓

ส่วนทุกคติตามหลักทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มี ๒ อย่าง คือ (๑) ปฏิบัติทุกคติ หมายถึง คติ คือการปฏิบัติชั่วด้วยอำนาจกิเลสแบ่งเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ อคาริยปฏิบัติทุกคติ คือทุกคติของคฤหัสถ์ผู้มีจิตเศร้าหมองฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติอกุศล กรรมบถ ๑๐ และอเนคาริยปฏิบัติทุกคติ คือคติของบรรพชิตผู้มีจิตเศร้าหมอง ตะเกียกตะกายทำลายสงฆ์ ทำลายเจตีย์ประพฤตินอนาจาร (๒) คติทุกคติ หมายถึงคติหรือภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์แบ่งเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ อคาริยทุกคติ คือคติของคฤหัสถ์ผู้ตายแล้วไปเกิดในนรกบ้าง กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง และอเนคาริยทุกคติ

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๓.

^๓ ม.ม.อ. ๑/๗๐/๑๘๐.

คือทุกคติของบรรพชิตผู้มรณภาพแล้ว ไปเกิดในนรกเป็นต้น เป็นสมณยักษ เป็นสมณเปรต มีกายลูกโซติช่วงเพราะผ้าสังฆาฏิเป็นต้น^๔

มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้พ้น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอันเป็นพื้นฐานแนวคิดของสังคมไทย ได้สอนให้คนตระหนัก ถึงสังขธรรมแห่งชีวิต โดยเฉพาะเรื่องความตาย ดังคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า ทุกสิ่งเกิดแล้วก็ต้องมีตาย สิ่งใดเกิดแล้วไม่ตายนั้นไม่มี เพราะสิ่งทั้งหลายมีความตายเป็นธรรมดา มีเกิดที่ใด มีตายที่นั่น^๕ การดำเนินชีวิตของคนในสังคมในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่จะไม่นึกถึงความตายและเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้เพราะเมื่อมีการเกิดขึ้นก็ย่อมมีดับเป็นของธรรมดา หรือตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอนเมื่อมีคนเสียชีวิตลงในชุมชน ถือว่าเป็นงานใหญ่สำหรับชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบช่วยเหลือกัน โดยจัดงานพิธีศพให้เรียบร้อยดีงามตามจารีตประเพณีของชุมชน^๖ คนในสังคมในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตด้วยความประมาท โดยไม่คำนึงถึงเรื่องของการตายว่าเมื่อเราตายไปจะมีใครหรือญาติพี่น้องจะมาจัดพิธีศพให้เราหรือไม่ แต่ยังมีคนกลุ่มน้อยได้วางแผนการตายของตัวเองไว้ล่วงหน้า โดยบางคนได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรว่าเมื่อเขาตายไปให้จัดพิธีศพอย่างไร เช่น ให้ใช้ดอกไม้แทนดอกไม้สด เพื่อเป็นการประหยัดในการใช้จ่าย ตั้งศพไว้ ๓ วันก็เผา บางคนให้จัดพิธีศพอย่างสมเกียรติ ให้มีมหรสพทุกคืน จัดพิธีศพแบบงานรื่นเริง ไม่ให้โศกเศร้า เป็นต้น^๗ พิธีการจัดงานศพแต่ละเชื้อชาติ ศาสนา ก็จะมี ความแตกต่างกัน ส่วนการจัดงานศพของชาวยุโรปนั้นได้กล่าวถึง การจัดพิธีศพที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมขั้นตอนและวิธีปฏิบัติ พิธีจัดงานศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ตายจนถึงพิธีสังเคราะห์และการทำบุญครบรอบ ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน

อินเดียเป็นประเทศหนึ่งที่มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมและพิธีกรรมนับตั้งแต่สมัยโบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะเรื่องของการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย ชาวฮินดูเชื่อว่าสถานะที่พวกเขาเป็นอยู่ปัจจุบันเป็นผลมาจากการกระทำในชาติก่อน ถ้าพฤติกรรมของเขาในชาติก่อนชั่วร้ายมาก ๆ เขาอาจจะต้องประสบกับชีวิตที่ยากลำบากในชาตินี้ ดังนั้น เป้าประสงค์ของชาวฮินดูคือการได้หลุดพ้นจากกฎแห่งกรรม ดังนั้นการตายไม่ใช่เรื่องน่าเศร้ามากนักสำหรับชาวฮินดู ดังที่ ท่านมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ผู้นำของอินเดีย ได้กล่าวไว้ว่า “ความตายนั้น ไม่ว่าจะในกรณีใดย่อมเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์โศกนั้นเสียหรือ ถ้าเช่นนั้นจะโศกอาดูรทำไม ในเมื่อความตายมาถึง” พิธีศพ เป็นประเพณีสำคัญเมื่อรู้ตัวว่าจะตายก็จะให้ผู้ใกล้ตายทำความดีล้างบาป เช่น บูชาพระนารายณ์ เสิญพราหมณ์มาเพื่อถวายแม่โค ฟังเทศน์จากพราหมณ์ นำเทวรูปมาวางใกล้ผู้ใกล้จะตายเพื่อให้ใกล้ชิดกับเทพเจ้า เป็นต้น เมื่อมีคนตาย ศพของชาวฮินดูทั่วไปจะต้องนำไปเผาไฟ ยกเว้นศพเด็ก ศพพระ หรือศพหญิงตายทั้งกลม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว ส่วนศพที่เผาเชื่อว่าไฟจะชำระบาปให้บริสุทธิ์ มีการอาบน้ำศพ แต่งตัวด้วยเสื้อผ้า มีการจัดข้าวบิณฑภัตสังเวทียัญญาณผู้ตาย

^๔ ม.ม.อ. ๑/๗๐/๑๘๐.

^๕ พระเทพวิสุทธิเมธี, **มรณานุสติ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^๖ ชรินทร์ สันประเสริฐ, **เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานครฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๖.

^๗ พระราชวิสุทธิโสภณ, **กรรมที่ปณี**, (กรุงเทพมหานครฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐.

แล้วห่อศพด้วยผ้าใหม่ ศพหญิงมีสามีจะห่อด้วยผ้าสีแดง นอกจากนั้นห่อด้วยผ้าสีขาววางมัดบนแคร่ มีคนหามเป็นชาย ๔ คน มีผู้ไปส่งศพเดินเป็นขบวน บางครั้งมีดนตรีนำ มีการสวดมนต์เป็นจังหวะ เมื่อถึงฌาปนสถานริมฝั่งแม่น้ำคงคา นำห่อศพลงไปจุ่มในแม่น้ำคงคาก่อนแล้ววางบนเชิงตะกอนหรือกองฟืนจึงจุดไฟเผา หลังจากนั้นนำอัฐิเข้าถ้ำไปลอยลงแม่น้ำ^{๘๘}

ศรัทธาของชนชาวฮินดู ที่มีต่อแม่น้ำคงคานั้น ฝังลึกอยู่ในสายเลือดของบรรพบุรุษจนถึงยุคปัจจุบัน แม่น้ำคงคา จึงเป็นแม่น้ำที่มีความหมายสำคัญ และมีความสัมพันธ์ต่อทุกชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย จนสามารถกล่าวได้ว่า “แม่น้ำคงคา เปรียบเหมือนมารดา ผู้บังเกิดเกล้าของชาวฮินดู” พวกเขามีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นว่า น้ำในแม่น้ำคงคาสามารถล้างบาปได้ ดังนั้น ครั้งหนึ่งในชีวิตของพวกเขาจะต้องมาสัมผัสกับพระแม่คงคาอย่างใกล้ชิดให้ได้ แม้จะตายก็ขอให้ได้มาตายอยู่ในอ้อมกอดและไออุ่นของพระแม่คงคาแห่งนี้ หากตายไปแล้ว ก็ขอให้ได้เฝ้าศพของตนเอง ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา แม้กระดุกและเกล้าถ้ำที่เหลือก็ขอให้ได้ลอยลงสู่แม่น้ำคงคา วิญญาณจักได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์และได้เสวยสุขอยู่ตราบชั่วนิรันดร์^{๘๙}

การจัดพิธีศพของชาวฮินดูนั้นจะมีความแตกต่างกันตามวรรณะและสถานภาพทางสังคมของผู้เสียชีวิต อย่างไรก็ตาม ชาวฮินดูมีประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่คล้ายคลึงกัน คือ การที่ผู้ป่วยมีความต้องการที่จะไปเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคา ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองพาราณสี หากไม่สามารถไปประกอบพิธีที่แม่น้ำคงคาได้ ชาวฮินดูก็สามารถประกอบพิธีศพที่แม่น้ำแห่งไหนก็ได้ตามแต่ความสะดวกและตามความศรัทธา แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวฮินดูจะนิยมมาประกอบพิธีกรรมศพที่แม่น้ำแห่งนี้ แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู เป็นสายน้ำแห่งความศรัทธาที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวฮินดูนับตั้งแต่การเกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต นักบุญส่วนใหญ่จะรวมตัวกันมาแสวงบุญที่นี่ ในเรื่องของพิธีกรรมศพนั้น ชาวฮินดูมีความเชื่อว่า แม่น้ำคงคาคือแม่น้ำที่จะพาดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตไปสู่เทวโลกได้ จึงทำให้แม่น้ำแห่งนี้มีทั้งโรงแรมแห่งความตายสำหรับผู้ที่ต้องการจะมาเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคาลดเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำ^{๙๐}

ชาวฮินดูมีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ต้องอาศัยการปฏิบัติตนเอง ด้วยการบูชาต่อเทพเจ้า ดังความในคัมภีร์อุปนิษัที่ ว่าผู้ที่อุทิศตนให้แก่ชีวิตในโลกด้วย ให้แก่การทำสมาธิด้วย ย่อมมีชัยเหนือความตายอันเนื่องด้วยชีวิตในโลก และบรรลุมตธรรมด้วยการทำสมาธิ ผู้ที่บูชาแต่เพียงร่างกาย ตกอยู่ในความมืดอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ และผู้ที่บูชาจิตวิญญาณแต่เพียงอย่างเดียว ตกอยู่ในความมืดที่ยิ่งกว่า การบูชาร่างกายอย่างเดียวนำไปสู่ผลประการหนึ่ง การบูชาจิตวิญญาณนำไปสู่ผล

^{๘๘} ชัยวุฒิ พิชะกุล, “ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันทักษิณคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐ – ๒๑.

^{๘๙} พระมหาประมวล ฐานทตโต (บุลาคม), พาราณสีคืออินเดียนแท้, (นนทบุรี : บริษัท สำนักพิมพ์ธรรม จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๗๕.

^{๙๐} [Http://sameaf.mfa.go.th/th/country/south-asia/tips-detail.php?LD=2657](http://sameaf.mfa.go.th/th/country/south-asia/tips-detail.php?LD=2657) (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐).

อีกประการหนึ่ง เรามักได้ยินท่านผู้รู้กล่าวดังนี้ ผู้ที่บูชาทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ ย่อมมีชัยเหนือความตายด้วยร่างกาย และบรรลุอมตธรรมด้วยจิตวิญญาณ^{๑๑}

จากการศึกษาเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าหลังจากมนุษย์ได้สิ้นลมหายใจหรือตาย จึงเกิดศพและนำไปสู่พิธีกรรมเกี่ยวกับศพตามความเชื่อทางศาสนา พุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในประเทศอินเดียซึ่งมีวัฒนธรรมและพิธีกรรมเกี่ยวกับศพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความเหมือนและความแตกต่างกันอยู่ในตัวอยู่แล้ว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับศพในทั้งสองศาสนาเพื่อเปรียบเทียบกันเพื่อให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างเกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับศพในแง่ความหมายของพิธีศพ ประเภทของพิธีศพ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพ เป้าหมายของพิธีศพ และคุณค่าของพิธีศพ ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
- ๑.๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ พิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ พิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ พิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แตกต่างกันอย่างไรร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ดังนี้

เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ในพระพุทธศาสนาเถรวาทศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เป็นต้น และคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ คัมภีร์พระเวท อูปนิษัท ภควัทคีตา เป็นต้น

^{๑๑} สวามี ประภาวณันทะ และ เฟรเดอริก แมนเชสเตอร์ (แปลเป็นภาษาอังกฤษจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต), อูปนิษัท คัมภีร์เพื่อความสงบสันติ ปัญญาญาณของพระมุนีฮินดู, กิ่งแก้ว อุตถากร (แปลเป็นภาษาไทย), (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพของ พระพุทธศาสนาเถรวาทกับชาวฮินดูทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ ตำราวิชาการ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พิธีศพ หมายถึง พิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความไว้อาลัยให้แก่การเสียชีวิตของบุคคล จะแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมประเพณี ตามหลักความเชื่อของท้องถิ่นและแต่ละศาสนา

พิธีศพในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การประกอบพิธีศพโดยเริ่มตั้งแต่ตาย จนถึงการเก็บอัฐิ ตามคติความเชื่อของชาวพุทธ

พิธีศพในทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึง การประกอบพิธีเกี่ยวกับความตายใน ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พิธีสังคหะ หมายถึง การจ่ายสังคหะซึ่งเป็นธรรมที่ใช้เทศน์ในงานสวดพระพุทธรูปแก่ บ้านที่มีคนตาย

ศพที่ไม่เผา หมายถึง ศพที่ไม่มีราศีและไม่มีบาป มี ๕ ประเภท ได้แก่ ๑) นักบวช ๒) สาว พรหมจรรย์ ๓) ทารก ๔) คนถูกงูกัดตาย ๕) คนถูกฟ้าผ่า

มรณะโฮเทล หมายถึง โรงแรมก่อนตายหรือสถานที่รองรับผู้ป่วยหนักที่มีความต้องการจะ ไปใช้ชีวิตก่อนตาย ณ ริมแม่น้ำคงคา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวในหนังสือเรื่อง “เตรียมตัวตายอย่างมีสติ” ว่าจิตสุดท้าย ก่อนตายต้องไปกุศลคือสงบหรือ กำหนดอยู่ในสิ่งที่ดึงดูดความสงบเป็นสิ่งสำคัญเป็นเรื่องที่ตัวเองต้อง ฝึก ถ้าฝึกก็มีโอกาสสงบได้ แต่สงบอย่างเดียวไม่พอ ต้องให้สว่างคือมีปัญญาด้วย หมายความว่าขั้น แรกต้องทำจิตสงบก่อน ขั้นต่อมาคือทำปัญญาให้เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เราจะพอใจแค่ทำให้จิตสงบเพื่อจะ ได้ไปสูคติอาจจะไปเกิดในสวรรค์ตามความเชื่อของคนโบราณ แต่ทางพระพุทธศาสนาบอกว่าจิตของ คนเรามีศักยภาพที่จะทำให้ได้มากกว่านั้น คือสงบเป็นขั้นต้น ขั้นต่อมาคือมีปัญญาและเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง อาจารย์พุทธทาสเรียกว่าจิตว่างและยังมีอีกสำนวนหนึ่งที่ท่านชอบพูดคือ “ตก กระไดพลอยโจน” คนเราตายไปแล้วกรรย้อมเป็นพลังหนุนส่ง จะส่งไปไหน ไปสูคติหรือทุกคติ หรือ ไปสู่วิมุตติหลุดพ้น ก็ขึ้นอยู่กับ การวางจิตวางใจก่อนตาย ความตายมีพลังส่งแรงมาก ถ้าวางจิตให้ดีนึก ถึงนิพพาน พระอรหันต์ ความหลุดพ้น ความตายก็สามารถหนุนส่งหรือผลักดันให้ไปสู่ความหลุดพ้นได้^{๑๒}

^{๑๒} พระไพศาล วิสาโล, เหนือความตาย: จากวิกฤตสู่โอกาส, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เครือข่ายพุทธิกาและมูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

दनัย ไชโยธา ได้ศึกษาการจัดศพของแต่ละเชื้อชาติที่มีความแตกต่างกัน ในส่วนของพิธีกรรมศพของชาวไทยนั้น ได้กล่าวถึงกระบวนการศพที่ผู้เขียนได้รวบรวมข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพิธีกรรมศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนตายจนถึงเผาและหลังเผาแล้ว ซึ่งเป็นหนังสือที่กล่าวถึงขั้นตอนพิธีกรรมศพที่อ่านง่ายทำให้สะดวกต่อการปฏิบัติในพิธีกรรมศพ เพราะผู้เขียนได้แยกแยะรายละเอียดทุกขั้นตอนไว้เป็นขั้นตอน เช่นในเรื่องของการเตรียมเครื่องใช้ในงานศพ ผู้เขียนจะบอกถึงเครื่องใช้ตั้งแต่การเตรียมเครื่องนุ่งห่มของเจ้าภาพเป็นต้นไป ตลอดถึงเครื่องใช้ในพิธีศพจนกระทั่งเครื่องใช้ในพิธีทำ บุญหลังการเผาศพแล้ว ในส่วนของการแปรรูปเก็บอัฐินอกจากนั้นยังกล่าวถึงมารยาทในการไปงานศพที่ควรปฏิบัติโดยแยกเป็นประเภทไว้เช่นมารยาทในการไปอาบน้ำศพ งานทำบุญศพ งานเผาศพ นับว่าหนังสือเล่มนี้ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงการเตรียมตัวของผู้ไปร่วมพิธี และการเตรียมเครื่องใช้ตลอดถึงขั้นตอนของพิธีกรรมการจัดงานศพ^{๑๓}

ปราณี วงษ์เทศ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พิธีกรรมงานศพในประเทศไทย” โดยปรารภถึงความตายว่า เป็นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคมตลอดถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคม และเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณของผู้ตายโดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กัน ในส่วนของพิธีกรรมศพนั้นได้กล่าวถึงหลักฐานในโบราณคดี ที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเปลือกหอย เครื่องเซ่นในหลุมศพ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วยนอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรมศพในปัจจุบัน ตั้งแต่บอกหนทางให้แก่ผู้ป่วยใกล้ตายพิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศลจนกระทั่งถึงพิธีเผา และวิธีเก็บเถ้ากระดูก^{๑๔}

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ไทยสิบสองปันนา” ว่า ในยุคจารีตด้วยพิธีศพถือเป็นเกียรติยศครั้งสุดท้ายให้แก่ผู้วายชนม์ที่สามารถเน้นย้ำสิทธิธรรมประการหนึ่งของกลุ่มชนชั้นปกครอง ร่วมกับคติความเชื่อของล้านนาที่รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและพราหมณ์ ว่าเจ้านายเป็นบุคคล “สูงศักดิ์” และ “ศักดิ์สิทธิ์” ของบ้านเมืองเป็นผู้ที่กำเนิดมาจากสรวงสวรรค์ชั้นฟ้าเพื่อลงมาสร้างสมบุญบารมี เมื่อสิ้นชีพก็ต้องมีวิมานปราสาทให้ประทับและส่งสการ (เผา) ไปด้วยทั้งหมดโดยมีสัตว์หิมพานต์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะนกหัสติลิงค์ (คล้ายมังกรมีปีก) เป็นพาหนะพาหะขึ้นไปสู่สรวงสวรรค์ชั้นต่าง ๆ^{๑๕}

เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ความตาย” ว่าความตายเป็นสิ่งที่คนเป็นยอมรับได้ยาก การต้องจ่ายยอมรับสภาพโดยมิอาจปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงได้นั้น เป็นความเจ็บปวดอย่างหนึ่งของมนุษย์ หรืออีกอย่างคือ “ ความตายเป็นความลึกลับเกี่ยวกับคนเป็น คนที่อยู่ร่วมกันเห็นกันอยู่อยู่หลัง ๆ

^{๑๓} ดนัย ไชโยธา, รศ., **ลัทธิศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓.

^{๑๔} ปราณี วงษ์เทศ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, **พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

^{๑๕} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, **ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๒**, (เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘๑-๒๘๒.

เมื่อมาพลัดพรากตายจากไป เราก็อาลัยและใจหาย และพวกเรากลัวความตาย กลัวอะไร ก็กลัวคนตายที่เรียกว่า ผีนั่นเอง กลัวว่าจะมาทำให้เราได้รับความเดือดร้อนหรือพลอยตายไปด้วย”^{๑๖}

แสง จันทรงาม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนศาสตร์” ว่าวัฒนธรรมงานศพย่อมสำแดงความเป็นปึกแผ่นหรือความหละหลวมภายในโครงสร้างหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มชน และให้รายละเอียดด้านศิลปะ พฤติกรรม พิธีกรรม และความคิด ความรู้ ความเชื่อความรู้สึกที่รองรับปรากฏการณ์อันแสดงออกในพิธีการและการจัดการ ที่สำคัญเป็นวัฒนธรรมที่จะคงอยู่คู่สังคมมนุษย์ตราบเท่าที่มนุษย์ยังต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคม ด้วยเหตุว่า ไม่มีผู้ใด หนีพ้นความตายไปได้^{๑๗}

สุนทร ฤ รังสี ได้กล่าวว่า วิญญาณสากล (Universal Soul) วิญญาณสากลมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปรมาตมัน” ซึ่งเป็นคำบัญญัติเพื่อใช้เรียกวิญญาณสากลโดยเฉพาะส่วนคำว่า “พรหมัน” เป็นคำที่แสดงถึงความจริงสูงสุด (Ultimate reality) เป็นพื้นฐาน และเป็นต้นกำเนิด สรรพสิ่งในสากลจักรวาล พรหมันในคัมภีร์อุปนิษัทธิมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ พรหมันในลักษณะที่เป็นอูตรภาวะ (Transcendent) และในลักษณะที่เป็นอันตรภาวะ (Immanent) ในแง่ที่เป็นอูตรภาวะพรหมันอยู่ในฐานะดำรงอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง เรียกว่า “ปรพรหม” อันเป็นการพูดถึงพรหมัน ในแง่โลกุตระ (Acosmic) คือ เป็นสิ่งสมบูรณ์ที่ปราศจากคุณสมบัติทุกอย่าง (นิรคุณะ) ปราศจากคุณวิเศษทั้งปวง (นิรวินิเศษ) และไม่อาจอธิบายได้ด้วยคำพูด หรือภาษา (อนิรจนียะ) ส่วนในแง่ที่เป็นอันตรภาวะพรหมันเป็นภาวะที่ดำรงอยู่บนสิ่งทั้งปวงเรียกว่า “อปรพรหมัน” หรือ “อศวร” พรหมันในลักษณะนี้เป็นการพูดถึงในแง่โลกิยะ (Cosmic) คือ เป็นสิ่งที่ประกอบพร้อมไปด้วยคุณสมบัติที่ดีทั้งหมด (สคุณ) และถึงพร้อมด้วยคุณวิเศษทุกอย่าง (สวิเศษะ)^{๑๘}

แสง จันทรงาม ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ทางจิต ไว้ว่า วิญญาณย่อย (Individual Soul) วิญญาณย่อยมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ชีวาตมัน” หรือ “อาตมัน” ซึ่งเป็นคำบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เรียกวิญญาณในส่วนย่อยโดยเฉพาะ เป็นอมตภาพเป็นตัวตนที่แท้จริงของคน ทั้งเป็นแกนกลางของชีวิตที่อยู่อาศัยในกายที่เป็นอิสระจากร่างกาย อาตมันเป็นคำที่แสดงถึงความเป็นวิญญาณเที่ยงแท้ ที่เนืองอยู่ในสรรพสิ่ง กล่าวคือในบรรดาสรรพสิ่งที่สามารถรับรู้ด้วยจิต ปัญญา และเหตุผลทั้งหมดล้วนแต่มีอยู่เพื่ออาตมัน และรับใช้อาตมันทั้งสิ้น “อาตมัน” เป็นสิ่งที่สถิตอยู่ในสิ่งเหล่านี้ และทำให้สิ่งเหล่านี้ดำรงอยู่อย่างมีความหมาย แต่กระนั้น สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ใช่อาตมัน อาตมันเป็นสิ่งที่ยังดำรงอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ อาตมันอยู่ในฐานะเป็นอันตัสัจจะเช่นเดียวกับพรหมันหรือวิญญาณสากล^{๑๙}

พลุหลวง ได้กล่าวถึงพรหมโนทเวทโลก สรุปลได้ว่า ในอินเดียสมัยบุรพกาล เชื่อในพระเจ้าองค์เดียวคือพรหม โดยถือว่าพระองค์เป็นวิญญาณที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นปรมาตมัน ซึ่งเป็นผู้สร้างจักรวาลและสากลจักรวาลขึ้นมา พระองค์เกิดจากฟองไข่แห่งมนุษย์ สภาวะดำรงเพศเป็นฤาษีหรือ

^{๑๖} เสฐียรโกเศศ, ประเพณีเนื่องในการตาย, (กรุงเทพมหานคร : สยาม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒.

^{๑๗} แสง จันทรงาม, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔.

^{๑๘} สุนทร ฤ รังสี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๑.

^{๑๙} แสง จันทรงาม, ปรากฏการณ์ทางจิต, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสินค้า, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

ประชาบดี จัดเป็นปฐมฤกษ์แห่งมนุษย์โลก ทรงสร้างโลกโดยใช้เวลาเพียงวันเดียวของพรหมซึ่งเทียบเท่ากับสองหมื่นหนึ่งพันหกร้อยล้านปี ครั้นตกลูกกลางคืนซึ่งเป็นเวลาที่พรหมนอนหลับ โลกก็ถูกอำนาจธาตุไฟทำลายเป็นเช่นทุกวัน นับเวลาได้ ๑๐๐ ปีของพรหม จึงจะถึงอายุขัยของพรหม ซึ่งทั้งโลกและพรหมเองก็ถึงกาลอวสานและเริ่มต้นที่กำเนิดจากไข่ที่เคยเกิดในครั้งแรก^{๒๐}

สุเมธ เมธาวิทยากุล กล่าวในหนังสือ “สังกัปพิธีกรรม” ว่าชบวณศพที่เคลื่อนไปสู่ ฌาปนสถานนั้น บางแห่งมีการแห่แห่น คือคนตรีบรรเลงไปด้วย ชนบพภาคเหนือนิยมแห่ไปจนถึงที่ในชบวนมีแขกที่มาร่วมงาน และภิกษุสามเณรเดินนำ และมีประเพณีบวชเณรหน้าศพจูงศพ ชบวนจะนำหน้าด้วยคนถือธงสามชายธงขาวดาวน์ หม้อไฟ เป็นต้น^{๒๑}

ศรีเลา เกษพรหม ได้ศึกษาประเพณีชีวิตคนเมือง เกี่ยวกับ การตายว่า การตายในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ ตายดีกับตายร้าย การตายที่ถือว่า ตายร้ายคือ ตายโหง ตายดีคือการตาย เพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่า ตายเพราะหมดเวรหมดกรรมถ้าเป็นคนที่มีอายุมากผู้เฒ่าผู้แก่ก็เรียกว่า ตาย ด้วยโรคชราการป่วยด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ คนโบราณเรียกว่า ตายดีการตายดีจะประกอบพิธีตามประเพณีทุกอย่างแตกต่างจากการตายไม่ดีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะต้องออกไปไม่ครบ เหมือนกับคนตายดีแต่ในปัจจุบันไม่ว่า จะเป็นการตายดีหรือตายร้าย ที่เรียกว่า ตายโหงการประกอบพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจูงศพ การลาก ใช้วิธีเดียวกัน หมดไม่แยกเหมือนการตายในอดีต การตายเป็นเรื่อง ใหญ่ในด้านพิธีกรรม การตายเป็นภาระมากของญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลังใช้เงินมากในการจัดงานศพ จึงมีคำ กล่าวว่า “ตายวายตวย” ผู้ไม่มีข้างของเงินทองลูกหลานจะต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามาจัดงาน การตายจึงถือว่า เป็นเรื่องใหญ่การตายมีพิธีกรรมมากเป็นชั้นเป็นตอนพิธีกรรมเหล่านั้นผสมผสาน มีทั้งพิธีทางพุทธศาสนา พิธีทางพราหมณ์ไสยศาสตร์และพิธีเกี่ยวข้องกับผี^{๒๒}

พหล แก้วเขียว และคณะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ประเพณีชีวิตคนเมืองเกี่ยวกับการตายว่า การตายในล้านนา” แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ ตายดีกับตายร้าย การตายที่ถือว่าตายร้ายคือ ตายโหงตายดีคือการตายเพราะหมดอายุขัย ที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ถ้าเป็นคนที่มีอายุมากผู้เฒ่าผู้แก่ก็เรียกว่าตายด้วยโรคชรา การป่วยด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ คนโบราณเรียกว่า ตายดีการตายดีจะประกอบพิธีตามประเพณีทุกอย่าง แตกต่างจากการตายไม่ดี การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะต้องออกไปไม่ครบ เหมือนกับคนตายดี แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นการตายดีหรือตายร้ายที่เรียกว่า ตายโหง การประกอบพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจูงศพ การลากใช้วิธีเดียวกันหมด ไม่แยกเหมือนการตายในอดีตการตายเป็นเรื่องใหญ่ในด้านพิธีการจัดงานศพเป็นภาระมากของญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลังที่ต้องใช้เงินมากในการจัดงานศพจึงมีคำกล่าวว่า “ตายวายตวย” ผู้ที่ไม่มีข้างของเงินทองลูกหลานต้องไปกู้หนี้ยืมสินเขามาจัดเพื่อจัดงานศพจะถือเป็นเรื่องใหญ่การตายมีพิธีการมากเป็นชั้น

^{๒๐} พหลหลวง, เทวโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔๗-๒๕๕.

^{๒๑} สุเมธ เมธาวิทยากุล, สังกัปพิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๐.

^{๒๒} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมือง, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๙๑.

เป็นตอนพิธีการเหล่านั้นผสมผสานมีทั้งพิธีทางพุทธศาสนาพิธีทางพราหมณ์ไสยศาสตร์และพิธีเกี่ยวข้องกับผี^{๒๓}

อวยชัย ตั้งเตรียมใจ จากการได้ศึกษางานเกี่ยวกับศพของพระพุทธรูปกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอัน เนื่องมาจากปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจนกลายเป็นประเพณีในปัจจุบัน พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มคน ที่มีความแตกต่างกันทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อความคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน และการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพอันเนื่องมาจากความเชื่อด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง ด้านสิ่งแวดล้อม ที่เกี่ยวข้องกัน ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ไปอย่างรวดเร็ว^{๒๔}

๑.๖.๒ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาจรัญ จิตตสวโร ได้ศึกษาจากงานศพเป็นของญาติมิตร หมู่บ้านและชุมชนทั้งหมดกลายเป็นงานศพของธุรกิจขายโลงศพของธุรกิจขายโลงศพ ขายปราสาทศพ ขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกิจกรรมเข้าข่ายการจัดพิธีกรรม พัฒนาการงานศพของชาวพุทธในสังคมสมัยใหม่โดยทั่วไปแล้วยังคงมีแนวโน้มการพัฒนารูปแบบ การทำทายการประชันขันแข่ง การยอส่วน การไม่กล้าปฏิเสธบรรทัดฐานหรือประเพณีเดิม อันเป็นลักษณะค่านิยมการใช้ปราสาทศพ และการลากปราสาทศพ ในการทำ พิธีปลงศพอยู่รวมทั้งยังมีการตานตูปหรือทานเฮือนผู้ให้กับผู้ตายมาจนถึงปัจจุบัน^{๒๕}

พระทอง กัสปะ ได้ศึกษาการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย มีการปรับเปลี่ยนด้านในองค์ประกอบเพื่อเกิดความสะดวกในการจัดหา เช่นเครื่องประกอบพิธีบูชา บวงสรวง บางอย่างที่เคยกำหนดให้ใช้เป็นเครื่องพิธีเช่น บวงสรวงแต่ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้เจริญมากขึ้น จึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมจึงนำ สิ่งที่มาทดแทนกันได้มาเป็นเครื่องประกอบพิธีบูชา บวงสรวงแทน บางอย่างเคยผลิตใช้เองก็จัดซื้อหาตามท้องตลาดการปรับเปลี่ยนด้านชั้น ตอนการปรับเปลี่ยนด้านคติความเชื่อ มีการปรับเปลี่ยนไป ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นเยาวชน บางคนไม่เชื่อและ ศรัทธาในการประกอบพิธีกรรม สาเหตุที่เข้าร่วมพิธีกรรมเพียงเป็นแขกที่ได้รับเชิญตามบัตร

^{๒๓} พหล แก้วเขียว และคณะ, **ประเพณีชีวิตคนเมือง, ประเพณีชีวิตคนเมืองเกี่ยวกับการตายว่าการตายในล้านนา**, (เชียงใหม่ : นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๙๑.

^{๒๔} อวยชัย ตั้งเตรียมใจ, “ศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวไทเขิน ตำบลสันทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑-๒.

^{๒๕} พระมหาจรัญ จิตตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาว พุทธล้านนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

เชิญ หรือ คำบอกเล่าแต่ผู้สูงอายุที่เชื่อศรัทธาในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตายเข้าร่วมพิธีเนื่องจากแสดงถึงความ อาลัยแก่ผู้ล่วงลับและยังมีการสืบทอดพิธีกรรมนั้นสืบต่อกันมา^{๒๖}

ชัยวุฒิ พิชะกุล ได้กล่าวถึงประโยชน์ของไฟในพิธีกรรม ในรายงานวิจัยเรื่อง “ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูบริเวณลุ่มแม่น้ำทะเลสาบสงขลา” ความว่า ในพิธีศพ เป็นประเพณีสำคัญเมื่อรู้ตัวว่าจะตายก็จะให้ผู้ใกล้จะตายทำความดีล้างบาป เช่น บูชาพระนารายณ์เชิญพราหมณ์มาเพื่อถวายแม่โค ฟังเทศน์จากพราหมณ์ นำเทวรูปมาวางใกล้ผู้ใกล้จะตายเพื่อให้ใกล้ชิดกับเทพเจ้า เป็นต้น เมื่อมีคนตาย ศพของชาวฮินดูทั่วไปจะต้องนำไปจะต้องนำไปเผาไฟ ยกเว้นศพเด็ก ศพพระ หรือศพหญิงตายทั้งกลม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว ส่วนศพที่เผาเชื่อว่า ไฟจะชำระบาปให้บริสุทธิ์ มีการอาบน้ำศพ แต่งตัวด้วยเสื้อผ้า มีการจัดข้าวบิณฑังสังเวद्यวิญญาณผู้ตาย แล้วห่อศพด้วยผ้าใหม่ ศพหญิงมีสามีจะห่อด้วยผ้าสีแดง นอกจากนั้นห่อด้วยผ้าสีขาววางมัดบนแคร่ มีคนหามเป็นชาย ๔ คน มีผู้ไปส่งศพเดินเป็นขบวน บางครั้งมีดนตรีนำ มีการสวดมนต์เป็นจังหวะ เมื่อถึงฌาปนสถานริมฝั่งแม่น้ำคงคา นำห่อศพลงไปจุ่มในแม่น้ำคงคา ก่อนแล้ว วางบนเชิงตะกอนหรือกองฟืนจึงจุดไฟเผา หลังจากนั้นนำอัฐิเถ้าถ่านไปลอยลงแม่น้ำ^{๒๗}

พิมลวรรณ เพชรสีลม ได้ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตพราหมณ์ราชสำนักในงานวิจัยเรื่อง “Life history : เรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตของพราหมณ์ราชสำนักในสังคมไทย” พบว่าการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตของพราหมณ์ราชสำนักท่านหนึ่งในสังคมไทย ซึ่งอยู่ในสายตระกูลพราหมณ์ราชสำนักที่สืบต่อจากบรรพบุรุษมา ๕ รุ่น ตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน ชีวิตของพราหมณ์ท่านนี้ได้ดำเนินไปตามกรอบของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ หลักอาศรม ๔ ได้แบ่งช่วงชีวิตของคนเป็น ๔ ช่วง ได้แก่ พรหมจรยาศรม ซึ่งชีวิตในวัยเด็กและการศึกษาเล่าเรียน คฤหัสถศรม ชีวิตแห่งการครองเรือน วานปรสฐาศรม ชีวิตแห่งการบริการสังคม และ สันยัสตาศรม ช่วงบั้นปลายของชีวิต เป้าหมายหรือความหวังในแต่ละช่วงชีวิตของพราหมณ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นการถ่ายทอดความเป็นพราหมณ์ผ่านระบบครอบครัวและเครือญาติ นอกจากนี้ ช่วงชีวิตของพราหมณ์ยังทำให้เห็นบทบาทของพราหมณ์ราชสำนักที่มีต่อสังคมไทย ๒ บทบาท คือ บทบาทในราชสำนัก และบทบาทในการประกอบพิธีกรรมสำหรับประชาชน โดยบทบาททั้ง ๒ นั้น มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย การศึกษาเรื่องนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของพราหมณ์ราชสำนักในสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น นำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย ตลอดถึงความเชื่อทางศาสนาของคนในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี^{๒๘}

สุวันดี ตั้งวิเศษชน ได้วิจัยบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่าพราหมณ์ที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ การดำรงตำแหน่งพราหมณ์ปุโรหิต ทำหน้าที่ปรึกษาราชการของ

^{๒๖} พระทอไท กสัปะ, “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของชาวอำเภอยะยี่น จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๕๑.

^{๒๗} ชัยวุฒิ พิชะกุล, “ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, รายงานวิจัย, (สถาบันทักษิณคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖.

^{๒๘} พิมลวรรณ เพชรสีลม, “Life history: เรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตของพราหมณ์ราชสำนักในสังคมไทย”, การศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๘.

องค์พระมหากษัตริย์ เป็นครูสอนศิลปะวิทยาการต่าง ๆ แต่พระองค์และพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากนี้อาจารย์ยังเป็นผู้พิพากษาในนามของพระมหากษัตริย์ และเป็นโหราจารย์ถวายคำทำนาย และถวายพระฤกษ์สำหรับการพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งบทบาทเหล่านี้ได้ลดน้อยลงหลังการเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ แต่บทบาทสำคัญที่มีการปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทในฐานะที่เป็นผู้ประกอบราชพิธีต่าง ๆ ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าให้มีพิธีสงฆ์ทางศาสนาเพิ่มเติม ในพระราชพิธีบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปบ้าง อย่างไรก็ตาม พราหมณ์ยังคงความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ ประกอบและสืบทอดพระราชพิธีต่าง ๆ トラบเท่าที่สถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนักยังให้การ อุปถัมภ์ค้ำจุนและยังคงได้รั้งความเชื่อถือศรัทธาจากคนในสังคม^{๒๙}

สุวภรณ์ แนวจำปา ได้วิจัยทางการแพทย์ปัจจุบันถือว่า ผู้ป่วยระยะสุดท้าย คือผู้ป่วยที่อยู่ ใกล้ถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตโดยทั่วไปหมายถึงระยะ ๖ เดือนสุดท้ายก่อน มีอาการทางกายและจิตที่ สังเกตเห็นได้ชัด เช่น สติสัมปชัญญะลดลง มือเท้าเย็น จึงควรให้การดูแลด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น แบบพุทธวิชาชีพเพื่อให้การดูแลอย่างทั่วถึงในทุกมิติ ดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวม การดูแลระดับประคอง มิติด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้ป่วยมี “การตายดี” หรือ “การตายอย่างมีความสุข” ส่วนหลักพระพุทธศาสนา เถรวาทถือว่า ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายคือ ผู้ที่ถูกพยาธิตอบบงาย้ายอย่างหนัก อยู่ในภาวะถูกภัยคือ มรณะคุกคาม อยู่ช่วงเวลาใกล้ตายไม่เกิน ๑ ถึง ๒ ชั่วโมง ก่อนจุดจิตเกิดขึ้น มีอาการทางกายที่ สังเกตเห็นได้เช่น มีความเจ็บปวดร้าวร้อนเกิดทุกขเวทนาอย่างสาหัส มีอาการทางจิต เช่น ท้อแท้หดหู่ เชื่องซึมเหงาหงอยเบื่อหน่าย จิตจะสร้างมโนภาพนึกถึงกรรมที่ตนทำไว้ส่วนมากเป็นกรรมหนัก (๒) กรรมนิมิตารมณ นึกถึงอุปกรรมในการทำกรรมดีหรือไม่ดี (๓) คตินิมิตารมณ นึกถึงภพภูมิที่จะไปเกิด หลังตาย ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลจึงควรมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน ช่วยประคับประคองจิตใจของผู้ป่วยให้ สะอาด สว่าง สงบ ให้การดูแลทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ผู้ป่วยมีสติไม่หลงลืม มีความสำราญแช่มชื่น ไม่ ขุ่นมัว เพื่อไปสู่สุคติหลังจากตาย^{๓๐}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเบื้องต้นพบว่าปกติความตายในศาสนานั้น มีความสำคัญเพราะเป็นการสูญสิ้นชีวิตในภพภูมินี้หรือชาตินี้เป็นการพลัดพรากที่ทำให้เกิดความเศร้า โศกเสียใจ มนุษย์ที่นับถือศาสนาจึงได้มีการประกอบพิธีเกี่ยวกับศพ ให้เป็นไปตามความเชื่อของแต่ละ ศาสนา ซึ่งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต่างให้มีคติแนวความคิดความเชื่อที่แตกต่างกันในบาง ประเด็น แต่ก็มีความประเพณีที่คล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยจึงสนใจเปรียบเทียบให้เห็นกับความเหมือนและ ความแตกต่างใช้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อความสมบูรณ์เข้าสู่สภาพและทำความเข้าใจวิธีระหว่างสองศาสนา ซึ่งมีแหล่งกำเนิดที่มาจากแหล่งเรียกกันคืออินเดียและได้เข้ามาอิทธิพลต่อวิถีชีวิตในเอเชียใต้ต่อไป

^{๒๙} สุวันดี ตั้งวิเศษชน, “บทบาทของพราหมณ์ราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น”. สารนิพนธ์ประกอบการ ศึกษาปริญญาศาสตรบัณฑิต, (คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑), หน้า ๘๐.

^{๓๐} สุวภรณ์ แนวจำปา, “การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ รวมถึงเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

๑) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) พระพุทธศาสนาศึกษาจากคัมภีร์ ในศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ส่วนทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูศึกษาเอกสารจากคัมภีร์ในศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระเวท อุปนิษัท ฤคเวทิตา และคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

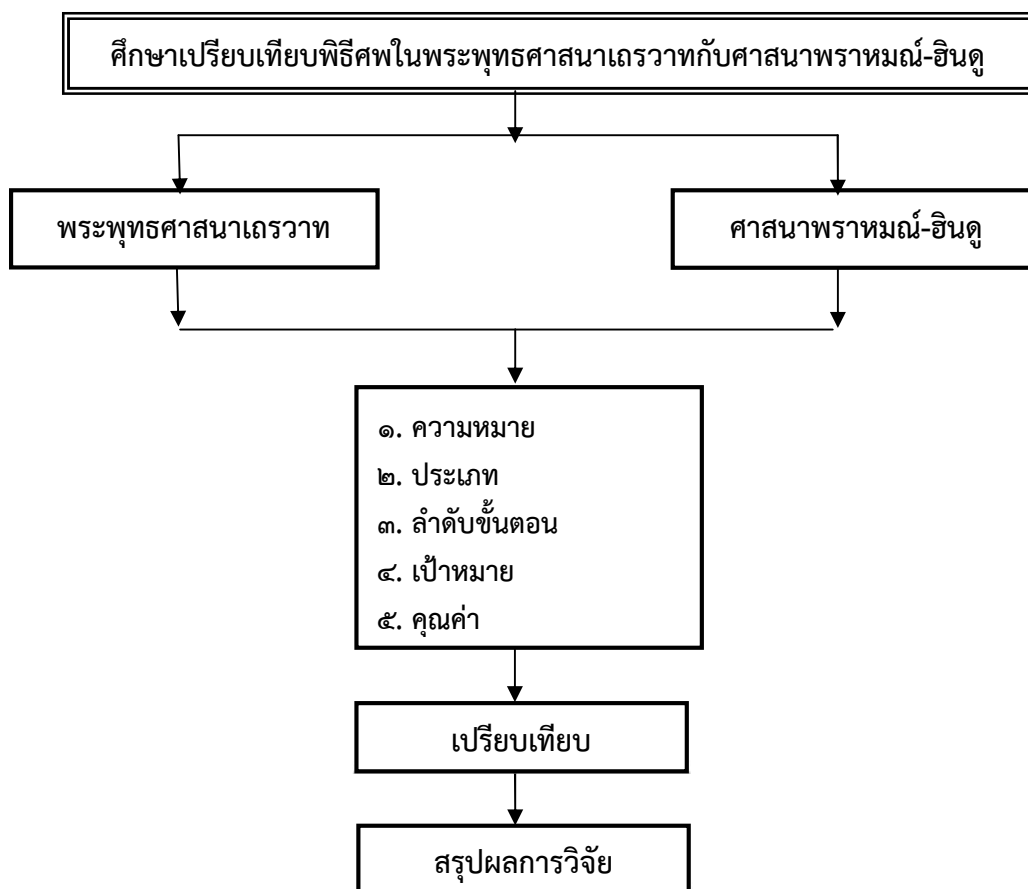
๒) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) เช่น งานวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะใช้หลักฐานเหล่านี้มาสนับสนุน เพื่อหาข้อสรุปและเรียบเรียงเสนอผลการวิจัย

๑.๗.๒ ประมวลและรวบรวมข้อมูลทั้งจากส่วนการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ นำข้อมูลมา เปรียบเทียบวิเคราะห์ ประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสมในพิธีศพ

๑.๗.๓ นำข้อมูลมา เปรียบเทียบ ประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสมในพิธีศพ

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย นำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ กรอบแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย



แผนภูมิที่ ๑.๘ : แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๙.๒ ทำให้ทราบพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๑.๙.๓ ทำให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท
กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

บทที่ ๒

ศึกษาพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความหมายของพิธีศพ ประเภทของพิธีศพ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพ เป้าหมายของพิธีศพ และคุณค่าของพิธีศพ เป็นลำดับต่อไป

๒.๑ ความหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีศพ ปัจจุบันนับว่าเป็นกิจกรรมที่มีรูปแบบชัดเจน อันแสดงถึงพิธีที่ให้ความสำคัญแก่ผู้เสียชีวิตและแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมของผู้เป็นบุตรธิดาที่จะต้องประกอบพิธีส่งดวงวิญญาณหรือพิธีกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณที่เสียชีวิตไปแล้ว ก่อนที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายของพิธีศพ เบื้องต้นจะกล่าวถึงความหมายของความตายพอสังเขปดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของความตาย

คำว่า “ความตาย” นั้น เป็นคำในภาษาไทย ซึ่งหมายถึงการสิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิตเคลื่อนไหวไม่ได้^๑ ซึ่งคำดังกล่าวนี้ เป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาบาลีหลายคำด้วยกัน เช่นคำว่า “มรณะ” ซึ่งประกอบด้วย มรฺ ธาตุ แปลว่า ตาย ลง ยุ บัจจย แปลง ยุ เป็น อณ สำเร็จรูปเป็น มรณ แปลว่า ความตาย, กาลกิริยา แปลว่า การทำกาละ^๒, ปลย แปลว่า ความตาย, มจฺจ แปลว่า ความตาย^๓, อจฺจย แปลว่า ความล่องไป, นิธน แปลว่า ความตาย^๔, นาส แปลว่า ความพินาศ, กาล แปลว่า ความตาย, การทำที่สุดแห่งอรรถภาพ^๕, อนฺต แปลว่า ความตายที่เป็นไป, จวน แปลว่า การเคลื่อนไหว

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๔๕.

^๒ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๖๔/๑๗๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖๔/๒๔๖. คำว่า กาลกิริยา วา ภาวีสสตี (ภิกษุไข้) จักถึงมรณภาพ.

^๓ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๑/๑๙, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑. คำว่า ปมาโท มจฺจโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย.

^๔ ขุ.อป. (บาลี) ๓๓/๑๕๙/๓๑๖, ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๕๙/๔๐๘. คำว่า พระโคตมีเถรี ก็ยังต้องเสด็จนิพพาน.

^๕ วิ.ภิกฺขุณี. (บาลี) ๓/๗๙๓/๗๗-๗๘, วิ.ภิกฺขุณี. (ไทย) ๓/๗๙๓/๑๒๘. คำว่า โส พราหมณฺณ กาลํ กตฺวา อณฺตริํ หัสโยนี อูปฺชชช. พราหมณ์นั้นตายแล้วไปบังเกิดในกำเนิดหงส์ตระกูลหนึ่ง.

ในคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของความตายไว้ดังนี้

๑. ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค และคัมภีร์วิภังค์ ได้ให้ความหมายของความตายไว้ว่า “ความตาย หมายถึง ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือมฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ จากหมู่มสัตว์นั้น ๆ”^๖ นอกจากนี้ในคัมภีร์อื่น ๆ เช่น คัมภีร์ทีฆนิกาย มหาวรรค คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก และคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ก็ได้ให้ความหมายของความตายไว้ในแนวเดียวกันนี้^๗

๒. ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ให้ความหมายของความตายไว้ ๒ อย่าง คือ (๑) ความตาย หมายถึงการขาดไปแห่งชีวิตที่นับเนื่องในภพหนึ่ง^๘ (๒) ความตาย หมายถึงความแตกแห่งขันธทั้งหลายในภพทั้งปวง หรือความก้าวไป (เคลื่อนไป) สู่ร่างอื่นแห่งสัตว์^๙

๓. ในอรรถกถาแห่งคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ได้อธิบายความหมายของคำว่า ความแตกแห่งขันธเป็นต้นไว้ดังนี้ “เมื่อก้าวโดยปรมัตถ์ ขันธเท่านั้นย่อมแตก ไม่มีสัตว์ใด ๆ ตาย แต่เมื่อขันธทั้งหลายแตก สัตว์ก็ย่อมตาย จึงมีไฉนว่า เมื่อขันธทั้งหลายแตกแล้ว สัตว์ก็ชื่อว่าตาย”^{๑๐}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คำว่า ความตาย มักจะถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสภาพหรืออาการที่แสดงถึงความสิ้นสุดหรือดับลงของสิ่งต่าง ๆ เมื่อก้าวเฉพาะมนุษย์ ครั้งใดที่ชีวิตของบุคคลได้สิ้นสุดลง คนทั่วไปก็เรียกว่า บุคคลนั้นถึงแก่ความตาย แต่ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา นอกจากความตายจะหมายถึง การที่ชีวิตของบุคคลสิ้นสุดลง โดยเรียกความตาย ในลักษณะนี้ว่า การขาดแห่งชีวิตินทรีย์^{๑๑} หรือความสิ้นชีวิตจากภพชาติแล้ว ความตายยังหมายรวมถึงความดับลงของรูปนามหรือกายกับจิตในขณะหนึ่งด้วย เพราะชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยขันธ ๕ หรือกายกับจิตนี้แท้จริงมีได้สิ้นสุดหรือดับลงเฉพาะเมื่อสิ้นสุดลมหายใจเท่านั้น หากแต่เกิดดับสืบต่อกันอยู่ทุกขณะ “การดับลงในขณะหนึ่ง ๆ ของกายกับจิตนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า ขณิกมรณะ”^{๑๒} ในแง่นี้ย่อมถือได้ว่า มนุษย์เกิดและตายอยู่ตลอดเวลาจนกว่าจะเข้าสู่ภาวะพระนิพพาน หรือนิพพานธาตุ^{๑๓}

สรุปได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำเอาเรื่องความตายมาเป็นตัวส่งเสริมในการประพฤติปฏิบัติธรรมของภิกษุทั้งหลาย โดยพระองค์ทรงให้ภิกษุทั้งหลายได้ระลึกถึงความตายว่า ไม่มีที่ใดเลยที่จะเว้นว่างสำหรับผู้ที่ไม่ถึงความตายเลยแม้กระทั่งการดำเนินชีวิตที่อยู่ในปัจจุบัน ขณะความตายก็มาถึงได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนแก่หมู่ภิกษุให้พิจารณาถึงความตายนั้นว่าเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้

^๖ ส.น. (ไทย) ๑๖/๒/๔,๒๗/๕๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๙๓/๑๖๔.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๙๐/๓๒๕, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๓/๑๑๙, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๑/๑๕๐.

^๘ วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๑๖๗/๒๕๐.

^๙ วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๖๑๙/๑๙๗.

^{๑๐} ส.น.อ. (บาลี) ๒/๒/๑๔-๑๕.

^{๑๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๒ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๒.

ตัวมาก ถ้าบุคคลใดดำเนินชีวิตด้วยความประมาทแล้วก็ถึงซึ่งความตายที่ฉับพลัน ดังนั้น ความตายก็คือการสิ้นชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลายในภพหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นการสิ้นชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย โดยการกำหนดเอาภพหนึ่งชาติหนึ่งที่สมมติกันว่าผู้ที่สิ้นชีวิตนั้นเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์

๒.๑.๒ ความหมายของศพ

ศพในพระสูตรตันตปิฎก หมายถึงชีวิตของบุคคลผู้ที่มาในโลกนี้ ล้วนมีความตายเป็นที่สุดด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม เมื่อจุดจิตเกิดขึ้นทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ในภพนี้ เกิดเป็นบุคคลในภพใหม่ชาติใหม่ต่อไป (ตราบไต่ที่ยังมีกิเลส) ไม่สามารถกลับมาเป็นบุคคลนี้ได้อีก ผู้ที่เป็นญาติหรือบุคคลรอบข้างก็นำศพอันปราศจากจิต ไปเผา หรือทำฌาปนกิจ(ทำกิจคือการเผา) คำว่า ฌาปนกิจ นี้ มีในพระไตรปิฎก ซึ่งก็เป็นการเผาศพธรรมดา^{๑๔}

ศพในสมัยพุทธกาล หมายถึงเมื่อมีผู้เสียชีวิต ก็จะทำกรเผาศพ บุคคลนั้น ตามปกติ ไม่ได้มีการที่จะต้องนิมนต์พระมาสวดอภิธรรม เพียงแต่ เมื่อเผาศพเสร็จแล้ว ก็จะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อฟังธรรม เพราะเห็นประโยชน์ของการเจริญอบรมปัญญา ไม่ใช่ให้มานั่งสวด และ ไม่มีการถวายของกับพระภิกษุด้วยเงินทองในสมัยปัจจุบัน^{๑๕}

ศพ หมายถึงการเสียชีวิต เป็นการสิ้นสุดการทำหน้าที่ทางชีวภาพอันคงไว้ซึ่งสิ่งมีชีวิต ปรากฏการณ์สามัญที่นำมาซึ่งความตาย ได้แก่ โรคชรา การถูกล่า ทูโภฆนาการ โรคภัย อุตวิบัติกรรม (การฆ่าตัวตาย) ฆาตกรรม ความอดอยาก การขาดน้ำ และอุบัติเหตุ หรือการบาดเจ็บภายในร่างกาย^{๑๖}

๒.๑.๓ ความหมายของพิธีศพ

พิธีศพ หมายถึง ระเบียบพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับศพของบุคคลที่ตายไปหรือร่างคนที่ตายแล้วมีคติความเชื่อว่าคนเมื่อสิ้นลมหายใจ ไม่สามารถที่จะปฏิบัติต่อร่างกายตนเองได้ จะต้องเป็นผู้ อยู่เบื้องหลังในการจัดการศพ เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความไว้อาลัยให้แก่การเสียชีวิตของบุคคล จะแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและศาสนา^{๑๗}

พิธีศพตามประเพณีทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เมื่อคนในครอบครัวเสียชีวิตลงไม่ว่าจะเป็นการตายร้ายหรือตายดี คนในครอบครัวและชาวบ้านในชุมชนจึงร่วมกันจัดพิธีศพขึ้น และร่วมบริจาคเงินสิ่งของต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเจ้าภาพตามกำลังที่จะช่วยได้ การตั้งศพบำเพ็ญกุศลก็จะจัดอยู่ที่วัดหรือที่บ้านของผู้ตาย มีพิธีสวดมาติกาและพระอภิธรรม แสดงพระธรรมเทศนาเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตี เมื่อถึงเวลาฌาปนกิจก็จะเคลื่อนศพมาเผาที่วัดหรือป่าช้า แล้วทำพิธีตามขั้นตอนดังนี้ ห้ามศพเวียนขวารอบเมรุหรือเชิงตะกอน ๓ รอบนำศพไปตั้งไว้หน้าเมรุล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าวและน้ำหอม พระสวดมาติกา ทอดผ้าบังสุกุล และทอดผ้ามหา

^{๑๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๔๓.

^{๑๕} อจ.เอก. (ไทย) ๓๒/๑/๑/๔๓๔.

^{๑๖} <https://engineering.mit.edu/engage/ask.../must-all-organisms-age-and-die> (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

^{๑๗} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๓๘.

บังสุกุลพร้อมด้วยปัจจัยต่าง ๆ พระสงฆ์ให้พร อ่านประวัติผู้ตาย วางดอกไม้จันทน์ และประชุมเพลิงเสร็จพิธี ในพระพุทธศาสนาจะเน้นความประหยัดเรียบง่ายและไม่ฟุ่มเฟือย โดยอาศัยความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บ้างก็เอาข้าวปลาอาหารสด อาหารแห้งมาร่วมบุญกับเจ้าภาพ บ้างก็ช่วยจัดดอกไม้หน้าโรงศพ บ้างก็ช่วยเป็นเจ้าภาพจัดงานศพ ๑ วัน ๒ วัน หรือตามกำลังศรัทธา จนถึงวันฌาปนกิจศพ เก็บอัฐิ ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน ตามเวลาสมควรสืบไป

จากความหมายพิธีศพเบื้องต้น สรุปได้ว่า พิธีศพนั้น คือพิธีการชำระศพตามระเบียบปฏิบัติทางความเชื่อของศาสนา มีการเผาหรือฝังเป็นต้น ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความอาลัย ความระลึกถึงกัน ความกตัญญูต่อผู้เสียชีวิต ซึ่งอยู่ที่ว่าผู้ประกอบกิจนั้นดำรงตนอยู่ในฐานะอย่างไร โดยเริ่มตั้งเมื่อผู้ตายได้หมดลมปราณลงไปจนกระทั่งการทำประกอบกิจเบื้องต้นอันเหมาะสมแก่กาลเทศะและขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ

๒.๒ ประเภทของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการศึกษาถึงประเภทของพิธีศพในพระพุทธศาสนานั้น ผู้ศึกษาได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีศพของชาวพุทธในสมัยพุทธกาลด้วย เพื่อให้มองเห็นความเชื่อมโยงถึงพิธีศพในพระพุทธศาสนาว่า ครั้งพุทธกาลเป็นอย่างไร และปัจจุบันพิธีศพของชาวพุทธเป็นอย่างไร จนกลายมาเป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในแต่ละท้องถิ่นพิธีอาจมีความแตกต่างกันบ้างในบางเรื่องแต่วัตถุประสงค์เหมือนกัน คือเพื่อเป็นการสักการะผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายได้ไปสู่สุคติ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วย่อมไปเกิดภพใหม่ตามกรรมที่ตนได้ทำไว้ ทั้งนี้เพื่อให้สัมพันธ์กับในสมัยปัจจุบันซึ่งได้กล่าวถึงเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับ

๒.๒.๑ พิธีศพในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลนั้น จากการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลต่าง ๆ แล้วปรากฏว่าไม่มีการสร้างปราสาทศพที่เป็นหลักฐานปรากฏเหมือนเช่นสมัยปัจจุบัน จะมีก็แต่เพียงการจัดการงานศพตามธรรมเนียมประเพณีของคนอินเดียสมัยนั้นเท่านั้น ซึ่งพิธีศพมีเพียงการจัดศพ และการทิ้งศพ ส่วนการฝังศพมีน้อย^{๑๘} พิธีศพสมัยพุทธกาลดังกล่าวมานั้น มักจะจัดการศพโดยการเผา แต่ยังมีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาบางแห่งที่มีการจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น ดังกรณีบุตรของนางกิสาคโคตมีตาย นางอุ้มร่างบุตรไปถามหาญาเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่งแนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแนะนำให้นางไปหาเมถุนพันธุฝักกาด จากเรือนของคนที่ไม่มีการตายเลย นางเที่ยวตระเวนถามหาเมถุนพันธุฝักกาดนั้น ผลสุดท้ายก็หาไม่ได้ตั้งใจปรารถนา นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่าเสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า^{๑๙}

ส่วนกรณีตัวอย่างของการฝังศพนั้น มีกล่าวไว้ในเรื่องของนางวิสาขาอุบาสิกา เรื่องมีอยู่ว่า นางวิสาขาได้ตั้งหลานสาวชื่อ นางสุทัตติ ให้ดูแลภิกษุสงฆ์ในเรือนแทนตัวเอง ภายหลังเธอได้

^{๑๘} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๑๒/๓๒๓.

^{๑๙} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๕๐๑-๕๐๒.

สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นำร่างของเธอไปฝัง หลังจากนั้นจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า^{๒๐} ตัวอย่างอีกท่านคือ ท่านพระพาหิยทวารุจิริยะ ที่ท่านเป็นพระอรหันต์แต่ยังไม่อุปสมบท ก็นิพพานเสียก่อน พิธีศพของท่านจึงดูเหมือนบุคคลทั่วไป ไป โดยพระพุทธองค์เมื่อทราบที่ท่านตายแล้ว และทรงเห็น สรีระของพาหิยทวารุจิริยะถูกทิ้งในที่กองขยะ จึงทรงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงยื่นใกล้ประตูเรือนแห่งหนึ่ง ให้นำเตียงมาแล้ว จงนำสรีระนี้ออกจากเมือง เฝ้าแล้วทำสกุญไไว้”^{๒๑}

พิธีสักการะศพในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นพิธีกรรมแรกหลังจากการเสียชีวิต โดยเหล่าเทวดา และมวลมนุษย์เมื่อทราบข่าวการเสียชีวิตของคนที่ยังตนเคารพนับถือ ต่างก็จะพากันมาสักการบูชาศพโดยอามิสบูชา ตัวอย่างกรณีการบูชาพระพุทธสรีระ ซึ่งได้ทำการสักการบูชาตั้งแต่วันแรกของการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า จนกระทั่งถึงวันถวายพระเพลิง^{๒๒} ฉะนั้น ในประเด็นนี้ จะกล่าวถึงพิธีศพที่ปรากฏในครั้งพุทธกาล มีพิธีศพของพระพุทธเจ้า พิธีศพของพระเจ้าสุทโธทนะ พิธีศพของอัครสาวก และพิธีศพของบุคคลทั่วไป

๒.๒.๑.๑ พิธีศพของพระพุทธเจ้า

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอานนที่เข้าไปเฝ้าข่าวแก่พวกมัลลกะษัตริย์ให้ได้ทราบ เมื่อทราบแล้วพวกมัลลกะษัตริย์ผู้ครองกุสินาราได้รับเป็นธุระหน้าที่ในการจัดการพระบรมศพ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนทที่ว่า หน้าที่ปฏิบัติต่อพระสรีระ ไม่ใช่หน้าที่ของภิกษุ แต่เป็นหน้าที่ของพระราชา ฆราวาส และพราหมณ์ผู้ศรัทธาในเราจักทำเอง^{๒๓} ในการอัญเชิญพระสรีระของพระพุทธเจ้าสู่จิตกาธานนั้น ได้เคลื่อนขบวนพระบรมศพตามความประสงค์ของเทวดาว่า เราจะสักการะพระบรมศพของพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำขับร้องประโคมดนตรีระเบียบดอกไม้และของหอมอันเป็นทิพย์จะอัญเชิญพระสรีระไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่เมืองทางทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกสู่ประตูด้านทิศตะวันออกเสร็จแล้ว จึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้าที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลลกะทางทิศตะวันออกของเมือง^{๒๔} เสร็จแล้ว ประมุขเจ้ามัลลกะ ๔ องค์ทรงसनพระเศียรและทรงพระภูษาใหม่ แล้วทำการถวายพระเพลิง แต่ไม่อาจจุดไฟให้ติดได้เพราะเป็นความประสงค์ของเทวดาที่ต้องการให้พระมหากัสสปะได้มาสักการะพระบรมศพ เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป เข้าไปยังมกุฏพันธเจดีย์ของเจ้ามัลลกะในกรุงกุสินารา ถึงจิตกาธานแล้วห่มจีวรเฉวียงบ่า ประนมมือกระทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ เปิดผ้าคลุมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าออก ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้าเสร็จ จิตกาธานพระเพลิงได้ไหม้พระสรีระของพระพุทธเจ้าเองโดยไม่มีใครจุด^{๒๕} เมื่อพระเพลิงได้ไหม้พระอวัยวะไม่

^{๒๐} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๔๐๐.

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๓๐-๑๓๑.

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๓๐-๑๓๑.

^{๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๔/๑๕๒.

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๘/๑๓๒.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๓-๒๓๔/๑๓๕.

เหลือแม้แต่เก้าหรือหม่า คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุและผ้าห่มหุ้มพระบรมศพ ในจำนวนทั้งหมด ๕๐๐ คู่ ถูกเผาไฟไหม้เพียง ๒ ผืนเท่านั้น คือผืนในสุดและนอกสุด หลังจากพระเพลิงได้ไหม้พระบรมศพแล้ว ความมหัศจรรย์ได้เกิดขึ้น คือท่อน้ำได้หลั่งไหลมาจากอากาศ และ น้ำได้พุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธาน หลังจากนั้น เจ้ามัลละจึงได้นำน้ำหอมล้วน ๆ มาดับจิตกาธาน^{๒๖}

๒.๒.๑.๒ พิธีศพของพระเจ้าสุทโธทนะ

ในกาลนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ กุฎาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้พระนครไพศาลี ทรงทราบว่ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา ซึ่งประทับอยู่กบิลพัสดุ์นคร ทรงประชวรหนัก อาศัยที่ทรงสมบุรณ์ด้วยพระกตัญญูกตเวทีตาธรรม จึงเสด็จไปเยี่ยมพระพุทธบิดา พร้อมด้วยพระสาวกเป็นอันมาก ทรงบำเพ็ญปิตุภูมิฐานธรรมถวายการพยาบาลตามพุทธวิสัย ขณะนั้น พระเจ้าสุทโธทนะ ได้รับการบีบคั้นจากอาพาธกล้า เกิดทุกขเวทนายิ่งนัก มีพระอาการทรมนทรมายหมดสติ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกพระหัตถ์ ตั้งพระทัยอธิษฐานพระจิตบำบัดโรคาพาธ แล้วทรงลูบลึงที่พระเศียรพระเจ้าสุทโธทนะ ขณะนั้นอาพาธกล้าก็ทุเลาลงด้วยพระบารมี พระอานนท์เถระเจ้า ยกพระหัตถ์ลูบที่พระหัตถ์เบื้องขวา อาพาธข้างขวาก็ทุเลาลง พระอานนท์เถระเจ้า ยกพระหัตถ์ลูบที่เบื้องซ้าย อาพาธกล้าด้านซ้ายก็ทุเลาลง พระราหุลเถระเจ้า ยกพระหัตถ์ลูบที่พระอุ้งศอก อาพาธกล้าที่พระกายก็ทุเลาลง พระเจ้าสุทโธทนะทรงพระสำราญพระกายคลายความทุกข์เวทนายอันสาหัส ทรงลุกขึ้นประทับนั่งถวายบังคมพระบรมศาสดา ด้วยความรู้สึกลึกซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่เสด็จมาทรงอนุเคราะห์พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนา โปรดให้พระพุทธบิดาบรรลุประอรหัตตผล แต่ด้วยพระเจ้าสุทโธทนะทรงพิจารณาเห็นชนมายุของพระองค์ถึงอวสานสุดสิ้นเพียงนั้นแล้ว ก็ทูลลาพระบรมศาสดาเสด็จนิพพาน และลาพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งสิ้นด้วยกัน แล้วพระองค์ก็เสด็จนิพพานด้วยอุปปาติเสสนิพพาน^{๒๗}

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดาได้เสด็จสวรรคตในท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าเป็นประธาน พร้อมทั้งพระประยูรญาติ มีพระนางมหาประชาบดีโคตมีเป็นต้น เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบว่าพระเจ้าสุทโธทนะเสด็จสวรรคตแล้วเกิดธรรมสังเวช จึงตรัสแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า “ท่านทั้งหลายจงมองซึ่งพระพุทธบิดาอันสวรรคตแล้ว อันว่าความตายนี้ไม่เว้น ย่อมทำลายชีพแห่งสัตว์ทั่วสิ้นเป็นธรรมดาจะเลือกหน้าก็หาไม่ได้” ในขณะนั้น พระประยูรญาติและพระบรมวงศานุวงศ์ต่างก็โศกอาพิลาปปริเวทนาการ พระพุทธเจ้าทรงตรัสระงับความโศกด้วยพระธรรมภาวนิจจกถาแล้ว ทรงตรัสเรียกพระมหากัสสปเถระ ให้เป็นธุระในการจัดเตรียมที่จะถวายพระเพลิงพระบรมศพคือจิตกาธานว่า “ตถาคตกำหนดจะถวายพระเพลิงพระมหาบพิตรพุทธบิดา ขอให้ท่านหาสถานที่อันควรแก่การฌาปนกิจนั้นเถิด” พระมหากัสสปะรับพุทธปฏิภาแล้ว พร้อมกับทั้งภิกษุและกษัตริย์สักยะราชวงศ์ พร้อมหมู่มหาชนก็ไปสู่สถานที่อันควรจะกระทำการถวายพระเพลิง แล้วจัดแจงทำเชิงตะกอน ในขณะนั้นมีเหล่าเทพเทวดาในหมื่นโลกธาตุมีท้าววัชรินทราธิราชเป็นประธานได้นำ

^{๒๖} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ : มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๒.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

ทิพย์ภูฏาคารอันประกอบด้วยยอด ๕๐๐ ยอดกับทั้งวัดถู่ต่าง ๆ มีทิพย์จันท์สุคันธชาติมาร่วมทำ
จิตกาธานด้วย^{๒๘}

พระบรมศาสดาทรงเคารพในชาติตียประเพณีนิยม ทรงเป็นประธานอำนวยการพระศพ
ในฐานะที่พระองค์เป็นพระโอรส และเป็นพระญาติผู้ใหญ่ จึงโปรดให้พระมหากัสสปเถระเจ้า ให้ไป
ตรวจดูที่ประดิษฐานจิตกาธาน เพื่อถวายพระเพลิงพระศพพระพุทฺธบิดา และโปรดให้พระสารีบุตร
เถระเจ้า เป็นภาระจัดถวายน้ำสรงพระศพพระพุทฺธบิดา ตามชาติตียประเพณี เมื่อเจ้าพนักงานอัญเชิญ
พระศพไปประดิษฐาน ณ พระจิตกาธานที่จัดถวายสมพระเกียรติของพระมหากษัตริย์แล้ว บรรดา
พระประยูรญาติทั้ง ๖ พระนคร คือ เมืองกบิลพัสดุ์ ๑ เมืองเทวทหะ ๑ เมืองโกลิยะ ๑ เมืองสักกะ ๑
เมืองสุปวาสะ ๑ เมืองเวระนคร ๑ ก็ประชุมกันบำเพ็ญกุศลมหาอัญญัญ อุทิศถวายด้วยความเคารพ
และความอาลัยอย่างยิ่ง ครั้นได้เวลา พระบรมศาสดาก็ทรงเป็นประธานจุดเพลิงถวายพระศพ
พระพุทฺธบิดา บรรดาพระประยูรญาติทั้งหลายพากันโศกเศร้าพิลาปให้ ปริเทวนการ พระบรม-
ศาสดาจารย์ ก็ทรงตรัสธรรมิกถาเล่าโลม ระวังความเศร้าโศกแห่งมหาชนโดยควรแก่อุปนิสัย^{๒๙}

๒.๒.๑.๓ พิธีศพของพระพุทฺธสาวก

๑) พิธีศพพระสารีบุตร

พระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระบรมศาสดาหรือที่ได้รับการยกย่อง
จากพระพุทฺธองค์เสมอเหมือนพระธรรมเสนาบดี เมื่อทราบว่กาลนิพพานของตนจะพึงมีอีก ๗ วัน
ข้างหน้า จึงพิจารณาสถานที่ที่จะนิพพานแล้ว จึงเข้าไปหาพระศาสดาเพื่อลานนิพพาน ในกาลแห่งวัน
ปฐมมีเพ็ญเดือน ๑๒ พระเถระได้ทำกาลนิพพานภายในห้องประสูติของท่าน ท่ามกลางภิกษุ ๕๐๐
องค์ อันมีพระจุนทะ เป็นประธาน หลังจากแสดงธรรมโปรดมารดาเสร็จ เมื่อพระสารีบุตรปรินิพพาน
แล้ว นางสารีปรัมณีก็นำเครื่องชางทองมาเปิดห้องเก็บทอง ให้ชั่งด้วยตาชั่งใหญ่ส่งไปด้วยแล้วกล่าว
ว่า “พ่อทั้งหลาย จงทำเรือนยอดห้าร้อย เรือนต้อนรับแขกห้าร้อย” ฝ่ายท้าวสักกเทวราชตรัสเรียก
วิสสุกรรมเทพบุตรมาแล้วให้เนรมิตเรือนยอดห้าร้อย เรือนต้อนรับแขกห้าร้อย เรือนที่มหาอุบาสิก้าให้
สร้างแล้ว รวมกับที่พระวิษณุกรรมเนรมิตเข้าด้วยกันเป็นสองพันหลัง ลำดับนั้น คนทั้งหลายจึงให้สร้าง
มหายานชวลันด้วยของสาระวางเรือนยอดใหญ่ไว้ท่ามกลางมณฑป แล้ววางของที่เหลือโดยสังเขปว่า
เป็นบริวารอุปฐากของพระเถระคนหนึ่งชื่อเรวดี คิดว่าเราจักบูชาพระเถระ จึงให้ทำเสาดอกไม้
ทอง ๓ ต้น ท้าวสักกเทวราชคิดว่าเราจักบูชาพระเถระ มีนักฟ้อนสองโกฏิห้าแวงล้อม นางเรวดีได้บูชา
พระเถระด้วยเสาประดับด้วยดอกไม้ทอง ๓ ต้น ถูกพวกมนุษย์เหยียบแล้วตายไป เกิดในดาวดึงส์พิภพ
ก็กล่าวว่าพวกท่านก็จงให้ท่านทำบุญเถิด ครั้นนางกล่าวสรรเสริญการทำกุศล แล้วประทักษิณเชิง
ตะกอนพระเถระแล้ว ก็ได้กลับสู่เทวสถานของตน^{๓๐}

^{๒๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์อำนวยการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑๑-๓๑๒.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

๒) พิธีศพพระมหาโมคคัลลานะ

เมื่อพระโมคคัลลานะเถระถวายบังคมลาพระบรมศาสดาแล้วปรินิพพาน ณ ดงในกาฬศิลาประเทศ ในทันใดนั้นเอง ชาวเทวโลกทั้ง ๖ ชั้นเกิดโกลาหลเป็นอันเดียวกันว่า ชาวว่าอาจารย์ของพวกเราปรินิพพานแล้ว ต่างถือของหอม มาลา ธูป เครื่องอบและจันทน์จूरณอันเป็นทิพย์ ทั้งพินนานาชนิดมาประชุมกันแล้ว สร้างจิตกาธานด้วยจันทน์แดงสูง ๙๙ ศอก พระศาสดาประทับอยู่ใกล้ ๆ ศพพระโมคคัลลานะเถระ ตรัสสั่งให้จัดการปลงศพของพระเถระรอบ ๆ สุสาน ฝนดอกไม้โปรยตกลงมาในที่ประมาณโยชน์หนึ่ง ได้มีมนุษย์อยู่ระหว่างเทวดา เทวดาอยู่ระหว่างมนุษย์ ถัดเทวดาโดยลำดับ พวกยักษ์ยืนอยู่ ถัดพวกยักษ์มาก็เป็นพวกคนธรรพ์ ถัดจากพวกคนธรรพ์มาเป็นพวกนาค ถัดจากพวกนาคมาเป็นพวกครุฑ ถัดจากพวกครุฑมาเป็นพวกกิณนรา ถัดจากพวกกิณนรามาเป็นพวกกิณนร ถัดจากพวกกิณนราก็เป็นฉัตร ถัดจากฉัตรออกมาเป็นสุวรรณจามร ถัดจากสุวรรณจามรออกมาเป็นธงชัย ถัดธงชัยออกมาเป็นธงแผ่นผ้า ผู้ที่มาประชุมทุกเหล่า บรรดามีต่างเล่นสาธุกีฬา อยู่ตลอด ๗ วัน หลังจากการประชุมเพลิงเสร็จพระศาสดาตรัสสั่งให้เก็บธาตุของพระเถระมาทำเจดีย์บรรจุไว้ที่ขุมประตู่ พระเวฬุวันวิหาร^{๓๑}

๓) พิธีศพพระอานนท์

เมื่อท่านพระอานนท์มีอายุได้ ๑๒๐ พรรษา ก็ทราบวาท่านหมดอายุขัยลงแค่นี้แล้ว จึงแจ้งแก่คนทั้งหลายว่า นับจากวันนั้นไปอีก ๗ วันท่านจะปรินิพพาน เมื่อประชาชนทั้งหลายที่อยู่ทางฝั่งแม่น้ำโรหิณีทั้งสองฝั่งได้ทราบเข้า จึงพากันไปยังฝั่งแม่น้ำโรหิณี ต่างฝ่ายต่างก็แสดงความจำนงให้ท่านพระอานนท์ไปปรินิพพานที่ฝั่งของพวกตนแต่ฝ่ายเดียว โดยอ้างเหตุว่า พระเถระมีอุปการะมากแก่พวกตน แต่อีกฝ่ายไม่ยอมโดยอ้างเหตุผลเช่นเดียวกัน ท่านเห็นว่าจะเกิดโกลาหลกันขึ้นแน่ หากจะไปปรินิพพานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จึงได้เข้าเตโชกสิณเหาะขึ้นบนอากาศเหนือแม่น้ำโรหิณี แสดงธรรมแก่ประชาชนทั้งสองฝั่งน้ำ แล้วอธิษฐานให้สารีริกธาตุของท่านแตกออกเป็น ๒ ส่วน ตกลงบนฝั่งแม่น้ำฝั่งละหนึ่งส่วน พอขาดคำอธิษฐานเปลวไฟได้ลุกขึ้น สรีระของท่านก็แตกออกเป็น ๒ ส่วน ตกลงบนฝั่งทั้งสอง มหาชนได้พากันศรัทธาโคกปริเวณการุดจแผ่นดินจะถล่มทลาย คล้ายเมื่อกาลที่พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน ฉะนั้น

มีหลักฐานบางแห่งเล่าความตอนนี้อย่างต่างออกไปว่า เมื่อท่านทราบวันที่จะปรินิพพานแน่แล้ว จึงได้ออกเดินทางจากแคว้นมคธ ผ่านไปทางนครเวสาลี เพื่อไปนิพพานที่ฝั่งแม่น้ำโรหิณี พอพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบข่าวนี้ ก็เสด็จติดตามท่านไป จนถึงฝั่งแม่น้ำโรหิณี พร้อมด้วยราชบริพารจำนวนมาก ข้างฝ่ายพวกเจ้าลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชีเมื่อทรงทราบข่าวนี้ ก็เสด็จติดตามไปจนถึงฝั่งแม่น้ำโรหิณี พร้อมด้วยราชบริพารจำนวนมากเช่นเดียวกัน ทั้งสองฝ่ายได้ทรงพักอยู่คนละฝั่งแม่น้ำ ต่างมุ่งมาดปรารถนาจะได้พระสารีริกธาตุของพระเถระไปบูชาสักการะเฉพาะพวกของตน ท่านพระอานนท์มองเห็นว่าเหตุการณ์วุ่นวายโกลาหลจะเกิดขึ้น จึงได้เข้าเตโชกสิณลอยขึ้นบนอากาศเหนือแม่น้ำโรหิณี

^{๓๑} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ : มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๑๘๓-๑๘๔.

แล้วเปลวไฟก็ลุกขึ้นสารริกธาตุได้แตกออกเป็นสองส่วน ตกลงสู่ฝั่งแม่น้ำทั้งสองฝั่ง ๆ ละ ๑ ส่วน กษัตริย์และประชาชนทั้งสองฝั่งจึงได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นไว้เพื่อสักการบูชา ณ ฝั่งของตน ๆ^{๓๒}

๒.๒.๑.๔ พิธีศพของบุคคลทั่วไป

๑) **พิธีศพนางสิริมา** นางสิริมาเป็นน้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ อาศัยอยู่ในเมืองราชคฤห์ นางสิริมาเป็นผู้ที่มีรูปงาม นางมีอาชีพเป็นหญิงนครโสเภณีสืบทอดจากมารดา นางมีค่าตัวที่บุรุษต้องจ้างไปค้างคืน ๆ ละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่นางเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาโดยนางได้ถวายอาหารด้วยการจ่ายทรัพย์วันละ ๑๖ กหาปณะทุกวันจนวาระสุดท้ายของชีวิต ในเย็นวันนั้น นางสิริมาได้ทำกาลกิริยา แล้วพระราชชาติได้ส่งราชสาสน์ไปถวายพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า นางสิริมาได้ทำกาลกิริยาแล้ว” พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว จึงทรงส่งข่าวไปให้พระราชชาติว่า “กิจคือการเผานางสิริมายังไม่มี พระองค์ทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิรินั้นไปไว้ในป่าชาติตัมแล้ว ให้รักษาไว้โดยอาการที่กาและสุนัขจะกินไม่ได้เกิด” โดยพระดำรัสดังกล่าวพระองค์จะเอาศพของนางสิริมาเป็นอุปกรณ์สื่อการสอนธรรมแก่ภิกษุที่หลงในรูปของนางสิริมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรีแม้สวย และมีราคามากเพียงใด เมื่อสิ้นชีพไปแล้ว ร่างกายเปื่อยเน่า แม้จะให้โดยเปล่านั้นก็ไม่มีใครต้องการเอาไปอภิรมย์ด้วย แต่ในเรื่องดังกล่าวก็ไม่ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่ทำความเกี่ยวกับศพเลยนอกจากทรงสอนให้พิจารณาถึงอสุภกรรมฐานเท่านั้นแล้วก็ทิ้งศพไว้ที่ป่าช้า^{๓๓}

๒) พิธีศพของมารดาของสามเณรสังกัจจาย

พระสารีบุตรเถระมีสามเณรชื่อสังกัจจายสามเณร มีอายุ ๗ ปี โดยกำเนิด ได้ยินว่ามารดาของสังกัจจายสามเณรนั้น เป็นธิดาของตระกูลมั่งคั่งในกรุงสาวัตถี เมื่อสามเณรนั้นยังอยู่ในท้องมารดานั้นได้ทำกาลในขณะนั้นเอง ด้วยความเจ็บไข้อย่างหนึ่ง เมื่อมารดานั้นถูกเผาอยู่ เนื้อทุกส่วนถูกไฟเผาไหม้หมด ยกเว้นเนื้อส่วนท้อง เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกสัปเหร่อจึงพากันยกเนื้อท้องของนางลงจากเชิงตะกอน แหวด้วยหลาวเหล็กในที่ ๒-๓ แห่ง ปลายหลาวเหล็กกระทบหางตาของทารก พวกสัปเหร่อแทงเนื้อท้องอย่างนั้นแล้ว จึงโยนไปบนกองถ่าน ปกกลบด้วยถ่านนั้นแล้วพลิกไป ส่วนเนื้อท้องไหม้แล้ว ส่วนทารกได้เป็นเช่นกับรูปทองคำบนกองถ่าน เหมือนนอนอยู่ในกลีบแห่งดอกบัวแท้จริงสัตว์ผู้มีในภพเป็นที่สุด แม้ถูกภูเขาสีเนรุทับอยู่ ชื่อว่ายังไม่บรรลุนิพพานแล้วสิ้นชีวิตไม่มีในวันรุ่งขึ้นพวกสัปเหร่อมาด้วยคิดว่า “จักดับเชิงตะกอน” เห็นทารกนอนอยู่อย่างนั้น เกิดอัศจรรย์และแปลกใจคิดว่า ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น จึงอุ้มเด็กนั้นเข้าไปหมู่บ้าน แล้วถามพวกหมอยาหนีต พวกหมอยาหนีตพูดว่า “ทารกนี้จักอยู่ครองเรือน พวกญาติตลอด ๗ เครือสกุล จักไม่ยากจน ถ้าจะบวช จักเป็นผู้อันสมณะ ๕๐๐ รูปแวดล้อมทั่วไป พวกญาติขนานนามว่า “สังกัจจาย” เพราะหางตาของเขาแตกด้วยขอเหล็ก^{๓๔} เมื่อศึกษาประวัติของสังกัจจายสามเณรแล้ว จะเห็นว่า ในการประกอบพิธีศพในสมัย

^{๓๒} www.dharma-gateway.com/monk/great_monk/pra-anon.htm (เข้าถึงเมื่อ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๕๐-๒๕๒.

^{๓๔} พระมหาวิระศิลป์ ฉนฺทโก (แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีมาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙-๒๐.

นั้น จะนิยมใช้วิธีการเผา และในพิธีเผาศพนั้น สัปเหร่อก็จะใช้กองฟอนและเหล็กแหลมเพื่อใช้พลิกศพ ซึ่งปัจจุบันการเผาโดยใช้เมรุก็ยังต้องใช้เหล็กแหลมเป็นองค์ประกอบอยู่ ส่วนการจัดพิธีศพในปัจจุบันนั้นจะเป็นลักษณะของพิธีฌาปนกิจศพ ในกรณีที่มีการมรณะของบุคคลผู้มีความสำคัญที่บ้านเมืองเกิดขึ้นจะต้องแจ้งพระราชอา (ผู้นำทางบ้านเมือง) และผู้นำทางบ้านเมืองจะต้องแจ้งต่อผู้นำทางศาสนา เพื่อที่จะได้กำหนดพิธีศพต่อไป

สรุปพิธีศพในสมัยพุทธกาลเป็นประเพณีการจัดงานพิธีศพแตกต่างกัน ถ้าเจ้าภาพมีฐานะดี และมีสถานภาพทางสังคมสูง ก็จะจัดงานใหญ่โตให้สมฐานะ ส่วนใหญ่จะเป็นชนชั้นกลางและชนชั้นสูง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพวกขุนนางชั้นผู้ใหญ่ และนิยมทำพิธีนี้ทั่วภูมิภาคในประเทศ ส่วนเจ้าภาพที่มีฐานะยากจน ก็จะจัดงานพิธีศพเรียบง่าย คือทำให้เสร็จภายใน ๒ - ๓ วัน เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย จะเห็นได้ว่าการจัดงานพิธีศพมีความแตกต่างกัน คือ ขึ้นอยู่กับฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล ถ้ามีฐานะดีก็จะทำพิธีศพใหญ่โตมโหฬาร แต่ถ้ามีฐานะยากจนก็จะทำพิธีศพตามอัตภาพของตน ในพระพุทธศาสนา สาระสำคัญในพิธีศพ คือ ให้รู้สังขารของธรรมชาติคือ มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดาของโลก จะไม่เสียใจอาลัยอาวรณ์มากจนเกินไป และเพื่อไม่ให้ตั้งอยู่ในความประมาท

๒.๒.๒ พิธีศพในสังคมไทยในปัจจุบัน

ส่วนพิธีศพหลังพุทธกาลนั้น ผู้วิจัยเน้นไปที่ประเทศไทย เพราะเป็นเป้าหมายที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีลักษณะขั้นตอนพิธีคล้ายกับวัฒนธรรมทางศาสนาในอินเดีย อย่างเช่นการทำศพ การอาบน้ำศพ การบรรจุศพ การตามไฟหน้าศพ การนำศพเวียนเชิงตะกอน การเก็บอัฐิ เป็นต้น และพิธีเผาศพได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับ

การทำพิธีศพในพระพุทธศาสนานั้น เมื่อมีการตายเกิดขึ้น จะต้องรีบจัดการศพของผู้ตายตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติกันมาให้เป็นไปตามระเบียบที่ด้งาม และตามคตินิยมของสังคมนั้น ๆ ปฏิบัติ ก่อนที่จะทำพิธีศพต้องเนินการดังนี้

๑) แจ้งแพทย์ให้ทำการชันสูตรศพ ถ้าการตายนั้นไม่ปกติคือถูกฆาตกรรมหรือเกิดอุบัติเหตุที่มีเงื่อนงำในลักษณะถูกฆาตกรรม ถ้าตายด้วยโรคฆาตกรรมก็ไม่ต้องชันสูตรศพ และถ้าผู้อื่นทำให้ตาย ต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจในสถานีท้องถิ่นให้ทราบ

๒) แจ้งเทศบาลท้องถิ่นหรืออำเภอโดยนำไปรับรองแพทย์ไปติดต่อให้กับนายทะเบียน ออกใบมรณบัตรภายใน ๒๔ ชั่วโมง ในใบมรณบัตรนั้น ถ้าหากผู้ตายเป็นข้าราชการ จะต้องใช้ใบมรณบัตรหลายใบ เพราะต้องใช้เป็นหลักฐานเกี่ยวกับการเบิกเงินหลายอย่าง เช่น เงินเดือนเงินสะสม เงินฌาปนกิจ เงินประกันชีวิต เงินฝากธนาคาร เงินบำนาญ และอาวุธปืนส่วนตัว เป็นต้น ต้องนำหลักฐานสำเนาทะเบียนบ้าน บัตรประชาชน บัตรราชการ ใบมรณบัตรไปยื่นต่อเจ้าหน้าที่ และให้ทายาทของผู้ตายไปยื่นที่หน่วยงานนั้น ๆ ถ้าผู้ตายมิใช่เป็นราชการ ก็ต้องนำหลักฐานสำเนาทะเบียนบ้าน บัตรประชาชน ใบนำหลักฐานต่าง ๆ ไปยื่นขอรับผลประโยชน์ที่ผู้ตายมอบกรรมสิทธิ์ให้^{๓๕}

^{๓๕} พระมหาสมเกียรติ สุตแก้ว, พระพุทธศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย : ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพของพระสงฆ์ไทยและฆราวาส, หน้า ๓๓-๕.

การจัดพิธีศพมีประเพณีที่ยึดถือและปฏิบัติแตกต่างกันไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของแต่ละเชื้อชาติ ศาสนา หรือตามท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มนุษย์ทุกหมู่เหล่าต่างก็มีการจัดการกับร่างผู้เสียชีวิต นอกจากจะแสดงซึ่งมโนกรรมสำนึกในความมีน้ำใจคือการให้ความรักอาลัยต่อผู้ที่จากไปแล้ว ยังแสดงออกถึงคุณธรรม กล่าวคือ กตัญญู กตเวทิตา ธรรม สามัคคีธรรมตามหลักพุทธศาสนาอีกด้วย

พิธีศพในยุคปัจจุบันนี้ ต้องมีการเตรียมในหลายด้าน ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ค่อยเท่าไร แต่ถ้าเป็นเจ้านาย ขุนนาง และพระเถระที่มีผู้คนนับถือมากแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเตรียมงานหลายวัน เพื่อที่จะให้ผู้ที่เคารพศรัทธาได้มาระลึกถึงคุณงามความดี จากหลักฐานทางโบราณคดีไทยพบว่าในระยะเวลาที่ หรือที่นักวิชาการเรียกว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือสมัย หักเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น หรือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปี มาแล้ว พบว่าการเผาศพมีพัฒนาการมากยิ่งขึ้นกล่าวคือในช่วงระยะเวลาที่พบหลักฐานการเผาศพ เกิดขึ้นและความหมายของการเผาศพ ก็มีแตกต่างกันออกไปเช่น การเผาศพเป็นวิวัฒนาการที่สำคัญ ของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่งในการจัดการศพของผู้ตาย เพราะการเผาศพผู้ตายโดยการเผา นั้น นับเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมาก เนื่องจากการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของ พิธีกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาหลายแสนหลายหมื่นปีและที่สำคัญอีกประการ หนึ่งคือ บ่งบอกถึงวิวัฒนาการของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหักเลี้ยวหัวต่อ ประวัติศาสตร์

๑) การเผาแบบแห้ง (Dry cremation) เป็นลักษณะของการเผาศพที่นำร่างของผู้ตาย ที่เก็บไว้ระยะเวลาหนึ่งจนศพแห้ง จากนั้นนำโครงกระดูกของผู้ตายมาเผาอีกครั้งหนึ่งแล้วนำเก็บ ขึ้นส่วนกระดูกมาบรรจุลงในภาชนะดินเผาหรือผอบ อาจมีการนำไปฝังอีกครั้งหนึ่งเศษกระดูกที่พบ ลักษณะกระดูกที่พบ จะแตกตามยาว (Vertical)

๒) การเผาแบบสด (Flesh Cremation) เป็นลักษณะของการเผาที่นำศพของผู้ตาย เผาทันทีที่เสียชีวิต จากนั้นนำชิ้นส่วนกระดูกมาบรรจุในภาชนะดินเผาแล้วนำไปฝังอีกครั้งหนึ่งลักษณะ กระดูกที่พบ จะแตกตามแนวขวาง (Horizontal) พิธีกรรมการปลงศพทั้ง ๒ แบบ แสดงให้เห็นถึงการ ยอมรับอิทธิพลของพิธีกรรมแบบดั้งเดิมแต่การยอมรับอิทธิพลของพิธีกรรมรูปแบบใหม่นั้นคงไม่ใช่ใน ทันทีทันใดแต่เป็นลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป นั่นคือการพบหลักฐานการขุดกระดูกที่ฝังอยู่เป็น ระยะเวลาที่ยาวนานมาประกอบพิธีใหม่ ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับความเชื่อซึ่งอาจหมายถึงการไปสู่ สวรรค์หรือการชำระล้างบาป ต่อมาเมื่อยอมรับคติการเผาศพเต็มรูปแบบแล้ว จึงพบการเผาศพแบบสด มากขึ้น แหล่งโบราณคดีที่พบ ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นต้น ^{๓๖}

๒.๒.๒.๒ พิธีศพพระสงฆ์

พระอริยบุคคลหรือพระภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเป็นแหล่งหรือเป็นฐานในการสร้างกุศล นอกจากจะทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้วยังเป็นการทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้วยังเป็นการทำนุบำรุง

^{๓๖} สมศักดิ์ รัตนกุล และคณะ, มรดกวัฒนธรรมบ้านเชียง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕-๒๖.

พระพุทธศาสนาไปในตัวอีกด้วย หากผู้ตายมีส่วนบุญที่ตนจะได้รับทางอื่น บุญกุศลที่บุคคลได้บำเพ็ญ ในครั้งนี้ผู้กระทำเหล่านั้นย่อมได้รับเป็นส่วนของตนอีกด้วย เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู กตเวทิต์แก่ท่านเหล่านั้นด้วย หากผู้ตายไม่เคยทำความดีให้แก่เราก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต์ต่อพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในฐานะท่านเป็นสมมติสงฆ์ทำหน้าที่แทน พระอริยสงฆ์ องค์หนึ่งในพระรัตนตรัยที่เป็นที่พึ่งของชาวพุทธศาสนิกชนและเป็นผู้กำชะตากรรมของ พระพุทธศาสนาโดยตรง ผู้นั้นก็คือ “พระภิกษุสงฆ์” นั่นเอง^{๓๗} ถ้าพระภิกษุสงฆ์ยังมีอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาก็ยังคงมีอยู่ตราบนั่น การไปร่วมงานศพและเคารพศพในทางที่ศสนคติถือว่าเป็นการ ระลึกนึกถึงความดีของผู้ตาย แม้ผู้ตายเมื่อเคยปกครองเป็นผู้บังคับบัญชาเราอาจจะไม่ชอบเรา เคยทำ โทษหรือลงโทษแก่เรา การไปร่วมงานศพก็จัดว่าเป็นการขอขมาลาโทษหรือขออโหสิกรรมแก่ กันและกัน เป็นการยึดคติที่ดีทางพระพุทธศาสนาอันเป็นการรักษาและปฏิบัติตามหลักกรรมทาง พระพุทธศาสนาด้วย เพราะการทำกรรมในพระพุทธศาสนาจะดีหรือไม่ดีอยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญและ จะต้องทำใน ๓ ทางคือทางกาย ทางวาจา และทางใจ การทำบุญตามประเพณีเกี่ยวกับการตายจึงเป็น กุศลเพราะประกอบด้วยลักษณะดังกล่าวแล้วโดยถูกต้องสมบูรณ์

งานศพพระภิกษุสงฆ์เพราะความศรัทธาของหมู่คนเมืองที่มีต่อพุทธศาสนาได้หยั่งลง ลึกและจำหลักหนักแน่นอยู่ในจิตใจหลายชั่วอายุคนมาแล้วจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ “งานศพพระ” จึง กระทำกันเป็นงานใหญ่มาก ขนาดเดียวกับงานศพเจ้าบ้านผ่านเมืองนั้นทีเดียว^{๓๘} ตามจารีตประเพณี ของหมู่คนเมืองนั้น ไม่นิยมจัดให้มีป่าช้า (หรือสุสาน) ไว้ในบริเวณใกล้เคียงกับวัดวาอาราม แต่หากจัด ไว้อีกแห่งหนึ่งต่างหากนอกกำแพงเมือง หรือนอกหมู่บ้าน ห่างไกลออกไป ผิดกับความนิยมของคน ไทยทางภาคกลางและภาคอื่น ๆ ซึ่งบรรจุศพและเผาศพในวัด ด้วยเหตุนี้ เวลาจัดงานศพจึงต้องชัก ลากจากวัด (หรือถ้าเป็นชาวบ้านก็ชักลากจากบ้าน) ไปมาปนกิจที่สุสานหรือป่าช้า ได้กล่าวมาแล้วว่า “งานศพพระ” นั้นเป็นงานใหญ่ ปราสาทศพจึงสร้างกันเอิกเกริก สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายไม่น้อยเลย เพราะจัดทำกันอย่างประณีตและใหญ่โต

ในพงศาวดารโยนก กล่าวว่า ในสมัยก่อน การจัดทำ “ปราสาทบันจุศพ” นั้น จัดสร้าง กันสูงใหญ่ยิ่งกว่าปัจจุบันนี้นัก ประเพณีการจัดทำ “ปราสาทบันจุศพ” ตั้งไว้บนบุษบกสำหรับเจ้านาย ในราชตระกูลและพระภิกษุสงฆ์นั้นไม่ใช่เพิ่งจะมีขึ้น หากมีมานานเกือบ ๔ ศตวรรษแล้ว หลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ (พงศาวดารโยนก) กล่าวว่า

เมื่อจุลศักราช ๙๔๐ (พ.ศ.๒๑๒๐) พระวิสุทธิราชาเทวีราชินีผู้ครองนครเชียงใหม่ถึงทิวงคต พญาแสนหลวงแต่งการศพทำเป็นพิมานบุษบกตั้งบนหลังนกหัสตินขนาดใหญ่ รองด้วยเลื่อน แม่สะดึงเชิญหีบพระศพขึ้นไว้ในบุษบกนั้น แล้วฉุดชักไปด้วยแรงคชสารเจาะพังกำแพงเมือง

^{๓๗} ไสว เสนาราช, “พัฒนาการด้านภูมิปัญญาและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย”, รายงาน วิจัย, (ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔-๒๗.

^{๓๘} นิรันดร ชัยนาม, ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และลานนาไทย, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๖-๒๘.

ออกไปถึงทุ่งวัดโคก ก็กระทำฌาปนกิจถวายเพลิง ณ ที่นั่นเผาพร้อมทั้งรูปสัตว์และวิมานที่ทรงศพนันด้วยจึงทำเป็นทำเนียมในการปลงศพเจ้าผู้ครองนครทำเช่นนี้สืบกันมา^{๓๙}

ตั้งแต่นั้นมา งานศพเจ้านายในราชตระกูลและพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลหมู่คนเมืองจึงจัดทำเสมอเหมือนกัน และโดยที่ในสมัยต่อ ๆ มาได้เปลี่ยนแปลงไป ประเพณีเนื่องในงานศพจึงย่อขนาดลงไม่ใหญ่โตเหมือนดังกาลก่อน แต่ก็ยังคงรักษาวิธีการไว้ไม่เปลี่ยนแปลงไปด้วยแต่อย่างใด แม้จะได้ “ย่อขนาด” ลงแล้ว แต่ในสมัยนี้ยัง “ใหญ่” อยู่นั่นเอง ไม่ว่าจะมองจากมุมของคนในท้องถิ่นหรือคนต่างถิ่น ซึ่งดู ๆ ไปแล้วก็น่าเสียดายและสิ้นเปลืองอยู่ไม่น้อยเพราะลงทุนลงแรงสร้างอย่างประณีตและใหญ่โต แล้วก็นำไปเผาไฟเป็นถ้ำถ่านไป แต่ถ้าจะพิจารณาหนักไปในแง่ที่เป็นจารีตประเพณีและพินิจพิจารณากันในทางธรรมแล้วก็เป็นเรื่องที่มี “เหตุผล” สมควรอยู่มาก การที่คนผู้ซึ่งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้ประพฤติปฏิบัติแต่คุณงามความดีทั้งในส่วนที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น พระภิกษุสงฆ์ผู้ซึ่งอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา จนกระทั่งเรียกกันอย่างสามัญว่า “ตายในผ้าเหลือง” ด้วยแล้ว พุทธมามกะก็ย่อมจะสำนึกถึงคุณความดีนั้น แล้วช่วยกันจัดงานศพอย่างใหญ่โตสมเกียรติเช่นนั้น ก็นับว่าเป็นการสมเหตุสมผล ถ้าจะพิจารณากันในทางธรรมะ การจัดงานศพอย่างไม่คำนึงถึงความสิ้นเปลืองเช่นนั้นสื่อสำแดงให้คนอยู่ได้รู้ว่า ร่างกายชีวิตย่อมแตกดับย่อยยับไป แต่เกียรติคุณและชื่อเสียงที่กระทำคุณงามความดีไว้จะยังคงอยู่ นอกจากนั้นการจัดสร้าง “ปราสาท” ที่มีลักษณะเป็นรูปนกหัสติลิงค์อย่างสวยงาม ซึ่งชาวพุทธเชื่อว่านกหัสติลิงค์นี้จะนำสรีระพระสงฆ์ขึ้นไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๔๐}

๒.๒.๒.๓ พิธีศพของสามัญชน

การตาย หมายถึงการไร้ชีวิตขาดความเป็นอยู่ที่เรียกว่าการมีชีวิตผู้มีชีวิตอยู่เบื้องหลังจึงมีภาระที่จะแสดงออกให้ปรากฏแก่ผู้ตายและผู้ตายเคยมีบุญคุณสร้างคุณความดีไว้มากผู้มีชีวิตยังแสดงความกตัญญูแก่ผู้ตายมากและการตายนั้นผู้ยังมีชีวิตอยู่จะไม่ทราบเลยว่าผู้ตายจะไปสู่ทางดีหรือทางชั่วแต่ตามปรัชญาคติที่คนไทยโบราณจะกล่าวกันทราบเลยว่า “สี่คนหาม สามคนแห่ คนหนึ่งนั่งแคร่ และสองคนพาไป” ซึ่งโบราณท่านกล่าวอธิบายไว้ว่า มนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ได้เพราะธาตุทั้ง ๔ คือดิน น้ำ ลม และไฟสัมพันธ์หรือประสานกัน มีความสมดุลกันด้วยดี มีสามคนแห่เพราะสามสิ่งเป็นกิเลสที่แห่แห่นชักจูงเราอันได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ คนหนึ่งนั่งแคร่อันได้แก่จิตใจ ผู้เป็นนายของร่างกายอาจจะพาไปในทางดีหรือทางไม่ดี คือบาปก็อยู่ที่จิตใจในสองทางนี้สิ่งทีปรารถนาของผู้ที่อยู่หลังหรือญาติมิตรคือทางดี ได้แก่บุญ จึงจัดให้มีพิธีอาบน้ำศพเพื่อเป็นการชำระบาป ในด้านคติทางพระพุทธศาสนาเชื่อกันว่ามนุษย์มีส่วนประกอบด้วย ๒ ส่วนคือรูปหรือร่างกายกับจิตหรือนาม ใน ๒ ส่วนพระพุทธศาสนาเชื่อว่าส่วนที่เป็นจิตหรือนามมีความสำคัญกว่าจึงมีการพัฒนาส่วนที่เป็นจิตให้สูงขึ้นเพื่อได้นามว่า “มนุษย์” หรือยิ่งพัฒนาส่วนที่เป็นจิตให้สูงขึ้นเท่าใดก็ยิ่งได้นามสูงขึ้นตามลำดับ เช่น เทวดาบ้าง อริยบุคคลบ้างยิ่งสูงขึ้นเท่าใดความตายจะมีปรากฏได้เฉพาะในร่างกายเท่านั้น แต่ในด้านจิตใจที่ได้สร้างคุณความดีให้ปรากฏก็ยังปรากฏเป็นอมตภาวะอยู่และจะได้รับความเคารพบูชาสักการะจากผู้ที่มีคุณความดีต่ำกว่า เช่น เทวดาและมนุษย์ยังต้องเคารพบูชาสักการะผู้มีคุณธรรมสูงยิ่ง

^{๓๙} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนา : ปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๘.

เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านเหล่านี้ได้เคยปฏิบัติหรือเป็นผู้นำทางให้ศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามแล้ว^{๔๑}

เมื่อมีคนเสียชีวิตขึ้นในบ้านจึงเป็นเรื่องของคนผู้อยู่เบื้องหลัง คือญาติพี่น้อง พ่อ แม่ ลูกหลาน ตลอดถึงคนในชุมชน ที่จะแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ ที่พึงกระทำต่อผู้ตายตามหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ หลักของความกตัญญูตเวที หลักของทศ ๖ และสังคหวัตถุ ๔^{๔๒} การจัดพิธีกรรมศพของชาวพุทธต้องปฏิบัติตามคติและความเชื่อ ให้ถูกต้องตามประเพณี เพื่อความอยู่ดีเป็นสุข ของผู้อยู่เบื้องหลัง และผู้ที่ละโลกไปแล้ว การจัดพิธีศพของสามัญชนนั้น แบ่งไว้เป็น ๒ ประเภท คือ การตายดี และการตายร้าย จะมีพิธีกรรมและขั้นตอนที่แตกต่างกันดังจะได้อธิบายต่อไป

การจัดงานศพของชาวพุทธนั้น มีการจัดที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของการตาย ซึ่งชาวพุทธได้แบ่งประเภทของการตายไว้ ๒ ประเภท คือ

๑) ตายดี หมายถึง การตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ถ้าเป็นคนที่มียุมากก็จะเรียกว่าตายด้วยโรคชรา การตายด้วยการป่วยไข้ต่าง ๆ เหล่านี้คนโบราณเรียกว่าตายดี การตายดีจะมีการประกอบพิธีตามประเพณีได้อย่างครบถ้วน

๒) การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุ การกลม การตายพราย ตกต้นไม้ตาย แขนงคอตาย ถูกเสือกัด หมี่ตะปบ ช้างฆ่า ม้าตีตัวควายชีวิต ไฟฆ่า ตายด้วยโรคห่า ถูกปืน ถูกหอกดาบแทงตาย ไฟไหม้ตาย ฆูกัดตาย จมน้ำตาย ตายในเดือนดับ เดือนเพ็ญ นิ่งตาย หลับตาย เรียกว่านึ่งตายนอนตาย เชื่อว่าผีมาฆ่าให้ตาย จึงจัดอยู่ในประเภทของการตายร้าย หรือตายโหง^{๔๓}

จากประเด็นเรื่องประเภทของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ว่าพิธีศพในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่พิธีศพของพระพุทธบิดา พิธีศพของพระพุทธเจ้า พิธีศพของพุทธสาวก ตลอดถึงอุบาสก-อุบาสิกาจวบจนถึงพิธีศพของชาวพุทธในประเทศไทย ตั้งแต่พิธีศพของพระพุทธเจ้า จนถึงพระสงฆ์และสามัญชนทั่วไป โดยเฉพาะชาวไทย ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีของอนุชนรุ่นหลังที่ต้องการสักการะศพ ให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ ที่ดีเหมือนกันแล้วแต่ว่ากาลเวลา สถานที่ และความนิยมของท้องถิ่น ดังจะเห็นความแตกต่างกันมาแล้วนั้น การจัดพิธีศพในครั้งพุทธกาลก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นเนื้อหาสาระ ไม่มีการเก็บศพไว้หลายวัน สูงสุดก็ไม่เกิน ๗ วัน การจัดศพไม่ขั้นตอนมากมาย เน้นการสักการะศพด้วยของหอมต่าง ๆ มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีการละเล่นตามความเหมาะสมตามความต้องการของญาติ เช่นกรณีการจัดพิธีบรมศพของพระศาสดา พระสารีบุตร และพิธีศพทุกศพมีการเผาเป็นที่สุุด แม้พระบรมศพของเจ้าแผ่นดินก็จะจัด

^{๔๑} ดนัย ไชโยธา รศ., ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘, ๑๖๗, ๒๒๔.

^{๔๓} ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิต คนเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๙๑.

ตามประเพณีที่สืบทอดกันมา แล้วมีการนำอัฐมาบรรจุเป็นสกลุปะเจดีย์ไว้ให้มหาชนได้สักการะเพราะเป็นบุคคลสำคัญ เป็นต้น

การจัดพิธีศพในสมัยปัจจุบันตามหลักพระพุทธศาสนานั้นก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นการทำสิ่งที่บุญเป็นกุศลและความดีงาม ตามคติธรรมของชาวพุทธเมื่อมีการตายไปก็เป็นการล่วงลับไม่หวนกลับมาอีก ไม่ว่าเราจะเรียกร้องอย่างไรก็ไม่สำเร็จ ทำอย่างไรก็ไม่มีผล แต่พุทธศาสนิกชนนั้น ได้ปรารถนาความตายอย่างนี้แล้วก็ทำสิ่งที่ดีงาม เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งได้ผลเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้น กล่าวคือ (๑) ได้ทำบุญอุทิศกุศลนั้นแก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว (๒) ผู้ที่เป็นพี่น้องและมิตรสหาย เป็นต้น ก็จะได้บำเพ็ญคุณธรรม กล่าวคือ ได้แสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรม แสดงความรำลึกถึงและตอบแทนพระคุณของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นญาติและมิตรสหายของตน นอกจากนี้ (๓) ในส่วนของผู้ทำบุญนั้น ก็เป็นการสร้างความเจริญงอกงามในทางบุญทางกุศล สะสมบุญคือความดีไว้ในชีวิตของตนให้มากขึ้นไปด้วย

๒.๓ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการจัดการเกี่ยวกับพิธีศพในสมัยพุทธกาลนั้น มีทั้งการนำศพไปทิ้งที่ป่าช้าหรือที่แม่น้ำตามความเชื่อดั้งเดิม ในคัมภีร์อรรถกถาบางแห่งก็ได้กล่าวถึงจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่มักจะนิยมจัดการศพโดยการเผาที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา การเผาศพเป็นคติทางพุทธศาสนาซึ่งนิยมแพร่หลายในประเทศอินเดีย และเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชุมชนที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมการปลงศพก็เปลี่ยนไป จากพ่อมด หมอผีหรือผู้ขมังเวทย์ กลายเป็นนักพรตหรือผู้ทรงศีลเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมด้วยเหตุนี้ เมื่อชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์จึงไม่พบหลักฐานประเภทโครงกระดูกที่ฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว เพราะร่างของผู้ตายจะถูกเผาอดไหม้ เหลือเพียงเศษกระดูกและเถ้าถ่านที่บรรจุไว้ในภาชนะดินเผาเป็นหลักฐานให้ศึกษาได้เท่านั้น^{๔๔}

จะเห็นได้ว่า คนอินเดียสมัยพุทธกาลมีการจัดการศพด้วยการเผาและการทิ้งเป็นส่วนมาก ส่วนการฝังนั้นมีบ้างแต่ไม่เป็นที่นิยมอย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพิธีศพของชาวพุทธนั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมัยหลังพุทธกาล ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากครั้งพุทธกาลและได้สืบทอดมาถึงสมัยปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งจะได้กล่าวถึงลำดับขั้นตอนต่อไป

๒.๓.๑ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของพระพุทธเจ้า

การบูชาพระพุทธสรีระ ซึ่งได้ทำการสักการบูชาตั้งแต่วันแรก ของการเสด็จดับขันธปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า จนกระทั่งถึงวันถวายพระเพลิง ดังในใจความพระสูตรต้นตปิฎก ได้พรรณนาในวันแรกของการเสด็จดับขันธปรินิพพานไว้^{๔๕}

^{๔๔} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๗๐-๑๗๑.

^{๔๕} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๗๐-๑๗๑.

พวกเจ้ามีลละผู้ครองกรุงกุสินารา ทรงถือเอาของหอมระเหยบดดอกไม้ เครื่องดนตรีทุกอย่าง และผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จเข้าไปยังศาลวันของพระเจ้ามีลละ ซึ่งเป็นทางเข้าเมือง ทรงไปยังพระพุทธรูปแล้ว ทรงสักการะเคารพ นบনอบ บูชาพระพุทธรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอมทรงคาดพานผ้า ตกแต่งมณฑลมาลาอาสน์ ให้วันนั้นหมดไปด้วยกิจกรรมอย่างนี้^{๔๖}

พิธีการห่อศพนั้น มีปรากฏหลักฐานเฉพาะการห่อพระสรีระของพระพุทธเจ้าซึ่งเจ้ามีลละได้ประกอบพิธีดังเช่นพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามคำแนะนำของพระอานนท์ที่ได้กราบทูลถามพระองค์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก^{๔๗} ทรงใช้ผ้าใหม่ห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาค เสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยผ้า และสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้นแล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเติมด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้วทำการจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธานที่พิธีกรรมการนำศพใส่ลงในสมัยพุทธกาลนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกเฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนในคัมภีร์อื่นมีกล่าวถึงพิธีกรรมนี้เพียง ๒ แห่งคือ พิธีศพของพระสารีบุตรและพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะ สำหรับโลงศพในสมัยพุทธกาลนั้น เรียกว่า “ราง” หรือ “หีบ” เช่น กรณีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกบรรยายไว้^{๔๘} ทรงใช้ผ้าใหม่ห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาค เสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์จึงห่อด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่ง แล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเติมด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธานการเคลื่อนศพเพื่อนำไปเผา ณ เเชิงตะกอนที่เตรียมไว้ ในสมัยพุทธกาลได้มีตัวอย่างที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกก่อนจะมีพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูป โดยมีความบรรยายถึงขบวนเคลื่อนพระบรมศพตามความประสงค์ของพวกเทวดา^{๔๙} ดังข้อความที่ว่า

พวกเทวดามีความประสงค์ว่า พวกเราจะสักการะเคารพนบনอบบูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมอันเป็นทิพย์ จะอัญเชิญ (พระสรีระ) ไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่ประตูเมืองทางทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกทางประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามีลละ ทางทิศตะวันออกของเมือง^{๕๐}

^{๔๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๒๗/๑๘๒-๑๘๔.

^{๔๗} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๐/๑๗๓.

^{๔๘} สมเด็จพระปรมาธิบดีชินโรส, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

^{๔๙} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๘/๑๗๒.

ส่วนในอรรถกถาก็ได้กล่าวถึงขบวนเคลื่อนศพไปป่าช้า ซึ่งพระศาสดาและพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ได้เสด็จไปป่าช้ากับขบวนศพเหมือนกัน การที่พระศาสดาได้เสด็จไปป่าช้าพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า คงจะวิวัฒนาการมาเป็นการให้พระจุณฺศพในสมัยปัจจุบัน ในกรณีการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปครั้งนั้น โดยไม่ได้จุดถวายพระเพลิง ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า

หลังจากที่พระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป กระทำประทักษิณจิตกาธานครบ ๓ รอบ แล้วถวายอภิวาท พระเพลิงได้ไหม้พระสรีระของพุทธรองค์ พระอวยวะถูกเผาไหม้ไม่เหลือ แม้แต่เก้าหรือเขม่า คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุ และผ้าห่มหุ้มพระบรมศพในจำนวนทั้งหมด ๕๐๐ ผืน ถูกไฟไหม้ ๒ ผืนเท่านั้น คือ ผืนในสุดและผืนนอกสุด หลังจากพระเพลิงได้ไหม้พระบรมศพแล้ว ความมหัศจรรย์ก็เกิดขึ้น คือท่อน้ำได้หลังไหลมาจากอากาศและน้ำได้พุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธาน หลังจากนั้น เจ้ามัลละจึงนำน้ำหอมล้วน ๆ มาดับจิตกาธาน^{๕๑}

การเก็บอัฐิเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีกรรมเผาศพของชาวพุทธในสมัยพระพุทธกาล ประเพณีนิยมของชาวพุทธนั้น เมื่อทำพิธีกรรมเผาศพแล้วผู้ที่เคารพนับถือจะนำอัฐิไปบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างขึ้นไว้โดยเฉพาะ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ให้คนภายหลังได้กราบไหว้บูชาตั้งมีใจความที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสตอบพระอานนท์ ซึ่งทูลถามถึงเรื่องการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปพระสรีระ หลังจากที่ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วว่า

อานนท์ ฎุปารหุบุคคล (ผู้ควรสร้างสถูปถวาย) ๔ จำพวกนี้ ฎุปารหุบุคคล ๔ จำพวกไหนบ้าง คือ ๑) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นฎุปารหุบุคคล ๒) พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นฎุปารหุบุคคล ๓) พระสาวกของพระตถาคตเป็นฎุปารหุบุคคล ๔) พระเจ้าจักรพรรดิเป็นฎุปารหุบุคคล^{๕๒}

พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นฎุปารหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร คือ คนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่า ‘นี่เป็นสถูปของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น’ พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นฎุปารหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นฎุปารหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร คือ คนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่า ‘นี่เป็นสถูปของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น’ พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นฎุปารหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล

พระสาวกของพระตถาคตเป็นฎุปารหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร คือ คนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่านี่เป็นสถูปของพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดใน

^{๕๑} จันทร ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๑๘๓.

^{๕๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕-๒๐๖/๑๕๒-๑๕๔.

สุคติโลกสวรรค์ พระสาวกของพระตถาคตนั้นเป็นอุปรหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์
ข้อนี้แล

จักรพรรดิเป็นอุปรหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ อะไรคือ ชนเป็นอันมากทำ
จิตให้เลื่อมใสด้วยคิดว่า นี่เป็นพระสกุของพระธรรมราชาผู้ทรงธรรมพระองค์นั้น พวกเขาทำ
จิตให้เลื่อมใสในพระสกุปนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ พระเจ้าจักรพรรดิ
เป็นอุปรหุบุคคล เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล อานนท์ อุปรหุบุคคล ๔ จำพวกนี้
แล^{๕๓}

หลังจากที่ได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธองค์แล้ว เจ้ามัลละผู้ครองกรุง
กุสินารา จึงได้จัดกำลังพลอารักขาพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ซึ่งประดิษฐานบนสัทธานาคานัน
ไว้อย่างแน่นหนา แล้วทำพิธีถวายสักการบูชาด้วยมหรสพ มีการฟ้อนรำ ประโคมดนตรี เป็นต้นตลอด
๗ วัน เพื่อรอการไปบรรจุไว้ในสกุปที่สร้างไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่งส่วนพระราชาหลายแคว้นต่าง ๆ ก็ได้ส่ง
ทูตมาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อนำไปสร้างพระสกุปบรรจุแล้วทำการฉลอง ในครั้งแรก ๆ
พวกเจ้ามัลละปฏิเสธโดยอ้างเหตุผลว่าพระผู้มีพระภาคปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของพวกเขาของตน
ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นจะให้ส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ภายหลังโทมพราหมณ์ได้กล่าวชี้แจงกับ
หมู่คณะทูตโดยให้ทุกฝ่ายใช้หลักสันติธรรมไม่ควรจะประหัตประหารกัน และพร้อมใจกันแบ่งพระบรม
สารีริกธาตุ ออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันส่วนหนานที่ใช้ในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุนั้นพราหมณ์
ได้ขอไปบรรจุพระสกุปเพื่อสักการบูชาต่อไปสำหรับพระอังคนัน พวกเจ้ามัลละได้มอบให้พวกเจ้า
โมริยะผู้ซึ่งไม่ได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เพราะมาขอส่วนแบ่งภายหลัง^{๕๔} จากนั้นจึงทำให้
ทั้ง ๘ แคว้นมีพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นที่พึงและที่ระลึกทำให้
นึกถึงพระองค์ บรรดาเหล่าประชาราษฎร์ได้มากกราบไหว้บูชากันอย่างเนื่องนิตย์

๒.๓.๒ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของพระเจ้าสุทโธทนะ

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาได้เสด็จสวรรคตในท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ มี
พระพุทธเจ้าเป็นประธาน พร้อมทั้งพระประยูรญาติมีพระนางมหาประชาบดีโคตมี เป็นต้น เมื่อพระ
บรมศาสดาทรงทราบว่าพระเจ้าสุทโธทนะเสด็จสวรรคตแล้วเกิดธรรมสังเวช จึงตรัสแก่พระสงฆ์ทั้ง
ปวงว่า “ท่านทั้งหลายจงมองซึ่งพระพุทธบิดาอันสวรรคตแล้วอันว่าความตายนี้ ไม่เว้นย่อมทำลายชีพ
แห่งสัตว์ทั่วสิ้นเป็นธรรมดาจะเลือกหน้าก็หาไม่ได้”^{๕๕} ในขณะที่พระประยูรญาติและพระบรม-
วงศานุวงศ์ต่างก็โศกาพิลาปปริเวทนาการพระพุทธเจ้าทรงตรัสระงับความโศกด้วย พระธรรมกา
อนิจจกถา แล้วทรงตรัสเรียกพระมหากัสสปเถระให้เป็นธุระในการจัดเตรียมที่จะถวายพระเพลิงพระ
บรมศพ คือจิตกาธานว่า “ตถาคตกำหนดจะถวายพระเพลิงพระมหาบพิตรพุทธบิดา ขอให้ท่านหา
สถานที่อันควรแก่การฌาปนกิจนั้นเถิด”^{๕๖}

^{๕๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕-๒๐๖/๑๕๒-๑๕๔.

^{๕๔} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๑๘๖.

^{๕๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕-๒๐๖/๑๕๕-๑๕๖.

^{๕๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕-๒๐๖/๑๕๖-๑๕๗.

จากนั้นพระมหากษัตริย์ประทับพุทธรูปแล้วพร้อมกับทั้งภิกษุและกษัตริย์สักกายะราชวงศ์ พร้อมหมู่มหานชนก็ไปสู่สถานที่อันควรจะกระทำการถวายพระเพลิง แล้วจัดแจงทำเชิงตะกอน ในขณะที่นั้นมีเหล่าเทพเทวดาในหมื่นโลกธาตุ มีท้าววชิราเนตรธิดา เป็นประธาน ได้นำทิพย์ภูษาการอัน ประกอบด้วยยอด ๕๐๐ ยอด กับทั้งวัตถุต่าง ๆ มีทิพย์จันทน์สุคันธชาติ มาร่วมทำจิตกาธานด้วย เมื่อพระมหาเถระทำจิตกาธานเสร็จแล้วก็กลับไปกราบทูลพระพุทธรูปเจ้าให้ทรงทราบ แล้วพระพุทธรูปก็ทรงประกอบพิธีสงฆ์พระบรมศพ โดยทรงยกพระเศียรศพพระบิดาด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วทรงนำน้ำสุคนธ์สงฆ์พระบรมศพ แล้วพระสารีบุตร ก็สงฆ์พระบรมศพเช่นเดียวกัน หลังจากที่สงฆ์พระบรมศพแล้วพระพุทธรูปก็ทรงยกพระบรมศพพระบิดาใส่ลงในหีบแก้ว แล้วทรงยกพระหีบศพด้วยพระองค์เอง ไปสู่จิตกาธาน ต่อจากนั้นพระอมรินทรธิดาก็ทำการประทักษิณพระบรมศพรอบจิตกาธาน เสร็จแล้วจึงนำแก้วมณีมาแล้วปรารถนาจะถวายพระเพลิงพระบรมศพ แต่พระพุทธรูปทรงตรัสห้ามว่า “ดูก่อนท้าวเทวราช อย่าพึงถวายพระเพลิงก่อนตถาคต เราจะทำการฌาปนกิจพุทธรูปิดาก่อนท่านทั้งปวง”^{๕๗} แล้วทรงถือซึ่งแก้วมณีโชติจากพระหัตถ์ท้าวสุชัยบดี มาจุดพระเพลิงอันปรากฏจากแก้วมณีโชตินั้น ลำดับนั้นเหล่าเทพอันมีสมเด็จพระอมรินทร์เป็นประธานก็ถวายพระเพลิง พร้อมทั้งขัตติยวงศ์ศากยราชและหมู่สนมมีพระนางมหาประชาบดีโคตรมีเป็นประธานก็ถวายพระเพลิง

๒.๓.๓ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของพระพุทธสาวก

๑) พิธีศพของพระสารีบุตร

หลังจากแสดงธรรมโปรดมารดาเสร็จ เมื่อพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว นางสารีพราหมณีก็ให้เรียกช่างทองมาให้เปิดห้องเก็บทอง ให้ชั่งด้วยตาชั่งใหญ่ส่งไปด้วยแล้วกล่าวว่า

“พ่อทั้งหลาย จงทำเรือนยอดห้าร้อย เรือนต้อนรับแขกห้าร้อย”^{๕๘}

ฝ่ายท้าวสักกเทวราชตรัสเรียกวิสุธรรมเทพบุตรมาแล้วให้เนรมิตเรือนยอดห้าร้อย เรือนต้อนรับแขกห้าร้อย เรือนที่มหาอุบาสิกาให้สร้างแล้ว รวมกับที่พระวิษณุกรรมเนรมิตเข้าด้วยกัน เป็นสองพันหลัง ลำดับนั้น คนทั้งหลายจึงให้สร้างมณฑปปล้วนด้วยของสารวางเรือนยอดใหญ่ไว้ท่ามกลางมณฑป แล้ววางของที่เหลือโดยสังเขปว่าเป็นบริวารอุปัฏฐากของพระเถระคนหนึ่งชื่อเรวดี คิดว่าเราจักบูชาพระเถระ จึงให้ทำเสาดอกไม้ทอง ๓ ต้น ท้าวสักกเทวราชคิดว่าเราจักบูชาพระเถระ มีนกกฟ้อนสองโกฏิห้าแวงล้อม นางเรวดีได้บูชาพระเถระด้วยเสาประดับด้วยดอกไม้ทอง ๓ ต้น ถูกพวกมนุษย์เหยียบแล้วตายไป เกิดในดาวดึงส์พิภพ ก็กล่าวว่าพวกท่านก็จงให้ท่านทำบุญเถิด ครั้นนางกล่าวสรรเสริญการทำกุศล แล้วประทักษิณเชิงตะกอนพระเถระแล้ว ก็ได้กลับสู่เทวสถานของตน^{๕๙}

^{๕๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕-๒๐๖/๑๕๗-๑๕๘.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

๒) พิธีศพของพระโมคคัลลานะ

ศพพระโมคคัลลานะเถระ ตรัสสั่งให้จัดการปลงศพของพระเถระรอบๆ สุสาน ฝนดอกไม้โปรยตกลงมาในที่ประมาณโยชน์หนึ่ง ได้มีมนุษย์อยู่ระหว่างเทวดา เทวดาอยู่ระหว่างมนุษย์ ถัดเทวดาโดยลำดับพวกยักษ์ยืนอยู่ ถัดพวกยักษ์มาก็เป็นพวกคนธรรพ์ ถัดจากพวกคนธรรพ์มาเป็นพวกนาค ถัดจากพวกนาคมาเป็นพวกครุฑ ถัดจากพวกครุฑมาเป็นพวกกินนรา ถัดจากพวกกินนรามาเป็นพวกกินนร ถัดจากพวกกินนราก็เป็นฉัตร ถัดจากฉัตรออกมาเป็นสุวรรณจามร ถัดจากสุวรรณจามรออกมาเป็นธงชัย ถัดธงชัยออกมาเป็นธงแผ่นผ้า ผู้ที่มาประชุมทุกเหล่า บรรดามีต่างเล่นสาธุกีฬา อยู่ตลอด ๗ วัน หลังจากการประชุมเพลิงเสร็จพระศาสดาตรัสสั่งให้เก็บธาตุของพระเถระมาทำเจดีย์บรรจุไว้ที่ขุมประตู่ พระเวฬุวันวิหาร^{๖๐}

๓) พิธีศพของพระอานนท์

พระอานนท์มองเห็นว่าเหตุการณ์วุ่นวายโกลาหลจะเกิดขึ้น จึงได้เข้าเตโชกสิณลอยขึ้นบนอากาศเหนือแม่น้ำโรหิณี แล้วเปลวไฟก็ลุกขึ้นสารีริกธาตุได้แตกออกเป็นสองส่วน ตกลงสู่ฝั่งแม่น้ำทั้งสองฝั่ง ๆ ละ๑ ส่วน กษัตริย์และประชาชนทั้งสองฝั่งจึงได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นไว้เพื่อสักการบูชา ณ ฝั่งของตน ๆ^{๖๑}

๒.๓.๔ ลำดับขั้นตอนการจัดพิธีศพของพระสงฆ์

ความตายนั้นไม่เข้าใครออกใครไม่ว่าจะเป็น พระสงฆ์องค์สามเณรหรือพระราชอาคัน ก็นิมนต์ไม่พ้น คนที่บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาไม่ยอมสึก อุทิศชีวิตแก่พระศาสนา เรียกกันว่า “ตายกับวัด” หรือ “ตายคาผ้าเหลือง” (ตายขณะเป็นพระ) ยิ่งถ้ามรณภาพเมื่อมีอายุพรรษามาก คือเป็นครุบาทสังฆะ การจัดพิธีศพจะทำกันใหญ่โต ถ้ามรณภาพก่อนเข้าพรรษาหรือในพรรษา จะเก็บศพไว้ตลอดพรรษา แล้วจึงประชุมเพลิงในฤดูแล้ง ระยะเวลาการเก็บศพและการกำหนดการเผาไม่แน่นอน แล้วแต่กรรมการและศรัทธาของวัดนั้น ๆ ที่จะตกลงกัน มีพิธีและขั้นตอนการจัดศพดังนี้

๑. การเตรียมศพ เมื่อมีภิกษุมรณภาพ ศิษยานุศิษย์และชาวบ้านจะเตรียมศพก่อนนำศพใส่โลง พิธีกรรมเตรียมศพจะเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป แต่มีพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่แตกต่าง คือ “การอาบน้ำศพ” หรือการสร่งน้ำให้กับศพของพระภิกษุนั้น ต้องมีการปลงผม โกนหนวด ให้เรียบร้อย และค่อยสร่งน้ำ เสร็จแล้วก็ครองผ้าจีวรใหม่ และปิดหน้าศพด้วยทองคำเปลว แล้วทำพิธีขอขมาและรดน้ำศพตามลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่พระภิกษุสามเณร ศิษยานุศิษย์ ชาวบ้านทั่วไป สำหรับพิธีป้องกันศพเน่าเหม็นนั้นเนื่องจากต้องตั้งศพบำเพ็ญกุศลนาน ในสมัยก่อนจึงใช้น้ำผึ้งกรอกปากศพพระที่มรณภาพ แต่ในปัจจุบันใช้ยาฉีตศพ หลังจากนั้นก็อาราธนาศพเข้าใส่โลงศพโดยไม่มีการมัดตราสังศพ และนำเงินใส่ปากศพเหมือนกับศพของชาวบ้าน

๒. พิธีการทำบุญอุทิศ การบำเพ็ญกุศลศพของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ พระวิหาร หรือศาลา เพราะเป็นที่กว้างขวาง เมื่อนำศพตั้งบำเพ็ญกุศล ณ สถานที่สมควรแล้ว ก็จัด

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓-๑๘๔.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อ ๒๓พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

โตะสำหรับตั้งเครื่องอัฐบริวารตลอดถึงเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ตั้งไว้หน้าศพ พร้อมประดับด้วยดอกไม้ เพื่อให้ดูสวยงามและสมเกียรติ หลังจากนั้นก็จะมีการประกอบพิธีกรรมเหมือนกับศพชาวบ้านทุกขั้นตอน การจัดทำเพ็ญกุศลศพของพระสงฆ์นั้น โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้เป็นพระสังฆาธิการ หรือผู้ทรงสมณศักดิ์ มีอายุพรรษามาก จะต้องเก็บศพไว้เป็นระยะเวลาาน การบำเพ็ญกุศลศพจึงต้องแบ่งเป็นระยะ คือ ระยะแรก จะทำพิธีกรรมตั้งแต่มรณภาพครบ ๗ วัน หลังจากนั้นก็จะปิดศพไม่มีการเทศน์หรือการสวดพระอภิธรรม ระยะต่อมาเมื่อถึงวันพระหรือมีผู้มารับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม จึงจะการเปิดศพบำเพ็ญกุศลครั้งหนึ่ง เมื่อครบ ๕๐ วันก็จะทำบุญอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่าทำบุญปัญญาสมวาร พอถึง ๑๐๐ วัน ก็จะทำบุญสทวาร ตามลำดับ เมื่อครบกำหนดที่จะทำการประชุมเพลิงหรือพระราชทานเพลิงศพ ที่ชาวบ้านเรียกว่า การปลงศพพระเจ้า ก็จะเปิดศพบำเพ็ญกุศลอีกครั้งหนึ่ง อย่างน้อยประมาณ ๕-๗ วัน พิธีกรรมก็จะเริ่มด้วยการทำบุญตักบาตร การถวายปราสาทใส่ศพ แล้วก็อาราธนาศพขึ้นสู่ปราสาทเพื่อรอการบำเพ็ญกุศลประชุมเพลิงต่อไป

๓. การจัดงานศพ เมื่อถึงวันประชุมเพลิง หรือพระราชทานเพลิงศพจะมีลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

ก) การบวชหน้าไฟ ในตอนเช้าของวันประชุมเพลิงศพ หรือก่อนหน้านั้น ศิษยานุศิษย์ลูกหลาน ของพระภิกษุที่มรณภาพก็จะบวชหน้าไฟ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พระภิกษุ ผู้มรณภาพ

ข) การบำเพ็ญกุศล การบำเพ็ญกุศลเพื่อเป็นการอุทิศในวันนี้ก็เหมือนกับงานศพของชาวบ้าน กล่าวคือ ไหว้พระ รับศีล ฟังเทศน์ ถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์อนุโมทนาตามลำดับ ในการบำเพ็ญกุศลศพของพระสงฆ์นั้น จะนิมนต์พระสงฆ์มารับไทยทานพิจารณาผ้าบังสุกุลมากกว่าศพของชาวบ้านมากเป็นพิเศษ เพราะว่าเป็นการจัดงานใหญ่ มีผู้มาร่วมงานมาก ผู้มรณภาพก็เป็นผู้ที่คนเคารพนับถือมาก

ค) การเคลื่อนศพไปสู่ป่าช้า หลังจากพิธีขอขมาศพแล้ว จะเคลื่อนศพไปป่าช้า นอกจากศพที่ต้องการทำพิธีเผาที่วัด ซึ่งได้สร้างเมรุชั่วคราวไว้บริเวณวัดเท่านั้น จะไม่มีการเคลื่อนศพ

การจัดขบวนศพของพระภิกษุนั้นมีการจัดขบวนศพตามลำดับ คือ พระภิกษุสามเณร และชาวบ้านชักลากปราสาท ซึ่งนิยมสร้างปราสาทเป็นรูปนกหัสติลิงค์ ปราสาททรงจัตุรมุข หรือตามแต่ความศรัทธาเลื่อมใสของคณะศิษยานุศิษย์ที่เลื่อมใสต่อพระสงฆ์ที่มรณภาพ ส่วนข้างบนปราสาทจะมีชายหนุ่มชูดขาวยืนข้างโลงศพเพื่อประคองโลงศพ ถัดจากปราสาทศพก็จะเป็นวงดนตรี ปี่พาทย์พื้นเมือง ที่คอยบรรเลงเพลงปราสาทไหว ครั้นขบวนศพมาถึงที่ป่าช้า ก็จะนำปราสาทศพไปตั้งไว้ ณ สถานที่ตั้งศพ ซึ่งจัดเตรียมไว้แล้วโดยมีการตกแต่งด้วยราชวัตร หรือจัดทำเมรุชั่วคราวไว้และที่ขาดไม่ได้คือ “เสาไม้ขวาง” (ไม้ไผ่) ที่มีลำสวยและยาวจำนวน ๔ เล่ม ตั้งไว้ ๔ มุม ข้างบนจะมีจิวรของพระที่มรณภาพมาซึ่งเป็นเพดาน ในระหว่างที่เคลื่อนศพนั้น ชาวบ้านก็จะโปรยเหรียญ ถือเป็นการโปรยทานชนิดหนึ่ง^{๖๒}

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อ ๒๓พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

พิธีเผาศพ ก็จะมีพิธีกรรมเหมือนศพชาวบ้านดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น กล่าวคือการทอดผ้าบังสุกุล วางดอกไม้จันทน์เคารพศพ แต่ที่พิเศษกว่าศพของชาวบ้านทั่วไปคือ คณะศิษยานุศิษย์ และชาวบ้านทั่วไป จะเตรียมพินไว้ ซึ่งพินนั้นเป็นไม้หอม ไม้จันทน์หอม เป็นต้น เพื่อใช้เผาหรือส่งสการให้กับพระสงฆ์ที่มรณภาพนั้น

ประธานในงานพิธีเผาศพจะจุดธูปเทียนปักไฟพุ่งเข้าหาปราสาทศพ ชาวพุทธเรียกว่า “บอกไฟหล่อ” แต่ก่อนที่ปักไฟจะถึงปราสาทศพ ก็จะพุ่งไปตามที่กำหนดเป็นทอด ๆ แล้วก็พุ่งเข้าหาปราสาทศพ จากนั้นไฟก็พุ่งไปสู่ชนวนพลู (ปักไฟเสียงข้างร้อง) และ “บอกไฟหล่อ” บั้ที่สุดท้ายจะพุ่งเข้าหาปราสาทศพ จากนั้นไฟก็จะติดลูกไหม้ปราสาทศพในระหว่างที่ไฟลูกไหม้นั้นวงดนตรีปี่พาทย์พื้นเมืองก็จะบรรเลงเพลงเพื่อเป็นการส่งดวงวิญญาณให้ไปสู่สุคติ เมื่อเสร็จสิ้นพิธีศพแล้ว วันต่อมาก็จะมีพิธีกรรมเก็บกระดูกเช่นเดียวกับพิธีศพของชาวบ้าน แล้วนำไปบรรจุไว้ใน ที่วัดของท่านเคยจำพรรษาเพื่อเป็นปูชนียสถานไว้สักการบูชาต่อไป

๒.๓.๕ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพของบุคคลทั่วไป

๑) พิธีศพของนางสิริมา

พระราชินีได้ส่งราชสาสน์ไปถวายพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า นางสิริมาได้ทำกาลกิริยาแล้ว” พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว จึงทรงส่งข่าวไปให้พระราชินีว่า “กิจคือการเผานางสิริมายังไม่มี พระองค์ทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิรินั้นไปไว้ในป่าชาติดิบแล้ว ให้รักษาไว้โดยอาการที่กาและสุนัขจะกินไม่ได้เถิด”^{๖๓}

๒) พิธีศพของมารดาของสามเณรสังกัจจะ

สัปเหร่อยกเนื้อท้องของนางลงจากเชิงตะกอน ทางด้วยหลาวเหล็กในที ๒-๓ แห่ง ปลายหลาวเหล็กกระทบหางตาของทารก พวกสัปเหร่อแทงเนื้อท้องอย่างนั้นแล้ว จึงโยนไปบนกองถ่าน ปกกลบด้วยถ่านนั้นแล้วหลีกไป ส่วนเนื้อท้องไหม้แล้ว ส่วนทารกได้เป็นเช่นกับรูปทองคำบนกองถ่านเหมือนนอนอยู่ในกลีบแห่งดอกบัว แท้จริงสัตว์ผู้มีในภพเป็นที่สุด แม้ถูกภูเขาสีเรงทับอยู่ ชื่อว่ายังไม่บรรลุนิพพานแล้วสิ้นชีวิตไม่มี

๑. พิธีศพประเภทตายดี

เมื่อทราบแน่ชัดแล้วว่ามีคนตายเกิดขึ้นในชุมชนหรือในหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านจะประกาศตามหอกระจายข่าว เพื่อเป็นสัญญาณชนิดหนึ่งที่เป็นกรบอกให้คนในชุมชนได้รับทราบว่ามีคนเสียชีวิต แล้วก็ทยอยกันมาดู มาช่วยปลอบใจ ตลอดถึงช่วยจัดพิธีกรรมศพดังรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

ก) การอาบน้ำศพ ก่อนจะนำร่างผู้เสียชีวิตใส่โลงศพ ชาวบ้านจะเตรียมศพตามประเพณีนิยม คือการทำความสะอาดศพเป็นขั้นตอนแรกหลังจากผู้ตายสิ้นชีวิต การอาบน้ำศพพวกญาติจะช่วยกันนำร่างของผู้ตายไปอาบน้ำ เสร็จแล้วจึงนำเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบที่สุดสวมใส่ให้ พร้อมกับแต่งหน้าทาแป้งหิวผมให้เรียบร้อย หลังจากนั้นจะนำศพไปวางไว้บนเสื่อ

^{๖๓} พ.ศ.อ. (ไทย) ๔๒/๑๕๐-๒๕๒.

ข) การนำก้อนเงินใส่ปากศพ หลังจากที่เสร็จขั้นตอนการอาบน้ำศพเสร็จแล้ว ญาติของผู้ตายจะนำก้อนเงินใส่ลงไปในปากของผู้ตาย ตามความเชื่อให้ผู้ตายไปใช้ในภพหน้า

ค) การมัดตราสังศพ ก่อนจะมัดตราสังศพ ผู้ที่ทำพิธีจะมัดมือศพให้พนมไว้ที่อกโดยมีดอกไม้ธูปเทียนอยู่ในมือ แล้วผูกด้วยด้ายดิบ แล้วจึงมัดตราสังศพด้วยฝ้ายจำนวน ๓ เส้น เรียกว่า “ฝ้ายจรสาด” สอดเข้าใต้เสื้อที่ศพนอน แล้วผูกตรงที่มือหนึ่งเส้น ตรงเอวหนึ่งเส้น และที่ตรงเท้าอีกหนึ่งเส้น หลังจากมัดศพแล้ว ก็จะหามศพนอนบนแคร่ไม้ไผ่ที่เรียกว่า “ห้างลอย” ซึ่งถักเตรียมไว้แล้วมีขนาดเท่าโลงศพ หลังจากนั้นก็นำศพไปนอนไว้ตรงชื่อ(กรณีที่ยังไม่ได้ใส่โลงศพ)

ง) การนำศพใส่โลง ขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมศพก่อนที่จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลคือการนำศพใส่โลง โลงศพของชาวบ้านช่วยกันประกอบขึ้นเองปัจจุบันเป็นโรงสำเร็จ ก่อนที่จะนำศพใส่โลงนั้น จะทำพิธีเบิกโลง โดยนำไปไม้มาปิดในโลง ๓ ครั้ง พร้อมกับพูดว่า “ขวัญคนหนีขวัญผ็อยู่” เสร็จแล้วจึงนำศพใส่โลง

จ) การบำเพ็ญกุศลศพ ขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้น ญาติผู้ตายจะจัดหาเครื่องสักการะตั้งไว้ใกล้ศพ เครื่องสักการะนี้ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ล่างคาบหรือขนดอก ฉบับลานผูกของวัดอินทาราม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย พายาม ตุง ๓ หาง บาตรพระ กุญแจข้าว ฝ้ายจูง ตุงเหล็กตุงทอง มะพร้าวล้างหน้าศพ ๑ ลูก ในการบำเพ็ญกุศลศพจะมีพิธีสวดพระอภิธรรมทุกคืนในการสวดอภิธรรมนั้นจะมีการเทศน์ด้วย โดยมากพระสงฆ์จะเทศน์ตามคัมภีร์การสวด พระอภิธรรมนั้นบางแห่งนิยมสวดสียาแทน ซึ่งเป็นการสวดของพระสงฆ์ล้านนาโดยเฉพาะ

ฉ) การบำเพ็ญกุศลศพก่อนเผา เมื่อถึงวันปลงศพ พระและสามเณรที่ได้รับนิมนต์ จะเดินทางไปที่บ้านศพในตอนบ่าย เมื่อไปถึงอาจารย์วัดกล่าวนำไหว้พระรับศีล แล้วโอกาสเวหนทาน แล้วยกเครื่องไทยทาน ถวายพระ พระสงฆ์ให้พร อาจารย์วัดกล่าวคำกรวดน้ำ กล่าวคำขอขมา พระรัตนตรัย พระสงฆ์จุด “เทียน” แล้วสวดมาติกา พระสงฆ์ ๔ รูปสวดถอนศพด้วยสวดดวง ๔ มุมของศพ เมื่อทำพิธีถอนศพเสร็จพระสงฆ์ถือฝ้ายจูงผีที่ผูกต่อจากเชือกมัดเท้าศพ ผู้ชายที่แข็งแรงช่วยกันยกศพลงจากเรือนแล้วก็เคลื่อนไปยังป่าสุสาน ขณะที่นำศพลงจากเรือนพื้นเรือนแล้วก็จะมีการโยนหม้อน้ำทิ้งให้แตกเพื่ออธิบายปริศนาธรรม ได้แก่สังขารที่ประกอบด้วยธาตุ ๔ ชั้น ๕ ที่ไม่จีรังยั่งยืน ในการเคลื่อนศพหรือจูงศพนั้น ขบวนหามศพไปสู่ป่าข้ามีคน ถือกุญแจข้าวเป็นผู้นำไปข้างหน้า ตามด้วยพระสงฆ์และสามเณร ต่อจากนั้นมีผู้แบกไม้ค้ำหมุด ต่อมาใช้หม้อไฟแทนเพื่อนำไปเผาศพนั้นเมื่อศพมาถึงป่าสุสานแล้วก็จะนำศพขึ้นบนเชิงตะกอน แล้วนิมนต์พระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุล เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุลเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว เสร็จแล้วก็ทำการเผาศพด้วยไฟที่นำมาจากบ้าน^{๖๔}

ณ) การบำเพ็ญกุศลหลังการเผาศพ หลังจากที่ทำพิธีเผาศพเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ตั้งแต่คืนนั้นไป ๓ หรือ ๗ คืน จะเป็นการอยู่เฝ้าเอนเย็น ถ้าเป็นศพผู้สูงอายุจะให้มีการอยู่เฝ้าเอนเย็น ๓ คืน ถ้าเป็นศพคนหนุ่มสาว จะให้มีการอยู่เฝ้าเอนเย็น ๗ คืน เพื่อเป็นการปลอบขวัญให้ความอบอุ่นแก่เจ้าภาพ เมื่อครบกำหนดแล้วก็จะมีการทำบุญสวดสังคหะบ้าน การสังคหะบ้านคือการทำพิธีปัดรัง

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อ ๒๓พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

ความหมายให้บ้านสะอาดหมดมลทิน ขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ออกจากบ้าน หลังจากการทำบุญสวดสังคหะบ้านแล้วยังมีการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายอีกหลายครั้ง เช่น การทานขันข้าว การทานกระดุก

๒. พิธีศพประเภทตายร้าย

การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นฉับพลันทันด่วน เช่น การตายร้ายถือเป็นเรื่องใหญ่มากในสมัยโบราณ เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีแล้วยังดุร้ายกว่าผีที่ตายธรรมดาเสียอีก ถ้าไปตายนอกบ้านห้ามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน เมื่อตายแล้วให้รีบนำไปเผาหรือฝังที่ป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น ถ้าตายในเวลากลางคืนจะช่วยกันหาม จุดไม้จุกไม้แค้ คุมกันไปฝังในคืนนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้เผาศพจนกว่าจะจนกว่าจะถึงเช้าจึงนำไปฝัง คนที่ตายร้ายไม่มีการผูกเท้าผูกมือ ด้วยฝ้ายเหมือนคนที่ตายดี การนำศพไปฝังใช้คานหามทำด้วยไม้ไผ่จำนวนคนหาม ๔ คน ไม่มีพระสงฆ์นำหน้าจูงศพไปป่าช้าเรียกว่า “ตายไม่เห็นหน้าพระ” ห้ามทำสังฆทานถวาย ห้ามถวายขันข้าวแด่พระสงฆ์ ทำบุญได้อย่างเดียวคือถวายข้าวดิบหรือข้าวสารที่ไม่ได้นึ่งหรือหุง การตายโหงต้องฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น มีการตายร้ายบางกรณีเท่านั้น ถ้าต้องการเผาจะต้องทำพิธีล้างหน้าไว้ก่อน

การเลือกที่ขุดหลุมฝังศพ เมื่อนำศพไปถึงป่าช้าแล้ว สล่าเค้า หรืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีจะนำไขเสียงทายโยนเพื่อหาที่ขุดหลุม ถ้าโยนไขยังไม่แตก ก็จะเก็บโยนไปทางอื่นอีก เมื่อไขแตกตรงไหนก็ให้ขุดหลุมตรงนั้น จะย้ายที่ไม่ได้แม้จะเป็นตอไม้ใหญ่ก็ต้องขุดฝังตรงนั้น ตามความเชื่อเรื่องการจัดศพคนตายร้ายนี้สามารถแยกประเภทของการตายได้ดังนี้คือ

ก) ตกน้ำตาย ตามปกติศพของคนที่ตั้งน้ำตายต้องฝังในวันนั้น แต่ถ้าเจ้าภาพอยากที่จะเผาศพ โบราณจารย์ท่านให้ทำพิธีดังนี้ ให้เอาหัวขมิ้นตำผสมกับฝุ่น ละลายน้ำให้เปียกแล้วเอา ทาหัวของศพ การทำให้เอามือขยำขมิ้นที่ตำนั้นแล้วลูบขึ้น ๗ ครั้ง ลูบลง ๗ ครั้ง ทำพิธีอย่างนี้แล้วจึงสามารถเผาศพได้ ศพคนที่ตกน้ำตาย ท่านห้ามผู้ที่เป็นเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามมีการสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำหน้าศพ ห้ามถวายสังฆทาน

ข) ตายด้วยฟ้าผ่า ท่านให้ยกศพใส่รางหมู คือรางไม้สำหรับใส่อาหารให้หมู แล้วช่วยกันดึงรางหมูไปมา ๓ ครั้ง บางท้องถิ่นระหว่างที่ชักรางหมูไปมานั้นให้ชักโดยแรงให้ศพตกลงดิน แล้วหามศพเข้าใส่ใหม่ ชักไปมาให้ศพตกอีกให้ตกถึง ๓ ครั้ง จึงให้อาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น ทำอย่างนี้แล้วจึงฝังศพได้ ห้ามเก็บศพคนที่ตายฟ้าผ่าไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามสวดสังคหะ ไม่ควรมีการให้ศีล รับศีล ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายทานข้าวสารดิบที่ยังไม่ได้นึ่งตรงจุดที่คนนั้นตายได้^{๖๕}

ค) ตายแขวนคอ การตายแขวนคอนั้น ถือว่าวิญญูณเฐียนพอ ๆ กับการตายท้องกลม ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมที่เฉพาะ เริ่มตั้งแต่หา “หมอดี” มาตัดเชือกที่แขวนคอ ส่วนศพนั้นให้ฝังได้อย่างเดียว และต้องฝังในทำเนียบขุดหลุมลึกอย่างน้อย ๒ เมตร แล้วหามศพลงยืนในหลุมให้หันหน้าศพไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ให้กลิ่นศพของศพด้วย เอาหม้อดินครอบหัวแล้วจึงถมดินแล้วให้ชื้อบชา

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

หรือนักบวช ใช้เผื่อ คือคราดที่ใช้ทำนา และคลาดอันนั้นต้องมี ๗ ซี่ คราดหรือเผื่อไปมาบนหลุมฝังศพ พร้อมกับกล่าวว่า “ให้ฝนดี น้ำไหลด้วยร่อง” ถ้าไม่ทำพิธีดังกล่าวนี้ห้ามฝังศพยืน แต่ถ้าไม่ฝังศพให้ยืน เชื่อว่าลูกหลานที่อยู่ข้างหลังจะพากันร้อนไหม้ ฉิบหายวายคร้ว ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ไม่ให้มีการให้ศีล รับศีล ห้ามสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำขบวน หามศพ ห้ามถวายสังฆทาน ให้ถวายทานข้าวสารดิบตรงจุดที่ตายนั้น

ถ้าเกิดอุบัติเหตุเช่น ตกต้นไม้ แขนงคอ เสือกัด หมี่ตะปบ ช้างฆ่า ม้าติด วัวควายขวิด ฟาผ่า ถูกปืน ถูกหอก ถูกดาบแทงฟัน ไฟไหม้ ฝูงสัตว์ จมน้ำ ถ้าไม่ตายในทันทีให้พระสงฆ์ทำพิธีถอนแล้ว จึงนำมาบ้านได้ เมื่อนำมาแล้วมาตายที่บ้าน ระหว่างทางจะนำศพไปฝังข้างทางจะเอาขี้เถ้าโรยหน้าบ้านก่อนและบ้านที่ตากเสื้อผ้าไว้ต้องเก็บให้หมดแล้วจึงหามศพออกไปฝังที่ป่าช้า

๒.๓.๖ ลำดับขั้นตอนการอาบน้ำศพ

ความตาย เป็นสิ่งที่ไม่มีความหนีไปได้เลย จะต่างกันไปเพียงแต่จะเร็วหรือช้า เท่านั้น เมื่อบุคคลหมดลมหายใจแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ จะดำเนินการเกี่ยวกับ พิธีศพ ตามลัทธิประเพณีนิยม เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ตายและเป็นการไว้อาลัยเป็นครั้งสุดท้าย หลังจากมีผู้เสียชีวิต รายละเอียดของลำดับขั้นตอนการปฏิบัติที่ญาติควรทราบเกี่ยวกับพิธีงานศพมีดังต่อไปนี้

๑. การแจ้งตาย
๒. การนำศพไปวัด
๓. การอาบน้ำศพ การรดน้ำศพ
๔. การจัดงานบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรม
๕. การบรรจุเก็บศพ
๖. การฃาปนกิจศพ
๗. การเก็บอัฐิ
๘. การลอยอังคาร

๑. การแจ้งตาย

- ถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะออกใบรับรองแพทย์ให้ เพื่อเป็นหลักฐานแสดงเหตุการณ์ตาย แล้วนำไปรับรองแพทย์พร้อมบัตรประจำตัวประชาชนของผู้เสียชีวิตไปยังสำนักทะเบียนท้องถิ่น หรือที่ทำการเขต (อำเภอ) ในเขตที่โรงพยาบาลนั้นตั้งอยู่ เพื่อขอรับใบมรณบัตร แต่โรงพยาบาลบางแห่งจะออกใบมรณบัตรให้เอง หรือช่วยดำเนินการให้เพื่ออำนวยความสะดวก โดยญาติของผู้เสียชีวิต จะต้องนำทะเบียนบ้านไปให้โรงพยาบาลด้วย^{๒๖}

- ถึงแก่กรรมที่บ้าน เจ้าของบ้านหรือผู้แทนเจ้าของบ้าน จะต้องไปแจ้งการตายต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อออกใบรับรองการตาย และนำไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่น (แพทย์ประจำตำบล ผู้ใหญ่บ้าน หรือ กำนัน) ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเขตที่บ้านเรือนนั้นตั้งอยู่ ภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย หรือ

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

๑) การขอใบมรณบัตร

- ถึงแก่กรรมเนื่องจากอุบัติเหตุ หรือ ถูกฆาตกรรม เจ้าของบ้าน หรือผู้ที่ไปกับผู้ตาย หรือผู้พบศพ จะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาชันสูตรศพ เพื่อทำหลักฐานการเสียชีวิต ภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาตายหรือพบศพ โดยในระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือแพทย์ยังไม่ได้ตรวจศพ ห้ามเคลื่อนย้ายศพ หรือทำให้ศพเปลี่ยนแปลงสภาพ หรือนำยามาฉีดยา เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือแพทย์ได้ตรวจชันสูตรศพแล้ว ญาติผู้เสียชีวิตจะต้องไปขอหลักฐานจากเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งขอใบชันสูตรศพจากแพทย์ เพื่อนำไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนท้องถิ่น ในการขอใบมรณบัตร โดยแจ้งด้วยว่า จะนำศพไปบำเพ็ญกุศล ณ วัดใด โดยระบุในช่องที่ว่า เมา ผิง เก็บ หรืออุทิศ เมื่อได้ใบมรณบัตรมาแล้ว ควรถ่ายสำเนาเอกสารที่สำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ออกใบมรณบัตรให้ แล้วให้เจ้าหน้าที่รับรองสำเนาเอกสารด้วย เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน ส่วนใบมรณบัตรตัวจริงต้องนำไปแจ้งต่อสำนักทะเบียนท้องถิ่นที่ผู้เสียชีวิตมีภูมิลำเนาอยู่ พร้อมนำทะเบียนบ้านฉบับเจ้าบ้านไปด้วย เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้จำหน่ายได้ว่า เสียชีวิตเมื่อใด ทั้งนี้ต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบ ภายในเวลา ๑๕ วัน

๒) การนำศพไปวัด

เมื่อติดต่อด่วนที่จะนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลเรียบร้อยแล้ว การนำศพไปวัดอาจติดต่อขอให้ทางวัดจัดรถไปรับศพ หรือแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล ขอให้จัดรถส่งศพให้ และนิมนต์พระสงฆ์ ๑ รูป มาชักศพที่จะเคลื่อนไปสู่วัดที่นำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศล ก่อนที่จะนำศพไปวัด ควรจัดเตรียมเสื้อผ้าจากทางบ้านหรือโรงพยาบาลให้เรียบร้อยก่อน พร้อมจัดเตรียมผ้าแพรสำหรับคลุมศพและรูปภาพที่จะตั้งหน้าศพ ถ้าผู้ถึงแก่กรรมเป็นผู้อยู่ในเกณฑ์ที่สมควรได้รับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พึงแจ้งไปยังต้นสังกัดของผู้นั้น แล้วเดินเรื่องไปยังกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง เพื่อขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศ ต่อไป^{๖๗}

๓. การอาบน้ำศพและการรดน้ำศพ

๑) การอาบน้ำศพ

- เป็นการชำระร่างกายศพให้สะอาด และแต่งตัวให้ผู้เสียชีวิต ถือว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาโดยเฉพาะ ไม่นิยมเชิญคนภายนอก

- การอาบน้ำให้ศพกระทำด้วยน้ำอุ่นก่อนแล้วล้างด้วยน้ำเย็น ฟอกสบู่ ขัดถูร่างกายศพให้สะอาด

- เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้ว ก็เอาน้ำขมิ้นทาตามร่างกาย ตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้าแล้ว ประพรมด้วยน้ำหอม

- ถ้าเป็นศพที่ตนเคารพนับถืออย่างยิ่ง เช่น บิดา มารดา ฯลฯ ก็นิยมเอาผ้าขาว หรือผ้าเช็ดหน้า ชับโบหน้า ฝ่ามือทั้งสองและฝ่าเท้าทั้งสอง เพื่อถอดเอารอยหนักรอยฝ่ามือและฝ่าเท้า ไว้กราบไหว้บูชา หรือใช้เป็นผ้าประเจียด

- ต่อจากนั้นก็แต่งตัวศพ ตามฐานะของผู้ตาย เช่น เป็นข้าราชการก็แต่งเครื่องแบบเป็นต้น

- เมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงนำศพขึ้นนอนบนเตียงสำหรับรอการรดน้ำต่อไป

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

๒) การตั้งเตียงรดน้ำศพ

นิยมตั้งเตียงไว้ด้ายซ้ายของโตะหมู่บูชาพระรัตนตรัย โดยตั้งโตะหมู่บูชาไว้ด้านบนศีรษะของศพ นิยมให้ศพนอนหงายหันด้านขวามือของศพ หรือด้านปลายเท้าของศพให้อยู่ทางผู้ที่มาแสดงความเคารพ และใช้ผ้าใหม่ ๆ หรือผ้าแพรคลุมตลอดร่างศพนั้นโดยเปิดหน้าและมือขวาไว้เท่านั้น

๓) การรดน้ำศพ

- เจ้าภาพควรเตรียมน้ำอบ น้ำหอม พร้อมขันใส่น้ำผสมน้ำอบน้ำหอม และขันเล็กสำหรับตักน้ำยื่นให้แขก และขันขนาดใหญ่มีพานรองรับน้ำที่รดมือศพด้วย หรือจะขอร้องให้ทางเจ้าหน้าที่มาปสนสถานจัดเตรียมให้ก็ได้ แล้วแต่จะตกลงกัน

- ก่อนจะเริ่มพิธีรดน้ำศพนั้น นิยมให้เจ้าภาพ หรือเชิญผู้มีอาวุโสเป็นประธานในพิธีจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วจุดเครื่องทองน้อย (หรือธูปเทียน) ทางด้านศีรษะศพ แล้วจึงเริ่มพิธีรดน้ำศพต่อไป โดยเวลาที่นิยมในการรดน้ำศพโดยทั่วไปคือเวลา ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น.

- นิยมให้ลูกหลาน ผู้ใกล้ชิด ทำการรดน้ำศพเสียก่อน ถึงเวลาเชิญแขกเพื่อมิให้คับคั่งเสียเวลารอคอยของแขกผู้มาแสดงความเคารพ

- เจ้าภาพควรจัดคนให้ทำหน้าที่คอยรับรองและเรียนเชิญแขกเข้ารดน้ำศพโดยนิยมให้ลูกหลาน หรือญาติฝ่ายเจ้าภาพทำหน้าที่

- เมื่อแขกรดน้ำศพหมดแล้ว จึงเชิญท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่在那นั้น เป็นผู้แทนรดน้ำศพ ด้วยน้ำหลวงอาบศพ หรือเป็นผู้รดน้ำศพเป็นคนสุดท้าย

- เมื่อท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่在那นั้น ได้รดน้ำหลวงอาบศพหรือได้รดน้ำศพแล้วถือกันว่าเป็นอันเสร็จพิธีรดน้ำศพ ไม่นิยมให้ผู้ใดผู้หนึ่งรดน้ำศพอีกต่อไป

๔) หน้าที่ประธานในพิธีรดน้ำหลวงอาบศพ

ประธานในพิธีรดน้ำหลวงอาบศพ ก่อนจะได้รับน้ำหลวงจากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง ต้องถวายค่านับไปทางทิศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่ ๑ ครั้ง ก่อนรับน้ำหลวงอาบศพจากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง เมื่อรับแล้ว ให้รดน้ำหลวงอาบศพ โดยเทตรงบริเวณทรงอกศพ แล้วจึงรดน้ำขมกับน้ำอบไทย จากนั้นถวายความเคารพในทิศทางเดิม เป็นอันเสร็จพิธี

๕) วิธีปฏิบัติในการรดน้ำศพ

- ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งมีอาวุโสสูงกว่าตน ก่อนจะทำพิธีรดน้ำศพ นิมนต์คุกเข่า น้อมตัวยกมือไหว้พร้อมกับนีกขอขมาโทษต่อศพนั้นว่า “กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ” (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านโปรดอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด)^{๖๘}

- เมื่อยกมือไหว้ขอขมาโทษต่อศพจบแล้ว ก็ถือภาชนะสำหรับรดน้ำด้วยมือทั้งสอง เทน้ำลงที่ฝ่ามือขวาของศพพร้อมกับนีกในใจว่า “อิหัง มะตะกะสะระริรัง อิติญจิทะเทกัง วิยะ อโหสิกัมมัง” (ร่างกายที่ตายไปแล้วนี้ ย่อมเป็นอโหสิกรรม ไม่มีโทษ เหมือนน้ำที่รดแล้วฉะนั้น)

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

- เมื่อรดน้ำศพเสร็จแล้ว นิมนต์อมตัวลงยกมือไหว้พร้อมกับอธิษฐานว่า “ขอจงไปสู่สุคติ ๆ เกิด”

๖) การจัดศพลงหีบ

เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำศพแล้ว สำหรับการจัดศพลงหีบนั้น นิยมมอบให้เจ้าหน้าที่ของวัดเป็นผู้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย แล้วจะได้ตั้งบำเพ็ญกุศลต่อไป สำหรับศพที่ได้รับพระราชทานโกศหรือหีบหลวง ทางเจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังเป็นผู้ดำเนินการ

๗) การตั้งศพ

- เมื่อตั้งศพและจัดดอกไม้ธูปเทียนเคารพศพไว้เรียบร้อยแล้ว ให้ตามไฟ (คือให้ตั้งตะเกียงมีโคมและหรีไฟไว้ที่ปลายเท้าศพ ๑ ที่)

- ในพิธีทางราชการ เมื่ออาบน้ำศพและบรรจุศพลงหีบ นำขึ้นตั้งเรียบร้อยแล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูป (หรือ ๒๐ รูป) สดับปกรณ์ (บังสุกุล) จบแล้วถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพและญาติ ๆ กรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธี^{๖๙}

- สำหรับศพชาวบ้านทั่วไป ปัจจุบันนิยม นิมนต์พระสงฆ์ ๑ รูป (หรือหลายรูปก็ได้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ) เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้ว เจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลบนหีบศพหรือบนที่ที่เตรียมไว้ นิมนต์พระสงฆ์ซักผ้าบังสุกุล (จะเป็นผ้าไตร จีวร สบง ผ้าเช็ดตัวหรือผ้าเช็ดหน้าก็ได้) เมื่อพระสงฆ์ซักผ้าบังสุกุลแล้ว ก็ถือเป็นอันเสร็จพิธีการตั้งศพ

๘) การจัดสถานที่ตั้งศพ

- กรณีหากผู้ตายเป็นผู้ใหญ่แห่งตระกูล และบริเวณบ้านเรือนกว้างขวางเหมาะสมแก่การตั้งศพบำเพ็ญกุศลได้ ก็นิยมจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เพราะโดยมากก็นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้เป็นเวลานานอย่างน้อยก็ครบ ๑๐๐ วัน จึงจะทำพิธีพระราชทานเพลิงศพหรือทำการฌาปนกิจศพ

- กรณีผู้ตายเสียชีวิตที่บ้านแต่สถานที่ที่บ้านไม่เหมาะสมที่จะใช้เป็นที่ตั้งศพ มักนิยมนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดใดวันหนึ่งใกล้บ้าน หรือวัดที่เหมาะสมแก่ฐานะของผู้ตาย

- กรณีผู้ตายเสียชีวิตที่โรงพยาบาล นิยมนำศพไปจัดตั้งที่วัด เพราะถือกันว่าไม่ควรนำศพเข้าบ้านและถือปฏิบัติเช่นนั้นโดยทั่วไป

๔. การจัดงานบำเพ็ญกุศล

๑) การสวดพระอภิธรรม

- การสวดพระอภิธรรม ประจำคืน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สวดหน้าศพ” นิยมเริ่มจัดทำตั้งแต่วันตั้งศพเป็นต้นไปทุกคืน

- โดยนิยมสวด ๑ ค่ำ, ๓ ค่ำ, ๕ ค่ำ, ๗ ค่ำ (ในบางรายหลังจากทำบุญ ๗ วันแล้ว อาจจะสวดพระอภิธรรม สัปดาห์ละ ๑ วัน จนครบ ๑๐๐ วัน หรือจนถึงวันฌาปนกิจศพ)

- ตามประเพณีนิยมแต่โบราณ จะนิมนต์พระสวดอภิธรรม ๔ รูป และสวด ๔ จบ พระสงฆ์ จะลงสวดเวลาตามแต่ละท้องถิ่น (ปกติจะนิยมเริ่มตั้งตั้งแต่เวลา ๑๙.๐๐ น.)

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

- ต้องจัดให้มีเครื่องไทยธรรมพร้อมผ้าสบงเพื่อถวายพระสวดอภิธรรม และบังสุกุลให้ผู้เสียชีวิต (ปัจจุบัน ทางฌาปนสถานหรือทางวัด จะมีบริการจัดหาให้)
- ปัจจัยถวายพระ ๔ รูป ตามแต่จะศรัทธา
- ตามประเพณีนิยมมักมีอาหารว่างเลี้ยงแขกที่มาฟังสวดทุกคืน
- ถ้าผู้ตายเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ หรือเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย นิยมเปิดโอกาสให้มีการจงเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตบเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณ หรือ มีอุปการคุณแก่ตน ตามประเพณีนิยมของสังคม^{๗๐}

๒) การจัดงานทำบุญ

- ตามประเพณีไทย ก่อนที่จะทำการฌาปนกิจศพ จะมีการบำเพ็ญกุศลทำบุญครบรอบวันตาย (ครบ ๗ วัน , ๕๐ วัน , ๑๐๐ วัน) แต่ปัจจุบันจะนิยมจัดงานบำเพ็ญกุศล ๗ วัน
- ส่วนมากจะนิมนต์พระสงฆ์ โดยสวดพระพุทธรมนต์และฉันทเพล เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย (โดยญาติ จะจัดอาหารจัด, เครื่องสังฆทานไทยธรรม มาเอง หรือให้ฌาปนสถานหรือทางวัดดำเนินการก็ได้)

๕. การบรรจุเก็บศพ

- การบรรจุเก็บศพ จะกระทำในวันสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรม โดยสวดศพจบสุดท้ายเสร็จแล้วจะนำศพไปเก็บที่สุสาน หรือ ที่ศาลา หลังจากสวดพระอภิธรรมตามกำหนดแล้ว หากญาติประสงค์จะเก็บศพไว้นาน เพื่อรอญาติหรือรอโอกาสอันเหมาะสม ที่จะทำการฌาปนกิจหรือบรรจุศพฝังไว้ในสุสานต่อไป
- ญาติจะกำหนดเองว่าจะเก็บศพวันใด ก็วัน โดยทำการตกลงกับทางวัดหรือฌาปนสถาน
- ญาติจะต้องเตรียมผ้าไตร ดอกไม้ ธูป เทียน ลูกดินห่อด้วยกระดาษสีขาว-ดำ ใส่ถาดไว้เพื่อแจกแขกผู้มาร่วมงานคนละก้อน จะมีดอกไม้ด้วยก็ได้ (ปัจจุบัน ส่วนมากทางวัดหรือฌาปนสถาน จะมีบริการจัดหาให้)
- นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ๑ รูป ไว้ในวันสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรมเพื่อดำเนินการบรรจุศพไว้ โดยประสานงานกับทางเจ้าหน้าที่ของวัดหรือฌาปนสถาน

๑) ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีบรรจุศพ

- เจ้าหน้าที่จัดสถานที่ประกอบพิธีบรรจุศพ ณ บริเวณหน้าที่ตั้งศพ
- เชิญประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุล ๑ ไตร (บางงานจะไปทอดผ้าบังสุกุล ณ สถานที่เก็บศพ) แล้วนิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล
- เชิญประธานในพิธีวางห่อดินขาว-ดินดำและช่อดอกไม้บนพานหน้าศพเป็นอันดับแรก
- เชิญผู้ร่วมพิธีวางห่อดินขาว-ดินดำและช่อดอกไม้บนพานหน้าศพ ตามลำดับ

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

- เมื่อทุกคนวางห่อดินและช่อดอกไม้เสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่จะดำเนินการเคลื่อนศพไปยังสถานที่เก็บศพ

- บรรดาญาติและผู้ที่เกี่ยวข้องจะจุดธูปเทียนวางพวงมาลัยหรือช่อดอกไม้เป็นอันดับสุดท้าย

๖. การฃาปนกิจศพ

- การฃาปนกิจศพ ได้แก่ การปลงศพ หรือ เผาศพ เจ้าภาพจะต้องกำหนดวันที่จะทำการฃาปนกิจศพที่แน่นอน แล้วทำความตกลงกับเจ้าหน้าที่ของวัดหรือฃาปนสถานก่อนทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกจองวันและเวลาที่ต้องการ^{๗๑}

- กรณีบรรจุเก็บศพไว้ก่อนที่จะทำการฃาปนกิจ จะต้องนำศพมาตั้งสวดพระอภิธรรมอีกวาระหนึ่ง โดยสวดก่อน ๑ คืนแล้ววันรุ่งขึ้นจะทำพิธีฃาปนกิจ

- หรืออาจจะไม่ตั้งสวดพระอภิธรรมอีก เพียงแต่ยกศพขึ้นตั้ง ในตอนเช้าเลี้ยงพระเพลและนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นเทศน์พระธรรมเทศนาในบ่าย แล้วทำการฃาปนกิจศพในตอนเย็น การกระทำเช่นนี้มักเรียกกันว่า “ตั้งเช้า เผาเย็น”

- ถ้าหากศพนั้นเป็นบุพการี สามี ภรรยา ก็ควรตั้งสวดพระอภิธรรมอีกคืนหนึ่งก่อนเพื่อเป็นเกียรติและระลึกถึงผู้ตายอีกทั้งเป็นการบำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมให้อีก

๑) การบำเพ็ญกุศลหน้าศพ

ในวันที่จะมีพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือฃาปนกิจศพ นั้น จะนิยมบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตายก่อน เช่น

- จัดพิธีบวงสรวงหลานเป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่เรียกว่า “บวงหน้าไฟ”

- นิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเพล (อาจจะเลี้ยงพระเพิ่มจำนวนเท่าใดก็ได้)

- จัดให้มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

- นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา - บังสุกุล (จำนวนพระสงฆ์ ๑๐ รูปหรือนิยมเท่าอายุผู้ตายหรือตามศรัทธา)

- ถวายเครื่องไทยธรรม กรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลหน้าศพ

เจ้าภาพ จะต้องเตรียมอุปกรณ์หลัก ๆ ได้แก่

๑. เครื่องไทยธรรม ผ้าสบงถวายพระสวดมนต์ฉันเพล

๒. เครื่องไทยธรรมผ้าไตร และเครื่องติดกันเทศน์ถวายพระเทศน์

๓. ผ้าไตรประธานเพื่อทอดบังสุกุล และมหาบังสุกุลก่อนทำการฃาปนกิจ

๔. ผ้าสบงถวายพระสวดมาติกาบังสุกุลตามจำนวนพระสวด (ส่วนใหญ่มักจะนิมนต์ ๑๐ รูปแต่บางแห่งจะนิมนต์พระทั้งวัดหรือตามจำนวนอายุของผู้ตาย)

๕. เตรียมดอกไม้จันทน์ให้กับแขกผู้มาร่วมงาน และดอกไม้จันทน์สำหรับประธานพิธี (ปัจจุบันทางวัดหรือฃาปนสถาน จะมีบริการจัดเตรียมอุปกรณ์เหล่านี้ให้ทั้งหมด แต่หากทางเจ้าภาพอยากจะจัดหามาเองก็ได้)

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

๒) เคลื่อนศพไปสู่เมรุ

- หลังจากบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตาย ก่อนจะเคลื่อนศพไปตั้งที่เมรุนั้น นิยมให้ลูกหลานคนใกล้ชั้นผู้ตายได้ทำพิธีขอขมาศพ เพื่อเป็นการอภัยโทษที่เคยล่วงเกินต่อกัน โดยตั้งจิต หรือกล่าวคำขอขมาต่อศพนั้นว่า “กายะกัมมัง วจีกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ” (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน [อาจจะออกนามผู้ตามก็ได้] ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรดอโหสิกรรมด้วยเถิด)^{๗๒}

๓) พิธีแห่ศพเวียนเมรุ

- การเคลื่อนศพต้องนิมนต์พระสงฆ์ ๑ รูป เป็นผู้นำศพ เวียนรอบเมรุ ๓ รอบ
- การเวียนต้องเวียนจากขวาไปซ้ายของเมรุ คือ เดินเวียนซ้ายเมรุ (เมรุอยู่ทางซ้ายมือของผู้เดิน) เริ่มจากบันไดหน้าเมรุ
- เจ้าภาพและญาติของผู้ตายต้องเดินเข้าขบวนตามศพเวียนรอบเมรุด้วย
- ถ้าศพนั้นมีรูปถ่ายของผู้ตาย ซึ่งนำไปตั้งไว้ในที่บำเพ็ญกุศล ก็ต้องมีผู้ถือรูปถ่ายนำหน้าศพไปในขบวน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ และมีคนถือเครื่องทงน้อยหรือกระถางรูปนำหน้าศพ
- ลำดับการแห่ศพ ถือหลัก “พระ-กระถางรูป-รูปภาพ-ศพ-ญาติมิตร”
- เมื่อได้นำศพเวียนรอบเมรุครบ ๓ รอบแล้ว เจ้าหน้าที่นำศพขึ้นตั้งบนเมรุ

๔) การทอดผ้าบังสุกุล

- การทอดผ้าบังสุกุลนั้น เจ้าภาพจะต้องพิจารณาว่า แขนกผู้มียกยัดขึ้นผู้ใหญ่ที่เชิญไว้มีจำนวนเท่าใดก็จัดผ้าไตรเท่ากับจำนวนแขกขึ้นผู้ใหญ่ ส่วนจำนวนมากน้อยเท่าใดนั้นควรให้เป็นไปตามความเหมาะสม
- การเชิญแขกขึ้นทอดผ้าบังสุกุล เจ้าภาพจะต้องไปเชิญด้วยตนเอง โดยมีผู้ถือพานผ้าไตรตามเจ้าภาพไปด้วย
- แต่ถ้าแขกที่เป็นประธานเป็นผู้ใหญ่ชั้นสูง หรือเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของเจ้าภาพก็ควรถือพานผ้าไตรไปเชิญด้วยตนเอง
- เมื่อแขกผู้รับเชิญลุกจากที่นั่ง เจ้าภาพหรือผู้ถือพานผ้าไตรก็เดินตามแขกผู้นั้นไป
- เมื่อขึ้นบันไดเมรุแล้วก็ส่งมอบผ้าไตรให้ ผู้ทอดผ้าก็จะรับผ้าไตรนำไปวางลงตรงที่สำหรับทอดผ้า แต่ถ้าไม่มีการจัดที่สำหรับทอดผ้าไว้ ก็วางผ้าไตรนั้นลงบนหีบศพทางด้านหัวนอนศพแล้วผู้ทอดผ้าก็คอยอยู่จนกว่าพระสงฆ์จะมาชักผ้าบังสุกุล^{๗๓}
- โดยลำดับการเชิญแขกขึ้นทอดผ้าบังสุกุลนั้น จะเชิญแขกผู้มีอาวุโสน้อยไปหาตามลำดับ และเชิญประธานในพิธีขึ้นทอดผ้าบังสุกุลเป็นอันดับสุดท้าย
- เมื่อประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุลแล้ว ก็เชิญท่านประกอบพิธีประชุมเพลิงต่อไป

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

๕) วิธีปฏิบัติการเผาศพ

- นิยมยืนตรง ห่างจากศพ ประมาณ ๑ ก้าว
- ถ้าแต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมยืนตรงโค้งคำนับ
- ถ้ามิได้แต่งเครื่องแบบข้าราชการ นิยมน้อมไหว้ พร้อมทั้งรูป เทียน ดอกไม้จันทน์ที่อยู่ในมือ (เฉพาะศพนั้นมีอาวสุสูงกว่าตน หรือ มีอาวสุร่นราวคราวเดียวกัน)
- ขณะที่ยืนตรงโค้งคำนับ หรือ น้อมไหว้นั้น ควรตั้งจิตขอขมาต่อศพนั้นว่า “กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ” (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาที่ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรด อโหสิกรรมให้แก่ ข้าพเจ้าด้วยเถิด)
- เมื่อขอขมาต่อศพเสร็จแล้ว น้อมตัวลงวางรูป เทียน ดอกไม้จันทน์ ที่เชิงตะกอน ในขณะนั้นควรพิจารณาตัวเองถึงความตาย ว่า “ร่างกายของมนุษย์เรานี้ ย่อมมีความตาย เป็นธรรมดาอย่างนี้ เป็นปกติอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความตายอย่างนี้ไปได้เลย” ดังคำพระที่ว่า “อะยมปิ โข เม กายเ อวัง ธัมโม เอวัง ภาโว เอวัง อะนะตีโต”^{๗๔}
- เมื่อพิจารณาตัวเองระลึกนึกถึงความตายจบแล้ว ยืนตรง โค้งคำนับ หรือ ยกมือไหว้ศพอีกครั้ง พร้อมกับนึกอธิฐานในใจว่า “ขอจงไปสู่สุคติ ๆ เถิด”

๖) เผาจริง-เผาหลอก

ธรรมเนียมปฏิบัติที่นิยมกันในปัจจุบันสำหรับการมาปนกิจศพ จะมีพิธีการ “เผาหลอก” ก่อน แล้วจึง “เผาจริง” คือจะให้แขกที่มาร่วมงานทั้งหลาย ไปวางรูปเทียน ดอกไม้จันทน์ที่หน้าหรือใต้หีบศพ เพื่อแสดงความเคารพศพ ซึ่งเสมือนเป็นการทำพิธีเผาศพโดยสมมติ ยังไม่ใช่พิธีการเผาศพจริง ครั้นเมื่อแขกผู้ร่วมพิธีได้ทำความเคารพศพโดยสมมติหมดแล้ว จึงนิยมในทางศาสนาญาติมิตรสหายสนิทผู้ใกล้ชิดกับผู้ตายขึ้นไปทำการเผาศพจริงอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธีเผาศพบริบูรณ์

การเผาจริง-เผาหลอกนี้เป็นธรรมเนียม เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา โดยแต่เดิมนั้น การมาปนกิจศพจะมีแต่การ “เผาจริง” เพียงอย่างเดียวและจะทำกันในเวลาช่วงบ่ายถึงเย็น แต่เนื่องจากเกรงว่า การเผาศพจะก่อให้เกิดกลิ่น ซึ่งอาจสร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้มาร่วมงาน จึงเกิดธรรมเนียมใหม่คือ ให้มีการปิดหีบไว้ก่อนกันไม่ให้ไฟลามได้ ต่อเมื่อผู้คนที่มาร่วมงานได้กลับไปหมดแล้ว จึงจะทำการ “เผาจริง” โดยจะเหลือแต่เพียงเจ้าภาพ ญาติมิตรสหายสนิทเท่านั้น ที่อยู่ร่วมพิธี

ดังความตอนหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงบันทึกไว้เกี่ยวกับที่มาของพิธีเผาจริงและเผาหลอก ว่า

แท้จริงเป็นความคิดของพวกเจ้าพนักงานเผาศพหลวงในตอนปลาย ๆ รัชกาลที่ ๕ เพื่อมิให้ผู้ทีไปช่วยงานเผาศพเดือดร้อนรำคาญเพราะกลิ่นแห่งการเผาศพ ในเวลาที่ทำพิธีพระราชทานเพลิง จึงปิดกันโกศหรือหีบไว้เสียและคอยระวังถอนรูปเทียนออกเสียจากภายใต้เพื่อมิให้ไฟไหม้ขึ้นไปถึง ตอนดึกเมื่อผู้คนคนไปช่วยงานกลับกันหมดแล้ว จึงเปิดไฟและทำการเผาศพจริง ดังนั้นจึงเกิดเป็นธรรมเนียมขึ้นว่า ผู้ที่มีโชญาติสนิทให้เผาในเวลาพระราชทานเพลิง

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

ญาติสนิทเผาอีกครั้ง ๑ เมื่อเปิดเพลิงกรมเรศร์ เป็นผู้ที่ทำให้ธรรมเนียมนี้เฟื่องฟูขึ้น และเป็นผู้ตั้งศัพท์ เมาพิธิ และ เมาจริง ขึ้น^{๗๕}

๗) ตัวอย่างลำดับพิธีการฌาปนกิจศพ

- ๐๙.๐๐ น. - เชิญศพขึ้นตั้งบนศาลาบำเพ็ญกุศล
- ๑๐.๑๕ น. - นิมนต์พระสงฆ์ประจำที่อาสน์สงฆ์
- ๑๐.๒๐ น. - เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- ๑๐.๒๕ น. - อาราธนาพระปริตร (กรณีจัดพิธีสวดพระพุทธรมณฑ์ตอนเช้า)
- ๑๐.๓๐ น. - พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณฑ์
- ๑๑.๐๐ น. - ถวายภัตตาหารเพลและเครื่องไทยธรรม
- ๑๒.๐๐ น. - เลี้ยงอาหารกลางวันแก่ญาติมิตรและแขกที่มาในงาน
- ๑๔.๐๐ น. - นิมนต์พระเทศน์ขึ้นบนอาสน์สงฆ์
- ๑๔.๐๕ น. - เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย จุดเทียนกัณฑ์เทศน์และหน้าที่ตั้งศพ
- ๑๔.๑๐ น. - อาราธนาศีล อาราธนาธรรม พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา จบแล้วถวายกัณฑ์เทศน์
- ๑๕.๐๐ น. - นิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูป ขึ้นอาสน์สงฆ์พร้อมกัน เพื่อสวดมาติกาบังสุกุล
- ๑๕.๓๐ น. - เคลื่อนศพเวียนเมรุ ๓ รอบ (พระสงฆ์นำศพ ๑ รูป)
- ๑๕.๔๕ น. - เชิญศพขึ้นสู่เมรุ
- ๑๖.๐๐ น. - อ่านคำและยื่นไว้อาลัย (ถ้ามี)
 - เจ้าภาพเชิญแขกผู้ใหญ่ทอดผ้าบังสุกุล (ลำดับจากผู้อาวุโสไปมา)
 - ประชานในพิธีทอดผ้าบังสุกุลหน้าหีบศพ
 - เจ้าภาพเชิญแขกขึ้นประชุมเพลิง^{๗๖}

๗. การเก็บอัฐิ

ในการกำหนดเวลาเก็บอัฐินั้นสุดแล้วแต่เจ้าภาพจะต้องการ โดยนิยมปฏิบัติกัน ๒ แบบคือ

- ๑) ทำพิธีเก็บอัฐิในวันเผา ใช้ปฏิบัติในงานพระราชทานเพลิงศพ หรืองานฌาปนกิจศพที่จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอัฐิตัดต่อกัน เพื่อรวบรัดงานให้เสร็จภายในวันนั้น
- ๒) ทำพิธีเก็บอัฐิในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ใช้ปฏิบัติในงานเผาศพที่เจ้าภาพ ประสงค์จะทำบุญอัฐิในวันรุ่งขึ้น (ทำบุญสามหาบ) หรือยังไม่จัดทำบุญอัฐิเพราะยังไม่พร้อม
 - เจ้าภาพต้องแจ้งความประสงค์ให้เจ้าหน้าที่ของวัดทราบ และจัดเตรียมโกศสำหรับบรรจุอัฐิ น้ำอบหรือน้ำหอม ดอกไม้ และอาหารคาวหวานสำหรับถวายพระสงฆ์
 - โดยนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณา “บังสุกุลอัฐิ” หรือที่เรียกว่า “แปรรูป” หรือ “แปรธาตุ”

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

๔) บรรจ้อัฐิ

- อัฐิที่เหลือจากการเก็บใส่โกศ ซึ่งได้รวบรวมใส่ห่อผ้าไว้ นั้น บางรายก็จะซื้อเจดีย์มาบรรจุไว้ที่วัด บางรายก็บรรจุไว้ในเจดีย์หรือพระปรารักษ์ ซึ่งภายในได้ทำไว้เป็นช่อง ๆ บางวัดก็ทำที่สำหรับบรรจุอัฐิไว้ตามผนัง กำแพง ระเบียง ของวิหารหรือโบสถ์^{๗๘}

- เมื่อญาติได้ตกลงแล้วว่าจะทำการบรรจุอัฐิไว้ที่ใด ก็ติดต่อเจ้าหน้าที่ที่จัดการ ณ ที่นั้น

- เมื่อเวลาบรรจุ จุฑรูปเทียนเคารพ้อัฐิและบอกผู้ตายว่าจะบรรจุอัฐิไว้ในที่นั้น มีโอกาสเมื่อใดก็จะมาบำเพ็ญกุศลให้

- พร้อมกันนั้น นิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป มาบังสุกุลให้แก่อัฐิ โดยมีของถวายพระ พร้อมด้วยใบปวารณาตามสมควร

- เมื่อได้บังสุกุลเสร็จแล้ว ก็ใช้น้ำอบหรือน้ำหอมประพรมที่ห่ออัฐิ นั้น แล้วจึงนำเข้าไปในที่บรรจุ

๘. ลอยอังคาร

คำว่า “ลอย” คือการปล่อยให้ลอยตามน้ำ (หรืออากาศ)

คำว่า “อังคาร” คือ เถ้าถ่านของศพที่เผาแล้ว

คำว่า “ลอยอังคาร” จึงหมายถึง การนำอัฐิไปลอยในน้ำ โดยนิยมไปลอยกันในแม่น้ำหรือทะเล

เหตุผลที่คนนิยมลอยอังคารและอัฐิหลังจากฌาปนกิจศพแล้วนั้น เพราะมีความเชื่อกันว่าร่างกายของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นจากธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มาประชุมรวมกัน ครั้นเมื่อร่างกายแตกดับแล้วก็ควรให้มันกลับไปอยู่ในสภาพเดิมตามธรรมชาติ โดย “น้ำ” เป็นหนึ่งในธาตุหลักที่มีลักษณะเย็นสงบ ชุ่มชื้น อีกทั้ง “น้ำ” ยังเป็นสิ่งที่คอยหล่อเลี้ยงชีวิตให้กับทุกสรรพสิ่ง ทำให้เกิดความเชื่อถือตามคตินิยมที่ว่า การนำอัฐิและอังคารไปลอยที่ในแม่น้ำหรือทะเล จะทำให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมีความสุข มีความสงบ ร่มเย็น ชุ่มชื้น เหมือนดัง “น้ำ”^{๗๙}

สรุปลำดับขั้นตอนของการจัดพิธีศพของชาวพุทธนั้น สามารถแยกพิธีกรรมการจัดศพออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ และการจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดพิธีศพนั้นส่วนใหญ่ก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี การจัดพิธีศพของเจ้านาย และพระสงฆ์ นั้นจะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป ตรงที่เครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพและปราสาทศพนั้นมีความสูงใหญ่งดงามอลังการตั้งบนหลังนกหัสติลิงค์ และมีการชักลากไปสู่ที่เผา หรือมีการจัดสร้างเมรุชั่วคราวในการเผาศพ และมีการกำหนดสถานที่เผาตามแต่ฐานันดรศักดิ์ เช่นที่วัด ที่เมรุ หรือที่ป่าช้า เป็นต้น และมีการได้รับพระราชทานเกียรติจากราชวงศ์ชั้นสูง เป็นต้น ส่วนศพพระสงฆ์ก็ได้รับการจัดศพที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้ศพเจ้านายเหมือนกันเพราะเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไป หากเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการพระราชทานสมณศักดิ์ และพระสงฆ์ที่บวชมาเป็นเวลานานได้รับยกย่องให้เป็นครูบา ส่วนงานศพของสามัญชนทั่วไปก็

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๗๙} กองสวัสดิการ กรมตำรวจ, อนุสรณ์เนื่องในพิธีเปิดฌาปนสถานกรมตำรวจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๑๖), หน้า ๘๙.

จะจัดตามฐานะในอดีตไม่มีการใส่ปราสาทศพ ไม่มีการลากจูง จะจัดพิธีศพต้องคำนึงจารีตประเพณี และข้อห้ามของชุมชนเป็นหลักเป็นการจัดพิธีศพที่ดูเรียบง่าย เศร้าโศก ต่อมาภายหลังการจัดศพไม่ว่าจะเป็นศพของเจ้านาย พระสงฆ์ หรือสามัญชน ก็ดูเหมือนไม่แตกต่างกันมากเท่าไร มีการทำบุญอุทิศกุศล ใส่ปราสาท ซักลากไปสู่ที่เผา มีดนตรีแห่ มีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน เหมือนกันหมด ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพศพนั้น ๆ ด้วยว่าจะจัดงานศพออกมาในรูปแบบไหนก็ตาม ก็อย่าทำให้ผิดจารีตประเพณี และให้สมเกียรติแก่ผู้วายชนและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง

๒.๔ เป้าหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนา

พิธีศพทางพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อกำหนดให้ปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม การทำพิธีศพนี้มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในการทำพิธีศพจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและทำให้เกิดความสามัคคีในญาติพี่น้อง และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม พิธีศพได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จึงกลายมาเป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ละท้องถิ่นพิธีกรรมอาจมีความแตกต่างกันบ้างในบางเรื่อง แต่มีวัตถุประสงค์เหมือนกันคือเพื่อเป็นการสักการะผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายให้ไปสู่สุคติ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วย่อมไปเกิดภพใหม่ตามกรรมที่ตนได้ทำไว้ ในการทำพิธีศพนี้ จึงมีความสำคัญอยู่หลายประการดังนี้^{๘๐}

๑. พิธีการจัดงานศพมีความสำคัญ เพราะความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้และไม่มีใครทราบล่วงหน้าได้ เมื่อมีการตายก็จำเป็นต้องทำพิธีศพตามประเพณีทางศาสนา เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยไม่อุจาดตาต่อผู้พบเห็น

๒. พิธีการจัดงานศพมีความสำคัญ เพราะเป็นการแสดงถึงความอาลัยต่อผู้ล่วงลับไปแล้ว ในตอนที่ผู้ตายยังมีชีวิตอยู่ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อลูกหลานญาติมิตรและสังคมไว้มาก เมื่อตายไปจึงมีความอาลัย

๓. พิธีการจัดงานศพมีความสำคัญ เพราะเป็นการสร้างบุญกุศลครั้งสำคัญอุทิศให้แก่ผู้ตายไป เพื่อส่งดวงวิญญาณให้ไปสู่สุคติภพ

๔. พิธีการจัดงานศพมีความสำคัญ เพราะเป็นการให้กำลังใจแก่ผู้อยู่เบื้องหลัง ทำให้อบอุ่นใจ และคลายความเศร้าโศกเสียใจของลูกหลานญาติพี่น้องที่สูญเสียบุคคลเป็นอันที่รักไป

๕. พิธีการจัดงานศพมีความสำคัญ เพราะได้แสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณบิดามารดาและญาติมิตรซึ่งเป็นบุคคลที่ควรยกย่องสรรเสริญคุณงามความดีให้ปรากฏ^{๘๑}

ในสมัยพุทธกาลมีเรื่องเล่าของการทำบุญอุทิศที่กล่าวไว้ในพระธรรมบทว่า ครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่ราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร มีเปรตฝูงหนึ่ง เป็นพระญาติของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นทุกข์อย่างยิ่งด้วยไม่มีเครื่องนุ่งห่ม และอาหาร ทนทุกข์ทรมานมานานได้หลายกัปหลายชาติ ก็เพราะได้แอบกินของที่เขาเตรียมถวายพระภิกษุ พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายทานแต่

^{๘๐} พระมหาคารบ ธรรมโร (หิรัญชาติ), “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๕ - ๘๖.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘ - ๘๙.

พระองค์ถวายทานเสร็จแล้วลี้มอุทิศส่วนกุศลคืนนั้นเปรตทั้งหลายผุ่เงื่อนนั้นพากันมาร้องไห้ใกล้พระราชวัง รุ่งเช้าพระพุทธเจ้าเสด็จมาแล้วตรัสตอบพระเจ้าพิมพิสารว่า เสียงนั้นเป็นเสียงเปรตอันเป็นเชื้อสายพี่น้องของพระเจ้าพิมพิสาร ร้องเพราะไม่ได้รับทานอุทิศ ทรงแนะนำให้พระเจ้าพิมพิสารได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลเป็นบุพเพตพลี พระเจ้าพิมพิสารได้ฟังแล้วมีใจปีติยินดี ประกอบชอบแต่กรรมดี เร่งทำบุญให้ทานรักษาศีล สร้างพระวิหาร ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ครั้นตายจากโลกนี้แล้วก็ได้ไปสู่ที่สุคติ^{๕๒}

การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตายดังเรื่องทีกล่าวไว้เช่นนี้ จึงได้มีการปฏิบัติสืบ ๆ กันมา ตั้งแต่สมัยพระพุทธกาลนั้นแล้ว การทำบุญนั้นต้องประกอบด้วยบุพเพเจตนา มุญจนเจตนา และอุปภาคเจตนา ตั้งใจทำบุญด้วยใจบริสุทธิ์ผุดผ่อง คนตายจะได้ไม่กังวลแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายบุญที่ได้อุทิศไปนั้น แม้ไม่ถึงผู้ตาย ก็จะเป็นผลบุญต่อผู้ที่ทำนั้นติดตัวไปในภพภาคหน้า มีชีวิตอยู่อย่าได้ประมาท ให้คบนักปราชญ์ รักษาศีล ทำบุญ ขอให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรย บุญทั้งหลายนั้นจะส่งผลให้ได้พบสุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นที่สุดการทำบุญอุทิศให้ พอรุ่งเช้าของการทำบุญ ฉลองอัฐิ เจ้าภาพลูกหลานก็จะจัดให้มีการทำบุญตักบาตร นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา ถวายภัตตาหาร เข้าพระสงฆ์ และทอดเครื่องบังสุกุลถวายจุดปัจจัยไทยธรรม อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับต่อไป ต่อจากนั้นก็ทำบุญ ๗ วัน ๕๐วัน ๑๐๐ วัน เรียกว่าบำเพ็ญกุศลทักษิณานุสรณ์คือทำบุญแก่กุศลให้ผู้ตาย

ศพที่เผาแล้วและเอากระดูกมาทำบุญและทำบุญบ้านด้วยเช่นนี้ จึงวงสายสิญจน์และตั้งหม้อน้ำมนต์ได้ แต่ไม่ควรเอาสายสิญจน์ไปวางกับที่ใส่กระดูก จะเอาสายสิญจน์วางกับกระดูกก็ต่อเมื่อจะถึงเวลาจะบังสุกุลอีกครั้งหนึ่ง การบังสุกุลนั้นคือพระว่า “อนิจจา วต สงขารา จนถึง เตสั วูปสโม สุโข” เป็นบทปลงสังขารของพระและผู้อยู่ในที่นั้นก็ปลงตามไปด้วย ให้เห็นว่าร่างกายเป็นของไม่เที่ยง เกิดมาแล้วก็เสื่อมและดับลงในที่สุด จะมีสุขได้ก็ต่อเมื่อร่างกายสงบคือไม่มีเกิดไม่มีดับ นี่เป็นข้อความบทบังสุกุล คือการพิจารณาผ้าที่เปื้อนฝุ่นละอองหรือที่เข่าห่อซากศพ เป็นเรื่องของพระที่จะต้องไปเที่ยวพิจารณาหาตามซากศพแล้ว นำมาซักฟอกเป็นผ้านุ่มห่ม ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เพราะมีผู้ศรัทธานำผ้าที่สะอาดมาวางไว้ที่ข้างศพ หรือวางไว้กับภูเขาโยง แล้วพระก็พิจารณาเอาผ้าที่วางไว้เรียกว่า ผ้าบังสุกุล พระไปพิจารณาผ้า นั้น เรียกว่า ซักผ้าบังสุกุล ซึ่งเรียกกันติดปากมาจนถึง

สรุปเป้าหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงเรื่องความตายไว้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์ เป็นอุทธรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตน เมื่อพ้นจากความตาย เพราะว่าการเกิดแก่เจ็บตายนั้นเราจะมองเห็นถึงความ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดาในโลกนี้ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจากตายไปแล้ว ๑ วัน ๒ วัน หรือ ๓ วัน ขึ้นอืด ข้ำเลือดข้ำหนอง และเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลยหรือ ว่าท่านก็เหมือนกัน จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถหนีพ้นความตายไปได้เนื่องจากอายุคนเรามีเพียงจำกัดเท่านั้น เพราะฉะนั้นหนังกหนาแล้วที่เราทั้งหลายได้ประสบกับความทุกข์ ในการตายของบิดา มารดา บุตร ธิดา พี่

^{๕๒} พุ.ข.อ. (ไทย) ๓๙/๒๘๒ - ๒๘๔.

^{๕๓} พระครูคุณสารสัมพันธ์, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: จีระการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

น้องชายหญิง ทั้งหลายก็ในขณะที่ประสบความทุกข์เช่นนั้น เราทั้งหลายได้หลั่งน้ำตา ลงบนหนทางอันยาวนี้มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ทีเดียวน

๒.๕ คุณค่าของพิธีศพในพระพุทธศาสนา

ครั้งพุทธกาล เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ เสด็จไปเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารถวายทานแก่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน วันแรกไม่ได้อุทิศผลให้แก่ใคร ๆ พระประยูรญาติที่วายชนม์ไปแล้วเมื่อไม่ได้รับผลก็พากันมาสำแดงกายร้องทุกข์ในเวลากลางวัน วันที่สอง พระเจ้าพิมพิสารถวายทานอีก ทรงอุทิศผลทานให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว พวกเหล่านั้น ก็มาปรากฏให้พระเจ้าพิมพิสาร เห็นว่าได้รับผลพ้นจากความลำบากแล้ว^{๘๔} มีเรื่องเป็นอย่างนี้ จึงเป็นประเพณีทำบุญให้แก่ผู้ตายตลอดมาจนบัดนี้ อีกเรื่องหนึ่งปรากฏในคัมภีร์พระธรรมบทว่าลูกสาวเศรษฐีคนหนึ่งหนีตามผู้ชายไป พ่อเข้าใจว่าลูกสาวตายจึงทำบุญอุทิศให้เป็นประเพณีเนื่องมาอย่าง^{๘๕} ดังนั้น

คุณค่าที่ได้จากพิธีกรรมการทำบุญอุทิศส่วนกุศลคือ

๑. เพื่อให้กำลังใจแก่ผู้อยู่เบื้องหลัง ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ที่เป็นบุตร ภรรยา สามีญาติพี่น้อง หรือคนใกล้ชิด เพราะจะได้เป็นการระลึกอยู่เสมอว่าต่อไปจะไม่มีผู้นี้อยู่อีกแล้ว ผู้ที่อยู่ข้างหลังจะได้ปฏิบัติตนให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร และสังวรไว้อยู่เสมอว่าไม่มีใครรอดพ้นการตายไปได้ และหมั่นสร้างความคิดเพื่อให้คนที่อยู่ข้างหลังระลึกถึง ทำจิตใจให้เข้มแข็ง รู้สึกปลอดภัยเสมือนว่าผู้ตายยังอยู่ด้วยเสมอ

๒. เพื่อพี่น้องและมิตรสหาย พี่น้องและญาติมิตรก็จะได้บำเพ็ญคุณธรรม กล่าวคือ กตัญญูกตเวทิตาธรรม แสดงความรำลึกถึง และตอบแทนพระคุณของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นญาติและมิตรสหายของตน

๓. เพื่อได้อุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับไป นอกจากนี้ในส่วนของตัวผู้ทำบุญนั่นเอง ก็เป็นการสร้างความเจริญงอกงามในทางบุญทางกุศล สะสมบุญคือความดีไว้ในชีวิตของตนให้มากขึ้น ด้วยการทำบุญเกี่ยวกับการตาย ว่าที่จริงแล้วการปรารถนาเหตุการณ์คือการตาย แล้วกระทำบุญนั้น มีทางทำได้หลายประการด้วยกัน ในทางพระพุทธศาสนาท่านกล่าวถึงบุญไว้ต่าง ๆ มากมายเหลือเกิน แต่เมื่อสรุปแล้วการทำบุญมี ๓ ลักษณะ คือ

๓.๑ ทาน การให้การบริจาคเพื่อบรรเทาความโลภบรรเทาความตระหนี่

๓.๒ ศีล ความประพฤติดีประพฤติชอบทางกายวาจา เพื่อประพฤติชอบทั้งการวาจาจะได้พ้นจากความเสื่อม

๓.๓ ภาวนา การฝึกอบรมจิตใจเพื่อให้เกิดปัญญา^{๘๖}

๔. เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย นับเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากการตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ และไม่ทราบว่าจะตายเมื่อใด ไม่มีใครสามารถทราบล่วงหน้าได้ ฉะนั้น เมื่อมีการตาย

^{๘๔} พุ.พ.อ. (ไทย) ๓๙/๒๘๒ - ๒๘๔.

^{๘๕} พระครูคุณสารสัมบัน, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี, หน้า ๑๙๒.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การตายคือคตธรรมแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐.

ลง ก็เป็นหน้าที่ของผู้มีชีวิตที่เป็นบุตรภรรยาสามีญาติพี่น้องหรือคนใกล้ชิด จะต้องทำการจัดพิธีกรรมให้กับคนตาย เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีและศาสนา ประการสำคัญที่สุด เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยไม่อุจาดตาต่อผู้พบเห็น

๕. เพื่อระลึกถึงผู้ตาย นับเป็นการแสดงความอาลัยรักต่อผู้ตาย สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความอบอุ่น เมื่อมีผู้ใดในครอบครัวเสียชีวิตลง ก็จะทำให้รู้สึกเหมือนขาดหายสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป ผู้มีชีวิตจึงจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย (การทำศพ) ตามประเพณีชาวไทยพุทธ เป็นการระลึกถึง และแสดงความอาลัยรักต่อผู้ที่เสียชีวิตไป

๖. เพื่อได้มาขอโอสถกรรม ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่า ในขณะที่มีชีวิตอยู่อาจทำสิ่งไม่ดีต่อกันไว้ เมื่อเสียชีวิตลง ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่จะได้มีโอกาสมาเคารพศพ และถือโอกาสสุดท้ายในการประกอบพิธีกรรมนั้นขอโอสถกรรมต่อกัน

๗. เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มีชีวิตอยู่ การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายนี้ หากผู้มีชีวิตอยู่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมีฐานะทางสังคมดี มีญาติมิตรมากมาย ก็จะจัดพิธีกรรม (การทำศพ) อย่างมโหฬารใหญ่โต เป็นการแสดงถึงฐานะและเป็นเกียรติแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ด้วย

๘. เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู ประการนี้ชาวไทยพุทธถือว่าสำคัญมาก หากได้รับการอุปถัมภ์เลี้ยงดูเกื้อกูลกันมา ถ้าผู้ใดเสียชีวิตลง ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายให้เหมาะสม เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณ

สรุปคุณค่าของพิธีศพเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นคติธรรมความเชื่อที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมในทางศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ญาติผู้วายชนม์ ให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่ดียิ่ง การแสดงออกถึงน้ำใจต่อกันมี ๓ ยาม คือ ยามจน ยามเจ็บ และยามจาก ซึ่งเป็นคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายไปแล้วนั้นดวงวิญญาณของผู้ตายไปจะไปสู่สุวรรสวรรค์

๒.๖ สรุป

ในการศึกษาวิจัยบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาพิธีศพในสมัยพุทธกาล เช่น ศพของพระพุทธเจ้า และพิธีศพในสังคมไทยเน้นเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑-๙ ในประเด็นสำคัญ เช่น ความหมายของพิธีศพ ประเภทของพิธีศพ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพ เป้าหมายของพิธีศพ คุณค่าของพิธีศพ และการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า

พิธีศพ พิธีศพหมายถึง ระเบียบพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับศพของบุคคลที่ตายไปหรือร่างคนที่ตายแล้วมีคติความเชื่อที่คนเมื่อสิ้นลมหายใจ ประเภทของพิธีศพทางพระพุทธศาสนานั้นมีประเภท คือพิธีศพในสมัยพุทธกาลและพิธีศพในสมัยปัจจุบัน มรดกลำดับขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไปตามยุคตามสมัยที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้แล้วนั้น ส่วนเป้าหมายและคุณค่าของพิธีศพนั้นจะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อกำหนดให้ปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม การทำพิธีศพนี้มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในการทำพิธีศพจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและทำให้เกิดความสามัคคีในญาติพี่น้อง และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม

พิธีศพได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จึงกลายมาเป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ละท้องถิ่นพิธีกรรมอาจมีความแตกต่างกันบ้างในบางเรื่อง แต่มีวัตถุประสงค์เหมือนกันคือเพื่อเป็นการสักการะผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายให้ไปสู่สุคติ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วย่อมไปเกิดภพใหม่ตามกรรมที่ตนได้ทำไว้

๑. พิธีศพในสมัยพุทธกาล พิธีศพสมัยพุทธกาลดังกล่าวมานั้น มักจะจัดการศพโดยการเผา แต่ยังมีปรากฏ ในคัมภีร์อรรถกถาบางแห่งที่มีการจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น ดังกรณี บุตรของนางกิสาคมิตตาย นางอุ้มร่างบุตรไปถามหายาเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่ง แนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแนะนำให้นางไปหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาด จากเรือนของคน ที่ไม่มีใครตายเลย นางเที่ยวตระเวนถามหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดนั้น ผลสุดท้ายก็หาไม่ได้ตั้งใจปรารถนา นาง จึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่า เสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

๒. พิธีศพในสมัยปัจจุบัน พิธีศพในยุคปัจจุบันนั้น ต้องมีการเตรียมในหลายด้าน ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาก็ไม่ค่อยเท่าไร แต่ถ้าเป็นเจ้านาย ขุนนาง และพระเถระที่มีผู้คนนับถือมากแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเตรียมงานหลายวัน เพื่อที่จะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มาระลึกถึงคุณงามความดีจากหลักฐานทางโบราณคดีไทยพบว่าในระยะเวลาสั้น ๆ หรือที่นักวิชาการเรียกว่าสมัยกิ่งก่อนประวัติศาสตร์หรือสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นหรือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว พบว่าการเผาศพมีพัฒนาการมากยิ่งขึ้นกล่าวคือในช่วงระยะเวลานี้พบหลักฐานการเผาศพเกิดขึ้นและความหมายของการเผาศพ ก็มีแตกต่างกันออกไปเช่น การเผาศพเป็นวิวัฒนาการที่สำคัญของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่งในการจัดการศพของผู้ตาย เพราะการเผาศพผู้ตายโดยการเผาที่นับเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาหลายแสนหลายหมื่นปี และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ บ่งบอกถึงวิวัฒนาการของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การจัดพิธีศพเป็นคติธรรมความเชื่อที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมในทางศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เป็นการสงเคราะห์ห่อนุเคราะห์แก่ญาติผู้วายชนม์ ให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่ดีงาม การแสดงออกถึงน้ำใจต่อกันมี ๓ ยาม คือ ยามจน ยามเจ็บ และยามจาก ซึ่งเป็นคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายไปแล้วนั้นดวงวิญญาณของผู้ตายจะไปสู่สุรวงสวรรค์ และปัจจุบันการประกอบพิธีศพนั้น ยังก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ คือ (๑) กำลังใจให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลัง (๒) ญาติได้พบปะสมาคมกัน (๓) ได้ทำบุญอุทิศให้คนตาย (๔) จัดการศพไม่ให้ถูกจาดตาต่อผู้พบเห็น (๕) เพื่อระลึกถึงผู้ตาย (๖) ให้โอกาสคนได้มาขอโอสถกรรม (๗) เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มีชีวิตอยู่ และ (๘) เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู

บทที่ ๓

ศึกษาพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความหมายของพิธีศพ ประเภทของพิธีศพ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพ เป้าหมายของพิธีศพ และคุณค่าของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นลำดับต่อไป

๓.๑ ความหมายของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พิธีศพ เป็นพิธีกรรมส่วนหนึ่งที่บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่จัดให้แก่บุคคลที่สิ้นชีวิตไปแล้ว ด้วยประสงค์ที่จะให้ดวงวิญญาณของผู้วายชนม์นั้นมีความสุข และไปอยู่ในสถานที่อันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้า ตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายของความตายเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะกล่าวถึงความหมายของพิธีศพในลำดับต่อไป

๓.๑.๑ ความหมายของความตาย

คำว่าความตาย ในทัศนะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ การหมดลมหายใจ การตัดขาดจากกันระหว่างร่างกายกับวิญญาณ ดังที่กฤษณมูรติ ได้ให้ทัศนะของความตายแบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้

(๑) ความตายเป็นสิ่งไม่รู้ต่อการนิยามให้ความหมายที่ตายตัว เนื่องจากคำว่าความตายโดยตัวของมันเองมิใช่ความตาย ความตายจึงเป็นสิ่งไม่รู้ (Unknown) หมายถึงสิ่งไม่อาจรู้ด้วยความคิด

(๒) ความตายเป็นภาวะไร้ความสืบเนื่อง ในประเด็นนี้หมายถึง สิ่งใหม่ (The new) ในแง่ของการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรงในปัจจุบันขณะ เป็นภาวะที่สิ้นสุดอิทธิพลกำหนดของความคิด ในแง่นี้ความตายถือว่าเป็นสัจ (Truth) กฤษณมูรติให้ความหมายว่าความจริงเป็นสิ่งใหม่และเป็นอิสระจากสิ่งที่รู้แล้ว เขาเห็นว่าการเข้าใจสัจจะกับความตาย เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นเอกภาพเดียวกัน

(๓) ความตายในฐานะการมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ คือการตายจากตัวตนที่สั่งสมไว้ในความคิด เป็นภาวะที่เข้าถึงการตายในทุกขณะของชีวิต เป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความตระหนักรู้ที่รู้เท่าทันต่อชีวิต รู้จักตนเองอย่างหมดจดบริบูรณ์ ความหมายของความตายจะปรากฏโดยไม่ต้องพยายามแสวงหา ด้วยเหตุนี้ความหมายของความตายจึงเป็นสิ่งเดียวกับความหมายของชีวิต^๑

สรุปได้ว่า คำว่า ความตายหมายถึง การหมดสิ้นความเยื่อใยในชีวิต เป็นการตัดขาดกันระหว่างร่างกายกับจิตวิญญาณ อันจะเป็นเหตุให้ดำรงชีพอยู่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการหมดลมหายใจ หมดสิ้นการบังคับตัวตน

^๑ พระอารดินทร์ เขมธมโม (รัตนภู), “การศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๓.

๓.๑.๒ ความหมายของพิธีศพ

ความหมายของพิธีศพในทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึง การประกอบพิธีเกี่ยวกับความตายที่แม่น้ำคงคาหรือแม่น้ำใดก็ได้ ตามความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น เรียกว่า อันตเยชฎิ หรืออันตกรณะ หมายถึงบูชาโยสุตท้าย หรือกิจสุดท้าย เป็นพิธีกรรมประเภท “สัมสการ” หรือ สังสการสัมสการ แปลว่า “ความสืบเนื่อง” หมายถึงพิธีกรรมตลอดชีวิตคนเรา เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่ภาวะต่าง ๆ มีทั้งสิ้น ๑๖ ประการ นับตั้งแต่เกิดไปจนตายคำนี้ในเราก็มารับมาใช้ เช่นในภาคเหนือเรียกพิธีศพเจ้านายว่า “สังสการ” หรือในตำนานพราหมณ์เมื่อนครฯ เรียก “สรงการศพ” อันตกรณะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและนิกาย แต่พิธีกรรมหลัก ๆ เหมือนกัน คือการเผาศพญาติพี่น้องจะหามศพไปที่แม่น้ำ ไปสู่บริเวณเผาศพ ซ้อมไม้พิน ถ้ามีเงินก็ใช้ไม้หอมเช่นไม้จันทน์ ชำระศพด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ ให้กลิ่นน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือใบกะเพรา ประพรมศพด้วยเนย แล้วผู้สืบสกุลหรือผู้ “สปีณฑะ” (ร่วมข้าวบิณฑิคือถวายข้าวบิณฑิให้ผู้ตายได้ตามลำดับ) จุดไฟเผาศพ ที่น่าสนใจคือ จะมีหม้อดินเผาใส่น้ำใบหนึ่ง ก่อนจะเผาศพ ผู้เผาจจะทุบหม้อน้ำนี้และวางไว้ข้างศีรษะผู้ตาย (คล้ายทุบมะพร้าวบ้านเรา) และเมื่อเผาไหม้แล้วจะทำพิธี “กपाल กิริยา” คือใช้ไม้ไฟเจาะกะโหลกให้เป็นรูหรือแตก เพื่อให้ดวงวิญญาณออกจากร่างกายเสร็จแล้วเก็บอัฐิไปลอยน้ำ ในระหว่างนั้นต้องถวายอาหารและน้ำแก่ผู้ตายอย่างน้อยสามวันทั้งเช้าและเย็น จะต้องไว้ทุกข์อย่างน้อยสิบถึงสิบหกวัน โดยการกินแต่อาหารง่าย ๆ ที่ไม่มีเกลือปรุงรส และทำบุญให้ทานตลอดช่วงนั้น ที่สำคัญฝ่ายชายจะต้องโกนศีรษะ (เหลือปอยที่ท้ายทอยไว้หน่อยหนึ่ง สำหรับเป็นมวยผม เรียกว่าศิขา เป็นสัญลักษณ์ของชาวฮินดู)

พิธีพระศพเจ้านายของเราที่ข้าราชการบริหารและราชบุรุษโกนศีรษะรับมาจากอินเดียแต่ต่างกับพิธีของพราหมณ์ไทยในพระราชสำนักซึ่งจะไม่โกนผมอย่างพราหมณ์อินเดีย เพราะถือว่าการโกนผมเป็น “ปาราชิก” เพียงแต่จะปลดมวยผมเข้าในกระบวนพิธี (เรียกในหน้าที่นี้ว่านาลวัน) ซึ่งปกติพราหมณ์จะไม่ปลดมวยผมให้ผู้ใดเห็น การสยายผมจึงเป็นการแสดงความอาลัยโศกเศร้าสำหรับชาวฮินดู การตายนั้นจึงเป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ภพภูมิอื่น และจะต้องกลับมาเวียนว่ายในสังสารวัฏจนกว่าจะบรรลุมฤกษ์ ผู้ตายอาจไปสู่โลกของบรรพบุรุษหรือ ปิตุโลก (โลกของเทพบุตร) กลายเป็นปิตุ (ภาคใต้เราเรียกเปรต หมายถึงผีบรรพชน) หรือหากมีศรัทธากล้า ก็อาจได้รับพระกรุณาของพระเจ้าให้ไปสู่ ไวกุณฑโลกของพระวิษณุ หรือสวรรค์ของเทพเจ้าที่ตนนับถือโดยมีต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกที่ศนคติและพิธีกรรมเรื่องความตายของพุทธ ฮินดู และศาสนาต่าง ๆ ในอินเดียคล้ายกัน เน้นความเป็นอนิจจังหรือความไม่เที่ยง และต่างน้อมนำให้เกิดการใคร่ครวญพินิจต่อชีวิตอย่างลึกซึ้ง^๒

สรุปได้ว่า การตายนั้นจึงเป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ภพภูมิอื่น และจะต้องกลับมาเวียนว่ายในสังสารวัฏจนกว่าจะบรรลุมฤกษ์ ดังนั้น เมื่อมีการเสียชีวิตแล้ว หากยังไม่บรรลุมฤกษ์แล้ว ก็จะมีการประกอบพิธีบำเพ็ญบุญเพื่อหนุนนำส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ดำเนินไปสู่ภพภูมิที่ดี โดยมี

^๒ ดูรายละเอียดใน www.matichon.co.th/home, หนังสือมติชนสุดสัปดาห์ ๗-๒๙ ต.ค.๒๕๕๙. (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑).

ระเบียบวิธีปฏิบัติตั้งแต่เริ่มเสียชีวิต พิธีฌาปนกิจหรือเผาศพ และส่งสำคัญคือการหมั้นทำบุญอุทิศไป ให้เริ่มตั้งแต่การทำบุญครบสามวัน หรือการไว้อาลัย ๑๖ วันเป็นต้น

๓.๒ ประเภทของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

เริ่มต้นเมื่อ ๓,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในแคว้นปัญจาบ และแคว้นคุชราตของอินเดียบ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของสังคมเมือง และอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุในยุคสมัยนั้นในศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกักราช ชนเผ่าอินโดอารยันที่ปกครองอินเดียอยู่ในขณะนั้น ได้ตั้งอาณาจักรที่ปกครองโดยกษัตริย์นักรบขึ้นเป็นผู้ปกครองดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำคังคา (Ganga plain) มีชนหลายเผ่าเป็นบริวารอยู่รอบ ต่อมาเกิดการต่อต้านการมีอำนาจของพวกพราหมณ์ที่มีอิทธิพล ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดีย ส่วนใหญ่พวกที่ไม่เห็นด้วยต่างพากันแสวงหาศาสนาใหม่ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของศาสนาใหม่และมีแนวความเชื่อใหม่เกิดขึ้น ในเวลานั้นเองจึงเกิดศาสนาสำคัญขึ้น ๒ ศาสนา คือศาสนาพุทธ (Buddhism) กับศาสนาเซน (Jainism)

ในขณะที่ศาสนาฮินดูเจริญรุ่งเรืองและมีอิทธิพลอย่างมากอยู่ในอินเดียพวกมคธ (Magadha) มีอำนาจปกครองอยู่ในแถบที่ราบตอนเหนือ พระเจ้าจันทรคุปต์แห่งราชวงศ์ โมริยะ (Chandragupta Maurya) เป็นกษัตริย์องค์สำคัญในประวัติศาสตร์ของอินเดีย คือพระเจ้าจันทรคุปต์ ทรงตั้งเมืองปาตาลีบุตร (Pataliputra) เป็นเมืองหลวงของอินเดีย ซึ่งกล่าวกันว่าเมืองปาตาลีบุตรเป็นเมืองใหญ่ที่สุดของโลกในเวลานั้นต่อมาพระเจ้าจันทรคุปต์หันไปนับถือศาสนาเซน และบำเพ็ญทุกกรกิริยาด้วยการอดอาหารตามความเชื่อของศาสนาเซนจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ ราชวงศ์โมริยะมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้แผ่อิทธิพลและขยายอาณาจักรอินเดียออกไปไกล จนทิศเหนือจรดแคว้นกัสมิร์หรือแคชเมียร์ (Kashmir) และทางด้านทิศใต้จรดไมซอร์ (Mysore) และทางด้านทิศตะวันออกจรดโอริสสา (Orissa) เมื่อขึ้นครองราชย์ครั้งแรกพระเจ้าอโศกมหาราชทรงใช้วิธีปราบปรามผู้ต่อต้านพระองค์อย่างโหดเหี้ยม ทรงขยายอาณาจักรด้วยกองทัพที่เกรียงไกร เช่นฆ่าผู้คนล้มตายเป็นไปไม่ร่วง แต่ภายหลังเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชหันมานับถือพุทธศาสนา ทรงเปลี่ยนวิธีการขยายอาณาจักรด้วยกองทัพธรรม เผยแพร่ศาสนาพุทธโดยส่งสมณทูตไปทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศในเอเชีย^๓

ศาสนาฮินดู เชื่อว่า วิญญาณเป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกาย การตายเป็นเพียงวิญญาณ ออกจากร่างกาย เพราะร่างกายเดิมไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ วิญญาณก็ต้องออกไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ ดังนั้น ในงานวิจัยเรื่องประเภทของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแบ่งประเภทของพิธีศพไว้ ๒ ประเภทคือ พิธีศพในสมัยพราหมณ์ (พราหมณ์ดั้งเดิม) กับพิธีศพในสมัยพราหมณ์-ฮินดู (ฮินดูใหม่) ดังต่อไปนี้

^๓ พระมหาวีระศิลป์ ฉันทโก (แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพ ในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘-๑๐.

๓.๒.๑ พิธีศพในสมัยพราหมณ์-ฮินดู (พราหมณ์ดั้งเดิม)

เมืองพาราณสีและแม่น้ำคงคา ซึ่งเป็นเสมือนจิตวิญญาณของอินเดีย จนมีคำกล่าวว่า หากมาอินเดียแล้วไม่ได้มาเห็นเมืองพาราณสีและชีวิตชาวอินเดียริมฝั่งแม่น้ำคงคา ก็เหมือนกับไม่ได้มาพบถิ่นอินเดีย เมืองที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของอินเดียตอนกลางคือพาราณสี สารนาถ และชวราโห พาราณสี (Varanasi) เมืองพาราณสีตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงเดลี เมืองสำคัญนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอินเดียเชื่อว่าไหลมาจากสวรรค์ (ภูเขาคิมาลัย) พาราณสีเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีถนนรอบเมืองวกวนไปมา ตามโบสถ์และที่บวงสรวงบูชาพระเป็นเจ้าของศาสนาฮินดู ที่ตั้งอยู่เป็นระยะ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ในยามเช้าตรู่จะเห็นชาวฮินดูทุกเพศทุกวัยมีทั้งชาวบ้านผู้แสวงบุญ และผู้สละโลกะทั้งเคหสถาน ที่เรียกกันว่า “สannyasi” (Sannyasi) ออกมานั่งสวดมนต์ยามอาทิตย์อุทัยบ้างก็อาบน้ำชำระร่างกาย เพื่อรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ บ้างก็อาบน้ำชำระบาป บ้างก็มาสวดมนต์อ่อนนวยขอพรพระแม่คงคา ทุกเช้าจะมีพ่อแม่ชาวฮินดูอุ้มเด็กทารกแรกเกิดมาจุ่มในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่ใกล้กันนั้น ญาติมิตรช่วยกันเอาศพคนตายมาลอยในแม่น้ำคงคา ตามความเชื่อว่าเป็นการส่งผู้ตายขึ้นสวรรค์ ทุกเช้าจะมีชาวฮินดูจากทุกสารทิศในอินเดียมาอยู่ที่ริมแม่น้ำคงคาในเมืองพาราณสีนับพันนับหมื่นคนจนเต็มฝั่งแม่น้ำ ภาพชีวิตของชาวอินเดียส่วนที่หยุดกาลเวลาไว้กับที่เป็นเวทีชีวิตแห่งเดียวในโลกที่นักท่องเที่ยวจะได้รับความสะดวกไม่มัววันสัปดาห์^๕

เมื่อเน้นถึงเรื่องของชีวิตภายหลังความตาย มนุษย์โลก บุคคลจะได้มาด้วยการมีบุตรชายเท่านั้น มิใช่ด้วยการกระทำอย่างอื่น ปิตุโลก บุคคลจะได้มาด้วยการทำบุญพิธีหรือทำการทำกุศลกรรม และเทวโลก บุคคลจะได้มาด้วยความรู้แจ้งแห่งพรหมัน เทวโลกจัดเป็นโลกที่ประเสริฐที่สุดในบรรดา ๓ โลก เมื่อนั้นถึงความเป็นจริงสูงสุดของจักรวาล จักรวาลจะเหลือเพียงหนึ่งเดียวคือพรหมัน หากเน้นเรื่องการเพ่งฌาน หรือ ธ्यान ส่วนประกอบของจักรวาลจะมี ๓ สิ่ง คือ นาม รูป และ กรรม ทั้ง ๓ สิ่งนี้ คือ สัตหนึ่งเดียว คืออาตมัน ทิศนะเกี่ยวกับกำเนิดจักรวาลของศาสนาฮินดูมีมาตั้งแต่สมัยยุคเวทถึงสมัยอุปนิษัทหรือเวทานตะ ได้ชี้ชัดว่าทุกสิ่งถือกำเนิดขึ้นจากสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวเท่านั้น

การประกอบพิธีศพของชาวฮินดู จะเริ่มขึ้นเมื่อผู้ป่วยเสียชีวิตลง ญาติของผู้เสียชีวิตจะชำระล้างร่างกายของผู้เสียชีวิตและสวมเสื้อผ้าให้แก่ผู้เสียชีวิต โดยผู้ชายจะสวมชุดสีขาว ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อผ้าวาดลายหลากสี จากนั้นจึงนำศพมาตั้งไว้กลางบ้านและโรยดอกไม้หลากหลายชนิดไว้รอบ ๆ ศพ พร้อมทั้งจุดไฟตะเกียงไว้ทางด้านศีรษะของผู้ตาย ตามความเชื่อที่ว่า เพื่อให้ดวงวิญญาณเห็นแสงสว่าง หากผู้ตายเสียชีวิตโดยธรรมชาติก็จะประกอบพิธีศพภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับตั้งแต่ผู้ตายเสียชีวิต แต่ถ้าหากผู้เสียชีวิตเป็นโรคติดต่อก็ต้องประกอบพิธีกรรมศพไม่เกิน ๑๒ ชั่วโมง^๕

เมื่อตกแต่งศพเรียบร้อยแล้วก็จะวางศพไว้บนแคร่ จากนั้นญาติก็จะหามศพไปยังแม่น้ำคงคาเพื่อประกอบพิธีกรรมศพ ช่วงที่เดินจากบ้านไปยังแม่น้ำคงคาจะต้องท่องบทสวด “รามนาม สัตยะธโย” ซึ่งสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายคือ เมื่อมีการเสียชีวิตเกิดขึ้น วิญญาณก็จะออกจากร่างกาย ซึ่ง

^๕ พระมหาวิระศิลป์ ฉนฺทโก (แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, หน้า ๘-๑๐.

^๕ http://www.uniserv.buu.ac.th/forum2/topic.asp?TOPIC_ID=2340. (เข้าถึงเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

ในเรื่องของวิญญาณชาวฮินดูมีความเชื่อว่า วิญญาณเป็นสัจจะ พระรามถือเป็นตัวแทนของสัจจะ ร่างที่ไร้วิญญาณบ่งบอกถึงความไม่เที่ยงแท้ของร่างกายที่จะต้องพบเจอกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ญาติของผู้เสียชีวิตจะท่องประโยคนั้นจนถึงบริเวณเผาศพที่เรียกว่า “ท่ามณิกรรณิการ์ฆาต” เป็นทำหน้าที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในบรรดาทำหน้าที่ทั้งหมดที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำคงคา^๖

พิธีศพนั้นไม่มีแม่แต่โลงหรือหีบศพก็ไม่มีการใช้ เพราะชาวฮินดูไม่เก็บศพไว้นาน เมื่อมีผู้วายชนม์ก็จะห่อหุ้มศพด้วยผ้าประดับด้วยดอกไม้ วางบนแคร่และนำไปประชุมเพลิงทันที ระหว่างหามไปเผาที่ริมแม่น้ำ ญาติพี่น้องจะเปล่งคำว่า “รามนาม สัตยา แฮ” แปลว่า พระนามของพระรามเท่านั้นจริงแท้ นัยว่าบอกทางผู้ตายให้ระลึกถึงพระเป็นเจ้า หรืออีกนัยหนึ่งคือบอกว่า สรรพสิ่งล้วนไม่จีรัง มีก็แต่พระนามของพระเป็นเจ้าเท่านั้นที่จริง เล่ากันว่าแม่แต่พระศิวะผู้สถิตในป่าช้าแห่งจักรวาลคือพาราณสีนั้นก็ท่อง “รามนาม” อยู่เป็นนิตย์

โกศเดิมที่เป็นเครื่องประกอบในพิธีของชาวฮินดูโดยมีการพัฒนามาจากพิธีศพครั้งที่สอง คือเก็บศพจนเน่าเปื่อยแล้วจึงค่อยนำกระดูกไปบรรจุในภาชนะ เช่น ไท (ไม่ว่าจะหินหรือดินเผา) แล้วฝังไว้ จนพัฒนามาเป็นโกศในปัจจุบัน ต่อเมื่อรับศาสนาจากอินเดีย จึงเปลี่ยนจากฝังมาเป็นเผา เมื่อเผาศพเสร็จแล้วนำอัฐิใส่ไหดินเผา และจะนำไปโปรยที่แม่น้ำจนหมด แต่อาจมีผู้เถียงว่า ก็พระพุทธรูปก็ยังถวายพระเพลิงแล้วเก็บพระสารีริกธาตุใส่ไหไปบรรจุในเจดีย์สถานต่าง ๆ แสดงว่าอินเดียก็ต้องมีประเพณีเก็บกระดูกใส่โกศ ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์อินเดียคงได้มีการฝังศพเหมือนกับบ้านเรา แล้วตั้งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ต่อมาเมื่อศาสนาฮินดูแพร่หลายแล้ว จึงมักเผาศพแทน

๑. พิธีศพที่ฝัง

ชาวฮินดูมีความเชื่อว่า การเผาศพ คือการชำระความสกปรกและความชั่วร้าย ดังนั้น เขาจึงไม่เผาศพที่มีนัยว่า “บริสุทธิ์” เช่น นักบวช สาวพรหมจารี ทารก และคนที่ช่วยมากจนต้องถูกเทพเจ้าลงโทษด้วยการให้งูกัดหรือถูกฟ้าผ่า ศพที่ไม่เผา หมายถึง ศพที่ไม่มีราศีและไม่มีบาป มี ๕ ประเภท ได้แก่ ๑) นักบวช ๒) สาวพรหมจารี ๓) ทารก ๔) คนถูกงูกัดตาย ๕) คนถูกฟ้าผ่า ศพของบุคคลที่ไม่จะทำศพด้วยการเผา เช่น เด็กที่ยังไม่มีฟันแท้ หรือสตรีที่ไม่มีสามี เข้ามักถ่วงน้ำ และที่สำคัญคือ “นักบวช” หรือสันยาสีนักบวชนั้นเมื่อสิ้นชีวิต ถ้าปรารถนาจะสละทุกสิ่ง ก็มักให้ศิษย์ถ่วงศพหรือลอยศพไปตามน้ำ แต่โดยมากศิษย์มักอยากจะเก็บสรีระไว้เป็นที่ระลึกและสักการะ จึงมักฝังศพในดิน การตายของนักบวชนั้นถือว่าเป็น การเข้า “มหาสมาธิ” คือไม่ได้ตายในความหมายทั่ว ๆ ไป แต่เป็นการเข้าสู่สมาธิอันยิ่งใหญ่ อย่างสงบลึกล้ำ การทำศพนักบวชจะจัดให้อยู่ในท่านั่งสมาธิแล้วฝังไว้ใต้ดินโดยขุดลงไปลึกพอสมควร ฝังแล้วทำเนินดินหรือแท่นศิลาไว้ด้านบนเพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน หากนับถือ

^๖ ดูรายละเอียดใน <http://atcloud.com/stories/65138>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

^๗ คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ (หนังสือพระเมรุ ทำไม มาจากไหน) <https://thestandard.co/culture-book-chanthaboon-shining-moon/>

ไวษณวนิกาย แทนเหนือหลุมศพจะเป็นที่ปลูกต้นกะเพราหรือต้นตุลสี เรียกอนุสรณ์สถานแบบนี้ว่า “พจนทาวัน” หรือป่าแห่งความรักของพระกฤษณะ^๕

การฝังศพนับว่าเป็นประเพณีของพวกกสิกรรมเจ้าของอารยธรรมโบราณโดยทั่วไป ซึ่งมีที่ อยู่เป็นหลักแหล่ง หลุมฝังศพของพวกนี้เป็นมุนดินยาว ๆ ตามลำตัว และพบทั่วไปในยุโรปเป็นวัตถุ โบราณที่เก่าแก่มาก ยังมีชนชาติอีกพวกหนึ่งมุนดินกลบหลุมฝังศพเป็นรูปครึ่งทรงกลม ซึ่งขณะนี้เรา เห็นทำกันในหมู่พวกมุงโกลที่เป็นโนแมคและเราเชื่อกันว่า พวกอารยันก็มุนดินฝังศพเป็นรูปครึ่งวงกลม ด้วย

H.G. Wells ได้กล่าวไว้ใน “Outline of World History” ว่าชาวอารยันจะนิยมเผาศพ แทนฝังศพ และเก็บเถ้ากระดูกใส่โกศเอาติดตัวไปด้วยในเวลาอพยพย้ายถิ่น โศคนั้นมีรูปร่างเหมือนบ้าน พวกอารยันตามทะเลสาบนั่นเอง คือเป็นรูปกระบอก มีหลังคาเป็นรูปฝาชี ประเพณีเก็บกระดูกใส่โกศ ไว้บูชา^๖ ตกทอดมาถึงไทยเราด้วย พวกอารยันบางที่ก็เอาโกศใส่ในตู้หิน แล้วเอาดินทับตู้หินไว้เป็นรูป ครึ่งวงกลม เรียกว่า สตูป

นักประวัติศาสตร์เข้าใจกันว่า พวกทราวาทคงจะฝังศพประมุขสตรีไว้ใต้ต้นไม้ เลยเกิดการ เชื่อถือว่ามีวิญญาณสิงอยู่ตามต้นไม้ แม้พวกโปรโตออสเตรลียดในออสเตรเลียก็ยังเชื่อว่า “คูรัน” สิงอยู่ตามต้นไม้เช่นเดียวกัน จึงเกิดเทวดาผู้หญิงประจำต้นไม้ เรียกว่า รุกขเทวดาหรือนางไม้ ในที่นี้ ควรระบุดูเสียด้วยว่า อัปสร คือ เทพธิดาในน้ำและมีหน้าที่คอยทำลายพวกโยคีให้ตบะแตก ในอินเดียจึง มีบูชาต้นไม้ ซึ่งมักมีเทวดาผู้หญิงเป็นรูปเคารพวางอยู่ด้วย พวกผู้หญิงพากันมาขอลูกจากนางไม้ และ ทำพิธีทักษิณาวรรตด้วย การฝังศพใต้ต้นไม้^๗ เป็นความคิดเกี่ยวกับเจดีย์ ซึ่งหมายถึงต้นไม้ที่ปลูกไว้ บนเนินดิน ซึ่งเราก็เห็นด้วยว่า เป็นการบูชาบรรพบุรุษที่ตายในขั้นต้น ต่อมาจึงกลายเป็นบูชาต้นไม้ หรือเจดีย์ไป

ในสมัยพุทธกาล ชาววัชชีและกุสินารา ซึ่งไม่ใช่พวกอารยันพากันบูชาเจดีย์กันทั้งนั้น ไม่ได้ บูชาสตูปอย่างพวกอารยันเลย พวกลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชีมีเจดีย์สำหรับเคารพบูชาอยู่สี่มุมเมือง เวสาลี คือมีอุเทนเจดีย์ทางทิศตะวันออก มีโคตรมกเจดีย์ทางทิศใต้ มีสัตตัมพเจดีย์ทางทิศตะวันตก และมีพุ พุตตกเจดีย์ทางทิศเหนือ ในสุดตนิปาด ที่ชมพูทวีป ยังมีข้อความอ้างถึงเจดีย์อีก ๒ แห่งใน เวสาลี คือ สุรันทกเจดีย์และปาวาลเจดีย์ เจดีย์เหล่านี้เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองเป็นอย่างยิ่ง รัฐกุสินารา มีมกุฏพันธเจดีย์สำหรับใช้ถวายพระเพลิงพระพุทธรองค์ แม้พวกมัลลกษัตริย์ที่ไม่ใช่ชาวอารยันก็กราบ ไหว้เจดีย์เหมือนกัน^๘

๑.๑ การฝังศพชาวฮินดู ความเป็นจริงแล้ว ครอบครัวฮินดูจะโปรยขี้เถ้าของผู้ตายในแม่น้ำคงคาเช่นเดียวกับพิธีกรรมเฉพาะสำหรับฝังศพผู้ตายในศาสนาฮินดู โดยปกติงานศพ

^๕ ดูรายละเอียดใน <https://thestandard.co/culture-book-chanthaboon-shining-moon/> (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑).

^๖ พระมหาวิระศิลป์ ฉันทโก (แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพ ในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, หน้า ๘-๑๐.

และการเผาศพของชาวฮินดูจะเกิดขึ้นภายใน ๒๔ ชั่วโมงหลังความตายหากเป็นไปได้ และครอบครัวยังปฏิบัติตามพิธีการไว้ทุกข์หลังจากงานศพ

๑.๒ การจัดเตรียม เมื่อมีการเสียชีวิตลง เจ้าพิธีจะนำร่างของผู้ตายมาทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาดด้วยน้ำ และเล่าซึ่งถือกันว่าเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ และซี้เถ้ายังถูกนำไปใช้กับร่างกายของบุคคลภายใต้การควบคุมของพระสงฆ์ผู้สวดมนต์ในพิธีกรรม ก่อนที่ร่างกายจะถูกนำมาเผา ครอบครัวจะวางข้าวไว้ในปากของผู้ตายเพื่อหล่อเลี้ยงวิญญาณที่แยกย้ายอยู่และเหยียดไว้ในมือ ครอบครัวยังจุดไฟในห้องของผู้ตายเพื่อให้วิญญาณที่ออกเดินทางสามารถหาทางออกได้ ร่างกายจะถูกปกคลุมไปด้วยดอกไม้วางอยู่บนดาดฟ้าและนำมาใช้สำหรับการเผาศพ ในช่วงก่อนการเผาศพ ครอบครัวสังเกตพิธีการไว้ทุกข์เฉพาะ ตัวอย่างเช่นการปรุงอาหารไม่ได้ทำในบ้านของผู้ตาย มีบางกฎที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับอาหารที่ครอบครัวไว้ทุกข์ควรกิน ควรเป็นมังสวิรัตินี้และไม่มีหัวหอมหรือกระเทียมใด ๆ ^{๑๐}

๑.๓ คำอธิษฐานและเพลงประกอบพิธีศพ นักบวชหรือลูกชายคนโตของผู้ตาย จะต้องเป็นผู้นำในการจัดการฝังศพ และประกอบพิธีกรรมสวดมนต์ในระหว่างการเผาศพ หรือร้องเพลง - เพลงสวดฮินดูตั้งเพลง โดยรำลึกถึงองค์พระวิษณุ โดยมีความเชื่อว่าพิธีทางศาสนาดังกล่าวจะนำความสงบสุขมาสู่ผู้ร่วมไว้อาลัยและช่วยบรรเทาความเศร้าโศกของพวกเขา

๑.๔ ประเพณีหลังการฝังศพ หลังจากพิธีศพ และผ่านพ้นวันอยู่ไว้อาลัยศพแล้วญาติผู้ตายควรมีการแต่งเนื้อตัวให้สะอาดด้วยเสื้อผ้าใหม่ ทำความสะอาดบ้าน วันรุ่งขึ้นก็เก็บเก้าอี้ของญาติผู้ตายจากสถานที่เผาแล้ว จึงนำไปโปรดหรือลอยในแม่น้ำคงคาซึ่งเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของฮินดู อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับชาวฮินดูที่จำอยู่ใต้แม่น้ำในท้องถิ่นมากกว่าที่จะพาไปสู่แม่น้ำคงคา ช่วงเวลาแห่งการไว้ทุกข์ของชาวฮินดูมีแนวโน้มที่จะถึง ๑๓ วัน ซึ่งเพื่อน ๆ และครอบครัวจะไปเยี่ยมเยียนและนำอาหารมื้อเย็นไปให้รับประทาน เพื่อลดภาระแก่ครอบครัวของผู้ตาย เพราะครอบครัวของผู้ตายนั้นจะไม่ปรากฏตัวต่อหน้าสาธารณชนในวัด เทศกาลหรือบ้านของคนอื่นจนกว่าจะพ้นการไว้ทุกข์ สำหรับฮินดูนั้น ใช้เก็บเก้าอี้กระดูกษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง หรือนักพรตชั้นสูง และทำด้วยการก่ออิฐเป็นทรงกลมครอบโกศที่เก็บกระดูกไว้ ส่วนเก้าอี้กระดูก ชาวฮินดูธรรมดานั้น นำไปทิ้งน้ำกัน

๒. การเตรียมความพร้อมสำหรับความตาย

ชาวฮินดูส่วนใหญ่เป็นชาวเอเชีย ไม่มีผู้ก่อตั้งหรือหลักคำสอน พวกเขาเชื่อว่าทุกคนและวัตถุที่มีพระเจ้าอยู่ในตัวพวกเขา พวกเขาเชื่อว่าแต่ละดวงวิญญาณเป็นพระเจ้า พระเจ้าและเทพธิดาของศาสนาฮินดูสามารถช่วยให้บรรดาผู้ศรัทธาของพวกเขาตระหนักถึงการมีอยู่ของ พระเจ้าของพวกเขาเอง ในฐานะที่เป็นศาสนาที่โดดเด่นของอนุทวีป ศาสนาฮินดูมีผู้คนกว่าหนึ่งพันล้านคนขึ้นไปประมาณ ๑๕% ของประชากรโลกให้ความนับถือ เป็นความคิดของศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลกและกลายเป็นผลิตภัณฑ์ของการสังเคราะห์นับพัน ๆ ปีและการผสมผสานระหว่างความเชื่อการปฏิบัติและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวฮินดูอินเดีย อันเป็นผลมาจากช่วงเวลาแห่งการพัฒนาที่ยาวนานและช่วงทาง

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๒.

ภูมิศาสตร์อันมหาศาล ศาสนาฮินดูอาจมากกว่าศาสนาอื่นใดที่มีความหลากหลายมากและสามารถแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ในบางพื้นที่เช่นเทือกเขาหิมาลัยก็อาจแตกต่างจากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกบ่อยครั้งที่ชาวฮินดูชอบเดินทางไปที่บ้านที่กำลังสวดมนต์และอ่านพระคัมภีร์เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการตายในช่วงต่อไปของชีวิต ชาวฮินดูมีความเชื่อในการเกิดใหม่ ดังนั้นความตายของญาติจึงไม่ได้เป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าอย่างยิ่งและถือว่าเป็นความต่อเนื่องตามธรรมชาติของการเดินทางของแต่ละบุคคล กับที่กล่าวว่ามันไม่ใช่เรื่องผิดปกติสำหรับสมาชิกในครอบครัวที่จะแสดงความเศร้าโศกและอารมณ์เสียบางอย่าง^{๑๑}

๒.๑ การเตรียมร่างกาย

ศพของชาวฮินดูจะถูกเผาภายใน ๒๔ ชั่วโมงหลังจากการตายแล้ว ดังนั้นขั้นตอนแรกก่อนนำไปเผา คือการนำน้ำบริสุทธิ์มาใช้ในการชำระทำความสะอาดร่างกาย ล้างสิ่งสกปรกทั้งหมดที่เกิดจากความตายก่อนที่จะห่อด้วยผ้าสีขาวห่อหุ้มหรือเสื้อผ้าที่เรียบง่าย จากนั้นพวกเขาจะนำร่างอันไร้วิญญาณลงที่เปลหรือแคร่ไม้ไผ่ นำเก้าอี้ศักดิ์สิทธิ์ที่หน้าผาก กรอกน้ำศักดิ์สิทธิ์ให้ไหลเข้าปาก และสวมพวงมาลัยดอกไม้ไว้รอบคอ รอบ ๆ เติงหรือเปลของผู้ตายมักถูกตกแต่งด้วยภาพของพระเจ้าที่ชื่นชอบของผู้ตาย ตั้งโคมไฟ จุดน้ำมัน และดอกไม้ ครอบครัวเพื่อนฝูงและผู้เคารพนับถือ ร่วมแสดงคารวะหรือการให้ความเคารพนับถือครั้งสุดท้าย ด้วยการสวดมนต์สาธยายเพลงสวดและประกอบพิธีเผาในที่สุด^{๑๒}

๓. อารมณ์ความรู้สึกของงานศพชาวฮินดู

ชาวฮินดูเชื่อในระบบที่ซับซ้อนของการเกิดใหม่ของจิตวิญญาณที่รู้จักกันในชื่อว่าการเกิดใหม่ เมื่อคนตายพวกเขาเร็ว ๆ นี้จะเกิดใหม่อีกครั้งหรือดีกว่าหรือแย่งกว่าเดิมตามที่กำหนดโดยผลการปฏิบัติ การตายตามธรรมชาติของผู้ใหญ่ที่นับถือ ถือว่าเป็นโอกาสที่มีความสุขภายในชุมชนชาวฮินดู เพราะนี่หมายความว่าผู้ตายจะได้รับการจุดในชีวิตที่ดียิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาและยอมรับได้ในการแสดงความเศร้าโศกเมื่อมีคนรัก ควรหลีกเลี่ยงการไว้ทุกข์ที่มากเกินไป

๔. ความตายของศาสนาฮินดู

เมื่อชาวฮินดูอยู่ใกล้ความตาย พวกเขาควรหันหน้าไปทางทิศตะวันออก (มุ่งตรงไปที่พระเจ้า) และมุ่งเน้นการทอมนต์ส่วนตัวเพื่อความสะอาดสบายและความบริสุทธิ์ของจิตใจ ควรจุดน้ำมันให้สว่างไว้ข้างเตียงใกล้กับศีรษะของพวกเขา ฮินดูเลือกที่จะตายที่บ้านล้อมรอบไปด้วยครอบครัว ส่วนการไปโรงพยาบาลจะเฉพาะคราวที่จำเป็นและเป็นประโยชน์เท่านั้น แต่ถ้าความตายใกล้ตายแล้วคนควรนำกลับบ้าน ไปตายตามธรรมชาติอย่างที่สุด (หลายคนฮินดูยอมรับความเจ็บปวดทางกายที่ใส่ใจในฐานะที่เป็นวิธีการชดเชยความผิดบาปที่ผ่านมา การยอมรับชะตากรรมและการได้รับพลังที่ดีในชีวิตต่อไป) สถานที่ที่สมาชิกในครอบครัวควรเผ่าระวังคนที่คุณรักขณะอริษฐานร้องเพลงสวดและอ่านพระคัมภีร์ สมาชิกในครอบครัวควรจะกระชับมิตรรักของคนที่คุณรักไว้ในหูหากไม่สามารถอ่านมันได้

^{๑๑} พระมหาวีระศิลป์ ฉันทโก (แสนลุน), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฃาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย", หน้า ๘-๑๐.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑).

๕. การบริจาคอวัยวะและการให้น้ำนมในศาสนาฮินดู

ไม่มีการสอนศาสนาฮินดูที่ห้ามมิให้ผู้หนึ่งบริจาคอวัยวะของตนเมื่อตาย ตรงกันข้ามตำนานเทพเจ้าฮินดูมีเรื่องราวในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์และสังคมโดยรวม เจ้าหน้าที่หลายคนเชื่อว่าศาสนาฮินดูไม่ยอมรับการฝังศพ ศาสนาฮินดูเชื่อว่าการตายตามธรรมชาติและการสลายตัวควรได้รับการยอมรับในทางปฏิบัติ นี่ไม่ใช่ข้อห้ามโดยเด็ดขาดและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเกิดขึ้นจากการฝังศพของชาวฮินดู โดยทั่วไปแล้วจะมีการส่งกลับไปยังอินเดียหรือแปซิฟิกใต้และเพื่อจุดประสงค์ในการดูพิธีศพที่บ้านของครอบครัวก่อนการเผาศพครั้งสุดท้าย ศพควรถูกเผาก่อนพระอาทิตย์ตกดินและการฝังไม่เป็นที่แพร่หลาย

การเตรียมร่างกายของฮินดูเป็นเรื่องปกติสำหรับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนสนิทที่จะช่วยล้างร่างกายหลังจากการตาย พิธีกรรมนี้เรียกว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์ (abhisegam) สามารถนำมาใช้ที่บ้านของครอบครัวหรือที่บ้าน งานศพ น้ำบริสุทธิ์มักใช้เพื่อทำความสะอาดร่างกาย (ซึ่งคิดว่าไม่บริสุทธิ์ในทันทีหลังความตาย) หลังจากนั้นร่างกายมักจะแต่งตัวใหม่ แต่ราคาไม่แพงเสื้อผ้าสีขาวหรือปกคลุม ตามเนื้อผ้าใช้แผ่นสีขาวเรียบง่าย ยกเว้นกรณีนี้ถ้าเป็นสาวโสดหรือหญิงที่แต่งงานแล้วทั้งสามมีไว้ข้างหลังเธอควรสวมเสื้อสีแดงหรือสีเหลือง สวมใส่เมื่อร่างกายควรจะวางในโลงศพหรือเปลกับเท้าขึ้นไปทางทิศเหนือพระเจ้า ขี้เถ้าศักดิ์สิทธิ์ (bhasma) หรือ sandal paste จะถูกนำไปใช้กับหน้าผากและหยดน้ำบริสุทธิ์ ๒-๓ หยดลงในปาก Vibuti (เถ้า) จะถูกเจิมที่หน้าผากของศพผู้ชาย ส่วนหน้าผากของหญิงจะแต้มหน้า ถัดไปควรวางพวงมาลัยดอกไม้รอบคอและโหระพาศักดิ์สิทธิ์ (tulsi) จะอยู่ทางด้านขวาของร่างกาย เอาด้ายสายสิญจน์มัดที่หัวแม่เท้าเข้าด้วยกันร่างกายจะถูกผูกไว้ด้วยกัน และวางมือไว้ในตำแหน่งสวดมนต์ ควรจุดน้ำมันและวางภาพของพระเจ้าที่ขึ้นขอบไว้ใกล้ศีรษะ และประดับตกแต่งด้วยดอกไม้^{๑๓}

๖. พิธีเปิดศพไว้อาลัย

ก่อนที่จะนำศพหรือร่างที่เสียชีวิตไปเผาหรือฝัง จะมีพิธีเปิดฝาโลงให้ญาติพี่น้องหรือผู้ร่วมไว้อาลัยสามารถมองดูและสวดภาวนาเหนือร่างกายได้ และอีกอย่างก็เป็นอุบายในการพิจารณาสังขารว่าสักวันหนึ่งเราจะต้องเป็นเช่นนั้น และในพิธีดังกล่าวนี้ จะเป็นภาระของนักบวชและสมาชิกครอบครัวชายอาวุโส ควรเป็นประธานพิธีศพ ตลอดช่วงพิธีสวดมนต์ อ่านหนังสือศักดิ์สิทธิ์ เช่น Vedas และ Mahabharata ในพิธีเผาศพแบบดั้งเดิมในหลาย ๆ ชุมชน ชาวฮินดูจะประกอบพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการถวายบรรพบุรุษและพระเจ้าเพื่อให้แน่ใจว่าผู้ตายมีความสุขในการเปลี่ยนชีวิตของตนในครั้งต่อไป^{๑๔} เมื่อการประกอบพิธีเปิดโลงศพ หรือพิธีพิจารณาไว้อาลัยหน้าศพเสร็จสิ้นลงแขกที่มาร่วมงาน จะได้รับเชิญให้เข้าร่วมพิธีเมรุหรือพิธีเผาศพ

^{๑๓} พระมหาวิระศิลป์ ฉันทโก (แสนลุน), "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย", หน้า ๘-๑๐.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.)

๗. พิธีเมรุ หรือพิธีเผาศพ

การเผาศพ (mukhagni) แบบดั้งเดิมเกิดขึ้นที่กองขยะ หรือที่ประกอบขึ้น ณ ริมฝั่งแม่น้ำ หรือบนเนินเขา อย่างไรก็ตามในหลายชุมชนสมัยใหม่ การเผาศพมักเกิดขึ้นที่โรงเผาศพ ห้องเผาศพ ส่วนใหญ่อนุญาตให้ผู้เข้าร่วมงาน มีส่วนร่วมในงานเผาศพและปฏิบัติพิธีกรรมฮินดูแบบดั้งเดิม ส่วนพิธีเมรุหรือพิธีเผาจะอนุญาตไว้สำหรับผู้ชายเท่านั้น ในการประกอบพิธีเผาศพนั้น ควรจะยกเท้าเข้าไปในเตาเผาศพก่อนเป็นอันดับแรก คนที่ร่วมในพิธีกรรมจะร่วมตั้งจิตอธิษฐานส่งดวงวิญญาณขณะเปลวเพลิงเผาผลาญร่างกัน ถัดไปหัวหน้าแม่หม้าย หรือภรรยาของผู้เสียชีวิตจะเอาน้ำราดตัวและเดินเวียนรอบเมรุหรือเตาเผาศพทวนเข็มนาฬิกา ๓ รอบ

๘. การไว้ทุกข์

หลังจากเก็บอัฐิและเถ้าของผู้ตายแล้ว โดยปกติจะนำอัฐิและเถ้าไปลอยในแม่น้ำ คงคา และในยุคปัจจุบันจะมีบริษัทรับจัดส่งเถ้าถ่านไปยังแม่น้ำคงคาเพื่อช่วยในการดำเนินพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์นี้ อย่างไรก็ตาม สังคมปัจจุบันไม่มีความจำเป็นในการที่จะนำอัฐิหรือเถ้าไปลอยในแม่น้ำคงคาเช่นเดิม แต่จะนำไปลอยในแม่น้ำประจำท้องถิ่น ในการไว้ทุกข์ให้แก่ผู้เสียชีวิตหลังจากพิธีเผาแล้ว โดยปกติแล้วศาสนาฮินดูจะกำหนดไว้ทุกข์ ๑๓ วัน และจะเริ่มขึ้นทันทีหลังพิธีเผาศพ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ช่วงระยะเวลาที่ไว้ทุกข์ ๑๓ วันนี้ ครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะไม่ได้ออกไปวัด ในงานเทศกาลต่าง ๆ หรือการไปบ้านของผู้อื่น หากว่า ญาติสนิทและเพื่อนบ้านจะมาเยี่ยมครอบครัวของผู้เสียชีวิตในระยะเวลาสั้นๆ ควรนำอาหารมาให้บริการเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของญาติผู้เสียชีวิต^{๑๔}

ในการไปร่วมพิธีศพของชาวฮินดูสำหรับบุคคลทั่วไปนั้น ควรใส่ชุดลำลองสีขาวเป็นบรรทัดฐานทั้งผู้ชายและผู้หญิง รองเท้าที่เปิดกว้างและเครื่องประดับที่พอเหมาะกับสถานที่ แต่ไม่ควรใส่เครื่องประดับที่ฉูดฉาดจนเกินไป และชาวฮินดูมีความเชื่อว่า ชุดเครื่องแบบสีดำถือว่าไม่เหมาะสม ไม่ควรใส่ไปร่วมงานศพ

เนื่องจากชาวฮินดูทุกคนมันหมายจะบรรลุมฤตยูในเวลาตาย เวลาก่อนตายจึงเป็นเรื่องราวอันยิ่งใหญ่ในชีวิตของเขา เมื่อฮินดูคนใดคนหนึ่งคิดว่า เขากำลังจะตาย ความคิดเบื้องต้นแรกของเขาที่แล่นไปสู่เมืองพาราณสีอันศักดิ์สิทธิ์ เพราะถ้าได้อาบน้ำในแม่น้ำนี้ก็จะเปลื้องบาปได้หมดและบรรลุมฤตยูสภาพ หรือสภาพที่จิตใจผ่องแผ้วปลอดจากอกุศลธรรมทั้งปวง เมื่อฮินดูทุกคนก็มีใจเดียวกันเช่นนี้ กรุงพาราณสีเลยกลายเป็นเมืองมรณะที่แออัดไปด้วยผู้คนที่คนชรา กับคนเจ็บป่วยและเหล่าแม่หม้ายเดินกันไขว่ ที่บันไดทำน้ำติดตลิ่งแม่น้ำคงคา กองฟอนสำหรับเผาศพมีไฟติดอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะมีซากศพมัดอยู่บนแคร่ไม้ถูกนำทยอยมาเผาอย่างไม่ขาดสาย สำหรับพวกที่ไม่ใช่ฮินดูแล้ว บรรยากาศของเมืองนี้ดูไม่ชวนบานเสียเลย แต่สำหรับชาวฮินดูที่ถือกรุงพาราณสีเป็นที่สิ้นสุดแห่งการเดินทางในชีวิตอันน่าเหน็ดเหนื่อยแล้ว บรรยากาศที่นั่นก็ไม่ผิดอะไรกับฮอลิเดย์เลย

เมื่อถึงแม่น้ำคงคาญาติของผู้เสียชีวิตจะซื้อไม้พินเพื่อทำการเผาศพ หลังจากวางศพบนกองพินที่เตรียมไว้แล้วจะทับด้วยพินและปิดด้วยขี้วัวแผ่นตากแห้งอีกชั้นหนึ่ง (ชาวฮินดูถือว่าขี้วัวเป็นของมงคล เพราะวัวเป็นสัตว์พาหนะของพระศิวะ ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดและเป็นเทพเจ้าที่ชาวฮินดูส่วน

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.)

ใหญ่ในปัจจุบันนับถือ) โดยสัปเหร่อจะเป็นผู้ทำการเผาศพ ซึ่งการประกอบพิธีกรรมศพที่แม่น้ำคงคา จะมีเฉพาะญาติที่เป็นผู้ชายเท่านั้น ก่อนที่จะทำการเผาศพก็จะนำศพที่ห่อผ้าจุ่มลงไปแม่น้ำคงคา แล้วก็ชูขึ้นมา ทำเช่นนี้ ๓-๕ ครั้ง จากนั้นก็นำศพมาวางไว้บนกองฟืน ญาติของผู้เสียชีวิตก็จะเดินวนรอบ ๆ ศพ แล้วจุดไฟเผาศพให้มอดไหม้ แล้วกวาดเถ้าธุลีลงแม่น้ำคงคา แต่หากญาติผู้ป่วยมีกำลังทรัพย์ไม่มากพอที่จะซื้อฟืนมาเผาศพให้มอดไหม้เป็นเถ้าธุลีได้ก็สามารถทำการกวาดชิ้นส่วนศพที่เหลือลงแม่น้ำคงคาได้^{๑๖}

ไฟจากการเผาศพไม่เคยเลื่อนหายไปจากเมืองพาราณสีมานานประมาณ ๒,๕๐๐ ปีแล้ว สังเกตเห็นได้ว่าในบริเวณของแม่น้ำคงคาในเมืองพาราณสี จะมีชิ้นส่วนของศพอยู่รอบ ๆ แม่น้ำซึ่งสภาพดังกล่าวไม่ได้เป็นที่น่ารังเกียจของชาวฮินดู เนื่องจากแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู สิ่งปฏิภูลที่ลอยอยู่บนน้ำจึงไม่ถือว่าเป็นสิ่งสกปรกหรือเป็นเชื้อโรคแต่อย่างใด ชาวฮินดูยังคงอาบน้ำล้างบาปเป็นตามปกติ สำหรับศพที่ลอยอยู่ตามแม่น้ำคงคานั้นจะย่อยสลายไปตามธรรมชาติ

แม่น้ำคงคาหรือเรียกอีกอย่างว่า “คงคามหานที” เป็นแม่น้ำที่มีความยาวอันดับสอง รองจากแม่น้ำพรมบุตร คือมีความยาว ๒,๕๒๕ กิโลเมตร (แม่น้ำพรมบุตรยาว ๕,๙๐๐ กิโลเมตร) อำนวยประโยชน์สุขแก่บรรดาเกษตรกร และการคมนาคมทางน้ำของชาวอินเดีย ในทุกพื้นที่ที่แม่น้ำสายนี้ไหลผ่าน ต้นกำเนิดของแม่น้ำคงคาอยู่บนเทือกเขาหิมาลัย ไหลผ่านรัฐอุตตรประเทศ รัฐพิหาร รัฐเบงกอล แล้วไหลลงสู่ทะเลที่อ่าวเบงกอลในที่สุด ตามตำนานในคัมภีร์พระเวทของอินเดียกล่าวว่า พระแม่คงคาสถิตอยู่บนมวยผมของพระศิวะ หรือพระอิศวร มหาเทพแห่งเขาไกรลาสบนวิมานหิมวัต หรือหิมพานต์ เป็นสายธารเชื่อมโยงสวรรค์ กับพื้นพิภพนี้ (link of Heaven and Earth) แม่น้ำคงคาไหลลงจากภูเขาหิมาลัยสู่พื้นดินเบื้องล่าง จึงเชื่อกันว่า เป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ (Holy Ganges) ชาวอินเดียจึงขนานนามว่า “คงคาสวรรค์”^{๑๗} ศรัทธาของชนชาวฮินดู ที่มีต่อแม่น้ำคงคานั้น ฝังลึกอยู่ในสายเลือดบรรพบุรุษจนถึงยุคปัจจุบัน แม่น้ำคงคาจึงเป็นแม่น้ำที่มีความหมายสำคัญและความสัมพันธ์ต่อทุกชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายจนสามารถกล่าวได้เลยว่า “แม่น้ำคงคา เปรียบเหมือนมารดาผู้บังเกิดเกล้าของชาวฮินดู” พวกเขามีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นว่าน้ำในแม่น้ำคงคาสามารถล้างบาปได้ ดังนั้นครั้งหนึ่งในชีวิตของพวกเขาจะต้องมาสัมผัสกับแม่น้ำคงคาอย่างใกล้ชิดให้ได้ แม้จะตายก็ขอให้ได้มาตาย อยู่ในอ้อมกอด และโอษฐ์ของพระแม่คงคาแห่งนี้ หากตายไปแล้ว ก็ขอได้เผาศพของตนเอง ณริมฝั่งแม่น้ำคงคา แม้กระดูกและเถ้าถ่านที่เหลือก็ขอให้ได้ลงสู่แม่น้ำคงคา วิญญาณจักได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์และได้เสวยสุขอยู่คู่ราบชั่วนิรันดร์^{๑๘}

ถึงแม้สังคมอินเดียเป็นสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ แต่สิ่งที่ทุกวรรณะหรือแม่พวกจัณฑาลมีความต้องการเหมือนกันในเรื่องของการตายและเรื่องของพิธีกรรมศพ คือ การประกอบพิธีเผาศพที่แม่น้ำคงคา แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวฮินดูให้ความสำคัญและศรัทธาโดยชาวฮินดูทุกคนมีความ

^{๑๖} พระมหาวิระศิลป์ ฉนทโก (แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, หน้า ๘-๑๐.

^{๑๗} พระมหาประมวล ฐานทตโต (บุลาคม), พาราณสีคืออินเดียแท้, (นนทบุรี : บริษัท สำนักพิมพ์ร่วมธรรม จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๗๓ - ๗๔.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, พาราณสีคืออินเดียแท้, หน้า ๗๕.

เชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำที่ไหลมาจากสวรรค์และสามารถชำระล้างบาปได้ ชาวฮินดูทุกคนหวังว่าเมื่อมาประกอบพิธีกรรมศพที่แม่น้ำแห่งนี้จะทำให้ตนเกิดมาในวาระที่ดีขึ้นในภพหน้า แต่สำหรับผู้เคร่งครัดในศาสนาและปฏิบัติกิจศาสนาอย่างเคร่งครัดการตายก็จะเป็นการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด^{๑๙}

ศพที่มัดด้วยผ้าตราสังและมัดติดกับแคร่ ถูกแบกไปตามถนนเมืองพาราณสีโดยญาติผู้เศร้าโศก แล้วจึงนำไปเผาที่ท่าน้ำ ผ้าตราสังสีแดงใช้พันศพคนที่มีสามี สีขาวใช้พันศพแม่หม้าย-หญิงโสด และผู้ชาย ตอนเช้า เหล่าแม่หม้ายจะชุมนุมกันตรงบันไดท่าน้ำของเมืองนี้ และสวดมนต์หน้าเทวรูปองค์ใดองค์หนึ่งที่มีนัยพัน ในพาราณสีว่า “ราม ราม สีตา-ราม” ในอดีตมีประเพณีที่เรียกว่าสตี คือหญิงผู้เป็นภรรยาจะไปนอนบนกองฟอนเคียงข้างศพสามี และถูกเผาให้ตายตามไปด้วย แต่พิธีนี้เกิดหลังพุทธกาล และบัดนี้มีกฎหมายห้ามแล้ว บัดนี้พวกแม่หม้ายเพียงแค่ออกสรงและรอคอยความตายตามสามีด้วยความอดทน โดยหวังว่าจะเกิดขึ้นในไม่ช้านัก

ชาวฮินดูทั่วไปต้องถูกเผาทุกคนในเวลาตาย และพวกเขาจะรวบรวมขี้เถ้ากระดูกใส่กระสอบผ้าด้วยความเคารพ แล้วเอาใส่เรือพายไปยังที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งใกล้เมืองอัลลาฮาบาด ซึ่งมีน้ำสีแดง ของแม่น้ำคงคา มาพบกับน้ำใสสีเขียว ของแม่น้ำยมนา ที่นั่นก็เอาขี้เถ้าไปรยไปทั่วทุกทิศานุทิศ พร้อมกับกลีบดอกไม้ เฉพาะศพสันนิยาตีที่เข้าถึงพรหมแล้วเท่านั้น จึงไม่เผา แต่พวกศิษย์เอาพวงมาลัยมาประดับศพเข้า แล้วพาไปที่บันไดท่าน้ำ ที่นั่นก็เอาหินถ่วงศพ แล้วทิ้งลงไปใต้น้ำพร้อมกับการทำความเคารพขณะที่ศพจมน้ำลงไปอย่างเชื่องช้า พวกศิษย์ก็เป่าสังข์และสวดมนต์กัน เป็นการแสดงความยินดีที่มนุษย์อีกผู้หนึ่งเข้าถึงพรหมได้ แต่ก็มีกรเอาศพทิ้งน้ำโดยไม่ถ่วงหินกันบ้าง ศพเลยลอยเฟ่นฟาน มีแรงและกาลงกิน ดุน่าขยะแขยยัง ทำเอาแม่น้ำคงคากลายเป็นแม่น้ำที่สกปรกที่สุดในโลก ที่ร้ายก็คือ เมื่อน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ พวกฮินดูก็ดื่มก็อาบกันเป็นแถว^{๒๐}

สรุปได้ว่า พิธีศพในสมัยพราหมณ์ (ฮินดูดั้งเดิม) พิธีศพ เป็นประเพณีสำคัญเมื่อรู้ตัวว่าจะตายก็จะให้ผู้ใกล้ชิดทำความดีล้างบาป เช่น บูชาพระนารายณ์ เชิญพราหมณ์มาเพื่อถวายแม่โค ฟังเทศน์จากพราหมณ์ นำเทวรูปมาวางใกล้ผู้ใกล้จะตายเพื่อให้ใกล้ชิดกับเทพเจ้า เป็นต้น เมื่อมีคนตายศพของชาวฮินดูทั่วไปจะต้องนำไปเผาไฟ ยกเว้นศพเด็ก ศพพระ หรือศพหญิงตายทั้งกลม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว ส่วนศพที่เผาเชื่อว่าไฟจะชำระบาปให้บริสุทธิ์ มีการอาบน้ำศพ แต่งตัวด้วยเสื้อผ้า มีการจัดข้าวบิณฑภัตสังเวทวิญญูณผู้ตายแล้วห่อศพด้วยผ้าใหม่ ศพหญิงมีสามีจะห่อด้วยผ้าสีแดง นอกจากนั้นห่อด้วยผ้าสีขาววางมัดบนแคร่ มีคนหามเป็นชาย ๔ คน มีผู้ไปส่งศพเดินเป็นขบวน บางครั้งมีดนตรีนำ มีการสวดมนต์เป็นจังหวะ เมื่อถึงฌาปนสถานริมฝั่งแม่น้ำคงคา นำห่อศพลงไปจุ่มในแม่น้ำคงคาก่อนแล้ววางบนเชิงตะกอนหรือกองฟืนจึงจุดไฟเผา หลังจากนั้นนำอัฐิเข้าถ้ำไปลอยลงแม่น้ำ

^{๑๙} <http://www.chindaram.com/?name=news&file=readnews&id=๓๒๓>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.)

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.)

๓.๒.๒ พิธีศพในสมัยพราหมณ์-ฮินดู (ฮินดูใหม่)

การเผาศพของคนตายเป็นพิธีกรรมโบราณและการปฏิบัติในอินเดีย เป็นที่สังเกตในหมู่ชาวพุทธ ฮินดู และเซน ก่อนที่จะเริ่มยุคสามัญและเป็นที่ยอมรับในภายหลังโดยชาวซิกข์ แม้ว่าชาวฮินดูทุกคนจะไม่ได้รับการฝังศพ (การฝังศพฮินดูที่ต่ำกว่ามากที่สุด) การเผาในอดีตช่วยแบ่งแยกชุมชนทางศาสนาเหล่านี้ออกจากมุสลิมและคริสเตียนซึ่งฝังศพเป็นบรรทัดฐาน ถึงแม้ว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเผาศพจะแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน แต่ก็มี ความเชื่อว่าการเผาศพควรเกิดขึ้นโดยเร็วที่สุดหลังความตายภายใน ๒๔ ชั่วโมงในที่โล่งและบนพื้นที่ที่ห่างจากไม้^{๒๑}

ในขณะที่เหตุผลหลักคือศาสนาเพื่อปลดปล่อยจิตวิญญาณออกจากร่างกายที่ตายแล้วและมีข้อความอันศักดิ์สิทธิ์และประเพณีโบราณข้อโต้แย้งด้านสุขอนามัยเป็นบางครั้งสำหรับการเผาศพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสลายตัวที่เกิดจากสภาพอากาศร้อนชื้น นักเขียนบางคนในศตวรรษที่สิบเก้าอ้างว่าการเผาศพเกิดขึ้นในอินเดีย “Aryan” หรือ “อารยัน” รุ่นก่อน ๆ ต้นกำเนิดในช่วงเวลาที่อินเดียยังคงเป็นป่าหนาแน่น การเผาศพอาจเป็นไปได้ในทางที่เหมาะสมและยั่งยืนมากกว่า เช่น การมัมมี่ในทะเลทรายแห้งของอียิปต์โบราณ การเผาศพถูกคิดแพร่กระจายจากเอเชียใต้ไปสู่ส่วนอื่น ๆ ของยูเรเชียซึ่งเป็นรูปแบบของการแพร่กระจายทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมในยุคแรก^{๒๒} ชาวยุโรปในยุคจักรวรรดินิยมตระหนักดีว่า การเผาศพมีการปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในประเทศอินเดียมากกว่าที่ใด ๆ ซึ่งมักถูกกล่าวว่าเป็น “สากล” ในหมู่ชาวฮินดู

จากวัฒนธรรมการเผาศพ ณ ริมน้ำคองคาและการปฏิบัติต่อศพดังกล่าว ที่ปรากฏต่อสายตาชาวโลก ทำให้สังคมอินเดียถูกดูหมิ่นจากประเทศฝั่งตะวันตกว่า พฤติกรรมดังกล่าวของชาวฮินดู เป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ เพราะเป็นการจัดการศพที่ไม่ถูกสุขอนามัย ทั้งจากการเล่นศพที่ลอยอยู่ในแม่น้ำคองคา และกลิ่นของศพที่ถูกเผาไหม้ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำและในพื้นที่เผาศพ^{๒๓} นอกเหนือจากความรู้สึกร่วมกันแล้วชาวยุโรปได้ตัดสินใจว่าการเผาศพเป็นอันตรายต่อสุขภาพเนื่องจากมีเมฆควันไฟที่เกิดจากบริเวณที่มีการเผาไหม้หรือบริเวณที่เป็นป่า

จะว่าไปแล้ว การเผาศพของชาวฮินดู มีโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของตัวเองจากพราหมณ์ พิธีกรรมฝังศพในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาเรื่องราคาไม้ ด้วยเหตุที่การเผาศพผู้ตายต้องใช้ น้ำมันเชื้อเพลิงจำนวนมากรวมทั้งไม้ที่เป็นเชื้อเพลิงในการเผา ซึ่งไม้จันทน์ของฮินดูนับว่าราคาแพงมาก และปริมาณน้ำมันเนยใสและน้ำมันมะพร้าวที่อุดมไปด้วยเชื้อเพลิงเพื่อช่วยในการดับเพลิงและปิดบังกลิ่นของเนื้อไหม้ ในทางตรงกันข้ามการเผาศพในศตวรรษที่ยี่สิบต้นของเซียงไฮ้ราคาถูกและเรียบง่ายรวมถึงพินหนึ่งโหลแผ่นพินและน้ำมันบางส่วนมีราคารวมกันไม่เกินสิบถึงยี่สิบเหรียญ Birendra Nath Ghosh คำนวณว่าการเผาผลาญร่างกายผู้ใหญ่และลดปริมาณเชื้อเพลิงไปในเวลา ๓ ชั่วโมงต้องใช้ไม้ ๔๐๐ ปอนด์โดยเสียค่าใช้จ่ายประมาณ ๖ รูปี (เทียบเท่ากับ ๑๐ เพนนี)

^{๒๑}<https://en.wikipedia.org/wiki/Sanskritisation>. (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน. (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน. (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

นอกเหนือจากไม้จันทน์แล้วเขายังระบุว่า “ไม้” ที่สวยงามได้ถูกตัดออกจากต้นไม้ที่งอกขึ้นตามบริเวณสามเหลี่ยมคว้านเบงกอลในป่า^{๒๔} การใช้ไม้ในเรือนเพาะชำก่อให้เกิดแรงกดดันเพิ่มเติมสำหรับการสกัดไม้จากป่าที่รัฐมีการจัดการและป่าไม้ภาคเอกชน (และผิดกฎหมาย) “เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” มีพื้นที่น้อยกว่าสุสานฝังศพเพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้ที่ดิน แต่ในอินเดียเขาเป็นเชื้อเพลิง หิวมลพิษเทคโนโลยี^{๒๕} ที่มีค่าใช้จ่ายด้านสิ่งแวดล้อมมาก^{๒๖}

๒) พิธีเผาศพต่างวรรณะ

การเผาศพกำลังได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ในการเผาศพที่ผ่านมาส่วนใหญ่ได้รับการสงวนรักษาสถานะฮินดูที่มีสถานะสูงโดยมีสมาชิกชั้นวรรณะต่ำกว่ายกเว้นคนรวยที่ฝังศพของพวกเขา ทารกของวรรณะทั้งหมดถูกฝังอยู่ด้วย ดังนั้น การเผาศพจึงไม่ใช่เรื่องที่ต้องปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง ในหมู่ฮินดู อย่างไรก็ตามความแตกต่างนี้เริ่มเสื่อมลงเมื่อฮินดูมากขึ้นโดยไม่คำนึงถึงชนชั้นเลือกที่จะปฏิบัติตามพิธีอันทรงเกียรติของการเผาศพกลางแจ้ง หรือปรารถนาให้เป็นส่วนหนึ่งของวาระการปฏิรูปสังคมของพวกเขา^{๒๗} หลังการเปลี่ยนแปลงนี้เราจะเห็นการขยายความตายของสิ่งที่ถูกวรรณะที่เกิดขึ้นสองครั้งเรียกว่า (sanskritization)^{๒๘} เป็นวรรณะต่ำนำการปฏิบัติพิธีกรรมและสิทธิพิเศษทางสังคมของวรรณะที่สูงขึ้น

ดังนั้น ในขณะที่ประเทศอินเดียในบางแง่มุมมีรูปแบบที่เป็นบวกสำหรับการเผาศพและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการแพร่กระจายทั่วโลกการเผาศพแบบเปิดโล่งของอินเดียที่แตกต่างจากการเผาศพ “วิทยาศาสตร์” ที่กำลังพัฒนาในตะวันตก ในขณะที่การเผาศพของอินเดียยังคงเป็นกระบวนการที่มองเห็นได้ตีเมเตาเผาไม้และบริเวณที่มีการเผาไหม้ที่เปิดกว้างให้กับองค์ประกอบเหล่านี้ในประเทศตะวันตก การเผาศพได้ดำเนินการภายใน อาคารภายนอก อาคารล้อมรอบที่สร้างขึ้นโดยใช้เตาเผาก๊าซหรือไฟฟ้าที่สร้างขึ้น อุณหภูมิสูงมากและลดลงอย่างรวดเร็วศพไปเป็นขี้เถ้า ในประเทศอินเดียซึ่งรูปแบบการเผาศพก่อนหน้านี้ยังคงไม่แปรเปลี่ยนไปอย่างมากไม่ใช่เฉพาะเทคโนโลยีก่อนอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่ยังได้รับการอนุมัติด้วยพิธีกรรมและประเพณีด้วย ในช่วงเวลาที่มันต้องใช้เวลาในการเผาผลาญศพต้องทำพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งหัวหน้าผู้ตายของกะโหลกศีรษะของคนตาย

นายโทมัสมาร์ตินได้ออกแบบเตาเผาศพห้าห้องใน Poona (Pune) ทางตะวันตกของอินเดียในการเผาศพถึงสิบศพในเวลาเดียวกันกับ “พิช” ครันจากห้องเผาไหม้ละลายผ่านปล่องไฟสูงห้องแยกต่างหากมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้วรรณะที่แตกต่างกันของฮินดูถูกเผาไหม้อย่างเป็นอิสระและสำหรับขี้เถ้าของพวกเขาจะถูกเก็บรวบรวมไว้ผสมกับ (และไม่เป็นมลภาวะ) ของวรรณะอื่น ๆ ในยุค ๑๘๖๐ “ผู้ลอบสังหาร” ถูกกล่าวหาว่าถูกสร้างขึ้นในกัลกัตตา แต่ไม่เกินกว่าที่ชาวฮินดูยอมรับ “ยอมรับ” ซึ่งเป็นหลักฐานที่ไม่เพียงพอสำหรับการใช้งานจริง สีทศวรรษต่อมาได้มีการจัดตั้ง

^{๒๔} <https://en.wikipedia.org/wiki/Sanskritisation>.(เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน.(เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน.(เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

^{๒๗} Mahar ปารีชาตเรียกสมาชิกของ “จันทาล” Gokhale ๑๙๙๓ :๖๙.

^{๒๘} Srinivas มินนิโซตา (2495) ศาสนาและสังคมในหมู่ Coorgs ในอินเดีย คลาเรนดอนชาวออกซ์ฟอร์ดหน้า 32.

ขบวนการเผาศพขึ้นในเมืองกัลกัตตาซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากชาวยุโรป มีเตาเผาศพขนาดเล็กติดตั้งเตาเผาก๊าซที่นำเข้าจากปารีสโดยมีราคา ๔๐,๐๐๐ รูปี เทคโนโลยีการเผาศพล่าสุดจึงเดินทางไปยังประเทศอินเดีย แต่มีผลเพียงน้อยนิด แม้ว่าการเผาศพแต่ละครั้งจะมีความพอประมาณ แต่ในปีแรก ๆ มีการเผาศพเพียงห้าหรือหกครั้งเท่านั้น ส่วนใหญ่ชาวอังกฤษออกจากประเทศของตน และเสียชีวิตที่นั่นในขณะที่ชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกส่วนใหญ่และชาวคริสเตียนในอินเดียต่างคัดค้านในบริเวณศาสนาเพื่อเผาศพพวกเขา ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และเพิ่มขึ้นตามความเป็นเอกราชของอินเดียในปี พ. ศ. ๒๔๙๐ การเผาศพเริ่มได้รับการยอมรับจากกลุ่มที่มีสถานะสูงขึ้นไปในโลก

การเผาศพเป็นและในบางประเด็นยังคงมีการปฏิบัติที่ถูกกล่าวถึงอย่างใกล้ชิดกับอินเดีย แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องที่เป็นบวกก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศมุสลิมยังคงได้รับการยกย่องว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงสังคมที่ล้ำหลังและไร้วัฒนธรรม^{๒๙} การทำลายซากศพมนุษย์ด้วยไฟเป็นเทคโนโลยีที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายซึ่งในยุคคอมพิวเตอร์และระบบอัตโนมัติไปทั่วโลกสมัยใหม่อันเนื่องมาจากตัวอย่างที่อินเดียมองเห็นได้ดีเช่นเดียวกับการปรากฏตัวของการเผาศพชาวฮินดูและซิกข์ ในชาวพม่าในเอเชียใต้ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่โดดเด่นซึ่งการเผาศพ “ทางวิทยาศาสตร์” ตามที่ทางตะวันตกพัฒนาโดยส่วนใหญ่ล้มเหลวในการแทนที่การปฏิบัติดั้งเดิมของชนพื้นเมืองในอินเดีย แต่ไม่ใช่สำหรับเทคโนโลยี “แบบดั้งเดิม” และ “สมัยใหม่” เป็นครั้งแรกที่เชื่อมต่อกันอย่างต่อเนื่องเต็มเต็มและแข่งขันกันในเรื่องนี้ นักวิชาการได้ตั้งข้อสังเกตว่าการสร้างระบบรถไฟในอินเดียช่วยอำนวยความสะดวกในการแสวงบุญในศาสนาฮินดูไปยังสถานที่ดั้งเดิมหรือไม่ตามที่ได้รับการเสนอชื่อโดยอาณานิคม อารยธรรม เรียกว่า (civilizing) วาระการประชุมทำให้พวกเขาล้ำสมัย^{๓๐} ในขณะเดียวกันระบบการขนส่งที่ทันสมัยรวมถึงการเดินทางทางอากาศช่วยให้ชาวอินเดียทั่วโลกสามารถดำเนินการเข้าถ่านของผู้ตายไปยังประเทศอินเดียเพื่อแพร่กระจายไปในแม่น้ำคงคาหรือแม้กระทั่งมีศพเดินทางมายังอินเดียเพื่อการเผาศพ เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ทำให้รูปแบบการเผาศพแบบเปิดโล่งของอินเดียมีความชัดเจนและคุ้นเคยมากขึ้น

จากประเด็นดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การเผาศพของชาวอินเดียยังคงรักษาศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางสังคมไว้ได้ว่าการเผาศพสโตร์ตะวันตกของทางตะวันตกล้มเหลวในการแข่งขันทางด้านวัฒนธรรมและการเมือง ในขณะที่การกระทำของประชาชนเป็นหลักการเผาศพสร้างโอกาสทางการเมืองที่เป็นหวังเจ้าหน้าที่อาณานิคม การสนับสนุนทางด้านการสาธารณสุขและการสนับสนุนการเผาศพของชาวตะวันตกทำให้การสร้างพื้นที่ทางสังคมและสถาบันในรูปแบบของการเผาศพที่เก่ากว่าได้ถูกนำมารวมไว้ในยุคของเมืองที่ทันสมัยและเป็นสากล แทนที่จะเป็นการล้ำสมัยและโบราณ การเผาศพแบบเปิดโล่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาและเอกลักษณ์ประจำชาติของชาวอินเดียหลายคน ทางวิทยาศาสตร์กล่าวว่าพิธีกรรมดังกล่าวไม่ใช่พิธีกรรมอันทรงเกียรติ แต่เป็นการลดความหยิ่งในความสัมพันธ์กับคนยากจนที่ไม่มีเหตุผล รวมถึงแม้ว่าจะประสบความสำเร็จในรูปแบบของการถ่ายทอดเทคโนโลยี แต่ก็ล้มเหลวในการแทนที่การเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าวได้

^{๒๙} Srinivas มินนิโซตา (2495) ศาสนาและสังคมในหมู่ Coorgs ใต้อินเดีย คลาเรนดอนชาวออกซ์ฟอร์ดหน้า 32.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน หน้า 33.

๓.๓ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

สำหรับเมืองพาราณสีจะมีอยู่สองฝั่ง ฝั่งที่เป็นแม่น้ำคงคาจะมีคฤหาสน์ของพวกเศรษฐีที่ปลูกไว้เพื่อมาพักในวาระสุดท้ายของชีวิตก่อนสิ้นลมหายใจและมีโรงแรมแห่งความตายสำหรับผู้ที่ต้องการมาเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคาตั้งเรียงรายอยู่หลายหลัง ชาวฮินดูจะเรียกฝั่งนี้ว่า ฝั่งสวรรค์ ส่วนฝั่งตรงข้ามเมืองพาราณสีจะเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ไม่มีอาคารบ้านเรือน ไม่มีผู้คนและไม่มีการประกอบพิธีกรรมใด ๆ ทั้งสิ้นในฝั่งนี้ ชาวฮินดูเรียกฝั่งนี้ว่า ฝั่งนรก

การทำพิธีศพของชาวฮินดูนั้นจะมีความแตกต่างกันตามวรรณะและสถานภาพทางสังคมของผู้เสียชีวิต อย่างไรก็ตาม ชาวฮินดูมีประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่คล้ายคลึงกัน คือ การที่ผู้เสียชีวิตมีความต้องการที่จะไปเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคา ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองพาราณสี หากไม่สามารถไปประกอบพิธีที่แม่น้ำคงคาได้ ชาวฮินดูก็สามารถประกอบพิธีศพที่แม่น้ำแห่งไหนก็ได้ตามแต่ความสะดวกและตามความศรัทธา แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวฮินดูจะนิยมมาประกอบพิธีกรรมศพที่แม่น้ำแห่งนี้ แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู เป็นสายน้ำแห่งความศรัทธาที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวฮินดูนับตั้งแต่การเกิดจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต นักบุญส่วนใหญ่จะรวมตัวกันมาแสวงบุญที่นี่ ในเรื่องของพิธีกรรมศพนั้น ชาวฮินดูมีความเชื่อว่า แม่น้ำคงคาคือแม่น้ำที่จะพาดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตไปสู่เทวโลกได้ จึงทำให้แม่น้ำแห่งนี้มีทั้งโรงแรมแห่งความตายสำหรับผู้ที่ต้องการจะมาเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคาตั้งเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำความเชื่อเรื่องพิธีศพของคนอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น จะเห็นได้ว่า คนอินเดียสมัยพุทธกาลมีการจัดการศพด้วยการเผาและการทิ้งเป็นส่วนมาก ส่วนการฝังนั้นมีบ้างแต่ไม่เป็นที่นิยมอย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพิธีศพของชาวพุทธนั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมัยหลังพุทธกาล ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากครั้งพุทธกาลนั่นเอง^{๓๑}

มหาตมะ คานธี กล่าวว่า ความตายเท่านั้นที่เป็นอมตะ If death is a release from pain and suffering? why lament when it comes? “หากความตายนั้น คือ การหลุดพ้น จะเศร้าไปเมื่อมันมาถึง” การตายส่งผลให้เกิดความรู้สึกของญาติพี่น้องของคนตายเชื่อว่าเมื่อความตายมาถึง นั่นคือ “การสิ้นสุด” ตอนที่เรามีชีวิตอยู่ พยายามทำในสิ่งที่เราคิดว่าดีที่สุดให้กับตัวเองและคนรอบข้าง แล้วเราจะมีความสุข เพราะเชื่อเสมอว่า “สวรรค์อยู่ในอกนรกอยู่ที่ใจ”

ในขั้นตอนการประกอบพิธีศพของฮินดูนั้น บรรดาญาติพี่น้อง จะต้องนำร่างของผู้ตายมาไว้ที่บ้านเริ่มด้วยการชำระล้างร่างกายของผู้ตายให้สะอาด หลังจากนั้นก็จะเปลี่ยนให้เป็นชุดที่สะอาดและสวยที่สุด จัดให้นอนตรงกลางบ้าน ไม่ต้องใส่โลงศพ รอบศพจะโรยไปด้วย ดอกไม้นานาชนิด จากนั้นต้องจุดไฟตะเกียงน้ำมันไว้ทางด้านศีรษะ (ตามความเชื่อที่ว่า ดวงวิญญาณเห็นแสงสว่าง) ตั้งศพไว้เพียงแค่วันไม่เกิน ๒๔ ชั่วโมง^{๓๒} ในช่วงนี้ ทุกคนจะมารวมช่วยกันทำอาหาร และต้องเป็นอาหาร

^{๓๑} Times of India, ๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๘: ๕. ความคุ้มครองระหว่างประเทศ, Cookman (๑๙๘๘) การเผาศพของอินทிரาคานธี, พ.ศ. ๒๕๒๗.

^{๓๒} <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=573881>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

มังสวิรัต เเท่านั้น และสิ่งที่ไม่เหมือนไทยอีกอย่าง คือ ไม่มีเหล้า เบียร์ หรือการพนัน ภรรยาของผู้ตาย จะแต่งกายด้วยผ้าสีขาวได้เท่านั้น แล้วห้ามเกล้าผมและปล่อยตามธรรมชาติ เพียงแค่แถมผงสีแดง ตรงหน้าผาก เท่านั้น พิธีกรรมทั้งหมดนั้นเป็นเฉพาะลูกชายคนโตเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนลูกผู้หญิงมีส่วนน้อยมาก หรือไม่มีเลย พอครบหนึ่งวัน จะเคลื่อนศพไปเตรียมเผา ส่วนมากจะเป็นทำน้ำ ผู้ตาย จะถูกแบกไปบนแคร่ไม้ไผ่ ไร้วัดด้วยดอกไม้ มีเครื่องบรรเลงเดินนำหน้าศพ ตามด้วยคนโปรยดอก กุหลาบ บางครั้งจะจุดประทัดด้วย ผู้ร่วมขบวนเป็นชายเท่านั้น ญาติฝ่ายหญิงส่งศพได้เพียงแค่หน้า ประตูบ้าน พอถึงที่ศพจะถูกวางบนกองฟืนทับด้วยฟางและหญ้าเปียกน้ำ แล้วจึงถูกปิดด้วยมูลวัวแผ่น ตากแห้งอีกชั้นหนึ่ง หลังจากนั้นลูกชายคนโตจะแบกหม้อน้ำดินเผาเจาะรูข้าง ๆ เพื่อให้น้ำไหลออก เดินวนไปรอบ เสร็จแล้วจึงจุดไฟ ใช้เวลาเผาเกือบ ๒๔ ชั่วโมงก็มอด ถ้ากระดูกทั้งหมดถูกกวาดลง แม่น้ำ อินดูเชื่อว่าแม่น้ำทุกสาย จะไปเชื่อมกับแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ เขาเชื่อว่าเมื่อศพถูกเผา ร่าง และกิเลสตัณหา จะกลับไปรวมเป็นเอกภาพกับความศรัทธา ส่วนอัฐตาของผู้นั้น จะได้ลอยตามแม่น้ำ ไป อีกอย่าง คือพอเผาเสร็จ ญาติจะต้องทุบกะโหลกศีรษะให้แตก เพื่อปลดปล่อยดวงวิญญาณให้พ้น จากการติดกับเนื้อหนังมังสา

พิธีเผาศพของแต่ละวรรณะนี้ไม่เหมือนกัน หากเป็นวรรณะ “ศูทร” เวลาเผาศพจะจุดไฟ เผาบริเวณเท้าก่อน ส่วนพวกวรรณะ “แพศย์” จะเริ่มต้นจุดที่บริเวณสะโพก และถ้าเป็นวรรณะ “กษัตริย์” จะต้องจุดไฟที่บริเวณหัวไหล่ และวรรณะ “พราหมณ์” ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ติดต่อกับ พระเจ้าได้โดยตรง ถึงจะมีสิทธิ์ที่เผาที่ศีรษะก่อน^{๓๓}

สำหรับการจัดทำพิธีเผาศพนั้นจะแตกต่างกันตามวรรณะของผู้เสียชีวิต หากผู้ตายอยู่ใน วรรณะพราหมณ์ (ผู้รู้ศาสนา) จะจุดไฟเผาที่ศีรษะก่อน วรรณะกษัตริย์ (กษัตริย์ ทหาร) จะเริ่มจุดไฟ เผาที่บริเวณหัวไหล่ วรรณะแพศย์ (พ่อค้า เกษตรกร) จะเริ่มจุดไฟเผาที่บริเวณสะโพก ส่วนวรรณะ สุดท้ายคือ วรรณะศูทร (กรรมกร) จะเริ่มจุดไฟเผาที่บริเวณเท้า สำหรับพวกจัณฑาลซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูก ขับออกจากสังคมให้กลายเป็นพวกนอกรวรรณะ จะไม่ทำการประกอบพิธีกรรมศพ หากจะเผาศพต้อง ไปทำการเผาให้ห่างจากวรรณะทั้งสี่ซึ่งจะได้กล่าวถึงลำดับ^{๓๔}

สำหรับพวกจัณฑาลซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกขับออกจากสังคมให้กลายเป็นพวกนอกรวรรณะ จะไม่ ทำการประกอบพิธีกรรมศพ หากจะเผาศพต้องไปทำการเผาให้ห่างจากวรรณะทั้งสี่

๓.๔ เป้าหมายของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นสังคมใด เชื้อชาติใด หรือ ศาสนาใด ทุกคนย่อมพบกับความตายเป็นจุดสิ้นสุดของชีวิต แตกต่างกันตรงที่ว่า การเสียชีวิตจะเกิดขึ้น ช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง เมื่อมีการเสียชีวิตเกิดขึ้นก็ต้องมีการจัดทำพิธีศพเพื่อไว้อาลัยให้แก่ผู้เสียชีวิต ซึ่ง แต่ละประเทศย่อมมีวัฒนธรรมและพิธีกรรมศพที่แตกต่างกันออกไป

อินเดียเป็นประเทศหนึ่งที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและพิธีกรรมนับตั้งแต่ สมัยโบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องของการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย ชาว

^{๓๓} Times of India , ๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๘, (เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน. (เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

ฮินดูเชื่อว่าสถานะที่พวกเขาเป็นอยู่ปัจจุบันเป็นผลมาจากการกระทำในชาติก่อน ถ้าพฤติกรรมของเขาในชาติก่อนชั่วร้ายมาก ๆ เขาอาจจะต้องประสบกับชีวิตที่ยากลำบากในชาตินี้ ดังนั้น เป้าหมายของชาวฮินดูคือการได้หลุดพ้นจากกฎแห่งกรรม ดังนั้นการตายไม่ใช่เรื่องน่าเศร้ามากนักสำหรับชาวฮินดู ดังที่ ท่านมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ผู้นำของอินเดีย ได้กล่าวไว้ว่า “ความตายนั้น ไม่ว่าในกรณีใดย่อมเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์โศกนั้นเสียหรือ ถ้าเช่นนั้นจะโศกาอาดูรทำไม ในเมื่อความตายมาถึง”^{๓๕}

นอกจากนี้การประพฤติให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม การมีความซื่อสัตย์การศึกษาพระเวท ความสงบระงับ การให้ทาน การทำบุญกรรม หรือการเพ่งจิตบูชาแผ่นดิน ฟ้า สวรรค์หรือจักรวาล ว่าคือ พรหมัน จัดเป็นตบะเช่นกัน ดังข้อความที่กล่าวไว้ว่า ผู้รู้พรหมวิทยาได้กล่าวไว้ว่าพรหมันมีอยู่ ผู้ซึ่งปราศจากบาปเพราะตบะได้กล่าวถึงสิ่งนี้ว่า นี่คือนิพพานพรหมัน เพราะฉะนั้นบุคคลจะเข้าถึงพรหมันได้ ก็โดยอาศัยความรู้ (ที่ว่าพรหมันมีอยู่) การบำเพ็ญตบะ และการครุ่นคิด(ถึงพรหมัน โดยใช้คำภาวนาว่า “โอม” ตลอดเวลา) และเป็นที่รู้กันอยู่ว่าผู้ซึ่งผ่านพ้นจากบุคลิกพรหมัน ย่อมเข้าถึงความเป็นเทพที่เหนือกว่าเทพทั้งหลาย (บุคลิกพรหมันหรือพระพรหมัน) ผู้ซึ่งรู้แล้วอย่างนี้ (และ) หมั่นบูชาพรหมันด้วย ๓ สิ่งนี้ (คือความรู้พรหมวิทยา, การบำเพ็ญตบะ และการเพ่งจิตถึงพรหมัน) ย่อมบรรลุถึงความไม่เสื่อมสูญ ความไร้ขอบเขตจำกัด (เนื่องจากความหลุดพ้นจากนาม-รูปทั้งปวง) ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ได้รับความสุข (วิมุติสุข)^{๓๖}

ในการนำวิญญาณย่อยหรือชีวาตมันรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับปรมาตมันหรือวิญญาณสากล และนัยที่ ๒ หมายถึง การรวมเอาโยคะหรือมรรควิธีทั้งหลายเข้าด้วยกัน เป็นโยคะสมังคีหรือเป็นมรรคสมังคีจึงจะเกิดมีพลังส่งผลให้ผู้ปฏิบัติบรรลุโมกษะได้ดังปรารถนา เพราะหลักปฏิบัติแต่ละข้อหรือโยคะแต่ละอย่างนั้น มีความเกี่ยวข้องกัน เช่น การประกอบกรรมโยคะ หรือการกระทำนั้น ต้องประกอบด้วยชยานโยคะคือความรู้ด้วยในบรรดาหลักปฏิบัติที่นำไปสู่การบรรลุโมกษะ ซึ่งเป็นปรมัตถธรรมตามความเชื่อของพราหมณ์ฮินดู ไม่ว่าจะ เป็น อาศรม ๔ หลักอรรถะหรือประโยชน์ ๔ ที่ต่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ที่จะนำพาผู้ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้นั้นโยคะเป็นมรรควิธีสุดท้ายและสำคัญกว่าหลักปฏิบัติวิธีอื่น ในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ภาวะแห่งการหลุดพ้นได้โยคะ จึงมีความสำคัญยิ่งในศาสนาฮินดูทั้งนี้ประเภทของโยคะมีอยู่ ๔ ประเภท คือกรรมโยคะ ชยานโยคะ ภักติโยคะ และราชโยคะ^{๓๗}

๑) **กรรมโยคะ** การประกอบพร้อมหรือการรวมคำทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน หมายถึง การรวมการกระทำคือการกระทำดีละชั่วโดยสิ้นเชิง พวกฮินดูให้ความสำคัญกับเรื่องกรรมที่มีผลต่อชีวิตที่สุด ดังปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาของฮินดูต่าง ๆ ที่กล่าวถึงกฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ของชีวิต

^{๓๕} www.oknation.net/blog/print.php?id=471248.(เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

^{๓๖} พระครูเวฬุธรรมานุรักษ์ (บรรจง อภินาโณ), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการเกิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาฮินดู”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๕๔.

^{๓๗} พระครูเวฬุธรรมานุรักษ์ (บรรจง อภินาโณ), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการเกิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาฮินดู”, หน้า ๕๕.

รวมถึงการหลุดพ้นจากวิภวสังสารเข้าสู่โมกษะล้วนอาศัยกรรมทั้งสิ้น กรรมโยคะเป็นมรรควิธีหนึ่งที่จะนำพาให้บรรลุโมกษะด้วย การกระทำดีคือการทำตามหน้าที่ตามวาระด้วยจิตที่ว่าง ปล่อยวางและไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ และกรรมหรือการกระทำนั้น ๆ จะสัมพันธ์กับชยานโยคะ และภักติโยคะ จึงจะทำให้ผู้เลือกปฏิบัติด้วยวิธีกรรมโยคะพ้นจากทุกข์ได้ ซึ่งศาสนาฮินดูสอนว่ากรรมที่บุคคลเลือกทำแล้วโดยชยานโยคะหรือความรู้ และภักติโยคะหรือความภักติ ย่อมเป็นเหตุปัจจัยและเป็นที่มาแห่งเกียรติยศตลอดทั้งความสุขในขณะที่ยังมีชีวิตในปัจจุบันและชีวิตในภพหน้า ในทางกลับกันหากกรรมใดที่บุคคลเลือกทำโดยปราศจากซึ่งชยานโยคะและภักติโยคะ กรรมนั้นย่อมนำมาซึ่งความเสื่อมยศเสื่อมเกียรติ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ทั้งในปัจจุบันและในภพหน้า โดยแบ่งเป็นอีก ๒ ประเภทเข้าไป คือ (๑) กามกรรมโยคะ หรือประวฤติกรรม เป็นการกระทำที่กระทำโดยปรารถนาสิ่งตอบแทน (๒) นิษกรรม โกรรมโยคะ หรือนิภวฤติกรรม เป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทน^{๓๘}

๒) **ชยานโยคะ** มาจากการรวมคำ “ชยาน” คือ ความรู้ ความเห็น ความชอบ ความถูกต้อง ความวิเวก^{๓๙} กับ “โยคะ” คือ การประกอบรวม หรือการรวมคำทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน หมายถึงการรวมความรู้แจ้ง เข้าใจธรรมชาติของพรหมัน ซึ่งมีอยู่ในตน ในฐานะชีวิตมันหรืออัตมันย่อนั้นคือการศึกษาพรหมวิทยา ด้วยการแสวงหาครูผู้สอนพรหมวิทยา เพื่อเป็นผู้ช่วยทำลายอวิชชาและชี้แนะหนทางทำให้บรรลุถึงพรหมัน ครูผู้สอนพรหมวิทยาจึงมีความสำคัญมาก ดังนั้นคุณสมบัติของครูผู้สอน จะต้องเป็นผู้รู้แจ้งในพรหมันแล้วก่อนจึงจะสามารถสอนผู้อื่นได้ ซึ่งผู้มีความรู้คุณสมบัติเหมาะสมนี้หาได้ยาก และเมื่อหาได้ก็ไม่ใช่ว่าจะสอนให้ใครง่าย ๆ แต่จะใช้เวลาจนกว่าผู้เป็นศิษย์จะได้ถือพรหมจรรย์บำเพ็ญตะตามที่ครูกำหนด หรือผู้เป็นศิษย์สามารถพิสูจน์ตัวเองให้ครูเห็นว่าเป็นผู้มีความตั้งใจที่แน่วแน่มั่นคง ที่จะเรียนรู้พรหมันอย่างแท้จริง จิตไม่หวั่นไหววอกแวกด้วยกามตัณหา ดังในกฎะอุปนิษิต นจิกตัสสามารถแสดงให้พระยมเห็นว่า นจิกตัสมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเรียนรู้พรหมวิทยา เมื่อนจิกตัสได้รับความรู้จากพระยมรวมถึงหลักการปฏิบัติโยคะทั้งหมดเพื่อรวมจิตเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน นจิกตัสก็ได้เป็นผู้ปราศจากราคะกิเลส ไม่มีมรณภัย คือกลายเป็นอมตะและบรรลุถึงพรหมัน^{๔๐} ในการปฏิบัติตามแนวทางกรรมโยคะหรือภักติโยคะนั้นจะต้องประกอบด้วยชยานโยคะเสมอ เพราะภาวะแห่งการบรรลุโมกษะจะเกิดไม่ได้หากปราศจากซึ่งชยาน คือความรู้ชอบในเรื่องกรรมโยคะ ซึ่งภควทศิตาได้ให้ความสำคัญกับชยานโยคะว่า มนุษย์แม้จะชั่วช้าก็สามารถจะก้าวข้ามวิภวสังสารได้ด้วยอาศยานาวาที่เรียกว่า “ความรู้เพียงอย่างเดียว” ไฟเมื่อก่อให้ลุกได้ดีแล้วย่อมสามารถทำเชื้อเพลิงให้คงเหลือแต่เถ้าธุลี ฉนั้นใด ไฟคือความรู้ก็ย่อมประหารกรรมทั้งมวลให้สูญสิ้นไป ฉนั้นนั้น กรรมทั้งหลายมีความรู้เป็นที่สุด เมื่อได้บรรลุถึงความรู้แล้ว บุคคลย่อมได้ความสงบในไม่ช้า ไม่มีอะไรบริสุทธ์ยิ่งไปกว่าความรู้^{๔๑}

^{๓๘} องค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, **ประวัติและหลักธรรมในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓ - ๑๔. อ้างใน พระครูเวฬุธรรมานุรักษ์ (บรรจง อภิวงษา), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการเกิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาฮินดู”, หน้า ๕๔.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๔๐} วรลักษณ์ พับบรรจง, **คัมภีร์ปัญญาเวทานตะ**, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ, ๒๕๔๖), หน้า ๙๑ - ๙๓.

^{๔๑} สุนทร ฤ รังษี, **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๕๓.

๓) **ภักติโยคะ** ภักติโยคะ มาจากการรวมคำ “ภักติ” คือความภักดี กับ “โยคะ” คือการประกอบรวม หรือการรวม รวมคำทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน หมายถึง การรวมความภักดี ความศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า เพราะความศรัทธาและภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า จะช่วยให้บุคคลมีจิตใจเป็นสมาธิแน่วแน่นมั่นคงในพระผู้เป็นเจ้า จนสามารถรู้แจ้งเข้าใจพระองค์ได้ ซึ่งในไกววัลย์อุปนิษิต ได้กล่าวถึงความศรัทธา ความภักดี การเพ่งจิต (ฌาน) และการควบคุมตนให้มีสมาธิอยู่ในพรหมัน ทำให้เกิดความรู้แจ้งพรหมัน และในภควัทคีตา พระกฤษณะได้สอนอรชุนถึงความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าว่าเป็นหนทางที่ทำให้สามารถบรรลุถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ว่า

เราผู้ซึ่ง (ใคร ๆ) ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้แบบนี้เหมือนที่เธอได้มองเห็นเรา ไม่ว่าด้วยความรู้ด้วยการบำเพ็ญตบะ ด้วยการให้ทาน และด้วยการบูชาบวงสรวง แต่ด้วยความภักดีไม่มีอะไรอื่นอีกนะอรชุน บุคคลจึงจะสามารถรู้แจ้งและมองเห็นเรารวมทั้งเข้าถึง (เรา) ได้อย่างแท้จริงนะ เธอผู้มีตบะเป็นเลิศจงมีใจจดจ่อต่อเรา ภักดีต่อเรา บูชาบวงสรวงเรา เคารพกราบไหว้เรา มีเราเป็นที่พึ่งสูงสุด เมื่อประกอบตนได้อย่างนี้แล้ว เธอจักบรรลุถึงเราได้อย่างแน่นอน^{๔๒}

ทั้งนี้ความภักดีในทัศนะของพวกพราหมณ์ฮินดู หมายถึง การบำรุงบำเรอ การเอาใจตั้งใจรับใช้ให้บริการด้วยความมั่นใจ และเต็มใจโดยปราศจากการหวังผล เป็นการกระทำด้วยความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าอย่างบริสุทธิ์ใจ ดังปรากฏในภควัทคีตาตอนหนึ่งว่าจงรวมจิตใจของเจ้าเข้ากับจิตใจของเรา จงเป็นผู้ภักดีต่อเรา จงน้อมตนเองเข้ามาหาเรา จงเข้ามาหาเรา จงเป็นตัวเรา เราจักให้คำมั่นแก่เจ้า เจ้าเป็นผู้ที่รักใคร่ของเรา จงละทิ้งธรรม (สิ่งอื่น ๆ) เสียให้หมด และอาศัยเราเป็นที่พำนักแต่ผู้เดียว จงอย่าเศร้าโศกเสียใจ เราจะปลดปล่อยเจ้าจากบาปทั้งปวง

๔) **ราชโยคะ** ราชโยคะเป็นการบำเพ็ญเพียรชั้นอุกฤษฏ์เพื่อให้จิตพ้นจากกิเลส เป็นขั้นตอนการปฏิบัติธรรมของพวกสันยาสี มี ๔ ชั้น^{๔๓} ประกอบด้วย (๑) ชั้นโสลกยัม คือ การบำเพ็ญเพียรกระทั่งจิตไปสู่โลกทิพย์เสมือนไปอยู่เฉพาะหน้าพระอิศวรหรือพระศิวะ (๒) ชั้นสมิพยัม คือ การเข้าฌานฟอกจิตให้สะอาดจนมองเห็นพระผู้เป็นเจ้า (๓) ชั้นสรูพยัม คือ การฟอกจิตให้แน่วแน่นจนตัวกลืนหายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า และ (๔) ชั้นสยุษยัม คือ การรวมเป็นอันหนึ่งเดียวกับพรหมหรือปุรุชะ ซึ่งเป็นเทพสูงสุดอันเป็นยอดปรารถนาของพวกสันยาสี ราชโยคะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งสำหรับโยคะทั้ง ๓ ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ เพราะการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงนั้น ถือเป็นการปฏิบัติที่เน้นทางจิตใจ และราชโยคะเป็นการปฏิบัติฝึกฝนจิตใจให้อยู่ในอำนาจและให้จิตใจมีสติปัญญาเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในเอาตมันของสรรพสิ่งทั้งหลาย ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับปฐมวิญญูณ หรือปรมาตมัน แม้ผู้ปฏิบัติจะยึดหลักโยคะข้อใดเป็นหลักสำคัญ แต่จะต้องปฏิบัติโยคะข้ออื่น ๆ ด้วย ให้เป็นโยคะสมังคีหรือมรรคสมังคีด้วย เพราะโยคะแต่ละประเภทมีความสำคัญในตัวเอง และการบรรลุโมกษะของผู้ปฏิบัติก็แตกต่างกันตามวิธีหรือแนวทางที่เลือก

^{๔๒} วรลักษณ์ พับบรรจง, คัมภีร์กำเนิดจักรวาลศาสตร์แห่งชีวิต, หน้า ๑๒๖ - ๑๒๗.

^{๔๓} สุนทร ฌ รังษี, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, หน้า ๕๘.

ปฏิบัติ โยคะมรรคจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งในฐานะเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของศาสนาฮินดู^{๔๔}

นอกจากนี้หลักการที่กล่าวไว้เกี่ยวกับ การหลุดพ้นของการเกิดในเชิงของพรหมันหรือสิ่งสมบูรณ์ และอาตมัมกับโมกษะ ไว้ดังนี้

๑) พรหมันหรือสิ่งสมบูรณ์ (The Absolute)

พรหมันเป็นเอกภาพที่แท้จริง เป็นภาวะแท้ มีอยู่นิรันดร ไม่มีปัจจัยและเงื่อนไขเหนือกาลและอวกาศ ซึ่งได้ตั้งสังเกตว่า การพรรณนาดังกล่าว เป็นเพียงความพยายามของมนุษย์ที่จะทำความเข้าใจพรหมันเท่านั้น แต่เนื่องจากพรหมันเป็นสิ่งสมบูรณ์จึงไม่อาจหาคำพูดใด ๆ มาบรรยายสรรพคุณได้หมดสิ้นครบถ้วนได้ แต่ถ้าจำเป็นต้องพรรณนาคุณลักษณะทั่วไปของพรหมัน ก็อาจใช้คำว่า สัต-จิต-อาณันตะ ก็พอ เพราะคำว่า สัต หมายถึง ความมีอยู่ (existence) จิต หมายถึง ความรู้หรือพิชาน (consciousness) และอาณันตะ หมายถึง ความสุข (bliss) และสภาวะทั้ง ๓ อย่างนี้ มีลักษณะบริสุทธิ์ เป็นเอกภาพ คือ รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฉะนั้น บางทีท่านจึงใช้เป็นคำเดียวว่า สัจจิตานันตะ เมื่อเราพูดว่า สัต-จิต-อาณันตะ นั้น เราเพียงจะพรรณนาขอบเขตของภาวะที่ไม่มีขอบเขตซึ่งพรรณนาไม่ได้เลย ฉะนั้น เราจึงไม่อาจพรรณนาพรหมันว่า เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ เพราะคำพูดเช่นนี้เป็นสัมพัทธ์ (relative) แม้แต่จินตนาการและมโนภาพใด ๆ ที่เกี่ยวกับพรหมัน ก็ล้วนเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ทั้งสิ้น จึงควรพรรณนาพรหมันว่า ไม่ใช่อย่างนั้น ไม่ใช่อย่างนั้น (เนติ เนติ)^{๔๕} เมื่อมองในแง่สมมุติสัจ พรหมันจะปรากฏแก่เราในรูปและชื่อต่าง ๆ รูปและชื่อเหล่านั้น จึงอยู่ในสมมุติสัจเท่านั้น เช่น ถ้วยชาดินเผาเป็นตัวอย่าง เมื่อคุณแยกชื่อออกไปแล้ว คุณจะพบอะไรยังเหลืออยู่บ้างแน่นอนอนคุณพบแต่ดิน ซึ่งเป็นเนื้อแท้ของถ้วยชาชิ้น ในทำนองเดียวกัน เมื่อคุณมองถ้วยชา ผ้า วัด และอื่น ๆ ด้วยโมหจิต คุณก็จะเห็นเป็นถ้วยชาเป็นผ้า เป็นวัด เป็นต้น โลกแห่งปรากฏการณ์จึงเกิดขึ้นเพราะอาศัยอวิชชา ซึ่งเข้าครอบงำปิดบังวิชชาไว้ แต่อวิชชานี้ก็หาได้มีอยู่จริงไม่ เราเห็นพรหมันเป็นสิ่งต่าง ๆ เช่น เป็นภริยา เป็นลูก เป็นร่างกาย เป็นจิตใจ เป็นพืช เฉพาะในโลกที่อวิชชาสร้างขึ้นเท่านั้น แต่เมื่อใดอวิชชาถูกขจัดออกไป เราก็มองเห็นแจ้งพรหมันว่าทุกสิ่งทุกอย่าง คือ พรหมัน ซึ่งมีอยู่นิรันดร^{๔๖}

๒) อาตมัมกับโมกษะ

๒.๑) อาตมัม อาตมัม ก็คือ พรหมัน และพรหมันก็คืออาตมัม กล่าวคือ ทั้ง ๒ ภาวะนี้ เมื่อว่าโดยปรมาณแล้ว เป็นสิ่งเดียวกัน นั่นคือ สัต-จิต-อาณันตะ ซึ่งมีลักษณะเป็นอนันตะและนิรันดร ไม่มีชื่อและไม่มีรูปร่างเช่นเดียวกัน โดยอาตมัมไม่ใช่เป็นภาคหรือส่วนหนึ่งของพรหมัน เพราะพรหมันเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่แบ่งแยกไม่ได้ และจำกัดขอบเขตไม่ได้ จึงไม่อาจมีอาตมัมที่แยกออกไปจากพรหมันจริง ๆ นอกจากมายาเท่านั้นที่ทำให้เราตะลึงเห็นภาพของพรหมันเป็นอาตมัมต่าง ๆ นับ

^{๔๔} สุนทร ฌ รังษี, *ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ*, หน้า ๕๒ - ๕๓.

^{๔๕} Vivekananda, Swami, *The Complete Works of Swami Vivekananda*, vol. VII (Almora : AdvaitaAshrama, Mayavati, 1951), p.72.(เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

^{๔๖} เล่มเดียวกัน. (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

จำนวนไม่ถ้วน ซึ่งล้วนเป็นภาพของพรหมันทั้งสิ้น ไม่มีอาดมันตัวแท้ตัวจริงอยู่ในโลกเลย เพราะอาดมันตัวจริง ก็คือพรหมันนั่นเอง ในคัมภีร์อัปนิษิต กล่าวว่า มีอาดมันในคนเราอยู่ ๒ ระดับ คืออาดมันระดับต่ำกับอาดมันระดับสูง อาดมันระดับต่ำ ได้แก่ ชีวาตมัน ซึ่งเกิดขึ้นในเอกภพหรือในโลก ส่วนอาดมันระดับสูง ได้แก่ พรมาตมัน ซึ่งทรงความบริสุทธิ์และสงบ คือ เป็นสัต-จิต-อนันตะบริสุทธิ์ อุปนิษิตได้อุปมาให้ฟังว่า มีนกออยู่ ๒ ตัว เกาะอยู่บนกิ่งไม้ นกตัวหนึ่งเพลิดเพลินกับการจิกผลไม้แล้วบินไปบินมา ส่วนนกอีกตัวหนึ่งเกาะนิ่ง ๆ สงบและรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา ความรู้สึกนั้นบริสุทธิ์ คือ เป็นความรู้สึกล้วน ๆ ไม่เจือด้วยสรรพกิเลสเครื่องนิวรณ์ใด ๆ อาดมันที่แท้จริงในตัวเรานั้น ได้แก่อาดมันที่มีลักษณะอย่างนกตัวหลังนี้เอง คือ ที่เป็นพรมาตมัน ซึ่งเป็นอย่างเดียวกับพรหมันอันนอนสงบนิ่งอยู่ในและเหนือกาล อวกาศ และเหตุการณ์ ส่วนกาล อวกาศ และเหตุการณ์อยู่ในใจหรือมนัสของเรา แต่อาดมันที่แท้จริงอยู่เหนือมนัส

๒.๒) โมกษะ คำว่าโมกษะ แปลตามตัวว่า การหลุดพ้น กล่าวคือ พ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏ หมายถึง การรู้แจ้งถึงสถานะของตัวเองว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน รวมถึงการเข้าถึงภาวะที่เป็นพรหมันนั้นด้วย การรู้และการเข้าถึงภาวะเช่นนี้ ทำให้หยุดการเวียนว่ายตายเกิดและถือว่าเป็นการเกิดใหม่ คือ เกิดรวมอยู่กับพรหมันได้ สวามี วิเวกานันตะ อธิบายไว้ ๒ ชั้น ชั้นแรกเรียกว่า ชีวันมุกติ คือ การหลุดพ้นขณะมีชีวิตอยู่ หมายความว่า เมื่อรู้แจ้งว่า ตัวเองเป็นอย่างเดียวกับพรหมันแล้ว ก็ยังคงดำรงชีวิตอยู่ในโลก มีร่างกายอันไม่จริงยั่งยืนนี้ห่อหุ้มคลุมอาดมันอยู่ต่อไป ตามผลแห่งกรรมเก่า แต่มีชีวิตเหนือโลก ไม่ติดข้องกับโลกธรรมทั้งหลาย มีแต่จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่ย่อภาคใครดีเหมือนชาวโลกอื่น ๆ ครั้นหมดกรรมเก่าแล้ว ร่างกายอันเป็นผลแห่งกรรมเก่าก็แตกสลายไป อาดมันก็หลุดพ้นจากการยึดเกาะของร่างกาย กลับเป็นอิสระตลอดกาล ตอนนี้ออาดมันเข้าถึงโมกษะขั้นสุดท้าย เรียกว่า วิเทหมุกติ^{๔๗}

ดังนั้น จุดหมายสูงสุดของศาสนาฮินดูก็คือการได้กลับไปรวมอยู่กับพรหมหรือพรมาตมัน ซึ่งไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดให้เป็นทุกข์อีกต่อไป ส่วนจุดหมายรองลงมาก็คือการได้ขึ้นสวรรค์เสพสุขอยู่กับนางฟ้าบนสวรรค์นาน ๆ โดยไม่ต้องทำงาน^{๔๘} ซึ่งการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดของฮินดูนั้น เป็นการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด จึงได้ชื่อว่าเข้าถึงพรหม พรหมประเภทนี้มีความหมายถึงความแท้จริงอันสูงสุด เป็นอันติมสังจะ เป็นสิ่งสัมบูรณ์ปราศจากคุณลักษณะทุกอย่าง ปราศจากคุณวิเศษทั้งปวง เป็นความบริสุทธิ์ที่แท้จริง ไม่อาจจะใช้ภาษาเพื่อบรรยายพรหมประเภทนี้ได้ เรียกพรหมนี้ว่า “ปรพรหมัน” และมักใช้คำว่า “พรหมัน” แทน “พรหม” เป็นพรหมที่ปรากฏหลังยุคอุปนิษิต ซึ่งเป็นยุคที่นักปราชญ์ฮินดูทั้งหลายพยายามอธิบายหลักธรรมคำสอนของคัมภีร์พระเวทให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น ด้วยการละลายความมีรูป มีตัวตนของพรหมไปสู่พรหมที่ไร้รูป ไม่มีตัวตน เป็นพรหมในเชิงแนวคิดทางปรัชญา เป็นธรรมหรือความรู้ที่แท้จริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลาย และตีความหมายของพรหมเป็นความจริงสูงสุด หรืออันติมสังจะเป็นสิ่งสัมบูรณ์ มีลักษณะเป็นองค์รวมของสรรพสิ่งเพียงหนึ่งเดียวแล้ว เรียกความจริงสูงสุดนี้ว่า

^{๔๗} อติศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕), หน้า ๖๖ - ๖๗.

^{๔๘} เล่มเดียวกัน. (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

“พรหมัน” คือสิ่งที่ถูกรับรู้ (Object) และอาตมันสิ่งที่รู้หรือผู้กระทำ (Subject) ^{๕๙} การที่พรหมได้พัฒนาไปสู่ความหมายถึงอันติมสัจจะ ทำให้พรหมดำรงอยู่ในภาวะแห่งสิ่งแท้จริงสูงสุด มีอยู่เป็นอยู่ด้วยตัวเอง ไม่มีเหตุปัจจัย ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีรูปร่างตัวตน ไม่มีเบื้องต้นและเบื้องปลาย มีอยู่ในทุกสิ่งสิ่งสติดอยู่ทั่วไปในทุกแห่งหน พรหมหรือพรหมันจึงเป็นปฐมวิญญาณ เป็นบ่อเกิดแห่งสรรพสิ่งและมีอยู่ตลอดกาลในฐานะเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่มีคุณลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป็นสัต คือ ความมีอยู่จริง (Existence) หมายถึง ภาวะวิสัยที่แสดงให้รู้ว่าพรหมันมีอยู่จริง เป็นจิต คือความรู้ หมายถึงพรหมันนั้น ดำรงอยู่มีอยู่ในลักษณะที่เป็นจิตบริสุทธิ์ (Pure Consciousness) และเป็นอานันตะ คือ ความสุขสูงสุด (Bliss) หมายถึง สภาพที่เป็นความสุข ความบันเทิงสูงสุดของจิตบริสุทธิ์นั้นทั้งหมด นี่เป็นสิ่งที่หาที่สุดมิได้หาขอบเขตมิได้^{๕๐}

สรุปเป้าหมายของพิธีศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จากการศึกษาเรื่องการเกิดในศาสนาฮินดู พบว่า การเกิด คือ จิตวิญญาณของแต่ละบุคคล และพระผู้เป็นเจ้า มีกระบวนการกำเนิดจากเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งต้องการจะสร้างนามรูปต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อแสดงถึงความมีอยู่จริงเหนือกาลและความมีอำนาจสิทธิ์ขาดอยู่เหนือทุกสิ่งของพระผู้เป็นเจ้า สิ่งจริงแท้มีอยู่เพียงสิ่งเดียวคืออาตมัน ซึ่งไม่อาจแยกออกจากกันได้ นี่เองที่จะทำให้หลุดพ้นจากสัมสาระได้ เพราะได้ร่วมอยู่ในอาตมันอันไม่มีขอบเขต อยู่เหนือความดีและความชั่ว กล่าวคืออยู่เหนือกรรมและผลกรรม แต่สรรพสิ่งเหล่านี้ต่างมีเป้าหมายเดียวกันเมื่อสิ้นชีพแล้วคือการกลับเข้ามาอยู่ร่วมกับพระผู้เป็นเจ้า และวิญญาณของเขาเหล่านั้นก็จะป้อนมาที่วิญญาณที่เป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกาย การตายเป็นเพียงวิญญาณออกจากร่างกาย เพราะร่างกายเดิมไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ วิญญาณก็จะไปถือเอาร่างใหม่หรือที่เรียกว่า เกิดใหม่ ดุจคนสวมเสื้อผ้าที่เก่าคร่ำคร่า ไปหาชุดใหม่สวมใส่เรียกว่า สังสารวัฏ เวียนว้ายตายเกิดอยู่รำไปตราบที่ยังไม่บรรลุลความหลุดพ้น หรือโมกษะ ชาวฮินดูเชื่อว่า โมกษะเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ผู้เข้าถึงโมกษะจะไปอยู่กับพระพรหมชั่วนิรันดร์ ไม่ต้องมาเวียนว้ายตายเกิดอีกต่อไป

การกำเนิดสิ่งมีชีวิตว่าเกิดจากเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งต้องการจะสร้างนามรูปต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อแสดงถึงความมีอยู่จริงเหนือกาลและความมีอำนาจสิทธิ์ขาดอยู่เหนือทุกสิ่งของพระผู้เป็นเจ้า หลังจากที่พระผู้เป็นเจ้าได้สร้างจักรวาลขึ้นจากพระองค์เองแล้ว ภาวะของพระองค์ซึ่งมีอยู่ในร่างกายของสัตว์โลกทั้งปวงที่เรียกว่าชีวาตมันหรือบุรุษ สรุปได้ว่า ความหมายของการเกิด คือ จิตวิญญาณของแต่ละบุคคล และพระผู้เป็นเจ้าคือพระรุทรหรือพระคิเว ซึ่งเป็นลักษณะของสคุนพรหมันหรือบุคลิกพรหมันทั้ง ๓ สิ่งมีความเป็นหนึ่งเดียวกันอยู่ในพรหมัน (นิรคุนพรหมัน) ซึ่งเป็นปฐมเหตุของทุกสิ่งเป็นผู้มีอยู่ทั่วไปในทุกแห่ง เป็นผู้เกิดขึ้นเป็นสิ่งแรกอยู่ในทริณยครรภ์ เป็นผู้ที่ได้เกิดมาแล้วและกำลังจะเกิดต่อไป ทรงประทับอยู่ตรงข้ามชนทั้งหลาย มีพระพักตร์อยู่ทุกทิศทุกทาง พระองค์คือพรหม โดยเชื่อว่าคนเราเกิดมาไม่เสมอภาคกัน เพราะกรรมหรือการกระทำที่ติดตัวแต่ละคน ผลการกระทำเมื่ออดีตภพเป็นเหตุให้ต้องมาเกิดใหม่ในชาติปัจจุบัน และได้รับผลของการ

^{๕๙} สุมาลี มหณรงค์ชัย, **ฮินดู-พุทธจุดยืนที่แตกต่าง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๕๖), หน้า ๕๖.

^{๕๐} อารี วิชาชัย, **ปรัชญาธรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู**, (ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ๘๙.

กระทำเมื่ออดีตชาติและผลของการกระทำในปัจจุบันชาติไม่ได้หลีกเลี่ยงไปไหน แต่จะไปให้ผลในอนาคต วิทยญาณทั้งหลายย่อมออกจากปฐมวิทยญาณคือพรหม เปรียบตั้งประกายไฟที่กระเด็นออกจากไฟไหม้มาดวงเดิม หรือหยดน้ำที่หยาดออกจากมหาสมุทรกลางฉันใด วิทยญาณแห่งสรรพสัตว์ก็เชื่อว่ากรรมคือกิจที่กระทำอยู่ตามปกติของโลก ถ้าสามารถหาอุบายไม่กระทำกรรมได้ย่อมหลุดพ้นจากความเกิด ด้วยการละสัมภาระอันไม่เป็นของแท้เพื่อให้วิทยญาณเข้าใกล้ชิดกับอภิญญาซึ่งเที่ยงแท้คือพรหม ด้วยการสละโลกียธรรมแล้วออกป่าถ้อเพศเป็นดาบสหรือวานปรสัถ์

๓.๕ คุณค่าของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีความเชื่อว่าการประกอบพิธีเผาศพที่แม่น้ำคงคา แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวฮินดูให้ความสำคัญและศรัทธาโดยชาวฮินดูทุกคนมีความเชื่อว่าเป็นแม่น้ำที่ไหลมาจากสวรรค์และสามารถชำระล้างบาปได้ ชาวฮินดูทุกคนหวังว่าเมื่อมาประกอบพิธีกรรมศพที่แม่น้ำแห่งนี้จะทำให้ตนเกิดมาในวาระที่ดีขึ้นในภพหน้า แต่สำหรับผู้ที่เคร่งครัดในศาสนาและปฏิบัติกิจศาสนาอย่างเคร่งครัดการตายก็จะเป็นการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด^{๕๑} การตายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น จะเป็นเรื่องของกาย ไม่เกี่ยวกับจิตใจเมื่อร่างกายซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของวิทยญาณชำระดูเสียหายหนักจนไม่อาจเป็นที่อาศัยของวิทยญาณหรือชีวาตมันได้อีกต่อไป ชีวาตมันก็ออกจากร่างกายไปหาร่างใหม่อาศัยอยู่ต่อไป ดุจคนเมื่อเสื้อผ้าชุดไหนใช้ไม่ได้แล้วก็ทิ้งไป แล้วเอาชุดใหม่มาสวมใส่แทนก็ฉนั้นนั่น เหมือนคนถอดเครื่องนุ่งห่มชุดเก่าเสีย แล้วสวมชุดอื่นซึ่งเป็นชุดใหม่ฉนั้นนั่น ชีวาตมันที่มาอาศัยอยู่ในร่างกายก็ฉนั้นนั่น ทิ้งร่างเก่าแล้วเข้าสู่ร่างใหม่^{๕๒}

พวกพราหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่าการได้มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญามีเหตุผลมีความคิดริเริ่ม จึงสามารถที่จะทำกรรมดี บำเพ็ญตบะโยคะ ปฏิบัติสมณธรรม บำเพ็ญพรตถือเพศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำดวงวิทยญาณของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วเข้าไปอยู่ในภาวะเดียวกับพรหมันหรือปรมาตมันได้ คำสอนเรื่องกรรมหรือการกระทำ คือเชื่อว่าการกระทำทั้งหลาย จะส่งผลให้ต้องกลับมาเกิดเพื่อรับผลของกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กรรมที่ก่อนนั้นมี ๓ ชนิด คือ กรรมดี กรรมชั่ว และกรรมที่ทำตามปกติสม่ำเสมอ และยังมีการกระทำอีก ๓ ระดับ คือ กรรมระดับที่ ๑ เป็นกรรมขั้นสูงสุด คือ การกระทำสิ่งใดโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ให้เห็นแต่ประโยชน์ของส่วนรวม จัดเป็นกรรมอันประเสริฐ กรรมระดับที่ ๒ คือกรรมปฏิบัติ หรือการทำหน้าที่ตามความเหมาะสม มีหน้าที่อย่างไรก็ให้ทำหน้าที่นั้นให้ดีและถูกต้อง และกรรมระดับที่ ๓ คือกรรมที่คนทำเพราะความจำเป็น โดยยกย่องกรรมระดับที่ ๑ เป็นกรรมที่ควรกระทำอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นทางให้เข้าถึงโมกษะได้ ซึ่งก็คือเรื่องกรรมโยคะ หรือการกระทำ ที่พระกฤษณะสอนให้อรชุนทำกรรมระดับนี้

๑. มีความเชื่อยิ่งขึ้นว่า ดวงวิทยญาณเป็นอมตะ ดวงวิทยญาณนั้นผ่านมาจากการเกิด (ชาติ) อันนับไม่ได้ ชาติหนึ่งอาจจะเป็นอีกอย่างหนึ่ง อาจเกิดเป็นคนมีฐานะดี เป็นคนจน มีปัญหาดี ลางที่เป็นคนโง่ ลางครั้งอาจเป็นสัตว์กลางชนิด เป็นพืชกลางอย่างก็มี เวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่มี

^{๕๑} เล่มเดียวกัน. (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

^{๕๒} กฤษณะ ไทวปายนวยาส, *ศรีมัททวศิตา*, แปลโดย แสง มนวิฑูรย์ (พระนคร : แพรวพิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๙.

เวลาหยุดนิ่ง จนกว่าจะเข้าถึงซึ่งความหลุดพ้น (โมกษะ) จากการเกิดเข้าไปอยู่กับปฐมวิญญาน คือ มหาพรหม

๒. ความแตกต่างกันของชีวิตอย่างนั้น เป็นไปด้วยอำนาจของกรรม คือ การกระทำไว้แต่ชาติก่อน ๆ และเพราะกรรมนั่นเอง ที่ทำให้เวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏฏะอยู่

๓. เพราะเชื่อว่ามีกรรมเป็นเครื่องบันดาลให้เกิด และความไม่เสมอภาคที่มีเพราะการกระทำนั้น ๆ จึงมีลัทธิใหม่สอนว่า เพื่อไม่ให้มีความไม่เสมอภาค และเพื่อไม่ให้มีการเวียนเกิดเวียนตายอย่างนั้น ก็ควรจะมื่อกรรม คือ การไม่กระทำ ทำตัวให้เข้าถึงอกรรม คือ พรหม แต่อันการที่มนุษย์จะหลีกเลี่ยงกรรมไปสู่อกรรม มีอยู่ทางเดียว คือ สละบ้านเข้าอยู่ป่า แสวงหาธรรมเป็นเบื้องต้น

๔. ด้วยเหตุแห่งการนับถือว่า วิญญานต้องเวียนว่ายตายเกิด เพราะกรรมดังกล่าว จึงเกิดมีลัทธิการสิ้นสุดแห่งโลกเก่า และการเริ่มต้นแห่งโลกใหม่ เป็นไปตามกาลสมัย การเกิดแห่งโลกหรือการสิ้นสุดแห่งโลก เป็นหน้าที่ของเทวะผู้สร้าง และเทวะผู้ทำลาย^{๕๓}

การไปเกิดจะมี ๒ อย่าง คือ ทางเทวยานและทางปัตถุยาน^{๕๔} ทางแห่งเทวยาน หรือทางแห่งเทพ เป็นทางที่สว่างทางแห่งสุคติภพ และเป็นทางแห่งความสุขสุดยอด ที่เรียกว่านิรามิสสุขหรือบรมสุข บุคคลใดได้บำเพ็ญตบะโยคะและสมณธรรม เพื่อความรู้แจ้งในพรหมันจนสามารถบรรลุโมกษะได้ เมื่อตายไปแล้ว ชีวาทมันหรือวิญญานของบุคคลนั้น ก็จะมุ่งไปสู่เส้นทางนี้โดยผ่านอากาศ พระอาทิตย์ พระจันทร์ แล้วเข้าสู่โลกแห่งความเป็นอมตะ รวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมันวิญญานนั้น ก็จะไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ทางปัตถุยานหรือทางแห่งบิดร เป็นทางที่มีด ตรงข้ามกับทางแห่งเทวยาน วิญญานหรือชีวาทมันดวงใดบำเพ็ญกุศลกรรมในชั้นธรรมดาสามัญ หรือกระทำอกุศลกรรมเมื่อตายไป วิญญานดวงนั้นก็จะดำเนินไปตามทางที่มีดนี้ไปสู่โลกปีดระยะเวลาหนึ่ง เมื่อครบกำหนดจึงกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก โดยกลับมาทางเดิม ลงมาสถิตอยู่ในพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ เมื่อมนุษย์บริโภคพืชพันธุ์เหล่านั้น ก็จะเข้าไปถือกำเนิดในร่างกายมนุษย์ ผู้ทำกรรมดีก็ไปเกิดในที่ดี เช่น เกิดเป็นพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ส่วนผู้ทำกรรมชั่วไว้มากมาย เมื่อตายไปแล้วก็จะลงไปสู่ยมโลก เสวยความทุกข์ทรมานตามกำลังแห่งกรรมชั่วที่กระทำไว้ เมื่อพ้นจากยมโลก ถ้าโชคดีได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเกิดในวรรณะต่ำ เช่น วรรณะศูทร หรือฉันทาล ถ้าโชคร้ายได้ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เช่น สุนัข แมว และ ฯลฯ เป็นต้น จะทุกข์สาหัสเพิ่มขึ้น เพราะยากที่จะทำความดีเพื่อให้วิญญานหลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร

งานศพของชาวฮินดู เป็นการจัดขึ้นเพื่อระลึกถึงความตาย และความตายจะจัดขึ้นในรูปแบบที่เป็นธรรมสมาเสมอซึ่งกำหนดโดยพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ฮินดูที่เก่าแก่ที่สุดที่เขียนขึ้นในภาษาสันสกฤต ต้นพิธีกรรมต่าง ๆ จะแตกต่างกันตามพื้นที่ประเพณีและปัจจัยอื่น ๆ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยครอบครัวด้วยพิธีกรรมบางอย่างที่ทำโดยนักบวช ชาวฮินดูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่มีผู้ก่อตั้ง มันสอนว่าพระเจ้าทรงอยู่ในแต่ละสิ่งมีชีวิตและวัตถุในจักรวาลและยังอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง เชื่อว่าสาระสำคัญของแต่ละดวงวิญญานคือพระเจ้า และจุดประสงค์ของชีวิตคือการตระหนักถึง

^{๕๓} เสฐียร พันธรั้ง ราชบัณฑิต, ศาสตราจารย์พิเศษ, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๗๘ - ๗๙.

^{๕๔} สุนทร ฤกษ์, **ปรัชญาฮินดู : ประวัติและลัทธิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๔๗ - ๔๘.

สาระสำคัญของพระเจ้า โดยชาวฮินดูเชื่อว่าเมื่อคนตายวิญญาณซึ่งหมายถึงบุคคลที่ออกและความตายเกิดขึ้นกับร่างกายเท่านั้น ดังนั้น ส่วนใหญ่ครอบครัวจะเลือกการเผาศพ ไม่นานหลังจากความตายในประเทศที่มีการปฏิบัติศาสนาฮินดูมีการสร้างเตาเผาศพและเผาศพนอกอาคาร ในสหรัฐอเมริกา ร่างกายถูกเผาในโรงเผาศพ^{๕๕}

ชาวฮินดูบางคนแสดงความเคารพต่อร่างกายที่ได้รับการปฏิบัติชอบที่จะเป็นพยานต่อร่างกายเมื่อถูกนำไปวางไว้ในการประท้วงเพื่อการเผาศพ คำขอนี้มักจะถูกจัดให้อยู่ในสถานที่ฝังศพ ส่วนใหญ่ในงานศพร่างกายจะปรากฏในโลงศพเปิดและอาจประดับด้วยดอกไม้และไม้จันทน์ นักบวชชาวฮินดูหรือพราหมณ์รับซื้อพระคัมภีร์ในภาษาสันสกฤตหรือภาษาฮินดีหรือในภาษาท้องถิ่นของผู้ตาย งานศพและการเผาศพ ในอินเดียมักเกิดขึ้นในที่เดียวกัน แต่ในอเมริกานี้มักเป็นไปได้ ชาวฮินดูบางคนแสดงความเคารพต่อร่างกายที่ได้รับการรักษาจะชอบ พยานร่างกายเมื่อถูกนำมาวางไว้ในเตาเผาศพ คำขอนี้มักจะถูกจัดให้อยู่ในสถานที่ฝังศพส่วนใหญ่ งานศพชาวฮินดูเปิดให้กับครอบครัวและเพื่อนฝูงของผู้ตาย แต่การเผาศพเป็นพิธีกรรมส่วนตัวสำหรับครอบครัวที่ใกล้ชิด

จะเห็นได้ว่า พิธีศพนั้นเป็นประเพณีสำคัญเมื่อรู้ตัวว่าจะตายก็จะให้ผู้ใกล้ชิดตายทำความดีล้างบาป เช่น บูชาพระนารายณ์ เชิญพราหมณ์มาเพื่อถวายแม่โค ฟังเทศน์จากพราหมณ์ นำเทวรูปมาวางใกล้ผู้ใกล้จะตายเพื่อให้ใกล้ชิดกับเทพเจ้า เป็นต้น เมื่อมีคนตาย ศพของชาวฮินดูทั่วไปจะต้องนำไปเผาไฟ ยกเว้นศพเด็ก ศพพระ หรือศพหญิงตายทั้งกลม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่แล้ว ส่วนศพที่เผาเชื่อว่าไฟจะชำระบาปให้บริสุทธิ์ มีการอาบน้ำศพ แต่งตัวด้วยเสื้อผ้า มีการจัดข้าวบิณฑังสังเวท วิญญาณผู้ตายแล้วห่อศพด้วยผ้าใหม่ ศพหญิงมีสามีจะห่อด้วยผ้าสีแดง นอกจากนั้นห่อด้วยผ้าสีขาว วางมัดบนแคร่ มีคนหามเป็นชาย ๔ คน มีผู้ไปส่งศพเดินเป็นขบวน บางครั้งมีดนตรีนำ มีการสวดมนต์เป็นจังหวะ เมื่อถึงฌาปนสถานริมฝั่งแม่น้ำคงคา นำห่อศพลงไปจุ่มในแม่น้ำคงคา ก่อนแล้ววางบนเชิงตะกอนหรือกองฟืนจึงจุดไฟเผา หลังจากนั้นนำอัฐิเก้าถ่านไปลอยลงแม่น้ำ

ซึ่งตามความเชื่อของพราหมณ์ในประเทศไทยที่เกี่ยวกับความตาย โดยเฉพาะตระกูลพราหมณ์พัทลุง มีความเชื่อว่า เมื่อพราหมณ์หรือคนที่สืบสายตระกูลพราหมณ์ได้ถึงแก่กรรมลงไม่ว่าตายด้วยเหตุปกติหรือตายไม่ปกติ ผู้ตายทุกคนจะต้องจัดศพให้อยู่ในลักษณะทำนั้งขัดสมาธิประนมมือด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงเรียกว่า “พราหมณ์นั่งตาย” สาเหตุของการจัดศพให้พราหมณ์นั่งตายนี้เนื่องจากพราหมณ์มีความเชื่อที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ในสมัยหนึ่งพระพุทธรูปเจ้ากับพระอิศวร ต่างแย่งกันเป็นใหญ่ในแผ่นดินเพียงผู้เดียว เกิดมีการทำพินันแผ่นดินกัน โดยวิธีการเล่นซ่อนหาบนพื้นโลก หากใครหาไม่พบถือว่าเป็นผู้แพ้จะต้องไปจากโลกนี้ ครั้งแรกพระอิศวรเป็นผู้ซ่อนพระองค์ก่อน พระองค์เสด็จลงไปซ่อนนวรกายใต้ทะเลลึกที่สุด ที่เรียกว่า “สะดือทะเล” พระพุทธรูปเจ้าทรงหาบนพื้นดินไม่พบจึงแปลงกายเป็นปลาอานนท์ลงไปค้นหาใต้ทะเลจนพบ พระอิศวร เมื่อถึงคราวที่พระพุทธรูปเจ้าจะซ่อนพระองค์ พระองค์คิดว่าบนโลกนี้จะซ่อนอย่างไรพระอิศวรจะต้องทรงหาพบ เพราะพระอิศวรเป็นผู้สร้างโลกย่อมทราบพื้นที่ดี พระองค์จึงแปลงกายเป็นแมลงหวี่บินไปซ่อนตัวอยู่ในมวยผมของพระอิศวร พระอิศวรทรงค้นหาอย่างไรก็ไม่พบ จึงทรงร้องเรียกหาพระพุทธรูปเจ้าในขณะที่

^{๕๕} สุนทร ฤกษ์, ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๔๙ - ๕๐.

พระพุทธรูปเจ้าทรงขานรับทำให้เกิดเสียงดังไปทั่วทั้ง ๔ ทิศ ๔ ทวีป พระอิศวรก็ไม่สามารแยกเสียงได้ว่ามาจากทิศทางใด ต้องยอมแพ้อพระพุทธรูปเจ้า จนพระอิศวรไม่มีแผ่นดินจะอาศัย พระอิศวรจึงได้ทูลขอพื้นดินรูปสี่เหลี่ยมพอให้พราหมณ์สามารถนั่งตายได้ นอกจากนั้นไม่ต้องการอะไรอีก พระพุทธรูปเจ้าก็ทรงอนุญาตตามที่ขอ^{๕๖}

ดังนั้น เมื่อพราหมณ์หรือผู้สืบสายตระกูลพราหมณ์ถึงแก่กรรมทุกคนจึงต้องนั่งตายวิธีการนั่งตาย เมื่อพราหมณ์หรือผู้สืบสายตระกูลพราหมณ์ใกล้จะตาย ญาติพี่น้องหรือผู้ใกล้ชิดจะมาช่วยกันเตรียมจัดศพผู้ตายให้อยู่ในท่านั่ง เมื่อผู้นั้นตายลงจะต้องรัดตัวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้ศพอยู่ท่านั่งประนมมือ หลังจากนั้นจึงทำพิธีอาบน้ำศพ โดยเชิญพราหมณ์มาทำพิธี เมื่อหามศพวางลงพราหมณ์จะเป่าสังข์และสวดโองการ พราหมณ์อาบน้ำศพหรือรดน้ำศพพร้อมกับสวดโองการ เมื่อศพได้รับการอาบน้ำแล้ว ญาติพี่น้องและพราหมณ์ผู้ทำพิธีนำเสื้อผ้าชุดพราหมณ์แต่งตัวให้ศพ (ผู้ไม่บวชพราหมณ์แต่งกายตามปกติหรือชุดขาว) แบบพราหมณ์แต่งกายเวลาประกอบพิธี พร้อมพราหมณ์สวดโองการว่า “อะละหัมภิกษุวิโกติมะโนนะมะ” นำผ้าสังฆาฏิเฉียงพาดไหล่ศพ พราหมณ์สวดโองการว่า “อะนะโมวิโกติมะโนนะมะ” นำแป้งจันทร์มาทาศพหรือที่เรียกว่า “ทาสีวิภัก” พร้อมพราหมณ์สวดโองการ แล้วนำทองใส่ปากศพ ปัจจุบันอาจใช้เงินเหรียญแทนทอง ขณะใส่ทองปากศพพร้อมสวดโองการ หลังจากแต่งกายศพและทาแป้งจันทร์เสร็จแล้ว ยกศพใส่ลงในถุ้งผ้าขาวในท่านั่ง โดยรวบผ้าริมด้านล่างที่เย็บไว้บางส่วนจากกันถุ้ง จับรวบม้วนเป็นขมวดขึ้นมาปากถุ้ง พร้อมกับรวบเอามวยผมของพราหมณ์ผู้ตายเข้ากับปลายขมวดผ้าที่รวบม้วนด้วย แล้วช่วยกันยกศพใส่โกศ^{๕๗} ให้หันหน้าไปทางทิศอีสาน ซึ่งลักษณะโกศทำด้วยไม้รูปสี่เหลี่ยมทรงสูง ปลายสอบเล็กน้อย กว้างยาว และสูงประมาณ ๑ เมตร มีฝาโกศทำด้วยไม้ปิดเปิดได้ ส่วนการตกแต่งลวดลายเป็นไปตามสมัยนิยม ไม่มีข้อบังคับตายตัว บางครั้งตกแต่งด้วยลวดลายกระดาศสี โดยเฉพาะในสมัยโบราณนิยมใช้ลวดลายแหงหยวก เมื่อยกศพเข้าบรรจุในโกศ พราหมณ์จะสวดโองการว่า “หิมหัมมิมหิม วิโกติมะโนนะมะ” หลังจากนั้นก่อนปิดฝาโกศจะต้องนำปลายขมวดผ้าที่รวบม้วนผู้ตายนำมาผูกติดไว้กับฝาโกศ หลังจากปิดโกศแล้วมีการจัดงานศพ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรม ไม่กำหนดกี่วัน ตามความเหมาะสมของเจ้าภาพ^{๕๘}

พวกพราหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่า การได้มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญา มีเหตุผล มีความคิดริเริ่ม จึงสามารถที่จะทำกรรมดี บำเพ็ญตบะ โยคะ ปฏิบัติสมณธรรม บำเพ็ญพรตถือเพศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำดวงวิญญาณของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วเข้าไปอยู่ในภาวะเดียวกับพรหมันหรือปรมาตมันได้ ดังนั้น การจัดงานศพของชาวฮินดูขึ้นมา จึงเป็นการจัดขึ้นเพื่อระลึกถึงความตาย และความตายจะจัดขึ้นในรูปแบบที่เป็นธรรมสม่าเสมอซึ่งกำหนดโดยพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ฮินดูที่เก่าแก่ที่สุดที่เขียนขึ้นในภาษาสันสกฤต ต้น

^{๕๖} ประมินทร์ อินทรักษา, “ประเพณีพราหมณ์พัทลุง”, ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๙.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

^{๕๘} ดูรายละเอียดใน ชัยวุฒิ พิชะกุล, “ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันทักษิณคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๔ – ๑๐๘.

พิธีกรรมต่าง ๆ จะแตกต่างกันตามพื้นที่ประเพณีและปัจจัยอื่น ๆ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยครอบครัวด้วยพิธีกรรมบางอย่างที่ทำโดยนักบวช ชาวฮินดูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่มีผู้ก่อตั้ง มันสอนว่าพระเจ้าทรงอยู่ในแต่ละสิ่งมีชีวิตและวัตถุในจักรวาลและยังอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง เชื่อว่าสาระสำคัญของแต่ละดวงวิญญาณคือพระเจ้า และจุดประสงค์ของชีวิตคือการตระหนักถึงสาระสำคัญของพระเจ้า โดยชาวฮินดูเชื่อว่าเมื่อคนตายวิญญาณซึ่งหมายถึงบุคคลที่ออกและความตายเกิดขึ้นกับร่างกายเท่านั้น ดังนั้น ส่วนใหญ่ครอบครัวจะเลือกการเผาศพ ไม่นานหลังจากความตาย

๓.๖ สรุป

พิธีศพนั้นได้มีการพัฒนาการมาตามลำดับและสามารถมองเห็นวิวัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงพิธีจากยุคก่อนพุทธกาลถึงครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยครั้งพุทธกาลนิยมทำพิธีศพโดยการฝัง ต่อมาเมื่อความเชื่อในทางศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวอินเดีย จึงมีพิธีกรรม “สัจวาสิ” คือ การทำพิธีชำระบาปที่แม่น้ำคงคาของทั้งคนเป็นและคนตายขึ้นตามความเชื่อที่ว่าแม่น้ำคงคาไหลมาจากปากพระพรหม การตายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น จะเป็นเรื่องของกาย ไม่เกี่ยวกับจิตใจเมื่อร่างกายซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของวิญญาณชำรุดเสียหายหนักจนไม่อาจเป็นที่อาศัยของวิญญาณหรือชีวาตมันได้อีกต่อไป ชีวาตมันก็ออกจากร่างกายไปหาร่างใหม่อาศัยอยู่ต่อไป ดุจคนเมื่อเสื้อผ้าชุดไหนใช้ไม่ได้แล้วก็ทิ้งไป แล้วเอาชุดใหม่มาสวมใส่แทนก็ฉนั้น เหมือนคนถอดเครื่องนุ่งห่มชุดเก่าเสีย แล้วสวมชุดอื่นซึ่งเป็นชุดใหม่ฉนั้นใด ชีวาตมันที่มาอาศัยอยู่ในร่างกายก็ฉนั้นนั้น ทิ้งร่างเก่าแล้วเข้าสู่ร่างใหม่

จากมุมมองของศาสนาฮินดูการตายอาจเทียบได้กับการหลับและประสบการณ์หลังความตายไปสู่ความฝัน ความคิดและการกระทำของรัฐที่ตื่นขึ้นจะเป็นตัวกำหนดลักษณะของความฝันของเรา ในทำนองเดียวกันหลังจากความตายจิตวิญญาณประสบการณ์ผลของความคิดที่ให้ความบันเทิงและการกระทำที่มันดำเนินการในช่วงชีวิตบนโลก ประสบการณ์หลังความตายเป็นจริงกับจิตวิญญาณเช่นเดียวกับความฝันเป็นจริงกับคนที่ฝันและอาจดำเนินต่อไปได้นาน ๆ จากนั้นเมื่อจิตตื่นขึ้นหลังจากการนอนหลับนี้พบว่าตัวเองเกิดใหม่เป็นมนุษย์ ตามคัมภีร์ฮินดูบางคนหลังความตายอาจจะเกิดเป็นมนุษย์โดยไม่ต้องผ่านประสบการณ์ของสวรรค์หรือนรก ไม่มีการทำลายจริงในวิวัฒนาการทางจิตวิญญาณของจิตวิญญาณที่มีต่อความรู้ด้วยตนเอง แม้แต่จิตวิญญาณที่ล่องลอยมาเป็นมนุษย์เกิดจากมนุษย์เป็นเพียงทางอ้อมเท่านั้น ชีวิตถัดไปของผู้ตายกำลังพิจารณาจากความคิดสุดท้ายของเขาในชีวิตปัจจุบัน

พราหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่าการได้มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญา มีเหตุผล มีความคิดริเริ่ม จึงสามารถที่จะทำกรรมดี บำเพ็ญตบะโยคะปฏิบัติสมณธรรม บำเพ็ญพรตถือเพศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำดวงวิญญาณของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วเข้าไปอยู่ในภาวะเดียวกับพรหมันหรือปรมาตมันได้

การจัดงานศพของชาวฮินดูขึ้นมา จึงเป็นการจัดขึ้นเพื่อระลึกถึงความตาย และความตายจะจัดขึ้นในรูปแบบที่เป็นธรรมสม่าเสมอซึ่งกำหนดโดยพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ฮินดูที่เก่าแก่ที่สุดที่เขียนขึ้นในภาษาสันสกฤต ต้นพิธีกรรมต่าง ๆ จะแตกต่างกันตามพื้นที่ประเพณีและปัจจัยอื่น ๆ

พิธีกรรมส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยครอบครัวด้วยพิธีกรรมบางอย่างที่ทำโดยนักบวช ชาวฮินดูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่มีผู้ก่อตั้ง เขาจึงสอนว่าพระเจ้าทรงอยู่ในแต่ละสิ่งมีชีวิตและวัตถุในจักรวาล และยังอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง เชื่อว่าสาระสำคัญของแต่ละดวงวิญญาณคือพระเจ้า และจุดประสงค์ของชีวิตคือการตระหนักถึงสาระสำคัญของพระเจ้า โดยชาวฮินดูเชื่อว่าเมื่อคนตายวิญญาณซึ่งหมายถึงบุคคลที่ออกและความตายเกิดขึ้นกับร่างกายเท่านั้น ดังนั้น ส่วนใหญ่ครอบครัวจะเลือกการเผาศพ ไม่นานหลังจากความตาย

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าพิธีศพของชาวฮินดูจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวส่วนใหญ่การประกอบพิธีจะเป็นผู้ชายเริ่มต้นตั้งแต่มีการตายเกิดขึ้น ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ดูแลอยู่เบื้องหลังห่าง ๆ ขณะแห่ศพไปเผาที่ริมแม่น้ำคงคานั้น ในปัจจุบันนี้การแห่ศพนั้นจะมีผู้เข้าร่วมพิธีตลอดทางโดยการมีเครื่องแห่และโปรยดอกไม้สีต่าง ๆ ตลอดทาง จะห่อหุ้มศพด้วยผ้าประดับด้วยดอกไม้ วางบนแคร่และนำไปประชุมเพลิงทันที ระหว่างทางไปเผาที่ริมแม่น้ำ ญาติพี่น้องจะเปล่งคำว่า “รามนาม สัตยา แส” แปลว่า พระนามของพระรามเท่านั้นจริงแท้ นับว่าบอกทางผู้ตายให้ระลึกถึงพระเป็นเจ้าของเจ้า หรืออีกนัยหนึ่งคือบอกว่า สรรพสิ่งล้วนไม่จริง มีก็แต่พระนามของพระเป็นเจ้าของเจ้าเท่านั้นที่จริง เล่ากันว่าแม้แต่พระศิวะผู้สถิตในป่าช้าแห่งจักรวาลคือพาราณสีนั้นก็ท่อง “รามนาม” อยู่เป็นนิตย์

สำหรับผู้ที่ทำธุรกิจเผาศพ หากเป็นศพของคนมีฐานะก็จะเผาหมดแล้วกวาดเก้าอี้ถ่านลงในแม่น้ำคงคา หากเป็นศพคนยากไร้บางคนเผาไม่หมดก็กวาดลงแม่น้ำคงคา ศพลอยอยู่กลางแม่น้ำเป็นเหยื่อของนกกาณกร้าง ภาพที่เห็นสำหรับคนอินเดียแล้วจะเป็นเรื่องปกติ แต่สำหรับคนชาติอื่นเมื่อเห็นภาพเหล่านี้แล้ว จะหวาดกลัวหากเมื่อได้ศึกษาหรือคลุกคลีนานวันหรือผู้ที่ไปศึกษาที่ประเทศอินเดียก็สามารถทำให้ผู้ศึกษาได้พิจารณาศพนั้นเป็นอนุสรณ์ฐานไปในตัว แล้วยังอยากจะศึกษาขั้นตอนพิธีศพของชาวฮินดูไปเรื่อย ๆ เพื่อที่จะนำความรู้เหล่านี้มาพัฒนาในการศึกษาและนำมาเผยแพร่ให้ชนรุ่นต่อไป โดยการเผยแพร่ในรูปแบบสารคดี หรือสิ่งตีพิมพ์ เพราะว่าการศึกษาเรื่องศพเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวกับทุกคน บางท่านอาจจะเห็นเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญนัก แต่ถ้าหากได้ศึกษาดี ๆ แล้วจะเป็นเรื่องดี

พิธีศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจะมีคติธรรมแอบแฝงให้เราได้เปรียบเทียบกับกรดำเนินการดำเนินชีวิต เพื่อที่จะนำความแอบแฝงนั้นมาเป็นสื่อให้เห็นความเป็นอยู่และวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับพิธีศพของชาวฮินดู ว่าพิธีศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น แท้จริงแล้วพระพุทธศาสนาได้นำพิธีศพมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตั้งแต่เริ่มการเสียชีวิตจนถึงขั้นตอนสุดท้าย มีบางขั้นตอนจะมีความแตกต่าง เช่น การเก็บอัฐิศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จะกวาดลงแม่น้ำคงคาหมดทั้งเก้าอี้ถ่าน ส่วนพระพุทธศาสนานั้นจะเก็บอัฐิของบรรพบุรุษไว้กราบไหว้บูชาเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ตาย

ชีวิตหลังความตายของชาวฮินดู ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วจะไปอยู่กับพระพรหม เพราะว่าพระพรหมสามารถให้ทุกอย่างได้ ตัวอย่าง เรื่องของพ่อของหนุมานที่ถูกกักขังดวงวิญญาณไว้ ฝ่ายแม่ของหนุมานได้สวดมนต์อ่อนวอนขอพรจากพระพรหมให้ปล่อยวิญญาณของพ่อหนุมาน การสวดมนต์ของแม่หนุมานก็เป็นจริง จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าชีวิตของชาวฮินดูเป็นส่วนหนึ่งของพระพรหม ดังนั้นการประกอบพิธีศพของชาวฮินดู จะเห็นได้ว่าเมื่อคนพร้อมที่จะตายเขาได้วางแผนหรือไปอยู่โรงแรมก่อนตายหรือสถานที่รองรับผู้ป่วยหนักที่มีความต้องการจะไปใช้ชีวิตก่อนตาย ณ ริมแม่น้ำคงคา เขาพร้อมที่จะไปอยู่กับพระพรหม และการตายของชาวฮินดูจะเป็นเรื่อง

ธรรมดา มาก ที่ริมแม่น้ำคงคาเปลวไฟจะไม่มีวันดับเลย คนที่ตายไปก็จะถูกนำมาเผาอยู่ตลอดเวลา ส่วนคนที่อยู่ก็ทำหน้าที่ของตนไป จะเห็นได้อยู่อย่างนี้มาประมาณ ๒,๕๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา

บทที่ ๔

การเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยทำการเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูโดยครอบคลุมเนื้อหาในด้านความหมายของพิธีศพ ประเภทของพิธีศพ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพ เป้าหมายของพิธีศพ และคุณค่าของพิธีศพ ปรากฏซึ่งในรายละเอียดแล้วในบทที่ ๒-๓ เป็นลำดับต่อไป

๔.๑ เปรียบเทียบความหมายของพิธีศพ

ในการศึกษาเปรียบเทียบความหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ดังนี้

๔.๑.๑ ความหมายในพระพุทธศาสนา

พิธีศพในพระพุทธศาสนาหมายถึง ระเบียบพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับศพของบุคคลที่ตายไปหรือร่างคนที่ตายแล้วมีคติความเชื่อว่าคนเมื่อสิ้นลมหายใจ จะครบอายุขัยเพราะแก่ชรา โดยภัยเบียดเบียน พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การเตรียมตัวตาย และได้เสนอหลักธรรมหลายข้อสำหรับให้ยึดเหนี่ยวเมื่อต้องเผชิญกับความตายจริง เรื่องความตายมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อไว้ให้เกิดความกลัว แต่เพื่อให้ตระหนักถึงชีวิตอันมีค่า แทนที่จะหวาดกลัว เราต้องคิดว่าเมื่อความตายมาเยือน จะทำให้สูญเสียโอกาสที่ดีในการปฏิบัติ การเพ่งพิจารณาใคร่ครวญว่าเราจะมีชีวิตอยู่ได้อีกไม่นาน จะช่วยให้เกิดพลังในการปฏิบัติธรรม และยอมรับว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิตดังเช่นที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ไม่มีสถานที่ใดที่ความตายมีอายุขัยไกลไปถึง ไม่ว่าจะเป็นในห้วงนภากาศ ในมหาสมุทร หรือแม้แต่ยามที่เราอยู่ท่ามกลางขุนเขา”^๑ ถ้าเรายอมรับว่าความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เมื่อถึงเวลาที่มันมาเยือนจริง ๆ เราก็อาจเผชิญหน้ากับมันได้ง่ายขึ้น

๔.๑.๒ ความหมายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึง การประกอบพิธีเกี่ยวกับความตายที่แม่น้ำคงคาหรือแม่น้ำสายอื่นในความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เรียกว่า อันตยัชฌิ หรืออันตกรณะ หมายถึงบูชาญสุดท้าย หรือกิจสุดท้าย เป็นพิธีกรรมประเภท “สัมสการ” หรือ สังสการสัมสการ แปลว่า “ความสืบเนื่อง” หมายถึงพิธีกรรมตลอดชีวิตคนเรา เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่ภาวะต่าง ๆ มีทั้งสิ้น ๑๖ ประการ นับตั้งแต่เกิดไปจนตาย หรือในตำนานพราหมณ์เมืองนครฯ เรียก “สงการศพ” อัน

^๑ ทะไล ลามะ, *ชั่วขณะสุดท้ายแห่งชีวิต*, แปลโดย ธารารินานต์ และคณะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

ตรรกะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและนิกาย แต่พิธีกรรมหลัก ๆ เหมือนกัน คือการเผาศพ ญาติพี่น้องจะหามศพไปที่แม่น้ำ ไปสู่บริเวณเผาศพ ซ้อมไฟปั้น ถ้ามีเงินก็ใช้ไม้หอมเช่นไม้จันทน์ ชำระศพด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ ให้กลิ่นน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือใบกะเพรา ประพรมศพด้วยเนย แล้วผู้สืบสกุลหรือผู้ “สปีดชะ” (ร่วมข้าวบิณฑกคือถวายข้าวบิณฑกให้ผู้ตายได้ตามลำดับ)

ตารางที่ ๔.๑ เปรียบเทียบความหมายของพิธีศพ

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
ระเบียบพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับศพของบุคคลที่ตายไปหรือร่างคนที่ตายแล้วมีความคิดว่าคนเมื่อสิ้นลมหายใจ จะครบอายุขัยเพราะแก่ชรา โดยภัยเบียดเบียน	การตายนั้นจึงเป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ภพภูมิอื่น และจะต้องกลับมาเวียนว่ายในสังสารวัฏจนกว่าจะบรรลุโมกษะ

จากตารางข้างต้นพบว่าทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า พิธีศพเป็นพิธีกรรมที่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบขึ้นเพื่ออุทิศบุญส่งเสริมให้ผู้สิ้นชีพไป ดำเนินไปสู่วิถีทางแห่งสุคติตามที่ผู้มีชีวิตอยู่หวังไว้ ส่วนความแตกต่างกันพระพุทธศาสนาเป็นเพียงทำบุญเพื่อส่งเสริมให้ผู้ตายเท่านั้น ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบพิธีมุ่งอ่อนวอนให้เทพเจ้าประทานในสิ่งที่ตนปรารถนาให้ผู้ตายมีความสุข

๔.๒ เปรียบเทียบประเภทของพิธีศพ

ได้ศึกษาเปรียบเทียบประเภทของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ดังนี้

๔.๒.๑ ประเภทของพิธีศพในพระพุทธศาสนา

การจัดงานศพของชาวพุทธนั้น มีการจัดที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของการตาย ซึ่งชาวพุทธได้แบ่งประเภทของการตายไว้ ๒ ประเภท คือ ๑) ตายดี หมายถึง การตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ๒) การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุ การหั่งกลม การตายพราย เป็นต้น

จากการศึกษาพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) พิธีศพพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น (๒) พิธีศพฆราวาสมีนางสิริมาเป็นต้น หากจะกล่าวถึงพิธีศพตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่พิธีศพของพระพุทธบิดา พิธีศพของพระพุทธเจ้า พิธีศพของพุทธสาวกตลอดถึงอุบาสก-อุบาสิกาจบจนถึงพิธีศพของชาวพุทธในประเทศไทย นับตั้งแต่พิธีศพพระสงฆ์และสามัญชนทั่วไป โดยเฉพาะชาวไทย ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตะของอนุชนรุ่นหลังที่ต้องการสักการะศพ ให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ ที่ดีเหมือนกัน แล้วแต่ว่ากาลเวลา สถานที่ และคตินิยมของท้องถิ่น ดังจะเห็นความแตกต่างกันมาแล้วนั้น การจัดพิธีศพในครั้งพุทธกาลก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นเนื้อหาสาระ ไม่มีการเก็บศพไว้หลายวัน สูงสุดก็ไม่เกิน ๗ วัน การจัดศพไม่ซับซ้อนมากมาย เน้นการสักการะศพด้วยของหอมต่าง ๆ มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีการละเล่นตามความเหมาะสมตามความต้องการของญาติ เช่นกรณีการจัดพิธีบรมศพของพระศาสดา พระสารีบุตร และ

พิธีศพทุกศพมีการเผาเป็นที่สุด แม้พระบรมศพของเจ้าแผ่นดินก็จะจัดตามประเพณีที่สืบต่อกันมา แล้วมีการนำอัฐมาบรรจุเป็นสถูปเจดีย์ไว้ให้มหาชนได้สักการะเพราะเป็นบุคคลสำคัญ เป็นต้น

การจัดพิธีศพในสมัยปัจจุบันตามหลักพระพุทธศาสนานั้นก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นการทำ สิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลและความดีงาม ตามคติธรรมของชาวพุทธเมื่อมีการตายไปก็เป็นการล่วงลับไม่ หวนกลับมาอีก ไม่ว่าเราจะเรียกร้อยอย่างไรก็ไม่สำเร็จ ทำอย่างไรก็ไม่ผล แต่พุทธศาสนิกชนนั้น ได้ ประารถความตายอย่างนี้แล้วก็ทำสิ่งที่ดีงาม เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งได้ผลเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ประการที่หนึ่ง ได้ทำบุญอุทิศกุศลนั้นแก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้วประการที่สอง ผู้ที่เป็นพี่น้องและมิตร สหาย เป็นต้น ก็จะได้บำเพ็ญคุณธรรม กล่าวคือ ได้แสดงความกตัญญูตเวทิตาธรรม แสดงความรำลึก ถึงและตอบแทนพระคุณของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นญาติและมิตรสหายของตนนอกจากนี้ ในส่วน ของผู้ทำบุญนั้น ก็เป็นการสร้างความเจริญงอกงามในทางบุญทางกุศล สะสมบุญคือความดีไว้ในชีวิต ของตนให้มากขึ้นไปด้วย

๔.๒.๒ ประเภทของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

การประกอบพิธีศพของชาวฮินดู จะเริ่มขึ้นเมื่อผู้ป่วยเสียชีวิตลง ญาติของผู้เสียชีวิตจะ ชำระล้างร่างกายของผู้เสียชีวิตและสวมเสื้อผ้าให้แก่ผู้เสียชีวิต โดยผู้ชายจะสวมชุดสีขาว ส่วนผู้หญิง จะสวมเสื้อผ้าลวดลายหลากสี จากนั้นจึงนำศพมาตั้งไว้กลางบ้านและโรยดอกไม้หลากหลายชนิดไว้ รอบศพ พร้อมทั้งจุดไฟตะเกียงไว้ทางด้านศีรษะของผู้ตาย ตามความเชื่อที่ว่า เพื่อให้ดวงวิญญาณเห็น แสงสว่าง หากผู้ตายเสียชีวิตโดยธรรมชาติก็จะประกอบพิธีศพภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับตั้งแต่ผู้ตาย เสียชีวิต แต่ถ้าหากผู้เสียชีวิตเป็นโรคติดต่อจะต้องประกอบพิธีกรรมศพไม่เกิน ๑๒ ชั่วโมงเมื่อตกแต่ง ศพเรียบร้อยแล้วก็จะวางศพไว้บนแคร่ จากนั้นญาติก็จะหามศพไปยังแม่น้ำคงคาเพื่อประกอบ พิธีกรรมศพ ช่วงที่เดินจากบ้านไปยังแม่น้ำคงคาจะต้องท่องบทสวด “ราม นาม สัตยะเฮ” ซึ่งสามารถ อธิบายให้เข้าใจได้ง่ายคือ เมื่อมีการเสียชีวิตเกิดขึ้น วิญญาณก็จะออกจากร่างกาย ซึ่งในเรื่องของ วิญญาณชาวฮินดูมีความเชื่อว่า วิญญาณเป็นสัจจะ พระรามถือเป็นตัวแทนของสัจจะ ร่างที่ไร้วิญญาณ บ่งบอกถึงความไม่เที่ยงแท้ของร่างกายที่จะต้องพบเจอกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ญาติของผู้เสียชีวิตจะ ท่องประโยคนั้นจนถึงบริเวณเผาศพที่เรียกว่า “ท่ามณีกรรมการฆาต” เป็นทำนองที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ ที่สุดในบรรดาทำนองทั้งหมดที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำคงคา ในการประกอบพิธีศพนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. **พิธีศพที่ไม่เผา** คือ ชาวฮินดูจะไม่นิยมเผาศพที่มีนัยว่า “บริสุทธิ์” เช่น นักบวช สาวพรหมจารี ทารก และคนที่ช้ำมากจนต้องถูกเทพเจ้าลงโทษด้วยการให้งูกัดหรือถูกฟ้าผ่า ศพที่ไม่ เผา หมายถึง ศพที่ไม่มีราศีและไม่มีบาป มี ๕ ประเภท ได้แก่ ๑) นักบวช ๒) สาวพรหมจรรย์ ๓) ทารก ๔) คนถูกงูกัดตาย ๕) คนถูกฟ้าผ่า ศพของบุคคลที่จะไม่ทำศพด้วยการเผา เช่น เด็กที่ยังไม่มี ฟันแท้ หรือสตรีที่ไม่มีสามี เขามักถ่วงน้ำ และที่สำคัญคือ “นักบวช” หรือสันยาสินีนักบวชนั้นเมื่อ ลื่นชีวิต ถ้าปรารถนาจะสละทุกสิ่ง ก็มักให้ศิษย์ถ่วงศพหรือลอยศพไปตามน้ำ แต่โดยมากศิษย์มัก อยากรจะเก็บสรีระไว้เป็นที่ระลึกและสักการะ จึงมักฝังศพในดิน การตายของนักบวชนั้นถือว่าเป็น การ เข้า “มหาสมาธิ” คือไม่ได้ตายในความหมายทั่ว ๆ ไป แต่เป็นการเข้าสู่สมาธิอันยิ่งใหญ่ อย่างสงบลึก ล้ำ การทำศพนักบวชจะจัดให้อยู่ในทำนองสมาธิแล้วฝังไว้ใต้ดินโดยขุดลงไปลึกพอสมควร ฝังแล้วทำ

เนินดินหรือแท่นศิลาไว้ด้านบนเพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน หากนับถือโฆษณิกาย แท่นเหนือหลุมศพจะเป็นที่ปลูกต้นกะเพราหรือต้นตุลสี เรียกอนุสรณ์สถานแบบนี้ว่า “พจนทาวัน” หรือป่าแห่งความรักของพระกฤษณะ

๒. พิธีศพที่เผา ศพของชาวฮินดูจะถูกเผาภายใน ๒๔ ชั่วโมงหลังจากการตายแล้ว ดังนั้น ขั้นตอนแรกก่อนนำไปเผา คือการนำน้ำบริสุทธิ์มาใช้ในการชำระทำความสะอาดร่างกาย ล้างสิ่งสกปรกทั้งหมดที่เกิดจากความตายก่อนที่จะห่อด้วยผ้าสีขาวห่อหุ้มหรือเสื้อผ้าที่เรียบง่าย จากนั้นพวกเขาจะนำร่างอันไร้วิญญาณลงที่เปลหรือแคร่ไม้ไผ่ นำเข้าศักดิ์สิทธิ์ที่หน้าผาก กรอกน้ำศักดิ์สิทธิ์ให้ไหลเข้าปาก และสวมพวงมาลัยดอกไม้ไว้รอบคอ รอบ ๆ เติงหรือเปลของผู้ตายมักถูกตกแต่งด้วยภาพของพระเจ้าที่ชื่นชอบของผู้ตาย ตั้งโคมไฟ จุดน้ำมัน และดอกไม้ ครอบครัวยุติธรรมและผู้เคารพนับถือ ร่วมแสดงคารวะหรือการให้ความเคารพนับถือครั้งสุดท้าย ด้วยการสวดมนต์สาธยายเพลงสวดและประกอบพิธีเผาในที่สุด ชาวฮินดูเชื่อในระบบที่ซับซ้อนของการเกิดใหม่ของจิตวิญญาณที่รู้จักกันในชื่อว่าการเกิดใหม่ เมื่อคนตายพวกเขาเร็ว ๆ นี้จะเกิดใหม่หรือดีกว่าหรือแย่งกว่าเดิมตามที่กำหนดโดยผลการปฏิบัติ การตายตามธรรมชาติของผู้ใหญ่ที่นับถือ ถือว่าเป็นโอกาสที่มีความสุขภายในชุมชนชาวฮินดู เพราะนี่หมายความว่าผู้ตายจะได้รับการจุติในชีวิตที่ดียิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาและยอมรับได้ในการแสดงความเศร้าโศกเมื่อมีคนรัก ควรหลีกเลี่ยงการไว้ทุกข์ที่มากเกินไป เมื่อชาวฮินดูอยู่ใกล้ความตาย พวกเขาควรหันหน้าไปทางทิศตะวันออก (มุ่งตรงไปที่พระเจ้า) และมุ่งเน้นการทอมนต์ส่วนตัวเพื่อความสะอาดสบายและความบริสุทธิ์ของจิตใจ ควรจุดน้ำมันให้สว่างไว้ข้างเตียงใกล้กับศีรษะของพวกเขา ฮินดูเลือกที่จะตายที่บ้านล้อมรอบไปด้วยครอบครัว ส่วนการไปโรงพยาบาลจะเฉพาะคราวที่จำเป็นและเป็นประโยชน์เท่านั้น แต่ถ้าความตายใกล้ตายแล้วคนควรนำกลับบ้าน ไปตายตามธรรมชาติอย่างที่สุด สถานที่ที่สมาชิกในครอบครัวควรเฝ้าระวังคนที่คุณรักขณะอธิษฐานร้องเพลงสวดและอ่านพระคัมภีร์ สมาชิกในครอบครัวควรจะกระซิบบนตักของคนที่คุณรักไว้ในหูหากไม่สามารถอ่านมันได้เอง ไม่มีการสอนศาสนาฮินดูที่ห้ามมิให้ผู้หนึ่งบริจาคอวัยวะของตนเมื่อตาย ตรงกันข้ามตำนานเทพเจ้าฮินดูมีเรื่องราวในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์และสังคมโดยรวม เจ้าหน้าที่หลายคนเชื่อว่าศาสนาฮินดูไม่ยอมรับการฝังศพ ศาสนาฮินดูเชื่อว่าการตายตามธรรมชาติและการสลายตัวควรได้รับการยอมรับในทางปฏิบัติ นี่ไม่ใช่ข้อห้ามโดยเด็ดขาดและเป็นที่ยอมรับว่าเกิดขึ้นจากการฝังศพของชาวฮินดู โดยทั่วไปแล้วจะมีการส่งกลับไปยังอินเดียหรือแปซิฟิกใต้และเพื่อจุดประสงค์ในการดูพิธีศพที่บ้านของครอบครัวก่อนการเผาศพครั้งสุดท้าย ศพควรถูกเผาก่อนพระอาทิตย์ตกดินและการฝังไม่เป็นที่แพร่หลาย

ตารางที่ ๔.๒ เปรียบเทียบประเภทของพิธีศพ

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
มี ๒ ประเภท คือ	มี ๒ ประเภท คือ
๑. พิธีศพพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น	๑. พิธีศพที่ไม่เผามีนักบวช สตรีพรหมจรรย์ เด็กทารก คนถูกงูกัด คนถูกฟ้าผ่า เป็นต้น
๒. พิธีศพฆราวาสมีนางสิริมาเป็นต้น	๒. พิธีศพที่เผา เป็นศพของคนตายสามัญ เว้นบุคคลพิเศษข้างต้น

จากตารางข้างต้นพบว่า ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า พิธีศพแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ พิธีศพของผู้บริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพของบุคคลทั่วไป ส่วนประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งเป็นศพของนักบวชกับฆราวาสและมีรายละเอียดในการประกอบพิธีแตกต่างกันตามวุฒิ ฐานันดรศักดิ์ แต่โดยภาพรวมแล้วจะเน้นการเผาเป็นสำคัญไม่เลือกชั้นวรรณะ และยศศักดิ์ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งประเภทพิธีศพออกเป็น ๒ โดยกล่าวถึงพิธีศพที่ไม่เผาสำหรับผู้ที่น่าบวชบริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพที่เผาเป็นพิธีทั่วไปแต่บุคคลทั้งปวงและมีการแบ่งระดับชั้นของพิธีศพตามวรรณะทางสังคม แต่ทั้งนี้ก็มีวิธีการตามความเชื่อทางศาสนาเหมือนกัน คือ การเผาและนำไปลอยในแม่น้ำคงคา เพื่อจะนำดวงวิญญาณไปสู่สรวงสวรรค์

๔.๓ เปรียบเทียบลำดับขั้นตอนของพิธีศพ

ในการศึกษาเปรียบเทียบลำดับขั้นตอนของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ดังนี้

๔.๓.๑ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพในพระพุทธศาสนา

ลำดับขั้นตอนของพิธีศพสมัยพุทธกาลดังกล่าวมานั้น มักจะจัดการศพโดยการเผา แต่ยังมีปรากฏ ในคัมภีร์อรรถกถาบางแห่งที่มีการจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น การเผาศพเป็นคติทางพุทธศาสนาซึ่งนิยมแพร่หลายในประเทศอินเดีย และเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชุมชนที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมการปลงศพก็เปลี่ยนไป จากพอมด หมอผีหรือผู้ขมังเวทย์ กลายเป็นนักพรตหรือผู้ทรงศีลเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ด้วยเหตุนี้ เมื่อชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์จึงไม่พบหลักฐานประเภทโครงกระดูกที่ฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว เพราะร่างของผู้ตายจะถูกเผาอดไหม้ เหลือเพียงเศษกระดูกและเถ้าถ่านที่บรรจุไว้ในภาชนะดินเผาเป็นหลักฐานให้ศึกษาได้เท่านั้นความเชื่อเรื่องพิธีศพของคนอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น จะเห็นได้ว่า คนอินเดียสมัยพุทธกาลมีการจัดการศพโดยการเผาและการทิ้งเป็นส่วนมาก ส่วนการฝังนั้นมีบ้างแต่ไม่เป็นที่นิยมอย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพิธีศพของชาวพุทธนั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมัยหลังพุทธกาล ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากครั้งพุทธกาลและได้สืบทอดมาถึงสมัยปัจจุบันนั่นเอง

การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นฉับพลันทันด่วน เช่น การตายร้ายถือเป็นเรื่องใหญ่มากในสมัยโบราณ เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีแล้วยังดุร้ายกว่าผีที่ตายธรรมดาเสียอีก ถ้าไปตายนอกบ้านห้ามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน เมื่อตายแล้วให้รีบนำไปเผาหรือฝังที่ป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น ถ้าตายในเวลากลางคืนจะช่วยกันหาม จุดไม้ไผ่จุดไม้แคว้ คุ้มกันไปฝังในคืนนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้เผาศพจนกว่าจนกว่าจะถึงเช้าจึงนำไปฝัง คนที่ตายร้ายไม่มีการผูกเท้าผูกมือ ด้วยฝ้ายเหมือนคนที่ตายดี การนำศพไปฝังใช้คนหามทำด้วยไม้ไผ่ จำนวนคนหาม ๔ คน ไม่มีพระสงฆ์นำหน้าจูงศพไปป่าช้าเรียกว่า “ตายไม่เห็นหน้าพระ” ห้ามทำสังฆทานถวาย ห้ามถวายขันข้าวแด่พระสงฆ์ ทำบุญได้อย่างเดียวคือถวายข้าวดิบหรือข้าวสารที่ไม่ได้นึ่งหรือหุง

การตายโหงต้องฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น มีการตายร้ายบางกรณีเท่านั้นถ้าต้องการเผาจะต้องทำพิธีล่วงหน้าไว้ก่อน

การเลือกที่ขุดหลุมฝังศพ เมื่อนำศพไปถึงป่าช้าแล้ว สล่าเค้า หรืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีจะนำไข่เสียงทายโยนเพื่อหาที่ขุดหลุม ถ้าโยนไข่ยังไม่แตก ก็จะเก็บโยนไปทางอื่นอีก เมื่อไข่แตกตรงไหนก็ให้ขุดหลุมตรงนั้น จะย้ายที่ไม่ได้แม้จะเป็นตอไม้ใหญ่ก็ต้องขุดฝังตรงนั้น^๒ ตามความเชื่อเรื่องการจัดศพคนตายร้ายนี้สามารถแยกประเภทของการตายได้ดังนี้คือ

ก) ตายห้องกลม คือคนที่ตายพร้อมกับลูกขณะที่ลูกยังอยู่ในท้อง การตายในลักษณะนี้ชาวบ้านถือว่าวิญญาณเฮี้ยนมาก จะต้องทำพิธีกรรมเฉพาะเรียกว่า “ผ่าห้อง” เสียก่อน จึงจะนำไปฝังได้ พิธีศพนั้นเริ่มตั้งแต่การนำศพผู้ตายลงจากบ้านทางใต้ถุนตรงที่ศพนอน แล้วนำศพใส่คานหามที่เตรียมไว้ ผูกศพติดคานหาม ๓ แห่ง คือที่คอ เอว และที่เท้า เมื่อนำศพไปพ้นจากบ้านแล้ว ก็จะทำพิธีตัดขาดจากความเป็นสามีภรรยาแล้ว จึงจะนำศพไปป่าช้า ผู้ทำพิธีเรียกว่าหมอผี จะนำกรวยดอกไม้ ใส่มือศพ ๑ กรวย และให้สามี ๑ กรวย เสร็จแล้วจะนำด้ายสายสิญจน์ผูกมือศพแล้วโยนด้ายมาผูกกับมือผู้เป็นสามี หลังจากนั้นจะเสกคาถาลงบนมิดหมอและตัดด้ายสายสิญจน์ตรงกลางให้ขาดทีเดียว พอด้ายสายสิญจน์ขาดแล้ว ผู้เป็นสามีจะรีบถอดเสื้อผ้าวิ่งเข้าไปอยู่ในวัดโดยไม่เหลียวหลัง ระยะเวลาอยู่วัดประมาณ ๓-๗ วัน บางคนก็ถือโอกาสบวชอุทิศกุศลให้ภรรยา หลังจากทำพิธีตัดแล้วก็จะนำศพไปป่าช้า การหามศพไปนั้น ผู้หามและผู้ร่วมขบวนศพไปป่าช้าจะต้องไม่เหลียวหลัง ขณะศพถึงทางแยกต้องหามศพหมุนวนรอบไปมา ส่วนหมอผี ก็จะเสกมิดหมอขีดเส้นขวางบนถนนที่ศพผ่านเมื่อศพไปถึงบริเวณป่าช้าหมอผีก็จะเส็งทายสถานที่ฝังศพด้วยการโยนไข่ไก่ไข่แตกตรงไหนก็ขุดหลุมฝังศพตรงนั้น และก่อนนำศพลงหลุมก็ต้องทำพิธีผ่าห้องศพ โดย “หมอผี” จะนำเคียวเกี่ยวข้าวที่คมกริบมาแหวกหน้าห้องศพทีเดียวจากล่างขึ้นข้างบน แล้วนำศพนารออกมามีฟาง ๆ ศพมารดา หลังจากนั้นก็จะกลบดิน การทำพิธีกรรมทุกขั้นตอนนั้น หมอผี จะต้องเสกคาถาอาคมทุกครั้งเพื่อสะกดวิญญาณผู้ตาย

ข) ตกน้ำตาย ตามปกติศพของคนตกน้ำตายต้องฝังในวันนั้น แต่ถ้าเจ้าภาพอยากที่จะเผาศพ โบราณจารย์ท่านให้ทำพิธีดังนี้ ให้เอาหัวขมิ้นตำผสมกับฝุ่น ละลายน้ำให้เปียกแล้วเอาทาหัวของศพ การทำให้เอามีอช้ำขมิ้นที่ตำนั้นแล้วลูบขึ้น ๗ ครั้ง ลูบลง ๗ ครั้ง ทำพิธีอย่างนี้แล้วจึงสามารถเผาศพได้ ศพคนที่ตกน้ำตาย ท่านห้ามผู้ที่เป็นเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามมีการสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำหน้าศพ ห้ามถวายสังฆทาน

ค) ตายด้วยฟ้าผ่า ท่านให้ยกศพใส่รางหมู คือรางไม้สำหรับใส่อาหารให้หมู แล้วช่วยกันดึงรางหมูไปมา ๓ ครั้ง บางท้องถิ่นระหว่างที่ชักรางหมูไปมานั้นให้ชกโดยแรงให้ศพตกลงดิน แล้วหามศพเข้าใส่ใหม่ ชกไปมาให้ศพตกอีกให้ตกถึง ๓ ครั้ง จึงให้อาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น ทำอย่างนี้แล้วจึงฝังศพได้ ห้ามเก็บศพคนที่ตายฟ้าผ่าไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามสวดสังคหะ ไม่ควรมีการให้ศีล รับศีล ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายทานข้าวสารดิบที่ยังไม่ได้นึ่งตรงจุดที่คนนั้นตายได้

^๒ ศรีเลา เกษพรหม, ประเพณีชีวิตคนเมือง, หน้า ๙๑.

ง) ตายแขวนคอ การตายแขวนคอนั้น ถือว่าวิญญาณเฮี้ยนพอ ๆ กับการตายห้องกลม ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมที่เฉพาะ เริ่มตั้งแต่หา “หมอดี” มาตัดเชือกที่แขวนคอ ส่วนศพนั้นให้ฝังได้อย่างเดียว และต้องฝังในทำนองขุดหลุมลึกอย่างน้อย ๒ เมตร แล้วหามศพลงยืนในหลุมให้หันหน้าศพไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ให้คลี่ผมของศพด้วย เอาหม้อดินครอบหัวแล้วจึงถมดินแล้วให้ชีปะขาวหรือนักบวช ใช้เผื่อ คือคราดที่ใช้ทำนา และคลาดอันนั้นต้องมี ๗ ชี คราดหรือเผื่อไปมาบนหลุมฝังศพ พร้อมกับกล่าวว่า “ให้ฝนดี น้ำไหลด้วยร่อง” ถ้าไม่ทำพิธีดังกล่าวนี้ห้ามฝังศพยืน แต่ถ้าไม่ฝังศพให้ยืนเชื่อว่าลูกหลานที่อยู่ข้างหลังจะพากันร้อนไหม้ ฉิบหายวายคร้ว ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ไม่ให้มีการให้ศีล รับศีล ห้ามสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูป นำขบวนหามศพ ห้ามถวายสังฆทาน ให้ถวายทานข้าวสารดิบตรงจุดที่ตายนั้น

ถ้าเกิดอุบัติเหตุเช่น ตกต้นไม้ แขวนคอ เสือกัด หมี่ตะบป ข้างฆ่า ม้าติด วัวควายขวิด ฟ่าผ่า ถูกปืน ถูกหอก ถูกดาบแทงฟัน ไฟไหม้ ุงักต จมน้ำ ถ้าไม่ตายในทันทีให้พระสงฆ์ทำพิธีถอนแล้วจึงนำมาบ้านได้ เมื่อนำมาแล้วมาตายที่บ้าน ระหว่างทางจะนำศพไปฝังข้างทางจะเอาชี้เข้าโรยหน้าบ้านก่อนและบ้านที่ตากเสื้อผ้าไว้ต้องเก็บให้หมดแล้วจึงหามศพออกไปฝังที่ป่าช้า^๓

สรุปลำดับขั้นตอนของการจัดพิธีศพของชาวพุทธนั้น สามารถแยกพิธีกรรมการจัดศพออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ และการจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดพิธีศพนั้นส่วนใหญ่ก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี การจัดพิธีศพของเจ้านาย และพระสงฆ์ นั้นจะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป ตรงที่เครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพและปราสาทศพนั้นมีความสูงใหญ่งดงามอลังการ ตั้งบนหลังนกหัสติลิงค์ และมีการชักลากไปสู่ที่เผา หรือมีการจัดสร้างเมรุชั่วคราวในการเผาศพ และมีการกำหนดสถานที่เผาตามแต่ฐานันดรศักดิ์ เช่นที่วัด ที่เมรุ หรือที่ป่าช้า เป็นต้น และมีการได้รับพระราชทานเกียรติจากราชวงศ์ชั้นสูง เป็นต้น ส่วนศพพระสงฆ์ก็ได้รับการจัดศพที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้ศพเจ้านายเหมือนกันเพราะเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไป หากเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ และพระสงฆ์ที่บวชมาเป็นเวลานานได้รับยกย่องให้เป็นครูบา ส่วนงานศพของสามัญชนทั่วไปก็จะจัดตามฐานะในอดีตไม่มีการใส่ปราสาทศพ ไม่มีการลากจูง จะจัดพิธีศพต้องคำนึงจารีตประเพณี และข้อห้ามของชุมชนเป็นหลักเป็นการจัดพิธีศพที่ดูเรียบง่าย เศร้าโศก ต่อมาภายหลังการจัดศพไม่ว่าจะเป็นศพของเจ้านาย พระสงฆ์ หรือสามัญชน ก็ดูเหมือนไม่แตกต่างกันมากเท่าไร มีการทำบุญอุทิศกุศล ใส่ปราสาท ชักลากไปสู่ที่เผา มีดนตรีแห่ มีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน เหมือนกันหมด ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพศพนั้น ๆ ด้วยว่าจะจัดงานศพออกมาในรูปแบบไหนก็ตาม ก็อย่าทำให้ผิดจารีตประเพณี และให้สมเกียรติแก่ผู้วายชนและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง

๔.๓.๒ ลำดับขั้นตอนของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

สำหรับเมืองพาราณสีจะมีอยู่สองฝั่ง ฝั่งที่เป็นแม่น้ำคงคาจะมีภูตผีของพวกเศรษฐีที่ปลุกไว้เพื่อมาพักในวาระสุดท้ายของชีวิตก่อนสิ้นลมหายใจและมีโรงแรมแห่งความตายสำหรับผู้ที่ต้องการมาเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคาตั้งเรียงรายอยู่หลายหลัง ชาวฮินดูจะเรียกฝั่งนี้ว่า ฝั่งสวรรค์ ส่วนฝั่ง

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

ตรงข้ามเมืองพาราณสีจะเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ไม่มีอาคารบ้านเรือน ไม่มีผู้คนและไม่มีประกอบพิธีกรรมใด ๆ ทั้งสิ้นในฝั่งนี้ ชาวฮินดูเรียกฝั่งนี้ว่า ฝั่งนรก การทำพิธีศพของชาวฮินดูนั้นจะมีความแตกต่างกันตามวรรณะและสถานภาพทางสังคมของผู้เสียชีวิต อย่างไรก็ตาม ชาวฮินดูมีประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่คล้ายคลึงกัน คือ การที่ผู้ป่วยมีความต้องการที่จะไปเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคา ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองพาราณสี หากไม่สามารถไปประกอบพิธีที่แม่น้ำคงคาได้ ชาวฮินดูก็สามารถประกอบพิธีศพที่แม่น้ำแห่งไหนก็ได้ตามแต่ความสะดวกและตามความศรัทธา แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวฮินดูจะนิยมมาประกอบพิธีกรรมศพที่แม่น้ำแห่งนี้ แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู เป็นสายน้ำแห่งความศรัทธาที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวฮินดูนับตั้งแต่การเกิดจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต นักบุญส่วนใหญ่จะรวมตัวกันมาแสวงบุญที่นี่ ในเรื่องของพิธีกรรมศพนั้น ชาวฮินดูมีความเชื่อว่า แม่น้ำคงคาคือแม่น้ำที่จะพาดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตไปสู่เทวโลกได้ จึงทำให้แม่น้ำแห่งนี้มีทั้งโรงแรมแห่งความตายสำหรับผู้ที่ต้องการจะมาเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคาตั้งเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำความเชื่อเรื่องพิธีศพของคนอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น จะเห็นได้ว่า คนอินเดียสมัยพุทธกาลมีการจัดการศพด้วยการเผา และการทิ้งเป็นส่วนมาก ส่วนการฝังนั้นมีบ้างแต่ไม่เป็นที่นิยมอย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพิธีศพของชาวพุทธนั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมัยหลังพุทธกาล ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากครั้งพุทธกาลนั่นเอง

ในขั้นตอนการประกอบพิธีศพของฮินดูนั้น บรรดาญาติพี่น้อง จะต้องนำร่างของผู้ตายมาไว้ที่บ้านเริ่มด้วยการชำระล้างร่างกายของผู้ตายให้สะอาด หลังจากนั้นก็จะเปลี่ยนให้เป็นชุดที่สะอาดและสวยที่สุด จัดให้อยู่ตรงกลางบ้าน ไม่ต้องใส่โลงศพ รอบศพจะโรยไปด้วย ดอกไม้บานาชนิด จากนั้นต้องจุดไฟตะเกียงน้ำมันไว้ทางด้านศีรษะ (ตามความเชื่อที่ว่า ดวงวิญญาณเห็นแสงสว่าง) ตั้งศพไว้เพียงแค่วันไม่เกิน ๒๔ ชั่วโมง ในช่วงนี้ ทุกคนจะมาร่วมช่วยกันทำอาหาร และต้องเป็นอาหารมังสวิรัต เท่านั้น และสิ่งที่ไม่เหมือนไทยอีกอย่าง คือ ไม่มีเหล้า เบียร์ หรือการพนัน ภรรยาของผู้ตายจะแต่งกายด้วยผ้าสีขาวได้เท่านั้น แล้วห้ามเกล้าผมและปล่อยตามธรรมชาติ เพียงแค่แถมผงสีแดงตรงหน้าผาก เท่านั้น พิธีกรรมทั้งหมดนั้นเป็นเฉพาะลูกชายคนโตเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนลูกผู้หญิงมีส่วนน้อยมาก หรือไม่มีเลย พอครบหนึ่งวัน จะเคลื่อนศพไปเตรียมเผา ส่วนมากจะเป็นทำน้ำ ผู้ตายจะถูกแบกไปบนแคร่ไม้ไผ่ โรยด้วยดอกไม้ มีเครื่องบรรเลงเดินนำหน้าศพ ตามด้วยคนโปรยดอกกุหลาบ บางครั้งจะจุดประทัดด้วย ผู้ร่วมขบวนเป็นชายเท่านั้น ญาติฝ่ายหญิงส่งศพได้เพียงแค่หน้าประตูบ้าน พอถึงที่ศพจะถูกวางบนกองฟืนทับด้วยฟางและหญ้าเปียกน้ำ แล้วจึงถูกปิดด้วยมูลวัวแผ่นตากแห้งอีกชั้นหนึ่ง หลังจากนั้นลูกชายคนโตจะแบกหม้อน้ำดินเผาเจาะรูข้าง ๆ เพื่อให้น้ำไหลออกเดินวนไปรอบ เสร็จแล้วจึงจุดไฟ ใช้เวลาเผาเกือบ ๒๔ ชั่วโมงก็หมด ถ้ากระดูกทั้งหมดถูกกวาดลงแม่น้ำ ฮินดูเชื่อว่าแม่น้ำทุกสาย จะไปเชื่อมกับแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ เขาเชื่อว่าเมื่อศพถูกเผาแล้วและกิเลสตัณหา จะกลับไปปรวนเป็นเอกภาพกับความศรัทธา ส่วนอัฐตาของผู้นั้น จะได้ลอยตามแม่น้ำไป อีกอย่าง คือพอเผาเสร็จ ญาติจะต้องทุบกะโหลกศีรษะให้แตก เพื่อปลดปล่อยดวงวิญญาณให้พ้นจากการติดกับเนื้อหนังมังสา

จากการเปรียบเทียบลำดับขั้นตอนการจัดพิธีศพ ทางพระพุทธศาสนา สามารถแยกพิธีกรรมการจัดศพออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ และการจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดพิธีศพนั้นส่วนใหญ่ก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือต้องการส่งให้

ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี การจัดพิธีศพของเจ้านาย และพระสงฆ์ นั้นจะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป ตรงที่เครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพและปราสาทศพนั้นมีความสูงใหญ่ งดงามอลังการตั้งบนหลังนกหัสติลิงค์ และมีการชักลากไปสู่ที่เผา หรือมีการจัดสร้างเมรุชั่วคราวในการเผาศพ และมีการกำหนดสถานที่เผาตามแต่ฐานันดรศักดิ์ เช่นที่วัด ที่เมรุ หรือที่ป่าช้า เป็นต้น สำหรับการจัดทำพิธีเผาศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น จะแตกต่างกันตามวรรณะของผู้เสียชีวิต หากผู้ตายอยู่ในวรรณะพราหมณ์ (ผู้รู้ศาสนา) จะจุดไฟเผาที่ศีรษะก่อน วรรณะกษัตริย์ (กษัตริย์ ทหาร) จะเริ่มจุดไฟเผาที่บริเวณหัวไหล่ วรรณะแพศย์ (พ่อค้า เกษตรกร) จะเริ่มจุดไฟเผาที่บริเวณสะโพก ส่วนวรรณะสุดท้ายคือ วรรณะศูทร (กรรมกร) จะเริ่มจุดไฟเผาที่บริเวณเท้า สำหรับพวกจัณฑาลซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกขับออกจากสังคมให้กลายเป็นพวกนอกรวรรณะ จะไม่ทำการประกอบพิธีกรรมศพ หากจะเผาศพต้องไปทำการเผาให้ห่างจากรวรรณะทั้งสิ้นซึ่งจะได้กล่าวถึงลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ เปรียบเทียบลำดับขั้นตอนของพิธีศพ

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
<p>ลำดับขั้นตอนการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีงานศพมีดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การแจ้งตาย ๒. การนำศพไปวัด ๓. การอาบน้ำศพ การรดน้ำศพ ๔. การจัดงานบำเพ็ญกุศลสวดอภิธรรม ๕. การบรรจุเก็บศพ ๖. การฃาปนกิจศพ ๗. การเก็บอัฐิ ๘. การลอยอังคาร 	<p>ในขั้นตอนการประกอบพิธีศพของฮินดูนั้น</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การอาบน้ำศพ การรดน้ำศพ ๒. เปลี่ยนให้เป็นชุดที่สะอาดและสวยที่สุด ๓. จัดให้นอนตรงกลางบ้าน ๔. โรยไปด้วย ดอกไม้ นานาชนิด ๕. การจัดงานบำเพ็ญกุศลศพ ๑ คืน ๖. การฃาปนกิจศพ ๗. ลูกชายคนโตจะแบกหม้อน้ำดินเผาเจาะรูข้าง ๆ เพื่อให้น้ำไหลออก เดินวนไปรอบ เสร็จแล้วจึงจุดไฟ ๘. การลอยอัฐิและอังคาร

จากตารางข้างต้นพบว่าทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีขั้นตอนในการประกอบพิธีศพคล้ายกันเริ่มตั้งแต่การชำระศพของผู้ตายให้สะอาดและประดับประดาศพให้ไม่ดูจืดตามีการบำเพ็ญกุศลในระหว่างและมีการเผาเป็นที่สุด ส่วนประเด็นที่ต่างกันนั้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมที่ละเอียดอ่อนแฝงไว้ด้วยคติธรรม เช่น การประกอบพิธีศพของพระพุทธเจ้า มีการพันด้วยสำลี ๑,๐๐๐ ชั้น มีการปลงธรรมสังเวยตอนเผาปัจจุบันกลายเป็นการสวดพระอิทธิธรรมและมีพิธีกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ผสมผสานตามวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีธรรมเนียมเก็บอัฐิของบรรพบุรุษไว้เพื่อสักการบูชาอันแสดงถึงความกตัญญูตเวทิตา ส่วนขั้นตอนพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่แตกต่างนั้นจะเน้นพิธีการรวมญาติเพื่อแสดงถึงความรักในผู้ตายเน้นผู้เป็นผู้ประกอบพิธีไม่มีการเก็บอัฐิไว้หลังจากการเผาจะลงในแม่น้ำคงคาพร้อมทั้งเถ้าอังคาร

๔.๔ เปรียบเทียบเป้าหมายของพิธีศพ

๔.๔.๑ เป้าหมายพิธีศพในพระพุทธศาสนา

ความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นสังคมใด เชื้อชาติใด หรือศาสนาใด ทุกคนย่อมพบกับความตายเป็นจุดสิ้นสุดของชีวิต แตกต่างกันไปตรงที่ว่า การเสียชีวิตจะเกิดขึ้นช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง เมื่อมีการเสียชีวิตเกิดขึ้นก็ต้องมีการจัดทำพิธีศพเพื่อพระพุทธศาสนา สามารถแยกพิธีออกเป็น ๖ ประเภทคือ พิธีศพพระพุทธเจ้า พิธีศพพระเจ้าสุทโธทนะ พิธีศพพระอัครสาวก พิธีศพของพระสงฆ์ และพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดทำพิธีศพนั้นส่วนใหญ่ก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี พิธีศพนั้นจะมีความแตกต่างกันไปตรงที่เครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพนั้นมีความสูงใหญ่ดงามอลังการตั้งบนหลังนักษัตรี่สิงค และมีการชักลากไปสู่ที่เผา หรือมีการจัดสร้างเมรุชั่วคราวในการเผาศพ และมีการกำหนดสถานที่เผาตามแต่ฐานันดรศักดิ์ เช่นที่วัด หรือที่ข่วงเมรุ หรือที่ป่าช้า เป็นต้น

ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สามารถแยกพิธีออกเป็น ๔ ประเภทคือ พิธีศพที่ไม่เผา พิธีศพที่ฝัง พิธีศพที่เผา พิธีศพต่างวรรณะ

ศพที่เผาแล้วและเอากระดูกมาทำบุญและทำบุญบ้านด้วยเช่นนี้ จึงวงสายสิญจน์และตั้งหมอน้ำมนต์ได้ แต่ไม่ควรเอาสายสิญจน์ไปวางกับที่ใส่กระดูก จะเอาสายสิญจน์วางกับกระดูกก็ต่อเมื่อจะถึงเวลาจะบังสุกุลอีกครั้งหนึ่ง การบังสุกุลนั้นคือพระว่า “อนิจจา วต สงขารา จนถึง เตสั วูปสโม สุโข” เป็นบทปลงสังขารของพระและผู้อยู่ในที่นั้นก็ปลงตามไปด้วย ให้เห็นว่าร่างกายเป็นของไม่เที่ยงเกิดมาแล้วก็เสื่อมและดับลงในที่สุด จะมีสุขได้ก็ต่อเมื่อร่างกายสงบคือไม่มีเกิดไม่มีดับ นี่เป็นข้อความบทบังสุกุล คือการพิจารณาผ้าที่เปื้อนฝุ่นละอองหรือที่เข่าห่อซากศพ เป็นเรื่องของพระที่จะต้องไปเที่ยวพิจารณาหาตามซากศพแล้ว นำมาซักฟอกเป็นผ้านุ่มนวล ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เพราะมีผู้ศรัทธานำผ้าที่สะอาดมาวางไว้ที่ข้างศพ หรือวางไว้กับภูเขาโยง แล้วพระก็พิจารณาเอาผ้าที่วางไว้เรียกว่า ผ้าบังสุกุล พระไปพิจารณาผ้านั้น เรียกว่า ซักผ้าบังสุกุล ซึ่งเรียกกันติดปากมาจนถึงปัจจุบัน^๕

สรุปเป้าหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงเรื่องความตายไว้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์ เป็นอุทธรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตน เมื่อพ้นจากความตาย เพราะว่าการเกิดแก่เจ็บตายนั้นเราจะมองเห็นถึงความ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดาในโลกนี้ ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจากตายไปแล้ว ๑ วัน ๒ วัน หรือ ๓ วัน ขึ้นอืด ซ้ำเลือดซ้ำหนอง และเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลยหรือ ว่าท่านก็เหมือนกัน จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถหนีพ้นความตายไปได้เนื่องจากอายุคนเรามีเพียงจำกัดเท่านั้น เพราะฉะนั้นหนักหนาแล้วที่เราทั้งหลายได้ประสบกับความทุกข์ ในการตายของบิดา มารดา บุตร ธิดา พี่น้องชายหญิง ทั้งหลายก็ในขณะที่ประสบความทุกข์เช่นนั้น เราทั้งหลายได้หลั่งน้ำตา ลงบนหนทางอันยาวนี้มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ทีเดีย

^๕ พระครูคุณสารสัมพันธ์, พิธีกรรมต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: จิระ การพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

๔.๔.๒ เป้าหมายของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

เป้าหมายของพิธีศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จากการศึกษาเรื่องการเกิดในศาสนาฮินดู พบว่า การเกิด คือ จิตวิญญาณของแต่ละบุคคล และพระผู้เป็นเจ้า มีกระบวนการกำเนิดจากเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งต้องการจะสร้างนามรูปต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อแสดงถึงความเป็นอยู่จริงเหนือกาลและความมีอำนาจสิทธิ์ขาดอยู่เหนือทุกสิ่งของพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่จริงแท้มีอยู่เพียงสิ่งเดียวคืออาตมัน ซึ่งไม่อาจแยกออกจากกันได้ นี่เองที่จะทำให้หลุดพ้นจากสังสาระได้ เพราะได้ร่วมอยู่ในอาตมันอันไม่มีขอบเขต อยู่เหนือความดีและความชั่ว กล่าวคืออยู่เหนือกรรมและผลกรรม แต่สรรพสิ่งเหล่านั้นต่างมีเป้าหมายเดียวกันเมื่อสิ้นชีพแล้วคือการกลับเข้ามาอยู่ร่วมกับพระผู้เป็นเจ้า และวิญญาณของเขาเหล่านั้นก็จะเป็นอมตะตันทีวิญญาณที่เป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกาย การตายเป็นเพียงวิญญาณออกจากร่างกาย เพราะร่างกายเดิมไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ วิญญาณก็จะไปถือเอาร่างใหม่ หรือที่เรียกว่า เกิดใหม่ ดุจคนสวมเสื้อผ้าที่เก่าคร่ำคร่า ไปหาชุดใหม่สวมใส่เรียกว่า สังสารวัฏ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไปตราบที่ยังไม่บรรลุความหลุดพ้น หรือโมกษะ ชาวฮินดูเชื่อว่า โมกษะเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ผู้เข้าถึงโมกษะจะไปอยู่กับพระพรหมชั่วนินรันตร ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

จากการศึกษาเปรียบเทียบเป้าหมายของพิธีศพ สรุปได้ว่า เป้าหมายของพิธีศพในพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงเรื่องความตายไว้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์ เป็นอุทahrenให้เร่งรีบปฏิบัติตน เมื่อพ้นจากความตาย เพราะว่าการเกิดแก่เจ็บตายนั้นเราจะมองเห็นถึงความ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดาในโลกนี้ ส่วนเป้าหมายของพิธีศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พบว่า การเกิด คือ จิตวิญญาณของแต่ละบุคคล และพระผู้เป็นเจ้า มีกระบวนการกำเนิดจากเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งต้องการจะสร้างนามรูปต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อแสดงถึงความเป็นอยู่จริงเหนือกาลและความมีอำนาจสิทธิ์ขาดอยู่เหนือทุกสิ่งของพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่จริงแท้มีอยู่เพียงสิ่งเดียวคืออาตมัน ซึ่งไม่อาจแยกออกจากกันได้

ตารางที่ ๔.๔ เปรียบเทียบเป้าหมายพิธีศพ

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
๑. เพื่อชำระหรือทำลายศพไม่ให้จุจากตา	๑. เพื่อชำระหรือทำลายศพไม่ให้จุจากตา
๒. แสดงถึงความอาลัยต่อผู้ล่วงลับ	๒. แสดงถึงความอาลัยต่อผู้ล่วงลับ
๓. เป็นการสร้างบุญกุศลอุทิศให้แก่ผู้ตายไป	๓. เป็นการส่งดวงวิญญาณผู้ตายให้แก่พระผู้เป็นเจ้า
๔. เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้อยู่เบื้องหลัง	๔. แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ

จากตารางข้างต้นพบว่า ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเรื่องเป้าหมายของการประกอบพิธีศพเหมือนกันคือ ต้องการชำระศพไม่ให้มีกลิ่นเหม็นจุจากตาและเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิต่ทำบุญหนุนส่งให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพที่ต่างกันคือ พระพุทธศาสนาเถรวาทมีเป้าหมายเพียงเพื่อทำบุญเกื้อหนุนให้ผู้ตายเท่าที่ผู้ตายสามารถรับผลแห่งบุญนั้นไม่สามารถที่จะบังคับให้ผู้หนึ่งผู้ใดอำนวยการให้ผู้ตายสมหวังได้ทั้งหมด ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเป้าหมายเพื่อให้

ผู้ตายไปสู่สุคติภพด้วยการอ้อนวอนเทพเจ้าช่วยประคับประคองเอ็นดูให้เข้าสู่ภพภูมิที่ผู้ตายปรารถนา เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่

๔.๕ เปรียบเทียบคุณค่าของพิธีศพ

ในการศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าของพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ดังนี้

๔.๕.๑ คุณค่าของพิธีศพในพระพุทธศาสนา

คุณค่าที่ได้จากพิธีกรรมการทำบุญอุทิศส่วนกุศลคือ

๑. เพื่อให้กำลังใจแก่ผู้อยู่เบื้องหลัง ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ที่เป็นบุตร ภรรยา สามีญาติพี่น้อง หรือคนใกล้ชิด เพราะจะได้เป็นการระลึกอยู่เสมอว่าต่อไปจะไม่มีผู้น้อยอยู่อีกแล้ว ผู้ที่อยู่ข้างหลังจะได้ปฏิบัติตนให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร และสังวรไว้อยู่เสมอว่าไม่มีใครรอดพ้นการตายไปได้ และหมั่นสร้างความดีเพื่อให้คนที่อยู่ข้างหลังระลึกถึง ทำจิตใจให้เข้มแข็ง รู้สึกปลอดภัยเสมือนว่าผู้ตายยังอยู่ด้วยเสมอ

๒. เพื่อพี่น้องและมิตรสหาย พี่น้องและญาติมิตรก็จะได้บำเพ็ญคุณธรรม กล่าวคือ กตัญญูตเวทิตาธรรม แสดงความรำลึกถึง และตอบแทนพระคุณของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นญาติและมิตรสหายของตน

๓. เพื่อได้อุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับไป นอกจากนี้ในส่วนของตัวผู้ทำบุญนั่นเอง ก็เป็นการสร้างความเจริญงอกงามในทางบุญทางกุศล สะสมบุญคือความดีไว้ในชีวิตของตนให้มากขึ้น ด้วยการทำบุญเกี่ยวกับการตาย ว่าที่จริงแล้วการปรารถนาเหตุการณ์คือการตาย แล้วกระทำบุญนั้น มีทางทำได้หลายประการด้วยกัน ในทางพระพุทธศาสนาท่านกล่าวถึงบุญไว้ต่าง ๆ มากมายเหลือเกิน แต่เมื่อสรุปแล้วการทำบุญมี ๓ ลักษณะ คือ ทาน การให้การบริจาคเพื่อบรรเทาความโลภบรรเทาความตระหนี่ คีล ความประพฤติดีประพฤติชอบทางกายวาจา เพื่อประพฤติชอบทั้งการวาทาจะได้ออกจากความเสื่อม ภาวนา การฝึกอบรมจิตใจเพื่อให้เกิดปัญญา

๔. เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย นับเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากการตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ และไม่ทราบว่าจะตายเมื่อใด ไม่มีใครสามารถทราบล่วงหน้าได้ ฉะนั้น เมื่อมีการตายลง ก็เป็นหน้าที่ของผู้มีชีวิตที่เป็นบุตรภรรยาสามีญาติพี่น้องหรือคนใกล้ชิด จะต้องทำการจัดพิธีกรรมให้กับคนตาย เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีและศาสนา ประการสำคัญที่สุด เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยไม่อุจาดตาต่อผู้พบเห็น

๕. เพื่อระลึกถึงผู้ตาย นับเป็นการแสดงความอาลัยรักต่อผู้ตาย สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความอบอุ่น เมื่อมีผู้ใดในครอบครัวเสียชีวิตลง ก็จะทำให้รู้สึกเหมือนขาดหายสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป ผู้มีชีวิตจึงจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย (การทำศพ) ตามประเพณีชาวไทยพุทธ เป็นการระลึกถึง และแสดงความอาลัยรักต่อผู้ที่เสียชีวิตไป

๖. เพื่อได้มาขอโอสถกรรม ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่า ในขณะมีชีวิตอยู่อาจทำสิ่งไม่ดีต่อกันไว้ เมื่อเสียชีวิตลง ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่จะได้มีโอกาสมาเคารพศพ และถือโอกาสสุดท้ายในการประกอบพิธีกรรมนั้นขอโอสถกรรมต่อกัน

๗. เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มีชีวิตอยู่ การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายนี้ หากผู้มีชีวิตอยู่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมีฐานะทางสังคมดี มีญาติมิตรมากมาย ก็จะจัดพิธีกรรม (การทำศพ) อย่างมโหฬารใหญ่โต เป็นการแสดงถึงฐานะและเป็นเกียรติแก่ผู้มีชีวิตอยู่ด้วย

๘. เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู ประการนี้ชาวไทยพุทธถือว่าสำคัญมาก หากได้รับการอุปถัมภ์เลี้ยงดูเกื้อกูลกันมา ถ้าผู้ใดเสียชีวิตลง ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายให้เหมาะสม เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณ

๔.๕.๒ คุณค่าของพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พวกรพราหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่า การได้มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญา มีเหตุผล มีความคิดริเริ่ม จึงสามารถที่จะทำกรรมดี บำเพ็ญตบะโยคะ ปฏิบัติสมณธรรม บำเพ็ญพรตถือเพศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำดวงวิญญาณของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วเข้าไปอยู่ในภาวะเดียวกับพรหมันหรือปรมาตมันได้ คำสอนเรื่องกรรมหรือการกระทำ คือเชื่อว่าการกระทำทั้งหลาย จะส่งผลให้ต้องกลับมาเกิดเพื่อรับผลของกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กรรมที่ก่อนนั้นมี ๓ ชนิด คือ กรรมดี กรรมชั่ว และกรรมที่ทำตามปกติสม่ำเสมอ และยังมีกรรมที่มนุษย์กระทำอีก ๓ ระดับ คือ กรรมระดับที่ ๑ เป็นกรรมขั้นสูงสุด คือ การกระทำสิ่งใดโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ให้เห็นแต่ประโยชน์ของส่วนรวม จัดเป็นกรรมอันประเสริฐ กรรมระดับที่ ๒ คือกรรมปฏิบัติ หรือการทำหน้าที่ตามความเหมาะสม มีหน้าที่อย่างใดก็ให้ทำหน้าที่นั้นให้ดีและถูกต้อง และกรรมระดับที่ ๓ คือกรรมที่คนทำเพราะความจำเป็น โดยยกย่องกรรมระดับที่ ๑ เป็นกรรมที่ควรกระทำอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นทางให้เข้าถึงโมกษะได้ ซึ่งก็คือเรื่องกรรมโยคะ หรือการกระทำ ที่พระกฤษณะสอนให้อรชุนทำกรรมระดับนี้

๑. มีความเชื่อยิ่งขึ้นว่า ดวงวิญญาณเป็นอมตะ ดวงวิญญาณนั้นผ่านมาจากการเกิด (ชาติ) อันนับไม่ได้ ชาติหนึ่งอาจจะเกิดเป็นอีกอย่างหนึ่ง อาจเกิดเป็นคนมีฐานะดี เป็นคนจน มีปัญหาดี ลางที่เป็นคนโง่ ลางครั้งอาจเป็นสัตว์ลางชนิด เป็นพืชลางอย่างก็มี เวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่มีเวลาหยุดนิ่ง จนกว่าจะเข้าถึงซึ่งความหลุดพ้น (โมกษะ) จากการเกิดเข้าไปอยู่กับปฐมวิญญาณ คือ มหาพรหม

๒. ความแตกต่างกันของชีวิตอย่างนั้น เป็นไปด้วยอำนาจของกรรม คือ การกระทำไว้แต่ชาติก่อน ๆ และเพราะกรรมนั่นเอง ที่ทำให้เวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏฏะอยู่

๓. เพราะเชื่อว่ามีกรรมเป็นเครื่องบันดาลให้เกิด และความไม่เสมอภาคที่มีเพราะการกระทำนั้น ๆ จึงมีลัทธิใหม่สอนว่า เพื่อไม่ให้มีความไม่เสมอภาค และเพื่อไม่ให้มีการเวียนเกิดเวียนตายอย่างนั้น ก็ควรจะมีกรรม คือ การไม่กระทำ ทำตัวให้เข้าถึงอกรรม คือ พรหม แต่อันการที่มนุษย์จะหลีกเลี่ยงกรรมไปสู่กรรม มีอยู่ทางเดียว คือ สละบ้านเข้าอยู่ป่า แสวงหาธรรมเป็นเบื้องหน้า

๔. ด้วยเหตุแห่งการนับถือว่า วิญญาณต้องเวียนว่ายตายเกิด เพราะกรรมดังกล่าว จึงเกิดมีลัทธิการสิ้นสุดแห่งโลกเก่า และการเริ่มต้นแห่งโลกใหม่ เป็นไปตามกาลสมัย การเกิดแห่งโลกหรือการสิ้นสุดแห่งโลก เป็นหน้าที่ของเทวะผู้สร้าง และเทวะผู้ทำลาย

จากการศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าของพิธีศพ พระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่าเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นคติธรรมความเชื่อที่เชื่อมโยงกับหลักกรรมในทาง

ศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ญาติผู้วายชนม์ ให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่ดีงาม การแสดงออกถึงน้ำใจต่อกันมี ๓ ยาม คือ ยามจน ยามเจ็บ และยามจาก ซึ่งเป็นคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายไปแล้วนั้นดวงวิญญาณของผู้ตายจะไปไปสู่สุรวงสวรรค์ ส่วนศาสนาพราหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่าการได้มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญาและมีเหตุผลมีความคิดริเริ่ม จึงสามารถที่จะทำกรรมดี บำเพ็ญตบะโยคะปฏิบัติสมณธรรม บำเพ็ญพรตถือเพศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำดวงวิญญาณของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วเข้าไปอยู่ในภาวะเดียวกับพรหมันหรือปรมาตมันได้ ดังนั้น การจัดงานศพของชาวฮินดูขึ้นมา จึงเป็นการจัดขึ้นเพื่อระลึกถึงความตาย และความตายจะจัดขึ้นในรูปแบบที่เป็นธรรมสม่ำเสมอซึ่งกำหนดโดยพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ฮินดูที่เก่าแก่ที่สุดที่เขียนขึ้นในภาษาสันสกฤต ต้นพิธีกรรมต่าง ๆ จะแตกต่างกันตามพื้นที่ประเพณีและปัจจัยอื่น ๆ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยครอบครัวด้วยพิธีกรรมบางอย่างที่ทำโดยนักบวช ชาวฮินดูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่มีผู้ก่อตั้ง มันสอนว่าพระเจ้าทรงอยู่ในแต่ละสิ่งมีชีวิตและวัตถุในจักรวาลและยังอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง เชื่อว่าสาระสำคัญของแต่ละดวงวิญญาณคือพระเจ้า และจุดประสงค์ของชีวิตคือการตระหนักถึงสาระสำคัญของพระเจ้า โดยชาวฮินดูเชื่อว่าเมื่อคนตายวิญญาณซึ่งหมายถึงบุคคลที่ออกและความตายเกิดขึ้นกับร่างกายเท่านั้น ดังนั้น ส่วนใหญ่ครอบครัวจะเลือกการเผาศพ ไม่นานหลังจากความตาย

ตารางที่ ๔.๕ เปรียบเทียบคุณค่าของพิธีศพ

พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
๑. เพื่อให้กำลังใจแก่ผู้อยู่เบื้องหลัง	พราหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่า
๒. เพื่อเป็นพี่น้องและมิตรสหาย	๑. ดวงวิญญาณเป็นอมตะ
๓. เพื่อได้อุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับไป	๒. ชีวิตเป็นไปด้วยอำนาจของกรรม
๔. เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย	๓. กรรมเป็นเครื่องบันดาลให้เกิด
๕. เพื่อระลึกถึงผู้ตาย	๔. วิญญาณต้องเวียนว่ายตายเกิดเพราะกรรม
๖. เพื่อได้มาขอโทษกรรม	จึงประกอบพิธีศพเพื่อแสดงออกถึงความ
๗. เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มีชีวิตอยู่	กตัญญูกตเวทิตะและความมีน้ำใจต่อกันอันจะ
๘. เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู	เกื้อหนุนผู้ตายให้ไปสู่สัมปรายภพ

จากตารางข้างต้นพบว่าทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าพิธีศพเหมือนกันคือ การทำความดีอุทิศให้ผู้ตาย อันแสดงถึงคุณค่าของพิธีกรรมที่สื่อถึงเจตนารมณ์ของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคม ด้วยมิตรไมตรีมีการเอื้อเฟื้อกันทั้งเมื่อมีชีวิตอยู่และเมื่อทั้งสิ้นชีพไป ส่วนประเด็นที่ต่างกันพระพุทธศาสนาองในส่วนแยกย่อยตั้งแต่ผู้ตายญาติผู้ตายสังคมชุมชนและคุณธรรมของผู้ตายอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันตามสถานทางสังคม เช่น ปู่ย่า พ่อแม่ มิตร ญาติ เพื่อน ครูบาอาจารย์ เป็นต้น จึงการตบแทนระลึกถึงตามสถานะ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมองโดยภาพรวมว่า มนุษย์นั้นเป็นวิญญาณอมตะที่ลงมาเกิดด้วยอำนาจของพรหมดำเนินชีวิตตามลิขิตของพรหม เมื่อสร้างกรรมหรือประกอบพิธีกรรมที่เป็นที่ยินดีแก่พรหม ก็จะกลับเข้าสู่อ้อมกอดของพรหม ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพจึงมีการสวดอ้อนวอนบวงสรวงเพื่อให้พรหมยินดี

๔.๖ สรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ว่า

พระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า พิธีศพเป็นพิธีกรรมที่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ดำเนินไปสู่วิถีทางแห่งสุคติตามที่ผู้ยังมีชีวิตอยู่หวังไว้ ส่วนความแตกต่างกันพระพุทธศาสนาเป็นเพียงทำบุญเพื่อส่งเสริมให้ผู้ตายเท่านั้น ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบพิธีมุงอ้อนวอนให้เทพเจ้าประทานในสิ่งที่ตนปรารถนาให้ผู้ตายมีความสุข ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ พิธีศพของผู้บริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพของบุคคลทั่วไป ในประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งเป็นพิธีศพของนักบวชกับฆราวาสและมีรายละเอียดในการประกอบพิธีแตกต่างกันตามวุฒิ ฐานันดรศักดิ์ แต่โดยภาพรวมแล้วจะเน้นการเผาเป็นสำคัญไม่เลือกชั้นวรรณะ และยศศักดิ์ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งประเภทพิธีศพออกเป็น ๒ โดยกล่าวถึงพิธีศพที่ไม่เผาสำหรับผู้ที่นับว่าบริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพที่เผาเป็นพิธีทั่วไปแต่บุคคลทั้งปวงและมีการแบ่งระดับชั้นของพิธีศพตามวรรณะทางสังคม แต่ทั้งนี้ก็มีวิธีการตามความเชื่อทางศาสนาเหมือนกัน คือ การเผาและนำไปลอยในแม่น้ำคงคา เพื่อจะนำดวงวิญญาณไปสู่สรวงสวรรค์

ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีขั้นตอนในการประกอบพิธีศพคล้ายกัน เริ่มตั้งแต่การชำระศพของผู้ตายให้สะอาดและประดับประดาศพให้ไม่อุจาดตามีการบำเพ็ญกุศลในระหว่างและมีการเผาเป็นที่สุด ส่วนประเด็นที่ต่างกัมนั้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมที่ละเอียดอ่อนแฝงไว้ด้วยคติธรรม เช่น การประกอบพิธีศพของพระพุทธเจ้า มีการพันด้วยสำลี ๑,๐๐๐ ชั้น มีการปลงธรรมสังเวชตอนเผาปัจจุบันกลายเป็นการสวดพระอภิธรรมและมีพิธีกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ผสมผสานตามวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีธรรมเนียมเก็บอัฐิของบรรพบุรุษไว้เพื่อสักการบูชาอันแสดงถึงความกตัญญูตเวทิตา ส่วนขั้นตอนพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ต่างกัมนั้นจะเน้นพิธีการรวมญาติเพื่อแสดงถึงความรักในผู้ตายเน้นผู้เป็นผู้อยู่ประกอบพิธีไม่มีการเก็บอัฐิไว้หลังจากการเผาลองในแม่น้ำคงคาพร้อมทั้งเฝ้าอังคาร

ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเรื่องเป้าหมายของการประกอบพิธีศพเหมือนกันคือ ต้องการชำระศพไม่ให้มีกลิ่นเหม็นอุจาดตาและเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทิตาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพที่ต่างกันคือ พระพุทธศาสนาเถรวาทมีเป้าหมายเพียงเพื่อทำบุญเกื้อหนุนให้ผู้ตายเท่าที่ผู้ตายสามารถรับผลแห่งบุญนั้นไม่สามารถที่จะบังคับให้ผู้หนึ่งผู้ใดอำนวยความสะดวกให้ผู้ตายสมหวังได้ทั้งหมด ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพด้วยการอ้อนวอนเทพเจ้าช่วยประคับประคองเอ็นดูให้เข้าสู่ภพภูมิที่ผู้ตายปรารถนาเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่

ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าพิธีศพเหมือนกันคือ การทำความดีอุทิศให้ผู้ตาย อันแสดงถึงคุณค่าของพิธีกรรมที่สื่อถึงเจตนารมณ์ของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคม ด้วยมิตรไมตรีมีการเอื้อเฟื้อกันทั้งเมื่อมีชีวิตอยู่และเมื่อถึงสิ้นชีพไป ส่วนประเด็นที่ต่างกันพระพุทธศาสนา มองในส่วนแยกย่อยตั้งแต่ผู้ตายญาติผู้ตายสังคมชุมชนและคุณธรรมของผู้ตาย อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันตามสถานทางสังคม เช่น ปู่ย่า พ่อแม่ มิตร ญาติ เพื่อน ครูบาอาจารย์ เป็นต้น จึงการตอบแทนระลึกถึงตามสถานะ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมองโดยภาพรวมว่า มนุษย์นั้น

เป็นวิญญานอมตะที่ลงมาเกิดด้วยอำนาจของพรหมดำเนินชีวิตตามลิขิตของพรหม เมื่อสร้างกรรมหรือประกอบพิธีกรรมที่เป็นที่ยินดีแก่พรหม ก็จะกลับเข้าสู่อ้อมกอดของพรหมดั่งนั้น การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพจึงมีการสวดอันวอนบวงสรวงเพื่อให้พรหมยินดี

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ (๓) เพื่อเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร เปรียบเทียบข้อมูลเชิงพรรณนา ดังที่กล่าวมาแล้ว และในบทนี้จะกล่าวสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูพบว่า

วัตถุประสงค์ที่ ๑ พระพุทธศาสนาเถรวาท มีทัศนะว่า พิธีศพ หมายถึง ระเบียบพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับศพของบุคคลที่ตายไปหรือร่างคนที่ตายแล้วมีคติความเชื่อว่าคนเมื่อสิ้นลมหายใจ ประเภทของพิธีศพทางพระพุทธศาสนานั้นมีประเภท คือพิธีศพในสมัยพุทธกาลและพิธีศพในสมัยปัจจุบัน มรดกดับขันตอนที่แตกต่างกันออกไปตามยุคตามสมัยที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้แล้วนั้น ส่วนเป้าหมายและคุณค่าของพิธีศพนั้นจะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อกำหนดให้ปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม การทำพิธีศพนี้มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในการทำพิธีศพจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและทำให้เกิดความสามัคคีในญาติพี่น้อง และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม พิธีศพได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จึงกลายมาเป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ละท้องถิ่นพิธีกรรมอาจมีความแตกต่างกันบ้างในบางเรื่อง แต่มีวัตถุประสงค์เหมือนกันคือเพื่อเป็นการสักการะผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายให้ไปสู่สุคติ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วย่อมไปเกิดภพใหม่ตามกรรมที่ตนได้ทำไว้

๑. พิธีศพในสมัยพุทธกาล พิธีศพสมัยพุทธกาลดังกล่าวมานั้น มักจะจัดการศพโดยการเผา แต่ยังมีปรากฏ ในคัมภีร์อรรถกถาบางแห่งที่มีการจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น ดังกรณี บุตรของนางกิสาคอติมีตาย นางอุ้มร่างบุตรไปถามหาพยาบาลเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่ง แนะนำให้ไปทูล ถามพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแนะนำให้นางไปหาแม่ลัดพันธุ์ฝักกาด จากเรือนของคน ที่ไม่มีใครตายเลย นางเที่ยวตระเวนถามหาแม่ลัดพันธุ์ฝักกาดนั้น ผลสุดท้ายก็หาไม่ได้ตั้งใจปรารถนา นาง จึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่า เสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

๒. พิธีศพในสมัยปัจจุบัน พิธีศพในยุคปัจจุบันนั้น ต้องมีการเตรียมในหลายด้าน ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ค่อยเท่าไร แต่ถ้าเป็นเจ้านาย ขุนนาง และพระเถระที่มีผู้คนนับถือมากแล้ว

จาเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเตรียมงานหลายวัน เพื่อที่จะให้ผู้ที่เราเคารพศรัทธาได้มาระลึกถึงคุณงามความดีจากหลักฐานทางโบราณคดีไทยพบว่าในระยะเวลาที่นี้ หรือที่นักวิชาการเรียกว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นหรือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว พบว่าการเผาศพมีพัฒนาการมากยิ่งขึ้นกล่าวคือในช่วงระยะเวลานี้พบหลักฐานการเผาศพเกิดขึ้นและความหมายของการเผาศพ ก็มีแตกต่างกันออกไปเช่น การเผาศพเป็นวิวัฒนาการที่สำคัญของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่งในการจัดการศพของผู้ตาย เพราะการเผาศพผู้ตายโดยการเผานั้นนับเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาหลายแสนหลายหมื่นปี และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ บ่งบอกถึงวิวัฒนาการของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การจัดพิธีศพเป็นคตินิยมความเชื่อที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมในทางศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ญาติผู้วายชนม์ ให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่ดีงาม การแสดงออกถึงน้ำใจต่อกันมี ๓ ยาม คือ ยามจน ยามเจ็บ และยามจาก ซึ่งเป็นคตินิยมในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายไปแล้วนั้นดวงวิญญาณของผู้ตายจะไปไปสู่สุรวงสวรรค์ และปัจจุบันการประกอบพิธีศพนั้น ยังก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ คือ (๑) กำลังใจให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลัง (๒) ญาติได้พบปะสมาคมกัน (๓) ได้ทำบุญอุทิศให้คนตาย (๔) จัดการศพไม่ให้ทอดทิ้งตามท้องถนน (๕) เพื่อระลึกถึงผู้ตาย (๖) ให้โอกาสคนได้มาขออโหสิกรรม (๗) เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มีชีวิตอยู่ และ (๘) เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู

วัตถุประสงค์ที่ ๒ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะว่า พิธีศพนั้นได้มีการพัฒนาการมาตามลำดับและสามารถมองเห็นวิวัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงพิธีจากยุคก่อนพุทธกาลถึงครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยครั้งพุทธกาลนิยมทำพิธีศพโดยการฝัง ต่อมาเมื่อความเชื่อในทางศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวอินเดีย จึงมีพิธีกรรม “สัญวาสิ” คือ การทำพิธีชำระบาปที่แม่น้ำคงคาของทั้งคนเป็นและคนตายขึ้นตามความเชื่อว่ามีน้ำคงคาไหลมาจากปากพระพรหม การตายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น จะเป็นเรื่องของกาย ไม่เกี่ยวกับจิตใจเมื่อร่างกายซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของวิญญาณชำรุดเสียหายหนักจนไม่อาจเป็นที่อาศัยของวิญญาณหรือชีวาตมันได้อีกต่อไป ชีวาตมันก็ออกจากร่างกายไปหาร่างใหม่อาศัยอยู่ต่อไป ดุจคนเมื่อเสื้อผ้าชุดไหนใช้ไม่ได้แล้วก็ทิ้งไป แล้วเอาชุดใหม่มาสวมใส่แทนก็ฉนั้นนั่น เหมือนคนถอดเครื่องนุ่งห่มชุดเก่าเสีย แล้วสวมชุดอื่นซึ่งเป็นชุดใหม่ฉนั้นนั่น ชีวาตมันที่มาอาศัยอยู่ในร่างกายก็ฉนั้นนั่น ทิ้งร่างเก่าแล้วเข้าสู่ร่างใหม่

จากมุมมองของศาสนาฮินดู การตายอาจเทียบได้กับการหลับและประสบการณ์หลังความตายไปสู่ความฝัน ความคิดและการกระทำของรัฐที่ตื่นขึ้นจะเป็นตัวกำหนดลักษณะของความฝันของเรา ในทำนองเดียวกันหลังจากความตายจิตวิญญาณประสบการณ์ผลของความคิดที่ให้ความบันเทิงและการกระทำที่มันดำเนินการในช่วงชีวิตบนโลก ประสบการณ์หลังความตายเป็นจริงกับจิตวิญญาณเช่นเดียวกับความฝันเป็นจริงกับคนที่ฝันและอาจดำเนินต่อไปได้นาน ๆ จากนั้นเมื่อจิตตื่นขึ้นหลังจากการนอนหลับนี้พบว่าตัวเองเกิดใหม่เป็นมนุษย์ ตามคัมภีร์ฮินดูบางคนหลังความตายอาจจะเกิดเป็นมนุษย์โดยไม่ต้องผ่านประสบการณ์ของสวรรค์หรือนรก ไม่มีการทำลายจริงในวิวัฒนาการทางจิต

วิญญาณของจิตวิญญาณที่มีต่อความรู้ด้วยตนเอง แม้แต่จิตวิญญาณที่ล่วงเลยมาเป็นมนุษย์เกิดจากมนุษย์เป็นเพียงทางอ้อมเท่านั้น ชีวิตถัดไปของผู้ตายกำลังพิจารณาจากความคิดสุดท้ายของเขาในชีวิตปัจจุบัน พวกเขาพรหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่าการได้มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญามีเหตุมีผลมีความคิดริเริ่ม จึงสามารถที่จะทำกรรมดี บำเพ็ญตบะโยคะ ปฏิบัติสมณธรรม บำเพ็ญพรตถือเพศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำดวงวิญญาณของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วเข้าไปอยู่ในภาวะเดียวกับพรหมันหรือปรมาตมันได้ ดังนั้น การจัดงานศพของชาวฮินดูขึ้นมา จึงเป็นการจัดขึ้นเพื่อระลึกถึงความตาย และความตายจะจัดขึ้นในรูปแบบที่เป็นธรรมสม่ำเสมอซึ่งกำหนดโดยพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ฮินดูที่เก่าแก่ที่สุดที่เขียนขึ้นในภาษาสันสกฤต ต้นพิธีกรรมต่าง ๆ จะแตกต่างกันตามพื้นที่ประเพณีและปัจจัยอื่น ๆ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยครอบครัวด้วยพิธีกรรมบางอย่างที่ทำโดยนักบวช ชาวฮินดูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่มีผู้ก่อตั้ง มันสอนว่าพระเจ้าทรงอยู่ในแต่ละสิ่งมีชีวิตและวัตถุในจักรวาลและยังอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง เชื่อว่าสาระสำคัญของแต่ละดวงวิญญาณคือพระเจ้า และจุดประสงค์ของชีวิตคือการตระหนักถึงสาระสำคัญของพระเจ้า โดยชาวฮินดูเชื่อว่าเมื่อคนตายวิญญาณซึ่งหมายถึงบุคคลที่ออกและความตายเกิดขึ้นกับร่างกายเท่านั้น ดังนั้น ส่วนใหญ่ครอบครัวจะเลือกการเผาศพ ไม่นานหลังจากความตาย

วัตถุประสงค์ที่ ๓ จากการศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า พิธีศพเป็นพิธีกรรมที่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบขึ้นเพื่ออุดหนุนส่งเสริมให้ผู้ที่ยังมีชีวิตไป ดำเนินไปสู่วิถีทางแห่งสุคติตามที่ผู้มีชีวิตอยู่หวังไว้ ส่วนความแตกต่างกันพระพุทธศาสนาเป็นเพียงทำบุญเพื่อส่งเสริมให้ผู้ตายเท่านั้น ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบพิธีมุ่งอ้อนวอนให้เทพเจ้าประทานในสิ่งที่ตนปรารถนาให้ผู้ตายมีความสุข ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ พิธีศพของผู้บริสุทธ์ เช่น นักบวช และพิธีศพของบุคคลทั่วไป ในประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งเป็นพิธีศพของนักบวชกับฆราวาสและมีรายละเอียดในการประกอบพิธีแตกต่างกันตามวุฒิ ฐานันดรศักดิ์ แต่โดยภาพรวมแล้วจะเน้นการเผาเป็นสำคัญไม่เลือกชั้นวรรณะ และยศศักดิ์ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งประเภทพิธีศพออกเป็น ๒ โดยกล่าวถึงพิธีศพที่ไม่เผาสำหรับผู้ที่ยังมีชีวิต เช่นนักบวช และพิธีศพที่เผาเป็นพิธีทั่วไปแต่บุคคลทั้งปวงและมีการแบ่งระดับชั้นของพิธีศพตามวรรณะทางสังคม แต่ทั้งนี้ก็มีวิธีการตามความเชื่อทางศาสนาเหมือนกัน คือ การเผาและนำไปลอยในแม่น้ำคงคา เพื่อจะนำดวงวิญญาณไปสู่สุรวงสวรรค์

ขั้นตอนในการประกอบพิธีศพทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูคล้ายกันเริ่มตั้งแต่การชำระศพของผู้ตายให้สะอาดและประดับประดาศพให้ไม่อุจาดตามีการ บำเพ็ญกุศลในระหว่างและมีการเผาเป็นที่สุด ส่วนประเด็นที่ต่างกันนั้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมที่ละเอียดอ่อนแฝงไว้ด้วยคติธรรม เช่น การประกอบพิธีศพของพระพุทธรูป มีการพันด้วยสำลี ๑,๐๐๐ ชั้น มีการปลงธรรมสังเวชตอนเผาปัจจุบันกลายเป็นการสวดพระอภิธรรมและมีพิธีกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ผสมผสานตามวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีธรรมเนียมเก็บอัฐิของบรรพบุรุษไว้เพื่อสักการบูชาอันแสดงถึงความกตัญญูตเวทิตา ส่วนขั้นตอนพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ต่างต่างนั้นจะเน้นพิธีการรวมญาติเพื่อแสดงถึงความรักในผู้ตายเน้นผู้เป็นผู้อยู่ประกอบพิธีไม่มีการเก็บอัฐิไว้หลังจากการเผาลงในแม่น้ำคงคาพร้อมทั้งเฝ้าอังคาร

เป้าหมายของการประกอบพิธีศพของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เหมือนกันคือ ต้องการชำระศพไม่ให้มีกลิ่นเหม็นอุจาดตาและเป็นการแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ทำบุญ หนุนส่งให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพที่ต่างกันคือ พระพุทธศาสนาเถรวาทมีเป้าหมายเพียงเพื่อทำบุญเกื้อหนุน ให้ผู้ตายเท่าที่ผู้ตายสามารถรับผลแห่งบุญนั้นไม่สามารถที่จะบังคับให้ผู้หนึ่งผู้ใดอำนวยความสะดวกให้ผู้ตาย สมหวังได้ทั้งหมด ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพด้วยการอ่อนวอน เทพเจ้าช่วยประคับประคองเอ็นดูให้เข้าสู่ภพภูมิที่ผู้ตายปรารถนาเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่

ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าพิธีศพเหมือนคือ การทำความดีอุทิศให้ผู้ตาย อันแสดงถึงคุณค่าของพิธีกรรมที่สื่อถึงเจตนารมณ์ของการอยู่ร่วมกันของ บุคคลในสังคม ด้วยมิตรไมตรีมีการเอื้อเฟื้อกันทั้งเมื่อมีชีวิตอยู่และเมื่อทั้งสิ้นชีพไป ส่วนประเด็นที่ ต่างกันพระพุทธศาสนา มองในส่วนแยกย่อยตั้งแต่ผู้ตายญาติผู้ตายสังคมชุมชนและคุณธรรมของผู้ตาย อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันตามสถานทางสังคม เช่น ปู่ย่า พ่อแม่ มิตร ญาติ เพื่อน ครูบาอาจารย์ เป็นต้น จึงการตอบแทนระลึกถึงตามสถานะ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมองโดยภาพรวมว่า มนุษย์นั้น เป็นวิญญูณอมตะที่ลงมาเกิดด้วยอำนาจของพรหมดำเนินชีวิตตามลิขิตของพรหม เมื่อสร้างกรรม หรือประกอบพิธีกรรมที่เป็นที่ยินดีแก่พรหม ก็จะกลับเข้าสู่อ้อมกอดของพรหมดังนั้น การประกอบ พิธีกรรมเกี่ยวกับศพจึงมีการสวดอ่อนวอนบวงสรวงเพื่อให้พรหมยินดี

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องพิธีศพพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มี ข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

- ๑) ควรนำแนวคิดและคติธรรมเกี่ยวกับพิธีศพในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไปประยุกต์ใช้กับการดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทตามหลักธรรมทางศาสนา
- ๒) ควรมีการศึกษาคติธรรมที่แฝงเร้นในพิธีกรรมเกี่ยวกับศพโดยการนำไปบูรณาการ เกี่ยวกับการเรียนการสอนและการเผยแพร่ศาสนา

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยการศึกษาด้านศาสนพิธีที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยปัจจุบันเพียงด้านเดียว
- ๒) ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาอื่น ๆ เช่น คริสต์ อิสลามและซิกข์
- ๓) ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลกระทบต่อศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาคริสต์, เต๋า, ขงจื้อ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

ชรินทร์ สันประเสริฐ. เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

दनัย ไชโยธธา, รศ. ลัทธิศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม ๒. เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, ๒๕๔๗.

ปราณี วงษ์เทศ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตายในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.

พหล แก้วเขียว และคณะ. ประเพณีชีวิตคนเมืองเกี่ยวกับการตายว่าการตายในล้านนา. เชียงใหม่ : นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

พหล แก้วเขียว. ฉาปนกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๕.

พลูลวง. เทวโลก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๘.

พระเทพวิสุทธิเมธี. มรณานุสติ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระราชวิสุทธิโสภณ. กรรมที่ปณี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๑.

พระมหาประมวล ฐานตโต (บุลาคม). พารานส์คืออินเดียแท้. นนทบุรี : บริษัท สำนักพิมพ์ร่วมธรรม จำกัด, ๒๕๔๘.

สวามี ประภาวณันทะ และ เฟรเดอริค แมนเชสเตอร์ (แปลเป็นภาษาอังกฤษจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต). อุปนิษัท คัมภีร์เพื่อความสงบสอาด ปัญญาญาณของพระมุนีอินดู. กิ่งแก้ว

อรรถากร (แปลเป็นภาษาไทย). กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓.

พระไพศาล วิสาโล. **เหนือความตาย: จากวิกฤตสู่โอกาส**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : เครือข่ายพุทธิกาและมูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒.

ศรีเลา เกษพรหม. **ประเพณีชีวิต คนเมือง**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรีเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

เสฐียร โกเศศ. **ประเพณีเนื่องในการตาย**. กรุงเทพฯ : สยาม, ๒๕๓๙.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.

แสง จันทร์งาม. **ปรากฏการณ์ทางจิต**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสินค้า, ๒๕๒๔.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. **สังกัปปพิธีกรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

สุนทร ณ รังษี. **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย

ชัยวุฒิ พิชะกุล. “ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๓.

พระมหาจรัญ จิตตสวโร. “การศึกษาแนวความคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

อวยชัย ตั้งเตรียมใจ. “ศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวไทเขิน ตำบลสันทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖.

พระทอง กัสปะ. “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของชาวอำเภอยะยี่น จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

(๓) เว็บไซต์ : สื่ออิเล็กทรอนิกส์

<Http:sameaf.mfa.go.th/th/country/south-asia/tips-detail.php?LD=2657> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

<Http:sameaf.mfa.go.th/th/country/south-asia/tips-detail.php?LD=2657> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐).

<https://engineering.mit.edu/engage/ask.../must-all-organisms-age-and-die> (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

www.dharma-gateway.com/monk/great_monk/pr-aanon.htm (เข้าถึงเมื่อ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

<www.matichon.co.th/home>, หนังสือมติชนสุดสัปดาห์ ๗-๒๙ ต.ค.๒๕๕๙.(เข้าถึงเมื่อ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑).

http://www.uniserv.buu.ac.th/forum2/topic.asp?TOPIC_ID=2340. (เข้าถึงเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

<http://atcloud.com/stories/65138>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).
<https://thestandard.co/culture-book-chanthaboon-shining-moon/>

<https://thestandard.co/culture-book-chanthaboon-shining-moon/> (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑).

<http://www.chindaram.com/?name=news&file=readnews&id=๓๒๓>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.)

<https://en.wikipedia.org/wiki/Sanskritisation>. (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Sanskritisation>. (เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2561).

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=573881>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=471248>. (เข้าถึงเมื่อ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระนพดล สุทธิธมโม (มุลทาดี)
- เกิด : วันศุกร์ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๒ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๙ ปีระกา
- อุปสมบท : วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๔ ณ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐
- อายุ : ๔๘ ปี พรรษา ๗
- สถานที่ : บ้านเลขที่ ๕๘ หมู่ที่ ๗ ตำบลงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐
- วุฒิทางธรรม : นธ.เอก,
- วุฒิสามัญ : พ.ศ. ๒๕๕๗ ป.บส. (บริหารการศึกษาคณะสงฆ์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง จ.เพชรบูรณ์
พ.ศ. ๒๕๕๙ พธ.บ. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
- สังกัด : วัดศิระเกษ อำเภอลำสีก จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๑๑๐
- หน้าที่ : พระสอนศีลธรรม มจร.
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๙ ศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ปีที่จบศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑